

ศึกษาเปรียบเทียบแนวความคิดประชาธิปไตยในพุทธปรัชญาเถรวาท
กับแนวความคิดประชาธิปไตยในสังคมปัจจุบัน

A COMPARATIVE STUDY OF THE DEMOCRATIC CONCEPT
IN THERAVADA BUDDHIST PHILOSOPHY AND THE
CONCEPT OF DEMOCRACY IN THE PRESENT SOCIETY

พระมหากฤตวิทย์ อธิฐฐานโน (สนธิสุข)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาปรัชญา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๔๘

ISBN 974-399-769-5

ศึกษาเปรียบเทียบแนวความคิดประชาธิปไตยในพุทธปรัชญาเถรวาท
กับแนวความคิดประชาธิปไตยในสังคมปัจจุบัน

พระมหากฤตวิทย์ อธิภูธราโน (สนธิสุข)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาปรัชญา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๔๘

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

**A COMPARATIVE STUDY OF THE DEMOCRATIC CONCEPT
IN THERAVADA BUDDHIST PHILOSOPHY AND THE
CONCEPT OF DEMOCRACY IN THE PRESENT SOCIETY**

Phramahã Kittawit Adhiṭṭhãno (Sontisuk)

A Thesis Submitted in Partial Fulfilment of
The Requirement for The Degree of
Master of Arts
(Philosophy)

Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Bangkok, Thailand

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัย
ฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา

.....

(พระมหาสมจินต์ สมุมาปญฺโณ)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์ .....ประธานกรรมการ

(พระวิสุทธิภัทรธาดา)

.....กรรมการ

(พระมหาสมจินต์ สมุมาปญฺโณ)

.....กรรมการ

(รศ.ดร.จินดา จันทร์แก้ว)

.....กรรมการ

(รศ.ดร. สมภาร พรหมทา)

.....กรรมการ

(ดร.สุรพล สุยะพรหม)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ พระมหาสมจินต์ สมุมาปญฺโณ ประธานกรรมการ

รศ.ดร.จินดา จันทร์แก้ว กรรมการ

ดร.สุรพล สุยะพรหม กรรมการ

ชื่อวิทยานิพนธ์ : ศึกษาเปรียบเทียบแนวความคิดประชาธิปไตยในพุทธปรัชญาเถรวาท
กับแนวคิดประชาธิปไตยในสังคมปัจจุบัน

ผู้วิจัย : พระมหาภคตวิทย์ อธิฐาโน (สนธิสุข)

ปริญญา : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (ปรัชญา)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

: พระมหาสมจินต์ สมมาปญฺโญ ป.ธ.๘, ศษ.บ., พธ.ม., Ph.D.

: รศ. ดร. จินดา จันทร์แก้ว ป.ธ.๖, พธ.บ., M.A., (Philosophy),
Ph.D. (Philosophy).

: ดร. สุรพล สุยะพรหม พธ.บ., M.A. (Politics),
Ph.D.(Political Science).

วันสำเร็จการศึกษา : ๑๒ พฤศจิกายน ๒๕๔๘

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อการศึกษาเปรียบเทียบแนวความคิดประชาธิปไตยในพุทธปรัชญาเถรวาทกับแนวคิดประชาธิปไตยในสังคมปัจจุบัน โดยผู้วิจัยได้แบ่งประเด็นที่สำคัญในการศึกษาออกเป็น ๓ ประเด็น คือ (๑) แนวคิดประชาธิปไตยในพุทธปรัชญาเถรวาท (๒) แนวคิดประชาธิปไตยในสังคมปัจจุบัน (๓) การศึกษาเปรียบเทียบแนวความคิดประชาธิปไตยในพุทธปรัชญาเถรวาทกับแนวคิดประชาธิปไตยในสังคมปัจจุบัน

ผลการศึกษามีดังนี้

๑. ในพุทธปรัชญาเถรวาท ไม่มีการแบ่งการปกครองที่ชัดเจนว่าเป็นแบบไหนแต่อย่างไรก็ตาม การปกครองนั้นก็เพื่อสันติของสังคมโลกโดยส่วนรวม การปกครองตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาท ได้แก่ การปกครองโดยยึดหลักอภิธานิยธรรม ๓ และหลักอริปไตย ๓ ประการ พระพุทธเจ้าได้ตรัสหลักการของอริปไตยไว้ ๓ ประการด้วยกัน คือ

๑) อิตตาริปไตย คือ ความมีตนเป็นใหญ่

๒) โลกาธิปไตย คือ ความมีโลกเป็นใหญ่

๓) ธรรมาธิปไตย คือ ความมีธรรมเป็นใหญ่

พุทธปรัชญาไม่เน้นหลักอริปไตยในเชิงการเมืองและการปกครอง แต่เราสามารถนำเอาอริปไตยทั้ง ๓ ที่กล่าวแล้วไปประยุกต์ใช้กับระบบการเมือง การปกครองได้ หรือแม้แต่การทำงานทุกอย่าง ซึ่งเป็นการนำเอาหลักธรรมไปประยุกต์ใช้นั่นเอง

๒. แนวคิดประชาธิปไตยในสังคมปัจจุบันเป็นทัศนคติที่มองการเมืองว่า ประชาธิปไตยนั้น มีทั้งแบบโดยตรง และโดยอ้อม กล่าวคือ แบบโดยตรง คือการที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการปกครองโดยตรง ประชาชนใช้อำนาจปกครองตนเองเลือกเจ้าหน้าที่ของรัฐด้วยตนเอง การปกครองลักษณะนี้เหมาะสำหรับ กลุ่มประเทศเล็กๆ มีประชากรไม่มากนัก เช่น นครรัฐกรีกในสมัยโบราณ ส่วนประชาธิปไตยแบบโดยอ้อมนั้น คือ การที่ประชาชนเลือกผู้แทน เข้าไปทำหน้าที่ใช้อำนาจธิปไตยทางด้านนิติบัญญัติ บริหาร และตุลาการแทนประชาชน ประชาธิปไตยเช่นนี้ แบ่งรูปแบบของรัฐบาล เป็น ๓ ระบบ คือ แบบรัฐสภา แบบประธานาธิบดี และแบบกึ่งรัฐสภา กึ่งประธานาธิบดี

๓. ระบบการบริหารการปกครองในพุทธปรัชญาเถรวาทเป็นประชาธิปไตยแบบโดยตรง ซึ่งมีลักษณะกรรมวิธีและกระบวนการที่แตกต่างไปจากประชาธิปไตยในปัจจุบัน เพราะประชาธิปไตยตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทนั้น เป็นประชาธิปไตยที่ทั้งผู้ปกครอง และผู้อยู่ใต้ปกครองจะต้องมีคุณธรรมด้วยกัน เพื่อความเจริญของสถาบัน สังคมประเทศชาติ หรือสังคมโลก ส่วนประชาธิปไตยในปัจจุบันนั้น มุ่งเน้นไปในเชิงปริมาณเป็นเกณฑ์ตัดสิน เช่น การหาเสียงเลือกตั้ง คะแนนที่ได้ เหล่านี้ เป็นเครื่องตัดสินความเป็นประชาธิปไตย ส่วนหลักการ ที่ว่า ประชาธิปไตยต้องมี สิทธิเสรีภาพ ความเสมอภาค และภราดรภาพนั้น เป็นเพียงอุดมคติ เพราะถ้าจะให้ เป็นประชาธิปไตยที่แท้จริง จะต้องมีการพัฒนารากฐานของภูมิปัญญาปัจเจกชน ให้มีคุณธรรมและจริยธรรม กล่าวโดยสรุปคือ ต้องมีการพัฒนาให้สามารถนำไปถึงขั้นธรรมาธิปไตยให้ได้ จึงจะเป็นการปกครองที่ถูกต้องตามอุดมคติการปกครองแบบพุทธปรัชญาเถรวาท

Thesis Title : A Comparative Study of The Democratic Concept in Theravada Buddhist Philosophy And The Concept of Democracy in The Present Society

Researcher : Phramahã Krittawit Adhiṭṭhãno (Sontisuk)

Degree : Master of Arts (Philosophy)

Thesis Supervisory Committee

: Phramahã Somjin Sammãpañño Pali IX, B.A., M.A., Ph.D.

: Assoc. Prof. Dr. Chinda Chandrkaew Pali VI, B.A., M.A., Ph.D.

: Dr.Surapon Suyaprom B.A., M.A., Ph.D.

Date of Graduation : November 12, 2005

ABSTRACT

This research is focused on a Comparative study of the democratic concept in Theravada Buddhist Philosophy and the concept of democracy in the present society in which the researcher has divided the important issues of study into 3 points; namely, (1) the democratic concept in Theravada Buddhist Philosophy, (2) the concept of democracy in the present society and (3) a comparative study of the democratic concept in Theravada Buddhist Philosophy and the Concept of Democracy in the present Society.

The results of the study are as follows:-

1. Theravada Buddhist Philosophy has a view not to classify the direct government into any form, even though being the best, however, the ultimate consequences are the tranquil happiness to be gained by the individuals and the peace by the overall world society which is deemed to be a fruitful achievement. If the matter shall be looked by the people in the world on the criteria of the Buddhist Philosophy stand point, there might be a question as to what shall be a good government and what shall be a cause or causes to make the government good and be in orderly manner. The Buddha has preached the 3 principles of dominant influences; as follows :-

- 1) Self-independence which is the upholding of self supremacy,
- 2) Supremacy of the World which is the upholding of the world supremacy or the public opinion.
- 3) Supremacy of the Dharma which is the upholding of the Dharma supremacy or the supremacy of righteousness.

Buddhist Philosophy has no context mentioning about sovereignty on the aspects of politics and government; however, we can apply the 3 principles of dominant influences to be used with political and governmental systems, even with all the courses of works. These principles would serve the purpose, because such practice is absolutely the application of the Dharma Principles.

2. The concept of democracy in the present society is the view toward politics that there are democracies both in a direct or in a pure form and in indirect or in representative form, that is to say that the direct form is a process in which the people are allowed the direct participation in the government. The people exercise their administrative power in the government among themselves and electing state officials by themselves. This type of government is suitable for a group of small countries having less population; such as the ancient Greek Metropolis. While the indirect form is a process in which the people elect their representatives to exercise the sovereignty on the aspects of legislative, executive and judicial powers on their behalves. This type of democracy classifies the forms of governments into 3 systems; namely:- parliamentary, presidential and semi-parliamentary /semi-presidential forms.

3. The executive or governmental system in the Theravada Buddhist Philosophy is a democracy of direct form which differs in the procedures and process from those in the present democracy, because the democracy in line with the Theravada Buddhist Philosophy is the democracy where both the rulers and the subjects under their rulings must have the qualification of righteousness for the progress of the institutions, society, country or world society, while the present democracy firmly emphasizes the quantity as the basis

of judgment; such as, election campaign. All votes received are the tools in judging the democracy whereby its principles which mention that in the democracy there must be freedom, equality and fraternity which is merely an ideal, because genuine democracy must consist of fundamental development on the individuals to make them the individuals of righteousness and morality. In conclusion, the development shall be made until it reaches “Good Governance”, so the government will be a correct government according to the ideal of Theravada Buddhist philosophical government.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์นี้สำเร็จลงได้ด้วยดี เพราะอาศัยความกรุณาเมตตาอนุเคราะห์จากบุคคลหลายฝ่ายด้วยกัน เพื่อเป็นการแสดงความขอบพระคุณเป็นอย่างสูงไว้ ณ ที่นี้ ซึ่งประกอบด้วยอาจารย์ที่ปรึกษาคือ อาจารย์พระมหาสมจินต์ สมมาปญฺโญ รองศาสตราจารย์ ดร.จินดา จันทรแก้ว และดร.สุรพล สุยะพรหม ที่ให้คำแนะนำแก้ไขวิทยานิพนธ์ด้วยความเมตตาเป็นอย่างสูง ขอขอบคุณรองศาสตราจารย์ชูศักดิ์ ทิพย์เกษร ที่ให้คำแนะนำและช่วยแก้ไขบทคัดย่อภาคภาษาอังกฤษให้สมบูรณ์เป็นอย่างดี

ขอกราบขอบพระคุณพระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ผุสฺสธมฺโม ป.ธ.๕) เจ้าคณะภาค ๑๕ วัดพระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐม บรูพาจารย์ทางด้านภาษาบาลีของผู้วิจัย ขอกราบขอบพระคุณพระครูพิทักษ์โพธิวัฒน์ (ประเสริฐ โฆสิตธมฺโม) เจ้าคณะตำบลวัดละมุด วัดศรีมหาโพธิ์ จังหวัดนครปฐม ที่เมตตาอนุเคราะห์ให้ที่พักอาศัยพร้อมกับสนับสนุนการเรียนธรรมบาลีเป็นแห่งแรก

ขอกราบขอบพระคุณพระราชาปริยัตยาภรณ์ รักษาการเจ้าคณะจังหวัดปทุมธานี วัดเขียนเขต ที่เมตตาอนุเคราะห์ให้ที่พักอาศัยขณะเรียนธรรมบาลีอีกทั้งให้โอกาสทางการศึกษาในระดับอุดมศึกษา ขอกราบขอบพระคุณพระศรีปทุมเมธี (ชลอ อชิโร) เจ้าคณะอำเภอธัญบุรี จังหวัดปทุมธานี ที่ได้ความเมตตาประสานวิชาความรู้ทางธรรมบาลีเป็นอย่างดี

ขอกราบขอบพระคุณพระครูรัตนโภาสสุนทร (อดีตเจ้าอาวาสวัดฉัตรแก้วจงกลณี ผู้ล่วงลับไปแล้ว) ที่ให้ความเมตตาอนุเคราะห์ที่พักอาศัยตลอดทั้งให้การสนับสนุนผู้วิจัยในการศึกษาเล่าเรียนด้วยดีเสมอมา ขอกราบขอบพระคุณอาจารย์พระมหาฉัตรกร อินทวิโส เจ้าอาวาส วัดฉัตรแก้วจงกลณี ที่ให้ความเมตตาเป็นกำลังใจตามได้ถึงความก้าวหน้าทางการศึกษาดำเนินดีเสมอมา พร้อมทั้งมอบทุนการศึกษาและการทำวิทยานิพนธ์เป็นอย่างดี ขอกราบขอบพระคุณอาจารย์พระมหาสุวัฒน์ ฐมฺมธโร ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดฉัตรแก้วจงกลณี ที่ให้โอกาสทางการศึกษา และให้ความสนับสนุนส่งเสริมการศึกษาด้วยดีเสมอมา ขอขอบคุณคณะสงฆ์วัดฉัตรแก้วจงกลณี ทุกๆ ท่าน ที่ให้โอกาสและเป็นกำลังใจในการทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้

ขอขอบพระคุณพระธงชัย เกตุธมฺโม ผู้เป็นกัลยาณมิตรที่ช่วยตรวจแก้ไขในงานวิทยานิพนธ์ฉบับนี้สมบูรณ์มากยิ่งขึ้น ขอขอบคุณพระมหาพรตพงศ์ กวีวิโส ผู้เป็น

กัลยาณมิตรตั้งแต่ร่วมชั้นเรียนกระทั่งทำวิทยานิพนธ์ ที่ให้คำปรึกษาพึ่งพาในหลายๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นข้อมูลทางพระไตรปิฎก ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย และช่วยให้กำลังใจ ผลักดัน ฟันฝ่าอุปสรรคต่างๆ มาได้จนถึงวันนี้ ขอขอบคุณพระมหา วีระชัย ชยวิโร ผู้ให้คำปรึกษาในการทำวิจัยเมื่อแรกเริ่ม ขอขอบคุณเพื่อนนิสิตสาขาวิชาปรัชญา รุ่นที่ ๑๒ ทุกๆ ท่าน ที่เป็นกำลังใจด้วยดีเสมอมา ขอขอบคุณพระมหาธีรวัฒน์ ธีรวฑฒนเมธี พระมหาจรรุญโรจน์ กวีวิโส ที่มีส่วนช่วยเหลือในด้านข้อมูลและเป็นที่ปรึกษาในงานวิทยานิพนธ์ฉบับนี้

ขอขอบพระคุณพระมหาสุทัศน์ ดิสฺสรวาทิ พระอาจารย์พระครูสนั่น ทयरฺกฺโข และเจ้าหน้าที่บัณฑิตวิทยาลัยทุกท่าน ที่ให้ความอนุเคราะห์ช่วยเหลือแนะนำ อำนวยความสะดวกในด้านต่างๆ ด้วยดีเสมอมา ขอขอบคุณพระอาจารย์สมุห์ชนพล กิตฺติชโร ที่อำนวยความสะดวกด้านข้อมูลห้องสมุดมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

เจริญพรขอบคุณญาติโยมทุกๆ ที่ให้ความสนับสนุนเป็นกำลังใจตลอดถึงถวายปัจจัยแก่ผู้วิจัยด้วยดีเสมอมา ได้แก่ คณะอุบาสก-อุบาสิกา วัดฉัตรแก้วจกกลณีทุกท่าน ขอขอบคุณป้าสมนึก รักดีใจดี คุณป้าสงว ทับขำ คุณถวิล ทับขำ คุณสุบิน บัวศรี โยมแม่สมใจ หมั้นไฉน คุณฉรรณี บัวศรี คุณกิตติมา ชัยอนันต์ฤทธิกุล คุณกรชูลีพร-คุณชาญพล เดิมเสรีกุล คุณมณฑา แซ่เลี้ยว คุณสมชัย ต่ายสกุลทิพย์ (โรงพิมพ์บริษัท ฐานบัณฑิต จำกัด) คุณนิพนธ์-คุณกิมไฉ่ พินิจ คุณเอมอร มหาเมฆิ คุณประทีป พิทยะ คุณราพรรณ ยั่งยืนพงษ์ คุณแม่สวย ถาเอี้ยนวน คุณจิตรลัดดา สุภกุล และอีกหลายๆ ท่านที่ไม่ได้เอ่ยนามไว้ ณ ที่นี้

ขอขอบคุณพี่สุพรรณ สนธิสุข น้ำแสวง ปราบไพร่ น้ำสมบัติ ปราบไพร่ ถนอม สนธิสุข บุญล้อม สนธิสุข พ่อผัน ปราบไพร่ โดยเฉพาะโยมบิดา-มารดาของผู้วิจัย คือ คุณพ่อมณี-คุณแม่คำพันธ์ สนธิสุข ที่คอยให้กำลังใจ สนับสนุน ส่งเสริม ให้กำลังใจถามไถ่ด้วยความห่วงใยและด้วยปรารถนาดีเสมอมา

คุณความดีทั้งหลายทั้งปวงอันจะพึงเกิดจากวิทยานิพนธ์นี้ ผู้วิจัยขออุทิศถวาย น้อมบูชาสักการะแด่บิดา-มารดา บุรพจารย์ และบุพการีชนทุกท่าน ขอให้เป็นผู้มีส่วนแห่งคุณความดีในครั้งนี้โดยทั่วกัน

พระมหาฤทธิวิทย์ อธิฎฺฐาโน (สนธิสุข)

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

อักษรชื่อกัมภีร์ในวิทยานิพนธ์เล่มนี้ ใช้อ้างอิงจากกัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พุทธศักราช ๒๕๓๕ ในที่นี้ขอเรียกย่อ ๆ ว่า “ฉบับมหาจุฬาฯ แปล” เรียงตามลำดับกัมภีร์ดังนี้

พระวินัยปิฎก

วิ.มหา. (ไทย) = วินัยปิฎก มหาวิภังค์ (ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

ที.สี. (ไทย) = สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค (ภาษาไทย)
ที.ม. (ไทย) = สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค (ภาษาไทย)
ที.ปา. (ไทย) = สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎีกวรรค (ภาษาไทย)
ม.ม. (ไทย) = สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปิณาสก (ภาษาไทย)
ม.อุป. (ไทย) = สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย อุปริปิณาสก (ภาษาไทย)
ส.ส. (ไทย) = สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย สคาถวรรค (ภาษาไทย)
ส.ม. (ไทย) = สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มหาวรรค (ภาษาไทย)
อง.ติก. (ไทย) = สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ติกนิบาต (ภาษาไทย)
อง.จตุกก. (ไทย) = สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาตนิบาต (ภาษาไทย)
อง.อัฐกก. (ไทย) = สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย อัฐกกนิบาต (ภาษาไทย)
อง.ทสก. (ไทย) = สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ทสกนิบาต (ภาษาไทย)
ขุ.ชา. (ไทย) = สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ชาดก (ภาษาไทย)

วิธีอ่าน เช่น

(๑) วิ.มหา. (ไทย) ๑/๓๕/๑๒๘-๒๕. หมายถึง การอ้างอิงระบุถึงคัมภีร์ พระวินัยปิฎก มหาวิภังค์ พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย เล่มที่ ๑ ข้อที่ ๓๕ หน้าที่ ๓๘-๓๕.

(๒) ม.ม. (ไทย) ๑๓/๓๑๘/๓๘๓-๓๘๕. หมายถึง การอ้างอิงระบุถึงคัมภีร์ พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย เล่มที่ ๑๓ ข้อที่ ๓๑๘ หน้าที่ ๓๘๓-๓๘๕.

(๓) อจ.ทสก. (ไทย) ๒๔/๑๗, ๑๘/๓๑-๓๘. หมายถึง การอ้างอิงระบุถึงคัมภีร์พระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ทสกนiband พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย เล่มที่ ๒๔ ข้อที่ ๑๗ และข้อที่ ๑๘ หน้าที่ ๓๑-๓๘.

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	(ก)
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	(ค)
กิตติกรรมประกาศ	(ณ)
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	(ช)
สารบัญ	(ญ)
บทที่ ๑ บทนำ	
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๖
๑.๓ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๖
๑.๔ ขอบเขตของการวิจัย	๘
๑.๕ คำจำกัดความในการวิจัย	๘
๑.๖ วิธีดำเนินการวิจัย	๑๐
๑.๗ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	๑๐
บทที่ ๒ แนวความคิดเรื่องประชาธิปไตยในพุทธปรัชญาเถรวาท	
๒.๑ ความหมายของประชาธิปไตยในพุทธปรัชญา	๑๓
๒.๒ ประเภทของอธิปไตย	๑๗
๒.๒.๑ อัตตาริปไตย	๑๗
๒.๒.๒ โลกาธิปไตย	๑๘
๒.๒.๓ รัชมาริปไตย	๒๒
๒.๓ หลักการของประชาธิปไตย	๒๔
๒.๓.๑ ทัศนะเกี่ยวกับสิทธิและเสรีภาพ	๒๕
๒.๓.๒ ทัศนะเกี่ยวกับความเสมอภาค	๓๘
๒.๓.๓ ทัศนะเกี่ยวกับภราดรภาพ	๔๒
๒.๔ บ่อเกิดของระบบการปกครองแนวพุทธ	๔๔
๒.๕ ประโยชน์ของประชาธิปไตย	๕๗
๒.๕.๑ ในด้านบริหารการปกครอง	๕๘
๒.๕.๒ ทำให้หมู่คณะอยู่ร่วมกันในสังคมด้วยความสามัคคีธรรม	๖๐

	๒.๕.๓ นำมาประยุกต์เป็นรูปแบบในการปกครองในสมัยปัจจุบัน	๖๑
	๒.๖ สรุป	๖๓
บทที่ ๓	ทรรศนะเรื่องประชาธิปไตยในสังคมปัจจุบัน	
๓.๑	ความหมายและประเภทของประชาธิปไตย	๖๕
๓.๒	ประเภทของประชาธิปไตย	๖๘
๓.๓	หลักการของประชาธิปไตย	๗๑
๓.๓.๑	ทัศนะเกี่ยวกับสิทธิและเสรีภาพ	๗๓
๓.๓.๒	ทัศนะเกี่ยวกับความเสมอภาค	๗๕
๓.๓.๓	ทัศนะเกี่ยวกับภราดรภาพ	๗๖
๓.๔	ความเป็นมาและวิวัฒนาการของประชาธิปไตย	๗๙
๓.๔.๑	ความเป็นมาของประชาธิปไตย	๗๙
๓.๔.๒	บ่อเกิดของประชาธิปไตย	๘๒
๓.๔.๓	วิวัฒนาการของประชาธิปไตยในสังคมปัจจุบัน	๘๓
๓.๔.๔	วิวัฒนาการของประชาธิปไตยในสังคมไทย	๘๕
๓.๕	ระบอบประชาธิปไตยในสังคมปัจจุบัน	๙๘
๓.๕.๑	รัฐธรรมนูญ	๙๙
๓.๕.๒	สถาบันทางการเมืองที่สำคัญ	๑๐๓
๓.๖	สรุป	๑๑๑
บทที่ ๔	เปรียบเทียบทรรศนะเรื่องประชาธิปไตยในพุทธปรัชญาเถรวาทกับประชาธิปไตยในสังคมปัจจุบัน	
๔.๑	ความหมายของประชาธิปไตยในพุทธปรัชญากับประชาธิปไตยในสังคมปัจจุบัน	๑๑๔
๔.๒	ประเภทของประชาธิปไตยในพุทธปรัชญาเถรวาทกับประชาธิปไตยในสังคมปัจจุบัน	๑๑๔
๔.๓	หลักการของประชาธิปไตยในพุทธปรัชญากับประชาธิปไตยในสังคมปัจจุบัน	๑๑๘
๔.๔	บ่อเกิดของประชาธิปไตยในพุทธปรัชญากับประชาธิปไตยในสังคมปัจจุบัน	๑๒๑
๔.๕	วิวัฒนาการของประชาธิปไตยในพุทธปรัชญากับประชาธิปไตยในสังคมปัจจุบัน	๑๒๓
๔.๖	ประโยชน์ของประชาธิปไตยในพุทธปรัชญากับประชาธิปไตยในสังคมปัจจุบัน	๑๒๓

๔.๖ สรุปเปรียบเทียบ	๑๒๕
บทที่ ๕ สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ	
๑. สรุปผลการวิจัย	๑๓๓
๒. ข้อเสนอแนะ	๑๓๘
บรรณานุกรม	๑๓๕
ภาคผนวก	๑๔๘
ประวัติผู้วิจัย	๑๓๓

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

พระพุทธศาสนานั้น ได้วิวัฒนาการมาเป็นกระแสอารยธรรมเป็นเวลาสองพันกว่าปีแล้ว ย่อมมีระบบการบริหารและการปกครองเป็นของตนเองเป็นต้นแบบหนึ่ง แต่ถ้ามองย้อนกลับไปดูวิวัฒนาการของการเมืองการปกครองในยุคนั้นจะเห็นว่าเป็นการปกครองในรูปแบบของราชาธิปไตย (Monarchy) เช่นในแคว้นโกศลของพระเจ้าปเสนทิโกศล แคว้นมคธของพระเจ้าพิมพิสาร และแบบสามัคคีธรรมในแคว้นวัชชีและมัลละเป็นต้น ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงแสดงหลักธรรมไว้เพื่อให้ผู้ปกครองทั้ง ๒ ระบบนั้นสร้างความสงบสุขให้เกิดแก่ส่วนรวมในสมัยพุทธกาล ชมพูทวีปก็คล้ายกับพวกกรีก ที่ปกครองแบบราชาธิปไตยก็มี ปกครองแบบประชาธิปไตยที่สมัยนั้น เรียกว่าแบบสามัคคีธรรมก็มี หลักธรรมที่พระพุทธเจ้าสอนไว้ก็มีสำหรับทั้ง ๒ แบบ เช่น ทศพิธราชธรรม^๑ หมายถึง ธรรมของพระราชา กิจวัตรที่พระเจ้าแผ่นดินควรประพฤติ คุณธรรมของผู้ปกครองบ้านเมือง ธรรมของนักปกครอง ได้แก่ ทาน ศีล การบริจาค ความซื่อตรง ความอ่อนโยน ความเพียร ความไม่โกรธ ความไม่เบียดเบียน ความอดทน และ ความไม่คลาดธรรม^๒ และธรรมสำหรับผู้ปกครองในระบอบประชาธิปไตยคือ อปรีหานิยธรรม^๓ หมายถึง ธรรมอันไม่เป็นที่ตั้งแห่งความเสื่อม เป็นไปเพื่อความเจริญฝ่ายเดียวสำหรับหมู่ชนหรือผู้บริหารบ้านเมือง ได้แก่ หมั่นประชุมกันเนื่องนิิตย์ ๑ พร้อมเพรียงกันประชุม ๑ ไม่บัญญัติ สิ่งที่มีได้บัญญัติไว้ (อันขัดต่อหลักการเดิม) ไม่ล้มล้างสิ่งที่บัญญัติไว้ (ตามหลักการเดิม) ถือปฏิบัติมั่นตามวัชชีธรรม (หลักการ) ตามที่วางไว้เดิม ๑ ท่านเหล่าใดเป็นผู้ใหญ่ในชนชาววัชชี เคารพนับถือท่านเหล่านั้น เห็นถ้อยคำของท่านว่าเป็นสิ่งอันควรรับฟัง ๑ บรรดากุลสตรีกุลกุมารีทั้งหลาย ให้อยู่ดีโดยมิถูกข่มเหง หรืออุครร่าขึ้นใจ ๑ เคารพสักการะบูชาเจดีย์ (ปูชนียสถาน และ ปูชนียวัตถุ ตลอดถึงอนุสาวรีย์ต่างๆ) ของวัชชี (ประจำชาติ) ทั้งหมดทั้งภายใน

^๑ จุ.ชา. (ไทย) ๒๘/๑๓๖/๑๑๒.

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑๒.

^๓ ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๓๔/๓๘-๘๐.

และภายนอก ไม่ปล่อยให้ธรรมิกพลีที่เคยให้เคยทำแก่เจดีย์เหล่านั้นเสื่อมทรมไป ๑ จัดให้ ความอารักขา คຸ້ມครอง ป้องกัน อันชอบธรรม แก่พระอรหันต์ทั้งหลาย (ในที่นี้กินความกว้าง หมายถึงบรรพชิต ผู้ดำรงธรรมเป็นหลักใจของประชาชนทั่วไป) ตั้งใจว่าขอพระอรหันต์ ทั้งหลาย ที่ยังไม่ได้มา พึงมาสู่แว่นแคว้น ที่มาแล้วพึงอยู่ใน แว่นแคว้นโดยผาสุก^๔ เป็นธรรม สำหรับพวกที่ใช้ระบบสามัคคีธรรม นอกจากนี้ยังมีหลักธรรมสำหรับผู้ปกครองอีกหลายข้อ เช่น จักรวรรดิวัตร^๕ สัปปริสธรรม^๖ ราชสังคหวัตถุ^๗ และสาราณียธรรม^๘ เป็นต้น

จะเห็นได้ว่า แนวความคิดในทางพระพุทธศาสนานั้น มีทรรศนะที่มีได้แบ่งแยก การปกครองโดยตรงว่า เป็นแบบใดแบบหนึ่ง ถึงจะดีที่สุดเพียงแต่มุ่งผลสุดท้ายของการ ปกครองที่จะทำให้เกิดสันติสุขของปัจเจกชนและสันติภาพของสังคมโดยรวมถือว่าสำเร็จ ประโยชน์แล้ว ส่วนถ้ามองในเชิงพุทธปรัชญานั้น จะต้องตั้งคำถามว่า การปกครองที่ดีนั้นคือ อะไร และสาเหตุ ที่ทำให้การปกครองเรียบร้อยดังมานั้นได้แก่อะไร และความสงบสุขเรียบร้อย ดังมานั้นคืออะไร และจะเกิดขึ้นได้โดยวิธีใด

ในอาธิปไตยสูตร อังกุตตรนิกาย ดิกนิบาต พระพุทธเจ้าตรัสหลักการของ อธิปไตยไว้ ๓ ประการว่า

“ภิกษุทั้งหลาย อาธิปไตย (ความเป็นใหญ่) ๓ ประการนี้

อาธิปไตย ๓ ประการอะไรบ้าง คือ

๑. อตตอาธิปไตย (ความมีตนเป็นใหญ่)
๒. โลกาธิปไตย (ความมีโลกเป็นใหญ่)
๓. ธรรมอาธิปไตย (ความมีธรรมเป็นใหญ่)^๙

ในอธิปไตยทั้ง ๓ นี้ จะกล่าวถึงโลกาธิปไตยที่แสดงไว้ใน อาธิปไตยสูตรว่า

^๔ พระเทพเวที (ประยูรค์ ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๓๕), หน้า ๒๔๖-๒๔๗ .

^๕ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๘๔-๘๕/๖๒-๖๓.

^๖ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๓๐/๓๓๓.

^๗ ส.ส. (ไทย) ๑๕/๑๒๐/๑๓๘-๑๓๙.

^๘ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๒๔/๓๒๑.

^๙ อจ.ดิก. (ไทย) ๒๐/๔๐/๒๐๑.

ภิกษุทั้งหลาย...โลกาธิปไตยเป็นอย่างไร คือภิกษุในธรรมวินัยนี้อยู่ในป่าข้าง
อยู่ตามโคนไม้บ้าง อยู่ในเรือนว่างบ้าง ย่อมเห็นประจักษ์ว่า “เราออกจากเรือน
บวชเป็นบรรพชิต ไม่ใช่เพราะเหตุแห่งจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ เราออกจาก
เรือนบวชเป็นบรรพชิต ไม่ใช่เพราะเหตุแห่งความมีหรือความไม่มีเช่นนั้น อนึ่ง
เราถูกชาติ ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาสครอบงำ ชื่อว่า
ถูกทุกข์ครอบงำ มีทุกข์อยู่ตรงหน้า ทำอย่างไร การทำที่สุตกองทุกข์ทั้งสิ้นนี้จะ
พึงปรากฏ ก็เราบวชแล้วอย่างนี้พึงคิดเรื่องกาม เรื่องปองร้าย เรื่องเบียดเบียน
โลกสันนิวาส(การอยู่ร่วมกันของสัตว์โลก)นี้ใหญ่ ก็ในโลกสันนิวาสใหญ่ มี
สมณพราหมณ์ผู้มีฤทธิ์ มีดาทิพย์ รู้จิตของบุคคลอื่น สมณพราหมณ์เหล่านั้น
มองเห็นได้แม้จากที่ไกล แม้อยู่ใกล้ก็ไม่ปรากฏ รู้จิต(ของบุคคลอื่น) แม้ด้วยจิต
(ของตน) สมณพราหมณ์เหล่านั้นพึงรู้จักเราอย่างนี้ว่า ‘ท่านผู้เจริญทั้งหลาย
โปรดดูคุณบุตรนี้ เพราะมีศรัทธา เขาจึงออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต เต็มไป
ด้วยบาปอกุศลธรรมอยู่ แม้เทวดาผู้มีฤทธิ์ มีดาทิพย์ รู้จิตของบุคคลอื่นก็มีอยู่
เทวดาเหล่านั้นย่อมปรากฏจากที่ไกลบ้าง เข้ามาใกล้แล้วกลับมองไม่เห็นบ้าง
ย่อมรู้จิตด้วยจิตบ้าง’ เทวดาเหล่านั้นพึงรู้จักเราอย่างนี้ว่า ‘ท่านผู้เจริญทั้งหลาย
โปรดดูคุณบุตรนี้ เพราะมีศรัทธาเขาจึงออกบวชจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต เต็ม
ไปด้วยบาปอกุศลธรรมอยู่’ ภิกษุเหล่านั้นเห็นประจักษ์ว่า “ความเพียรที่เราเริ่มไว้แล้ว
จักไม่ย่อหย่อน สติที่ตั้งมั่นแล้วจักไม่เลอะเลือน ภายที่สงบแล้วจักไม่
กระสับกระส่าย จิตที่ตั้งมั่นแล้วจักมีอารมณ์แน่วแน่” เธอทำโลกเท่านั้นให้เป็น
ใหญ่ ละอกุศล บำเพ็ญกุศล ละกรรมที่มีโทษ บำเพ็ญกรรมที่ไม่มีโทษ รักษาตน
ไว้บริสุทธิ ภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า โลกาธิปไตย^{๑๑}

สำหรับโลกาธิปไตยที่มาในพระไตรปิฎกนี้ดูเหมือนพระพุทธรองค์มิได้ตรัสไว้ว่า
เป็นระบบทางการเมืองการปกครอง ในที่นี้ทรงมุ่งถึงเฉพาะการสละประโยชน์ ของตนแล้ว
ปรารถนุบุคคลอื่นแล้วออกไปสู่ที่สงบเพื่อกำจัดอนุสัยกิเลสของตนให้เบาบางในที่สุด ซึ่งควร
จะเป็นหลักการสำหรับทำงานหรือประกอบธุรกิจทุกอย่าง รวมทั้งหลักการบริหารการปกครอง
ด้วย

^{๑๑} อ.จ.ต.ก. (ไทย) ๒๐/๔๐/๒๐๒-๒๐๓.

แต่ถึงแม้จะไม่ตรัสเอาไว้ในทางการเมือง ก็มีนักปราชญ์^{๑๑} ทางปรัชญาและศาสนาได้วิเคราะห์ อธิปไตยทั้ง ๓ นี้ไว้พอเป็นแนวทางแห่งการศึกษาและสามารถเปรียบเทียบอธิปไตยทั้ง ๓ กับ ระบบการเมืองการปกครอง ได้ดังนี้

อธตาธิปไตย เปรียบได้กับการปกครองระบอบราชาธิปไตยหรือเผด็จการ (Monarchy / Dictatorship)

โลกาธิปไตย เปรียบได้กับการปกครองแบบสามัคคีธรรมหรือในปัจจุบันที่ เรียกว่า ประชาธิปไตย (Democracy)

ธรรมาธิปไตย ไม่มีระบบใดที่จะเทียบกับการเมืองได้ เพราะธรรมาธิปไตยนั้น สามารถนำไปใช้ได้กับทุกเรื่องไป เช่น ในระบอบการเมืองการปกครองก็ยิ่งจำเป็นต้องใช้มาก ซึ่งในปัจจุบันคือสิ่งที่เรียกกันว่า ธรรมรัฐนั่นเอง^{๑๒} (Good Governance)

พระพุทธองค์ทรงมีพระปรีชาสามารถในหลายศาสตร์ ในทางการเมืองการ ปกครอง ก็เช่นเดียวกัน พระองค์ทรงเปลี่ยนแนวความคิดเกี่ยวกับมนุษย์และจุดมุ่งหมาย ของมนุษย์จากแนวเดิมกล่าวคือ จากความคิดของศาสนาพราหมณ์และลัทธิต่างๆ ที่เคยยึดมั่น ถิ่นมั่นในอิตตาตัวตน ให้หันมามีจิตสำนึกในสังคมาภิมขันธ์ การละตัวตนนี้เองจำเป็นจะต้อง จัดระเบียบของสังคมาภิมขันธ์ใหม่ สังคมาภิมขันธ์ที่ว่านี้ก็คือ “สงฆ์” นั่นเอง เมื่อมองในแง่ของศาสนา สงฆ์ เป็นสังคมาภิมขันธ์ของผู้มุ่งไปสู่นิพพาน แต่เมื่อมองในแง่ของการเมือง สงฆ์เป็นลักษณะสังคมาภิมขันธ์ พัฒนามาจากองค์การทางการเมืองแบบเผ่าชน (Tribe) หรือสาธารณรัฐแถบ ตะวันออกเฉียงเหนือของอินเดีย ก่อนสมัยพุทธกาล^{๑๓}

^{๑๑} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ในธรรมมัญญูชีวิต มองคำอธิบายในแง่ปฏิบัติธรรมเป็น คำอธิบายเฉพาะกรณีหรือเป็นตัวอย่าง เพราะธรรมาธิปไตยเป็นหนึ่งในคุณธรรมของพระเจ้าจักรพรรดิ จึงเห็นว่า ควรนำมาอธิบายในแง่การปกครองทั้ง ๓ ข้อได้ดีและได้ประโยชน์ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), ธรรมมัญญู ชีวิต, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๔๘) หน้า ๑๓๗-๑๓๘.

^{๑๒} ธรรมรัฐ แปลว่า บ้านเมืองที่มีการปกครองที่ดี ซึ่งหมายความว่า ประเทศที่มีวิธีการปกครอง หรือบริหารจัดการด้วยหลักแห่งคุณงามความดี ความยุติธรรม ความถูกต้อง ความซื่อสัตย์สุจริต คุณธรรม จริยธรรม หรือกฎเกณฑ์ที่ดีงามของสังคมาภิมขันธ์ กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ รัฐหรือประเทศที่ถือเอาธรรมเป็นหลักในการ ปกครอง หรือจะเรียกว่าถือเอาหลักการธรรมาธิปไตยเข้ามาเป็นหลักในวิธีการในการปกครองประเทศนั่นเอง ดูเพิ่มเติมใน ดร.สุรพล สุขะพรหม, “ธรรมรัฐสู่ธรรมาธิปไตย” สารนิพนธ์พุทธศาสตรบัณฑิต รุ่นที่ ๔๔ ปีการศึกษา ๒๕๔๐, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒) หน้า ๒๐๐-๒๐๓.

ลัทธิการเมืองการปกครองในโลกยุคปัจจุบันมีหลายลัทธิ^{๑๔} เช่น ลัทธิปัจเจกชน (Individualism) เสรีนิยม (Liberalism) สังคมนิยม (Socialism) ประชาธิปไตย (Democracy) อนุรักษ์นิยม (Conservatism) สหนิยมประชาธิปไตย ประโยชน์นิยม (Utilitarianism) อุดมคตินิยม (Idealism) อนาธิปไตย (Anarchism) ซินดิกัลลิสต์ (Syndicalism) กิลดิโซเซียลลิสต์ พหุนิยม (Pluralism) มาร์กซิสม์ (Marxism) คอมมิวนิสต์ (Communism) ฟาสซิสต์ (Fascism) นาซี (Nazism) เป็นต้น แต่เมื่อแบ่งเป็นลัทธิหรือระบอบใหญ่ๆ ได้ ๒ ระบอบ คือ

๑. ระบอบเสรีนิยม หรือประชาธิปไตย (Liberalism/Democracy)

๒. ระบอบสังคมนิยมหรือคอมมิวนิสต์ (Socialism/Communism)

ในสังคมไทย ได้ใช้กฎหมายรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ เมื่อปีพุทธศักราช ๒๕๔๐ ซึ่งถือว่าเป็นรัฐธรรมนูญที่ให้สิทธิเสรีภาพแก่ประชาชนและเอื้อประโยชน์ต่อการปกครองและบริหารรัฐกิจ เพื่อให้เกิดความสงบสุขเป็นระเบียบเรียบร้อยของประเทศชาติ แต่เมื่อมองดูในสถานการณ์ปัจจุบันแล้ว ปัญหาสังคมโดยรวม และปัญหาของปัจเจกชนในสังคมก็ยังไม่ได้เป็นไปตามจุดมุ่งหมายหรือวัตถุประสงค์ของรัฐธรรมนูญเท่าที่ควร แม้ว่าสถาบันทางการเมืองจะแบ่งการปกครองออกมาอย่างชัดเจน ได้แก่

๑. สถาบันฝ่ายนิติบัญญัติ (Legislative Institution)

๒. สถาบันฝ่ายบริหาร (Executive Institution)

๓. สถาบันฝ่ายตุลาการ (Judicial Institution)

แต่ว่าโดยความเป็นจริงสังคมปัจจุบันยังเกิดความสับสนเดือดร้อนวุ่นวายกันอยู่ ที่เป็นเช่นนี้ เพราะมีสาเหตุมาจากสังคมนั้นได้เปลี่ยนแปลงทั้งหมดก็หาไม่ หรือเพราะว่าสถาบันการเมืองการปกครองนั้นยังคงรูปลักษณะใหญ่ๆ อยู่ แต่ที่เปลี่ยนไปบ้างคงเป็นเพราะว่าบริบทของสังคมในปัจจุบัน ได้มีการพัฒนาไปในด้านวัตถุมากยิ่งขึ้น เช่น วิวัฒนาการทางด้านเทคโนโลยีต่างๆ มากมาย การเป็นอยู่ของประชาชนในสังคมจึงเกิดการแข่งขันกันทำมาหากิน แข่งขันเสาะแสวงหาวัตถุเพื่อที่จะนำมาสนองความต้องการของตัวเอง เมื่อได้ประสบลสิ่งี่สมปรารถนาในทางวัตถุแล้ว สิ่งที่มีมนุษย์จะได้รับก็คือ การยอมรับนับถือของสังคม

^{๑๓}ปรีชา ช้างขวัญยืน, ทรศนะทางการเมืองของพระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท สามีคดีสาส์น จำกัด, ๒๕๔๐), หน้า ๕๐.

^{๑๔} ดูรายละเอียดใน อานนท์ อากาภิรม, รัฐศาสตร์เบื้องต้น, (กรุงเทพมหานคร : O.S Printing House Co., Ltd. ๒๕๒๘), หน้า ๑๐๖-๑๒๐.

เมื่อเกิดการยอมรับในสังคมแล้ว โดยธรรมชาติของมนุษย์มักจะคิดว่าตนเองมีสิทธิเสรีภาพเหนือคนอื่น จะทำการสิ่งใดมักจะนึกถึงตนเองเป็นปกติฐาน^๕ (Norm) โดยลืมไปว่าหลักการของประชาธิปไตย นั้นอยู่ตรงไหน ชิดจำกัดของสิทธิเสรีภาพนั้นมีแค่ไหนเพียงไร

โรมัส ฮอบส์ นักปรัชญาตะวันตกเชื่อว่า คนเรามีสิทธิติดตัวมาตั้งแต่เกิด ผู้ที่ไม่เห็นด้วยกับทฤษฎีนี้มักมีความเชื่อพื้นฐานว่า สิทธิเป็นเรื่องที่คนเราสมมติขึ้นเท่านั้น สิทธิจะดีขึ้นได้ก็ต่อเมื่อเรารวมกันอยู่แล้ว แต่ละคนได้ร่วมกันตั้งกฎระเบียบขึ้นว่า ในการอยู่ร่วมกันนี้ทุกคนจะเคารพในสิทธิของกันและกัน สิทธิจะเป็นสิทธิที่ต่อเมื่อมีผู้รับรอง สิทธิที่ปราศจากคนรับรองย่อมไม่เป็นสิทธิ ดังนั้น เมื่อคนเราอยู่นอกสังคมการเมืองย่อมไม่มีสิทธิใดๆ ทั้งสิ้น^๖ โดยภาพรวมของประชาธิปไตยในสังคมปัจจุบันแล้ว จะยึดเอาบุคคลส่วนรวมเป็นปกติฐาน หาใช่ยึดเอาตนหรือบุคคลใดบุคคลหนึ่งไม่ ถ้าหากยึดเอาตนก็จะกลายเป็นอัตตาธิปไตย เพราะเหตุว่าสิทธิต่างๆ อันจะพึงมีพึงได้ ตนควรจะได้รับก่อนใครอื่น ความเป็นประชาธิปไตยก็จะไม่เกิดโดยแท้จริง ดังนั้นประชาธิปไตยโดยสาระหรือหลักการของความเป็นประชาธิปไตย ก็เป็นเพียงรูปแบบเท่านั้น

ในสังคมไทยก็เช่นเดียวกัน นับตั้งแต่ที่ได้เปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชมาเป็นระบอบประชาธิปไตยนับเป็นเวลาเจ็ดสิบกว่าปีแล้ว ถ้าจะถามว่าการปกครองทั้ง ๒ ระบอบ กล่าวคือ ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชกับระบอบประชาธิปไตยของสังคมไทยอย่างไรหนิคกว่ากัน คงจะให้คำตอบไม่ชัดเจน แต่จากการศึกษาถึงภูมิหลังแล้วนำมาเปรียบเทียบกัน การปกครองระบอบประชาธิปไตยน่าจะดีกว่า เพราะประชาธิปไตยนั้นเป็นการปกครองที่ให้สิทธิเสรีภาพแก่ประชาชนเหมือนกันหมดไม่ว่าจะเป็นสิทธิในทางความคิด สิทธิในการพูด สิทธิในการแสดงออกด้านต่างๆ ฯลฯ โดยหลักของประชาธิปไตยดังกล่าวแล้วก็คือ ยึดหลักเสียงข้างมากหรือหมู่่มาก (Rule of Majority) เป็นประมาณก็จัดว่าเป็นประชาธิปไตย แต่ถ้ามองแต่เอาเสียงข้างมากเป็นตัวตัดสินชี้ขาดเพียงอย่างเดียว แม้

---

^๕ ปกติฐาน : แบบแผนสำหรับยึดถือเป็นแนวทางปฏิบัติ เหตุที่ตั้งเป็นเครื่องถึง เหตุอันใกล้ที่สุด ; บรรทัดฐาน หรือปทัสถาน ก็มีความหมายเดียวกัน (ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, กรุงเทพมหานคร : บริษัท นานมีบุ๊คส์ จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๖๔๕.

^๖ Wallace Matson, "Justice : A Funeral Oration," Social Philosophy & Policy, vol. 1 issue 1, p. 101. อ้างใน สมภาร พรหมทา, ปรัชญาสังคมและการเมือง, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๔๕.

จะมองว่าถูกต้องตามหลักการ ประชาธิปไตย แต่โดยธรรมนั้นยังใช้ไม่ได้ อย่างที่มีกรณีของผู้เป็นนักการเมืองท่านหนึ่ง ได้สร้างคดีร้ายแรง แม้ว่าจะปฏิเสธว่าไม่ แต่จากการสอบสวนของเจ้าหน้าที่ตำรวจ และจากพยานบุคคลหลายปาก อัยการก็ได้สั่งฟ้องและศาลก็ได้ประทับฟ้องรวมแล้วหลายคดี จนทำให้องค์กรต่างๆ และประชาชนทนมไม่ไหวออกมาเรียกร้องให้นักการเมืองท่านนี้ลาออกไปเสีย จนในที่สุดนักการเมืองท่านนี้ก็ทนกับคำกล่าวหาของกระแสดังกล่าวไม่ไหวจึงได้ลาออก แต่เบื้องต้นนั้นสมาชิกรัฐสภาจำนวนไม่น้อยกลับออกมา ปกป้องกันเอง ในการปกป้องนี้นับว่าเป็นกระแสของวงการประชาธิปไตยที่แท้จริงยอมรับไม่ได้และถือว่าเป็นความวิกฤตของวุฒิสภาอีกด้วย^{๓๖} นี่เป็นกรณีตัวอย่างให้เห็นว่าสังคมประชาธิปไตย นั้นกำลังอยู่ในภาวะที่ต้องปฏิรูปกันใหม่ (Reform) เมื่อเป็นเช่นนี้สาระของประชาธิปไตยที่แท้จริงของสังคมไทยจะยึดอะไรเป็นเกณฑ์ ในเมื่อบุคคลที่เรียกว่าปัญญาชนซึ่งได้รับความ ไว้วางใจให้ไปใช้สิทธิแทนประชาชนอันเป็นไปตามระบอบประชาธิปไตย แต่กลับไปใช้สิทธิในทางมิชอบธรรม ผลที่ตามมาคือทำให้เกิดความเดือดร้อนแก่สังคมและขาดความศรัทธา เชื่อมมั่นในตัวบุคคลและสถาบันอันทรงเกียรตินั้น

ดังนั้นผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาเปรียบเทียบประชาธิปไตยในเชิงพุทธปรัชญา และประชาธิปไตยในสังคมปัจจุบันว่ามีความเหมือนและแตกต่างกันอย่างไร และคาดว่าจะให้คำตอบแก่ระบอบการเมืองการปกครองในปัจจุบันที่มีพระพุทธศาสนาเป็นรากฐานทางสังคม เพื่อสร้างสรรค์ประชาธิปไตยและการปกครองให้เกิดความเป็นธรรมตามแนวทางธรรมาธิปไตย ซึ่งจะก่อให้เกิดความสันติสุข โดยส่วนตนและสันติภาพโดยส่วนรวมต่อไป

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑.๒.๑ เพื่อศึกษาเรื่องประชาธิปไตยในพุทธปรัชญาเถรวาท
- ๑.๒.๒ เพื่อศึกษาแนวความคิดเรื่องประชาธิปไตยในสังคมปัจจุบัน
- ๑.๒.๓ เพื่อเปรียบเทียบความเหมือนและความต่างของทั้งสองทฤษฎี ระหว่างประชาธิปไตยในพุทธปรัชญาเถรวาทกับแนวความคิดประชาธิปไตยในสังคมปัจจุบัน
- ๑.๒.๔ เพื่อนำข้อเปรียบเทียบไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต และแก้ไขปัญหาสังคม

^{๓๖} เดลิมีเรอร์ สดศัปดาห์, ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๑ ประจำวันที่ ๒๓-๒๕ มีนาคม ๒๕๔๔, หน้า ๑๐.

๑.๓ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑.๓.๑ พระเทพเวที (ประยูรค์ ปยุตฺโต) ได้เสนอไว้ในหนังสือการสร้างสรรค์ประชาธิปไตยไว้ว่า “ประชาธิปไตยที่พูดกันนั้นส่วนมากแล้วมักจะนึกถึงแต่รูปแบบที่เป็นรูปธรรม หรือระบบ เช่น นี้ว่าจะต้องมีรัฐสภา จะต้องมีคณะรัฐมนตรี จะต้องมีศาลต่างๆ ที่เรียกว่า อำนาจอธิปไตย อำนาจบริหาร และตุลาการ นี้ว่าจะต้องมีจำนวนสมาชิกผู้แทนราษฎร เท่านั้นเท่านั้น เรื่องเหล่านี้มักจะคิดกันมาก แต่สิ่งหนึ่งที่สำคัญมากซึ่งไม่ควรจะมองข้าม คือ สิ่งที่ เรียกว่าเป็นสารธรรม เพราะฉะนั้น การปกครองแบบประชาธิปไตย คือการปกครองของประชาชนที่แต่ละคนปกครองตัวเองได้ เมื่อแต่ละคนปกครองตัวเองได้ดีแล้ว ก็มาช่วยกัน ปกครองร่วมกัน ก็เป็นการปกครองของประชาชนที่ประชาชนปกครองกันเอง”^{๑๔}

๑.๓.๒ พุทธทาสภิกขุ ได้แสดงทรรศนะไว้ในหนังสือธัมมิกสังคัม ในลักษณะที่ต่อต้านระบบเสรีนิยม ที่เข้าใจกันว่าเป็นหลักสำคัญของประชาธิปไตยที่ว่าจะต้องให้ทุกคนมีเสรีภาพเหมือนกันหมด แต่พุทธทาสภิกขุไม่เห็นด้วยในเรื่องนี้ ท่านมองว่า ประชาธิปไตยเสรีนิยมนั้นก็เปิดกันเต็มที่ แล้วไม่ได้ให้คำจำกัดความไว้ที่ชัดเจนว่า เสรีอย่างไร แล้วคนมักจะฉวยโอกาสที่จะให้เป็นเสรีไปตามอำนาจของกิเลส พอมีอำนาจอยู่ในมือแล้ว กิเลสมันก็เข้าสวมรอยที่จะใช้เสรีภาพตามอำนาจที่ว่ามันนั้น แม้อุดมคติจะวาดไว้สวยงามทางปรัชญา แต่การปฏิบัติก็เป็นไปไม่ได้ คำว่าเสรีประชาธิปไตย แสดงความกำกวมไม่ชัดเจน ซึ่งจะต้องระมัดระวังอย่างมาก เพราะว่าคนไหนก็อ้างเสรีภาพได้ คนพาลก็อ้างได้ บัณฑิตก็อ้างได้ ถ้าไม่ให้ เขาก็จะต้องเรียกว่าไม่มีเสรีภาพ”^{๑๕}

๑.๓.๓ พระมหาอภิวิชญ์ ธีรปญฺโญ (ศรียะอาจ) ได้เสนอวิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตร มหาบัณฑิต เรื่องการศึกษาเปรียบเทียบปรัชญาทางการเมืองของขงจื้อกับพุทธปรัชญาเถรวาทพอสรุปใจความที่เกี่ยวข้องกับเชิงการเมืองการปกครองได้ดังนี้

๑.๓.๓.๑ พุทธปรัชญาเถรวาทมองรัฐในแง่ของวิวัฒนาการในเชิงปริมาณ คือเริ่มต้นจากความเรียบง่ายไปสู่ความสลับซับซ้อน

^{๑๔} พระเทพเวที (ประยูรค์ ปยุตฺโต), การสร้างสรรค์ประชาธิปไตย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๖), หน้า ๔๖.

^{๑๕} พุทธทาสภิกขุ, ธัมมิกสังคัม, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๒๖), หน้า ๕๗-๕๘.

๑.๓.๓.๒ พุทธปรัชญาเถรวาทจุดมุ่งหมายของรัฐอยู่ที่การส่งเสริม สวัสดิภาพ ของประชาชน เป็นตัวกลางที่จะคอยประสานความขัดแย้งภายในประเทศชาติ เพื่อให้ทุกฝ่ายยอมรับโดยความเป็นธรรม

๑.๓.๓.๓ พุทธปรัชญาเถรวาทมองผู้ปกครองในฐานะเป็นตัวกลางที่จะ คอยจัดแจงหรือจัดสรรผลประโยชน์ให้เป็นที่ยอมรับและผู้ปกครองต้องมีความรู้มีคุณธรรม มีบุคลิกภาพที่ดีงามทั้งภายในและภายนอก พร้อมทั้งจะเป็นแบบอย่างที่ดีงามให้กับประชาชน

๑.๓.๓.๔ พุทธปรัชญาเถรวาทมองการปกครองว่า การศึกษาถ้าขาด คุณธรรมก็ไม่อาจสร้างสรรค์สังคมให้เกิดความดีงามได้และควรใช้หลักคุณธรรมนำหน้า กฎหมาย กฎหมายเป็นเพียงเครื่องมือสำรองในกรณีที่คนขาดคุณธรรมยึดเหนี่ยวแล้วเท่านั้น

๒๐

๑.๓.๔ ปรีชา ช่างขวัญยืน ได้ให้ทรรศนะในหนังสือ “ธรรมรัฐ-ธรรมราชา” ว่า เมื่อพิจารณาโดยความหมายของธรรม และธรรมของกษัตริย์ผู้ปกครองแผ่นดินแล้ว ก็ย่อมจะ เห็นได้ว่าแม้โดยหน้าที่ซึ่งกำหนดไว้อย่างกว้างๆ ของพระเจ้าแผ่นดินที่ดีก็เน้นความเป็นธรรม ราชา แต่เนื่องจากความคิดเรื่องวรรณะและความเชื่อเรื่องพรหม ทำให้การอธิบายธรรมใน ส่วนที่เกี่ยวข้องกับเรื่องทั้งสองเป็นเรื่องที่สำคัญ หน้าที่ของกษัตริย์ เช่น การชนะโดย ศาสตร์อาวุธ และการทำสงครามที่นำไปสู่ความหลุดพ้น เช่นที่กล่าวถึงในคัมภีร์ภควัทคีตาจึง ถือว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้อง ซึ่งคำสอนในส่วนเหล่านี้ พระพุทธศาสนาไม่ยอมรับและถือว่าธรรม ราชาคือพระราชผู้ทรงชำระโดยธรรม และเมื่อพูดถึงธรรมราชา พระพุทธศาสนาแทบจะไม่ พูดถึงการทำสงครามเลย^{๒๐}

๑.๔ ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) และเป็น การวิจัยเชิงเปรียบเทียบ (A Comparative Study of Research) โดยมุ่งเน้นที่แนวความคิด ประชาธิปไตยในพุทธปรัชญาเถรวาท ในประเด็นความหมายของประชาธิปไตย ประเภท

^{๒๐}พระมหาอภิวิชญ์ ธีรปญฺโญ, “การศึกษาเปรียบเทียบปรัชญาการเมืองของขงจื้อกับพุทธปรัชญา เถรวาท”, วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๔๒, หน้า ๕๔-๕๕.

^{๒๑}ปรีชา ช่างขวัญยืน, ธรรมรัฐ-ธรรมราชา, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๖.

อธิปไตย หลักการ วัฒนาการ และประโยชน์ของประชาธิปไตย เปรียบเทียบกับ ประชาธิปไตยในสังคมปัจจุบัน

๑.๕ คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

๑.๕.๑ อธิปไตย (Supremacy) หมายถึง ความเป็นใหญ่ ภาวะที่ถือเอาเป็นใหญ่^{๒๒}

๑.๕.๒ อธิปไตยภายใน (Internal Sovereignty) หมายถึง อำนาจสูงสุดทางกฎหมายเหนือบุคคลทั้งหลายตลอดจนเจ้าหน้าที่ภายในรัฐ^{๒๓}

๑.๕.๓ อธิปไตยภายนอก (External Sovereignty) หมายถึง อำนาจที่เป็นอิสระจากการควบคุมภายนอก (External Control) ซึ่งในความหมายทั่วไปเข้าใจว่าอธิปไตยไม่มีขอบเขตทางการจำกัดของกฎหมาย แต่อำนาจสาธารณะนั้นปฏิบัติหน้าที่ผ่านองค์การหรือเครื่องมือสาธารณะและต้องอยู่ภายในกรอบการปฏิบัติตามควรและย่อมถูกจำกัด^{๒๔}

๑.๕.๔ อัตตาธิปไตย (Supremacy of self) หมายถึง ความมีตนเป็นใหญ่, ถือตนเป็นใหญ่, กระทำการด้วยปรารถนาคตนเป็นประมาณ^{๒๕}

๑.๕.๕ โลกาธิปไตย (Supremacy of the world) หมายถึง ความมีชาวโลกเป็นใหญ่ ถือโลกเป็นใหญ่ กระทำการด้วยปรารถนนิยของชาวโลกเป็นประมาณ^{๒๖}

๑.๕.๖ ธรรมาธิปไตย (Supremacy of the Dhamma) หมายถึง ความมีธรรมเป็นใหญ่ถือธรรมเป็นใหญ่ กระทำการด้วยปรารถนความถูกต้อง เป็นจริง สมควรตามธรรมเป็นประมาณ^{๒๗}

๑.๖ วิธีดำเนินการวิจัย

^{๒๒} พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๓๖), หน้า ๓๖๔.

^{๒๓} อานนท์ อากาภิรม, รัฐศาสตร์เบื้องต้น, หน้า ๑๘.

^{๒๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๘.

^{๒๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๖๔, ๓๕๕.

^{๒๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒๘.

^{๒๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒๘.

วิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบศึกษาเชิงเปรียบเทียบ (A Comparative Study of Research) โดยศึกษาค้นคว้าข้อมูลทางเอกสาร (Documentary Investigation) ซึ่งมีลำดับขั้นตอนดังนี้

๑.๖.๑ ศึกษาข้อมูลจากเอกสารทั้งปฐมภูมิ ทุติยภูมิ และตำราที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่ต้องการจะศึกษา

๑.๖.๒ ศึกษาเปรียบเทียบเรื่องประชาธิปไตยในพุทธปรัชญาเถรวาท กับแนวคิดเรื่องประชาธิปไตยในสังคมปัจจุบัน

๑.๖.๓ สรุปและนำเสนอข้อมูลที่ได้มา

๑.๗ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย

๑. ทำให้ทราบแนวความคิดเรื่องประชาธิปไตยในพุทธปรัชญาเถรวาท
๒. ทำให้ทราบแนวความคิดเรื่องประชาธิปไตยในสังคมปัจจุบัน
๓. ทำให้ทราบความเหมือนและความต่าง ระหว่างแนวความคิด เรื่องประชาธิปไตยในพุทธปรัชญาเถรวาทกับประชาธิปไตยในสังคมปัจจุบัน
๔. สามารถนำผลที่ได้จากการศึกษาเปรียบเทียบในครั้งนี้ ไปศึกษา วิเคราะห์ต่อไป

บทที่ ๒

แนวคิดเรื่องประชาธิปไตยในพุทธปรัชญาเถรวาท

ในบทนี้ จะกล่าวถึงการเมืองการปกครองในสังคมโลกตะวันออก โดยเฉพาะระบอบประชาธิปไตยที่มีพระพุทธศาสนาเป็นรากฐาน และหลักการในทางศาสนาก็มีอิทธิพลในทางความคิดของประชาชน รวมถึงมีบทบาทในด้านการบริหาร การเมือง การปกครอง การบัญญัติกฎหมายต่างๆ เช่น กฎหมายรัฐธรรมนูญ เป็นต้น

หลักการทางประชาธิปไตยในสังคมตะวันออกนั้นมิได้มีการก่อตัวขึ้นมาจากความคิดทางปรัชญาล้วนๆ แบบโลกตะวันตก เนื่องจากลักษณะสังคมตะวันออกนั้นจะมีลักษณะความคิดในเชิงปฏิบัติกร โดยเน้นในเรื่องทางจิตวิญญาณ หรือการแสวงหาความหลุดพ้น ซึ่งค่อนข้างไปทางประโยชน์ส่วนตัวมากกว่าประโยชน์ส่วนรวม และในบางครั้งก็ถูกมองว่าเป็นอัตนิยม (egoism)^๑ หรือสุภายิต คำพังเพยว่า “ตัดช่องน้อยแต่พอตัว”^๒ อย่างไรก็ตามเราก็สามารถค้นหาหลักการทางการเมืองการปกครองที่มีลักษณะให้ควมมีอิสรภาพและเสรีภาพ ความเสมอภาคหรือความเท่าเทียมกัน ตลอดถึงมีภราดรภาพในสังคมนี้ได้

---

^๑ Egoism ๑. อัตนิยม หรือ อัตตานิยม ในทางอภิปรัชญา หมายถึง ทรรศนะที่ถือว่ามิอัตตา (ego) ๒. อัตตัตถนิยม ในทางจริยศาสตร์ หมายถึง ทรรศนะที่ถือว่าผลประโยชน์ส่วนตัวเท่านั้นเป็นสิ่งที่บุคคลพึงแสวงหา ซึ่งต่างกับ ปรีตถนิยม (altruism) ที่ถือว่าประโยชน์ของผู้อื่นสำคัญกว่าประโยชน์ส่วนตัว ดูในราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมศัพท์ปรัชญา อังกฤษ – ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน, (กรุงเทพมหานคร : ราชบัณฑิตยสถาน ๒๕๔๐), หน้า ๓๐.

^๒ ยิ่งลักษณ์ งามดี, สุภายิต คำพังเพยและสำนวนไทย, (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ทิพย์วิสุทธิ, ๒๕๔๓), หน้า ๓๘.

๒.๑ ความหมายของประชาธิปไตยในพุทธปรัชญา : ภาพสะท้อนจากสังฆกรรม

การศึกษาการเมืองการปกครองในพุทธปรัชญานั้น แม้จะมีได้มีการกล่าวถึงคำว่า ประชาธิปไตยโดยตรง เนื่องจากพุทธศาสนาอุบัติขึ้นที่ประเทศอินเดีย ฉะนั้นพระพุทธรักษาจึง ต้องใช้คำบัญญัติของสังคมในยุคนั้น อย่างเช่น คำว่า สัตวะ บางครั้งมิได้หมายถึงสัตว์เดรัจฉาน หรือสัตว์ทั่วไป แต่หมายถึง คนหรือมนุษย์ ผู้ที่ยังข้องแวะอยู่ใน โลก ในอารมณ์คือ รูป รส กลิ่น เสียง สัมผัส หรือคำว่า โลก คือ หมู่สัตว์ ก็มีได้หมายถึงสัตว์ แต่หมายถึงคนหรือมนุษย์นี้เอง

ในอัครัญญสูตร ได้เล่าถึงทฤษฎีวิวัฒนาการเกี่ยวกับโลกสังคมและการเมือง เมื่อชีวิต สภาพสัตว์พัฒนามาจนเกิดสังคมนมนุษย์ แต่เพราะการเอารัดเอาเปรียบกัน มนุษย์จึงจำเป็นต้อง ประชุมกันลงมตคิดเลือกบุคคลผู้เหมาะสมขึ้นเป็นหัวหน้า จัดการปกครองอย่างยุติธรรม ดังที่ ปรากฏในพระสูตรนี้โดยมีใจความว่า

วาเสฏฐะและภราทวาชะเพราะเหตุสัตว์นั้นอันมหาชนสมมต (แต่งตั้ง) ฉะนั้น คำ แรก ‘มหาสมมต มหาสมมต’ จึงเกิดขึ้น เพราะเหตุที่สัตว์นั้นเป็นใหญ่แห่งที่นา ทั้งหลาย ฉะนั้น คำที่ ๒ ว่า ‘กษัตริย์’ จึงเกิดขึ้น เพราะเหตุที่สัตว์นั้นให้ชนเหล่าอื่น ยินดีได้โดยชอบธรรม ฉะนั้น คำที่ ๓ ว่า ‘ราชา ราชา’ จึงเกิดขึ้น ด้วยเหตุดังกล่าวมา นี้ จึงได้เกิดมีแควดวง กษัตริย์นั้นขึ้นแก่สัตว์เหล่านั้นเท่านั้น ไม่มีแก่สัตว์เหล่าอื่น มีแก่ สัตว์พวกเดียวกันเท่านั้น ไม่มีแก่สัตว์ที่มีใจพวกเดียวกัน มีโดยธรรมเท่านั้น ไม่ใช่ โดยอธรรม ตามคำโบราณที่เกี่ยวข้องกับทฤษฎีว่าด้วยต้นกำเนิดของโลก ก็ธรรม เท่านั้นประเสริฐที่สุดในหมู่มชนทั้งในโลกนี้และโลกหน้า^๑

ในประเทศอินเดีย ขณะอุบัติการของพระพุทธรักษา ชมพูทวีปมีการปกครองเป็น รัฐต่างๆ มากมาย ที่กล่าวไว้ในพระไตรปิฎก มี ๑๖ แคว้น^๒ แต่รัฐที่มีอำนาจจริงๆ ได้แก่ มคธ โกศล วัชชี วังสะ และอวันตี ระบบการปกครองส่วนมากเป็นราชาธิปไตย (Monarchy) แต่ก็มี

^๑ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๓๐/๕๖-๕๗.

^๒ การปกครองในชมพูทวีปแบ่งออกเป็น ๑๖ แคว้น (รัฐ) ได้แก่ อังคะ มคธ กาสี โกศล วัชชี มัลละ เจติ วังสะ กุรุ ปัญจาละ มัจฉะ สุรเสนะ อัสสะกะ อวันตี คันธาระ กัมโปชะ (ดูรายละเอียดใน อ.จ.ด.ก. (ไทย) ๒๐/๑๖/๒๕๕.)

หลายรัฐที่เดียวที่มีระบบการปกครองแบบสามัคคีธรรม (หรือ Tribal Republic) ซึ่งถือว่าเป็นประชาธิปไตยแบบหนึ่ง มีสภาชื่อสังฆาคาร เป็นที่ประชุมของรัฐ เพื่อพิจารณาร่วมกัน ลงมติตัดสินปัญหาต่างๆ ตัวอย่างที่ปรากฏในระบบการปกครองแบบสามัคคีธรรมในแคว้นวัชชีนั้น กล่าวกันว่ามีผู้นำที่ทำหน้าที่ปกครองถึง ๗,๗๐๗ ท่าน ต้องหมุนเวียนผลัดเปลี่ยนเป็นประมุขตามวาระยิ่งกว่านั้น เมื่อไม่นานมานี้ได้มีการค้นพบหลักฐานจากคัมภีร์พระวินัยของนิกายสรวาสติวาท ซึ่งให้หลักฐานบางอย่างเกี่ยวกับรัฐธรรมนูญชาววัชชี โดยที่คัมภีร์บาลีไม่พูดถึง ตามหลักฐานนี้เมืองเวสาลีแบ่งออกเป็น ๓ ส่วน คือส่วนที่คนชั้นสูง ชั้นกลางและชั้นต่ำ อาศัยอยู่แต่สภาสูงสุดมิได้ประกอบด้วยชนชั้นสูงเท่านั้น เพราะปรากฏว่า แม้สมาชิกใหม่ก็ได้รับการต้อนรับให้เข้าสู่สภา และได้รับเลือกให้ดำรงตำแหน่งสูงสุดด้วย ข้อนี้แสดงว่าเป็นสภาของประชาชน ดังจะเห็นว่ามีการขัดขวางอภิสิทธิ์ของคนบางกลุ่ม ทั้งประกาศให้มีการเลือกตั้งอย่างเสรีโดยสภา (สังฆะ/คณะ) เพื่อเข้าสู่ตำแหน่งต่างๆ รวมทั้งตำแหน่งแม่ทัพซึ่งเป็นตำแหน่งสูงสุดในรัฐด้วย

ในสภา (สังฆาคาร) ประกอบด้วยกลุ่มต่างๆ คือ วรคยะ, ฤคหยะ และปักษยะ ซึ่งมักขัดแย้งกันบ่อยครั้ง เพื่อช่วงชิงอำนาจ ซึ่งเป็นเรื่องธรรมดาในสภา คำว่าวันทวะเป็นศัพท์ที่ใช้ระบุพรรคคู่แข่ง และคำว่า วุคตกรรมณะ แสดงการแข่งขันกันส่วนกฏกติกาในการประชุมและการอภิปรายในสภาดูเหมือนจะเป็นอย่างเดียวกับสังฆกรรมที่พระพุทธเจ้าทรงนำมาใช้ในคณะสงฆ์ เริ่มตั้งแต่การกำหนดองค์ประชุม ผู้เข้าร่วมประชุม (คณติกะ/สังฆติกะ) ผู้ควบคุมองค์ประชุม (คณปุระกะ) ผู้กำหนดจัดที่นั่ง (อาสนบัญญัติปะกะ) ผู้รับผิดชอบการลงคะแนน (ศาลาการหาปะกะ) ตลอดจนประธานสภา (สังฆมุขยะ)^๔

ดังนั้น เมื่อหันมาพิจารณาสังฆกรรมจะเห็นว่า มีวิธีการและหลักการเช่นเดียวกับการบริหารกิจการระบบสามัคคีธรรม เริ่มตั้งแต่ทรงมอบความเป็นใหญ่แก่สงฆ์ การกำหนดจำนวนของสงฆ์ในการทำสังฆกรรมต่างๆ เช่น ๔ รูป ๕ รูป หรือ ๒๐ รูป ซึ่งได้แก่องค์ประชุม (Qorum) ของสภานั้นเอง การกำหนดสถานที่ประชุม (คือสภา) ภิขุผู้เข้าประชุมมีสิทธิแสดงความคิดเห็น ทั้งคัดค้านหรือเห็นด้วย ที่ประชุมต้องหาทางคลี่คลายปัญหาจนเกิดมติเห็นเป็นเอกฉันท์ กิจการ

^๔ Kailash Chand Jain, **Lord Mahavira and His Times**, (Delhi : Motilal Banarsidass Publishers PVT. Ltd., 1991,) pp.231-232.

นั้นๆ จึงถือว่าสำเร็จลุล่วงไปได้ ซึ่งวิธีการที่จะทำให้เกิดเอกฉันท์ ก็อาจใช้วิธีจับฉลากซึ่งก็คือ การลงคะแนนเพื่อใช้เสียงข้างมาก หรือที่เรียกว่า เภกยยลลกา^๕ (Decision according to the majority)

ในสังฆกรรมเช่นวิธีอุปสมบท หรือการรับเป็นสมาชิกในคณะสงฆ์มีวิธีการคัดเลือกบุคคลที่เหมาะสมจริงๆ จึงมีข้อห้ามเพื่อกำหนดคุณสมบัติไว้ มีการสอบสวนภูมิหลังอย่างละเอียด โดยมีพระอุปัชฌายะเป็นผู้รับรอง ซึ่งการสอบสวนนั้น ต้องทำกันทั้งในที่ลับตาสงฆ์และท่ามกลางสงฆ์ เมื่อมีการประชุมสงฆ์เพื่อการอุปสมบท มีการเสนอญัตติ ๑ ครั้ง และประกาศความเห็นชอบ ๑ ครั้ง (คือญัตติทุติยกรรม) หรือเสนอญัตติ ๑ ครั้ง และประกาศขอความเห็น ๓ ครั้ง (คือญัตติตติยกรรม) การสวดเสนอญัตติ เป็นการเล่าเรื่องว่าผู้ขอบวชมีคุณสมบัติครบถ้วน และสวดประกาศขอความเห็นชอบโดยเปิดโอกาสให้ทักท้วงได้ ๓ ครั้ง ถ้าไม่ทักท้วงโดยนิงอยู่ ถือว่าให้ความเห็นชอบ แต่อย่างไรก็ตาม มีข้อที่สังเกตว่ารายละเอียดปลีกย่อยของการปกครองคณะสงฆ์ย่อมมีลักษณะเฉพาะของตนเอง ดังนั้นย่อมแตกต่างจากการปกครองฝ่ายบ้านเมือง เพราะมีปัญหาเน้นสิทธิและเสรีภาพโดยยึดถือเสียงเอกฉันท์เป็นหลัก มิใช่เป็นการใช้อำนาจแบบเผด็จการ ของคนใดคนหนึ่ง ด้วยเหตุนี้ ดร.เคิร์ต เอฟ. ไลเดคเกอร์ (Kurt F. Leidecker) อดีตที่ปรึกษาามหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จึงได้กล่าวสรุปไว้ว่า มโนคติหลักของพระพุทธศาสนามีลักษณะแสดงรากฐานที่แท้จริงของโลกประชาธิปไตยและวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตย กล่าวคือ

ความเป็นผู้นำที่แท้จริง (True leadership)

เคารพบุคคลิกภาพ (Respect for personality)

คำสอนไม่มีการบังคับ (Teaching without domination)

เน้นความนึกคิดและอธยาศัยประเสริฐสูงส่งมากกว่าทรัพย์หรือฐานะ (Nobility of thought and character rather than of wealth or station)

เสริมสร้างและฟื้นฟูจิตใจคนใหม่แต่ละคนมากกว่าปฏิวัติสังคม (Reconstruction and

---

^๕ เภกยยลลกา วิธีการตัดสินใจโดยถือเอาตามคำของคนข้างมาก เช่น วิธีจับสลากเพื่อซื้อข้อมติถูกข้างไหนมีภิกษุผู้ร่วมพิจารณาลงความเห็นมากกว่า ก็ถือเอาพวกข้างนั้น เป็นวิธีเดียวกับการโหวตคะแนนเสียง ใช้สำหรับระงับวิวาทาธิกรรม, (พระเทพเวที (ประยูรธ ์ ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๗, ๒๕๓๖, หน้า ๒๔๓-๒๔๔.)

rehabilitation of the newer man rather than revolution of society)

มีความรับผิดชอบต่อปัจเจกชน (Individual responsibility)

พึ่งพาตนเอง (Self-reliance)

อิสรภาพในการเลือกและกระทำ (Freedom of choice and action)

ศีลธรรมเป็นรากฐานของสังคม (Morality as the basic of society)

ไมตรีจิต (Goodwill)

กรุณา (Kindness)

รักสันติและขันติธรรม (Peacefulness and tolerance)^๖

อนึ่ง คำที่สำคัญอีกคำหนึ่งคือ คำว่า “ปชา” ซึ่งมาจากรากศัพท์ (root) คือ ชา ชาติ ใน ความเกิด รวมกับอุปสรรค (Prefix) คือ ป แปลว่า ทัว ซึ่งรวมกันเป็น ปชา หรือ ประชา แปล โดยรวมว่า(ผู้)เกิดมาโดยทั่วไป ได้แก่ พุชน มวลชน สาธารณชน ประชาชน หรือมนุษยชาติ

ส่วนคำว่า อธิปไตย มาจากรากศัพท์คำว่า อธิ บทหน้า (อุปสรรค = Prefix)+ ปา ชาติ (รากศัพท์ = Root) + ติ ปัจจัย (พยางค์ประกอบท้ายศัพท์ = Suffix) คำว่า อธิ แปลว่า ยิ่งใหญ่ ปา แปลว่า คุ่มครอง ติ เป็น ปัจจัย มีความหมายเพียงให้ศัพท์นี้เป็นนาม (Noun) เมื่อรวมกันแล้ว จึงได้ศัพท์ว่า อธิปติ แล้วแผลงมาเป็น อธิปไตย หรือ อธิปไตย ในคำไทยแปลตามตัวอักษรว่า การค้ำครองที่ยิ่งใหญ่ หรือเราจะแปลให้คุ้นหูคนไทยด้วยกัน ก็จะแปลได้ว่า การปกครองที่ยิ่งใหญ่^๗

ดังได้กล่าวมาแล้วว่า ในทางพุทธศาสนาได้แบ่งอธิปไตยออกเป็น ๓ อย่าง คือ

๑) อัตตอธิปไตย	คือ ความมีตนเป็นใหญ่
๒) โลกาธิปไตย	คือ ถือโลกเป็นใหญ่

^๖ Dr. Buddhadasa P. Kirthisinghe, **Buddhist Concept Old and New**, (Delhi : Sri Satguru Publications, 1983), pp. 79-80.

^๗ รองศาสตราจารย์ ทวี ผลสมภพ, **ปัญหาปรัชญาในการเมืองของโลกตะวันออก**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๑๔), หน้า ๖๕.

๓) ธรรมาธิปไตย คือ ถือธรรมเป็นใหญ่^๘

เมื่อนาศัพท์ คือ ปชา + อธิปไตย มารวมกัน ก็จะได้ศัพท์ที่สมบูรณ์ คือ ประชาธิปไตย ซึ่งแปลว่า การปกครองที่ยิ่งใหญ่โดยยึดเสียงของประชาชนส่วนมากเป็นเกณฑ์ หรือจะแปลให้กระชับเข้า คือ การปกครองโดยยึดเสียงข้างมากเป็นใหญ่นั่นเอง และในที่นี้ถ้าเราประยุกต์ธรรม ประชาธิปไตยก็ได้แก่โลกาธิปไตย เพราะหลักอธิปไตยน่าจะเป็นหลักทั่วไปที่สามารถประยุกต์ใช้ในการประกอบธุรกิจได้ทุกอย่าง รวมทั้งหลักการปกครองด้วย

๒.๒ ประเภทของอธิปไตย

ในพุทธปรัชญาเถรวาทนั้นพระพุทธเจ้าทรงนำเอาอธิปไตยมาอธิบายให้เป็นไปในแง่ของการปฏิบัติธรรมของภิกษุ แต่ก็สามารถนำมาอธิบายในเชิงการปกครองได้ โดยพระองค์ได้ตรัสเรื่องอธิปไตยไว้ว่ามีอยู่ ๓ ประการ คือ

๒.๒.๑. อัตตาธิปไตย (Supremacy of self)

ในพุทธปรัชญาคำว่า อัตตาธิปไตย (Supremacy of Self) หมายถึง ความมีตนเป็นใหญ่ หรือการปรารถนตนเองเป็นใหญ่ ซึ่งสามารถแบ่งออกได้เป็น ๒ ทรรศนะ คือ

๒.๒.๑.๑ ในแง่ของการประพฤติปฏิบัติธรรม

คำว่า อัตตาธิปไตยนั้น เป็นการปรารถนตนเองเป็นใหญ่โดยปรารถนาว่าตนจะต้องมีความวิริยะอุตสาหะเป็นอย่างมากในประพฤติปฏิบัติธรรม ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ในอาชิปเตตยสูตรว่า

ภิกษุทั้งหลาย...อัตตาธิปไตย เป็นอย่างไร คือภิกษุในธรรมวินัยนี้อยู่ในป่าบ้าง อยู่ตามโคนต้นไม้บ้าง อยู่ในเรือนว่างบ้าง ย่อมเห็นประจักษ์ว่า “เราออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ไม่ใช่เพราะเหตุแห่งจิวร บิณฑบาต เสนาสนะ เราออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ไม่ใช่เพราะเหตุแห่งความมีหรือความไม่มีเช่นนั้น อนึ่ง เราถูกชาติ ชรามรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาสครอบงำชื่อว่าถูกทุกข์ครอบงำ มี

^๘อง. ดิก. (ไทย) ๒๐/๔๐/๒๐๑.

ทุกข้ออยู่ตรงหน้า ทำอย่างไร การทำที่สุดแห่งกองทุกข์ทั้งสิ้นนี้จะพึงปรากฏ การที่เราละกามเช่นใดแล้วจึงออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต เราพึงแสวงหากามเช่นนั้นหรือกามที่เร็วกว่านั้น นั้นไม่สมควรแก่เราเลย” ภิกษุ นั้นเห็นประจักษ์ว่า “ความเพียรที่เราเริ่มไว้แล้วจักไม่ย่อหย่อน สติที่ตั้งมั่นแล้วจักไม่เลอะเลือน ภายที่สงบแล้วจักไม่กระสับกระส่าย จิตที่ตั้งมั่นแล้วจักมีอารมณ์แน่วแน่” เธอทำตนเท่านั้นให้เป็นใหญ่ ละอกุศล บำเพ็ญกุศล ละกรรมที่มีโทษ บำเพ็ญกรรมที่ไม่มีโทษ รักษาตนให้บริสุทธิ์ ภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า อตตาริပါတย^๕

จะเห็นว่าในแง่พุทธปรัชญา พระองค์ทรงมองอัตตาริပါတยไปในทางที่ปรารถนาเอง ในการปฏิบัติเพื่อการกำจัดทุกข์ เพื่อความหลุดพ้น กล่าวคือ เพื่ออิสรภาพของตนเอง (Freedom) หาได้มุ่งหวังเพื่อสนองกิเลส คือ โลภะ โทสะ โมหะไม่ ทว่าพระองค์ทรงมุ่งหวังเพื่อการกำจัดกิเลสร้ายดังกล่าวอันจะนำไปสู่ความดับแห่งทุกข์ (นิโรธ) นำไปสู่ความหลุดพ้นจากกิเลส (วิมุตติ)

๒.๒.๑.๒ ในแง่ของปรัชญาการปกครอง

ดังกล่าวแล้วคำว่า อัตตาริပါတย นั้น ถ้าจะมองในแง่การบริหารการปกครองก็จะหมายถึง การปกครองที่ใช้อำนาจของตนเอง(คนเดียว) เป็นเครื่องตัดสิน กล่าวคือ อำนาจการปกครองทั้งหมด อันได้แก่ อำนาจนิติบัญญัติ (Legislative Power) อำนาจบริหาร (Executive Power) และอำนาจตุลาการ (Judicial Power) ขึ้นอยู่กับบุคคลคนเดียวกัน ส่วนบุคคลอื่นเป็นเพียงผู้รับคำสั่งหรือรับนโยบายไปปฏิบัติให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของเจ้าของอำนาจเท่านั้น ดังเช่นในสมัยพุทธกาลและในประเทศไทยของเราในสมัยก่อนนั้น การปกครองก็ใช้ระบบนี้ เป็นแบบระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ (Absolute monarchy) ที่เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ระบอบเผด็จการ (Dictatorship) การปกครองระบอบนี้พระราชามีอำนาจอธิปไตยในการปกครองแผ่นดิน เช่นในระบบกษัตริย์แบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ องค์พระมหากษัตริย์จะทรงเป็นศูนย์รวมอำนาจการปกครอง หากเป็นระบบสาธารณรัฐ ประมุขหรือประธานประเทศ หรือประธานาธิบดีจะเป็นศูนย์

^๕อง.ติก. (ไทย) ๒๐/๔๐/๒๐๑-๒๐๑๒.

รวมอำนาจ ระบบการปกครองนี้มีผลนำไปในทางที่ดีและไม่ดีเช่นเดียวกัน ซึ่งแยกเป็น ๒ ลักษณะ คือ

๑. นำความผาสุกมาสู่ประชาชน เพราะว่าหากพระราชผู้ปกครองใช้อำนาจที่เป็นธรรมในการปกครอง เมื่อจะสั่งการอันใดด้วยความเด็ดขาดและเป็นธรรม ผู้รับบัญชาการนั้น ก็จะต้องปฏิบัติโดยเร็ว ผลที่จะตามมา ก็จะเป็นผลดีนำความผาสุกร่มเย็นมาสู่ประชาชนภายใต้การปกครองของพระองค์ และก็เป็นการง่ายอีกเหมือนกันที่การปกครองระบอบนี้จะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อมหาชนเป็นอย่างมากทีเดียว เพราะสามารถสั่งการได้โดยไม่ฟังเสียงคัดค้านจากคนรอบข้างแต่ประการใด แม้ว่าคนอื่น ๆ หรือคนรอบข้างนั้นจะเสียผลประโยชน์ของเขาไปก็ตามที แต่เพื่อประโยชน์ของคนหมู่มากแล้ว ผู้ปกครองก็ไม่เห็นแก่กลุ่มชนเหล่านี้ ฉะนั้นเมื่อจะสั่งการก็สามารถทำได้โดยลำพังตนเองทันที ผลที่จะตามมา ก็คือประโยชน์แก่มวลมนุษยชาตินั่นเอง

๒. นำความเดือดร้อนมาสู่ประชาชน เพราะว่าหากพระราชผู้ปกครองใช้อำนาจที่ไม่เป็นธรรมหรือปกครองโดยอธรรม ก็จะทำให้ผู้อยู่ได้บังคับบัญชาหรือประชาชนไม่ได้รับความผาสุกจากการปกครองในระบอบนี้ และก็เป็นการง่ายที่ผู้ปกครองนั้นจะแสวงหาหรือกอบโกยผลประโยชน์เพื่อตนเอง หรือบริวารญาติพี่น้องของตนได้

กล่าวโดยสรุปก็คือการปกครองในลักษณะนี้ ผลประโยชน์ก็จะตกไปอยู่ที่ตนเอง หรือสังคมก็ได้ ขึ้นกับว่าผู้ปกครองนั้นมีธรรมในการปกครองหรือไม่ เพราะฉะนั้น จึงเรียกรูปแบบนี้อีกอย่างหนึ่งว่าเป็นระบบเผด็จการ (Dictatorship) ซึ่งอาจแบ่งออกเป็นระบบต่างๆ เช่น ฟาสซิสต์ (Fascism) ระบบทรราชย์ (Tyranny) ระบบรวมอำนาจเบ็ดเสร็จ (Totalitarianism) ลัทธินิยมใช้อำนาจ (Authoritarianism) และจักรวรรดินิยม (Imperialism)

๒.๒.๒ โลกธิปไตย (Supremacy of the World)

ในทางพุทธปรัชญาคำว่า โลกธิปไตย หมายถึง ความมีโลกเป็นใหญ่ หรือปรารถนาโลก (คนหมู่มาก) เป็นใหญ่^{๑๑} ซึ่งสามารถแบ่งออกได้เป็น ๒ ทรศนะ คือ

^{๑๑} อ้างแล้ว, หน้า ๑๒๘.

๒.๒.๒.๑ ในแง่ของการประพฤติปฏิบัติธรรม

คำว่า โลกาธิปไตย เป็นการปรารถนาโลก หรือคนส่วนมากเป็นใหญ่ ก็เพื่อจุดมุ่งหมายในการที่จะบรรลุธรรมยิ่งขึ้นไป เมื่อเห็นคนอื่นเขามีความกระตือรือร้นขวนขวายในการประพฤติธรรมก็อยากจะเป็นเช่นนั้นบ้าง ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ใน อาธิปไตยสูตรว่า

ภิกษุทั้งหลาย... โลกาธิปไตย เป็นอย่างไร คือภิกษุในธรรมวินัยนี้อยู่ในป่าบ้าง อยู่ตามโคนไม้บ้าง อยู่ในเรือนว่างบ้าง ย่อมเห็นประจักษ์ว่า “เราออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ไม่ใช่เพราะเหตุแห่งจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ เราออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ไม่ใช่เพราะเหตุแห่งความมีหรือความไม่มีเช่นนั้น อนึ่ง เราถูกชาติ ชรามรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาสครอบงำ เชื่อว่าถูกทุกข์ครอบงำ มีทุกข์อยู่ตรงหน้า ทำอย่างไร การทำที่สวดกองทุกข์ทั้งสิ้นนี้จะพึงปรากฏ ก็เราบวชแล้วอย่างนี้พึงคิดเรื่องงาม เรื่องปองร้าย เรื่องเบียดเบียน โลกสันนิวาส (การอยู่รวมกันของสัตว์โลก) นี้ใหญ่ ก็ใน โลกสันนิวาสนี้ใหญ่ มีสมณพราหมณ์ผู้มีฤทธิ์ มีดาทิพย์ รู้จิตของบุคคลอื่น สมณพราหมณ์เหล่านั้นมองเห็น ได้แม้จากที่ไกล แม้อยู่ใกล้ก็ไม่ปรากฏ รู้จิต (ของบุคคลอื่น) แม้ด้วยจิต (ของตน) สมณพราหมณ์แม้เหล่านั้นพึงรู้จักเราอย่างนี้ว่า ‘ท่านผู้เจริญทั้งหลาย โปรดดูกุลบุตรนี้ เพราะมีศรัทธา เขาจึงออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต เต็มไปด้วยบาปอกุศลธรรมอยู่ แม้เทวดาผู้มีฤทธิ์ มีดาทิพย์ รู้จิตของบุคคลอื่นก็มีอยู่ เทวดาเหล่านั้นย่อมปรากฏจากที่ไกลบ้าง เข้ามาใกล้แล้วกลับมองไม่เห็นบ้าง ย่อมรู้จิตด้วยจิตบ้าง’ เทวดาแม้เหล่านั้นพึงรู้จักเราอย่างนี้ว่า ‘ท่านผู้เจริญทั้งหลาย โปรดดูกุลบุตรนี้ เพราะมีศรัทธาเขาจึงออกบวชจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต เต็มไปด้วยบาปอกุศลธรรมอยู่’ ภิกษุนั้นเห็นประจักษ์ว่า “ความเพียรที่เราเริ่มไว้แล้วจักไม่ย่อหย่อน สติที่ตั้งมั่นแล้วจักไม่เลอะเลือน ภายที่สงบแล้วจักไม่กระสับกระส่าย จิตที่ตั้งมั่นแล้วจักมีอารมณ์แน่วแน่” เธอทำโลกเท่านั้นให้เป็นใหญ่ ละอกุศล บำเพ็ญกุศล ละกรรมที่มีโทษ บำเพ็ญกรรมที่ไม่มีโทษ รักษาตนให้บริสุทธิ์ ภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า โลกาธิปไตย^{๑๑}

^{๑๑} อัง.ติก. (ไทย) ๒๐/๔๐/๒๐๒-๒๐๓.

จะเห็นว่าในแง่ทางพุทธปรัชญา พระองค์ทรงมองโลกาธิปไตยไปในทางที่ปรารถนาบุคคลอื่นๆ เป็นสำคัญ การที่ปรารถนาบุคคลอื่นนั้น ก็ปรารถนาในแง่ของความเป็นผู้สมบูรณ์ด้วยคุณธรรมมีทิพยจักขุเป็นต้น กล่าวคือ ตระหนักอยู่เสมอว่าท่านเหล่านั้นจะต้องมองเห็นเราบกพร่องหรือย่อหย่อนในเรื่องของการปฏิบัติธรรมให้มาก ฉะนั้นจึงรีบชวนขวายปรารถนาเอาโลก (หมู่สัตว์) เป็นใหญ่ แล้วละอกุศล เจริญกุศลให้ยิ่งๆ ขึ้นไป เพื่อความบริสุทธิ์บริบูรณ์แห่งสมณธรรม อันจะนำไปสู่หนทางแห่งการหลุดพ้น และเข้าสู่อมตนิพพานในที่สุด

๒.๒.๒ ในแง่ของปรัชญาการปกครอง

คำว่า โลกาธิปไตย (Supremacy of The World) หมายถึง การปกครองที่ใช้อำนาจสูงสุดขึ้นอยู่กับความเห็นของคนส่วนใหญ่ ซึ่งหมายความว่าประชาชนส่วนใหญ่มีความเห็นอย่างไร ก็ถือเอาตามนั้น

โลกาธิปไตยในแง่นี้ปัจจุบันมีใช้ในประเทศที่ปกครองด้วยระบอบประชาธิปไตย ถ้าเป็นประเภทประชาธิปไตยโดยตรง (Direct Democracy) ก็จะทำให้ประชาชนทั้งประเทศมาประชุมปรึกษาหารือเกี่ยวกับกิจการบ้านเมือง ประชาธิปไตยโดยตรงจะนำมาใช้ในประเทศเล็กๆ เช่น นครรัฐต่างๆ ของกรีกโบราณ เป็นต้น และประเภทประชาธิปไตยโดยอ้อม (Indirect Democracy) ซึ่งเป็นประชาธิปไตยแบบตัวแทน กล่าวคือเมื่อไม่สามารถนำประชาชนมาประชุมแสดงความเห็นพร้อมกันๆ ได้ทั้งประเทศ ก็ให้ประชาชนเหล่านั้นเลือกตั้งตัวแทนของตนขึ้นมาทำหน้าที่แทน ตัวแทนเหล่านั้นออกเสียง (Vote) หรือแสดงความคิดเห็นอย่างไร (Opinion) ก็ถือว่าเป็นความคิดเห็นของบุคคลที่เลือกตนมา แต่โลกาธิปไตยอาจรวมถึงลัทธิปกครองโดยคณาธิปไตย (Oligarchy) หรือระบบขุนนาง (Aristocracy) ก็ได้ ทำนองระบบสามัคคีธรรมโบราณดังกล่าวมาแล้ว เพราะถือว่าชนชั้นปกครองเหล่านั้นเป็นตัวแทนที่ได้รับการคัดเลือกเข้ามาเป็นตัวแทนของคนส่วนใหญ่หรือแม้ลัทธิคอมมิวนิสต์หรือสังคมนิยมก็ถือว่าเป็นประชาธิปไตยเหมือนกัน เพราะต่อต้านระบบนายทุน เพื่อให้กลายมาเป็นระบบของคนหมู่มากในสังคม แต่อย่างไรก็ตามปัจจุบันเรายึดประชาธิปไตยแบบเสรีนิยม (Liberal Democracy) ที่ถือว่าปัจเจกชนสำคัญกว่าสังคม คนแต่ละคนเท่าเทียมกันและมีสิทธิอันละเมิดไม่ได้บางเช่น สิทธิในอิสรภาพ^{๑๒}

๒.๒.๓ ธรรมาธิปไตย (Supremacy of the Dhamma)

ในทางพุทธปรัชญาคำว่า ธรรมาธิปไตย (Supremacy of The Dhamma) หมายถึง การถือธรรมคือความถูกต้องเป็นใหญ่ซึ่งสามารถแบ่งออกได้เป็น ๒ ทรรศนะ คือ

๒.๒.๓.๑ ในแง่ของการประพาศปฏิบัติธรรม

คำว่า ธรรมาธิปไตย (Supremacy of The Dhamma) เป็นการปรารภพระธรรมอัน พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสไว้ หากประพาศตามก็จะได้รับความสุข (Happiness) หรือ โลกุตตรสุข อันเป็นความสุขที่มีได้อิงอามิสต่างๆ หรือเจือปนด้วยกิเลสตัณหาใดๆ ไม่ ดังพุทธศาสนสุภาษิตว่า ธรรมที่ประพาศดีแล้ว นำสุขมาให้.^{๑๓}

ผู้มีปิติในธรรม อยู่เป็นสุข^{๑๔}

ผู้ประพาศธรรม อยู่เป็นสุข^{๑๕}

ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ในอาชิปเตตยสูตรว่า

ภิกษุทั้งหลาย...ธรรมาธิปไตย เป็นอย่างไร คือภิกษุในธรรมวินัยนี้อยู่ในป่าข้าง อยู่ตามโคนไม้ข้าง อยู่ในเรือนว่างข้าง ย่อมเห็นประจักษ์ว่า “เราออกบวชจากเรือนบวช เป็นบรรพชิต ไม่ใช่เพราะเหตุแห่งจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ เราออกบวชจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ไม่ใช่เพราะเหตุแห่งความมีหรือความไม่มีเช่นนั้น อนึ่ง เราถูกชาติ ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาสครอบงำ ชื่อว่าถูกทุกข์ครอบงำ มีทุกข์อยู่ตรงหน้า ทำอย่างไร การทำที่สุคคองทุกข์ทั้งสิ้นนี้จะพึงปรากฏ

^{๑๒} ดูรายละเอียดใน ปรีชา ช้างขวัญยืน, *ปรัชญาแห่งอุดมการณ์ทางการเมือง*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิชาการ, ๒๕๒๔), หน้า ๑๒๔.

^{๑๓} ดูเพิ่มเติมใน สมเด็จพระมหาสมณเจ้า, กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, *พุทธศาสนสุภาษิต เล่ม ๑ พิมพ์ครั้งที่ ๓๒*, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๒๘.

^{๑๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๘.

^{๑๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๘.

พระธรรมอันพระผู้มีพระภาคตรัสไว้ดีแล้ว ผู้ปฏิบัติจะพึงเห็นชัดด้วยตนเอง ไม่ประกอบด้วยกาล ควรเรียกให้มาดู ควรน้อมเข้ามาในตน อັນวิญญูชนพึงรู้เฉพาะตน ก็เพื่อนพรหมจารีผู้รู้เห็นอยู่ มีอยู่ การที่เราบวชในธรรมวินัยที่พระผู้มีพระภาคเจ้า ตรัสไว้ดีแล้วอย่างนี้พึงเกียจคร้านประมาทอยู่นั้นไม่สมควรแก่เราเลย” ภิกษุณั้้นยอม เห็นประจักษ์ว่า “ความเพียรที่เราเริ่มไว้แล้วจักไม่ย่อหย่อน สติที่ตั้งมั่นแล้วจักไม่ เลอะเลือน ภายที่สงบแล้วจักไม่กระสับกระส่าย จิตที่ตั้งมั่นแล้วจักมีอารมณ์แน่วแน่” เชยภกรรมเท่านั้นให้เป็นใหญ่ ละอกุศล บำเพ็ญกุศล ละกรรมที่มีโทษ บำเพ็ญกรรม ที่ไม่มีโทษ รักษาตนให้บริสุทธิ์ ภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า ธรรมาธิปไตย^{๖๖}

๒.๒.๓.๒. ในแง่ของปรัชญาการปกครอง

คำว่า ธรรมาธิปไตย (Supremacy of the Dhamma) หมายถึง การปกครองที่ยึดถือ ธรรมหรือความถูกต้องเป็นใหญ่การตัดสินใจทุกอย่างขึ้นอยู่กับความถูกต้องเท่านั้น ไม่ได้อิง อาศัยอามิสสินจ้าง หรือเกียรติยศ รวมถึงพรรคพวก ญาติพี่น้องแต่อย่างใดไม่ การปกครองใน ลักษณะนี้จำเป็นอย่างยิ่งที่ควรจะนำมาใช้กับทุกยุคสมัย เพราะไม่มีสิ่งใดที่จะเป็นอมตะเหมือน พระธรรม (ความถูกต้อง) ดังที่กล่าวว่า ความจริงเป็นสิ่งไม่ตาย^{๖๗} แม้จะกล่าวอีกสักกี่ครั้งก็ยุค สมัยก็คงเป็นอยู่อย่างนั้น อำนาจสูงสุดขึ้นอยู่กับธรรมะคือความถูกต้องโดยไม่คำนึงว่าจะเป็น ความเห็นของคนส่วนใหญ่หรือคนส่วนน้อยก็ตาม แม้จะเป็นความเห็นของบุคคลคนเดียว (ปัจเจกบุคคล) ทว่าเป็นความเห็นที่ชอบธรรมหรือเป็นความเห็นที่ถูกต้องแล้ว ก็ถือเอาตามนั้น

ในอธิปไตยทั้ง ๓ นั้น พระพุทธเจ้าทรงยกย่องธรรมาธิปไตยว่าประเสริฐที่สุด โลกาธิปไตยก็ยิ่งดีกว่าอัตตาธิปไตย ถึงอย่างไรพระพุทธเจ้าก็ไม่ได้ดำเนินระบบเผด็จการที่ใช้ อัตตาธิปไตย ถ้าหากเผด็จการนั้นยึดมั่นในธรรมในความถูกต้อง เป็นธรรม ชอบธรรม มีความรัก ความเมตตา ความปรารถนาดีต่อผู้อยู่ใต้ปกครองต่อประชาชนเหมือนพ่อปกครองลูก (Paternalism) และมีได้ยกย่องว่าระบอบประชาธิปไตยหรือโลกาธิปไตยนั้นประเสริฐที่สุด แม้

^{๖๖} อภ. ดิก. (ไทย) ๒๐/๔๐/๒๐๓.

^{๖๗} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, พุทธศาสนสุภาษิต เล่ม ๑, หน้า ๔๒๘.

นักปรัชญาเมธีทางการปกครองยุคปัจจุบัน ก็เห็นด้วยกับพระพุทธเจ้าโดยกล่าวว่า ประชาธิปไตยเป็นระบอบการปกครองที่เลวน้อยที่สุด^{๘๔}

แต่เนื่องจากปัจจุบัน ไม่มีใครเป็นบุคคลที่คนทั้งหมดยอมรับความเที่ยงธรรมที่สามารถชี้ขาดได้ว่าความคิดเห็นอันไหนหรือของใครถูกต้องชอบธรรมเหมือนพระพุทธเจ้าในสมัยพุทธกาล จึงต้องใช้เสียงข้างมากแทน ซึ่งก็ไม่แน่ว่าความเห็นของคนส่วนใหญ่จะถูกต้องเสมอไป เช่น ครูถ้าไปสอนนักเรียน ในขณะที่เดียวกันนั้น ห้องเรียนคอมพิวเตอร์ซึ่งกำลังว่างอยู่ ถ้าครูขอมติจากนักเรียนว่าจะเรียนต่อ หรือจะเลิกไปเล่นเกมที่ห้องคอมพิวเตอร์ รับรองว่านักเรียนส่วนมาก ไปเกมแน่นอน นี่ก็เป็นดัชนีชี้ให้เห็นว่า ความเห็นส่วนใหญ่ไม่ถูกต้อง

หลักธรรมาธิปไตยมิใช่ระบบการปกครองโดยตรง แต่สามารถนำไปใช้กับการทำงานทุกระบบได้ เช่น ด้านการเศรษฐกิจ การศึกษา สังคม ฯลฯ ดังนั้น ในแง่ธรรมประยุกต์ ก็สามารถนำมาพิจารณาในด้านการบริหารการปกครองได้ ดังจะเห็นว่า นักปกครองผู้ยิ่งใหญ่คือพระเจ้าจักรพรรดิ ตามคติของพระพุทธศาสนา ต้องมีหน้าที่ ๑ อย่างใน ๕ ประการ คือ ธรรมาธิปไตย ซึ่งมีความหมายว่ายึดธรรมเป็นใหญ่ ได้แก่ ยึดถือความจริง ความถูกต้อง ความดีงาม เหตุผล หลักการ กฎกติกาที่ชอบธรรม เป็นบรรทัดฐาน เคารพธรรม เคารพธรรม นิยมธรรม ตั้งตนอยู่ในธรรม ประพฤติธรรมด้วยตนเอง^{๘๕} ดังนั้น ถ้าเราพิจารณาตามจกัถวัตตีสสูตร ย่อมมองเห็นว่าผู้ปกครองไม่ว่าจะเป็นระบบใด จะต้องยึดความถูกต้อง ความยุติธรรม หรือความดีความงามทุกอย่างเป็นหลัก เรียกว่าทุกสิ่งทุกอย่างต้องโปร่งใส ไม่เกิดปัญหาอาชกรรมในสังคมไม่ว่ากรณีใดๆ ดังนั้น ผู้ปกครองที่เป็นพระราชาก็ได้นามว่า “ธรรมราชา” และนี่คือระบบ “ธรรมรัฐ” (Good Governance) ที่เราพยายามนำมาใช้ในระบบการปกครองปัจจุบัน

๒.๓ หลักการของประชาธิปไตย (The Principle of Democracy)

ในทางพุทธปรัชญานั้น หลักการของประชาธิปไตยที่ปรากฏชัดเจนมีอยู่ด้วยกัน ๓

^{๘๔} วิรัช ธีรพันธุ์เมธี, พุทธปรัชญาการปกครอง, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๒๕.

^{๘๕} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๕/๖๕.

อย่าง คือ

๒.๓.๑ ทรรศนะเกี่ยวกับสิทธิและเสรีภาพ (The View of Rights and Liberty)

คำว่า สิทธิเสรีภาพ หมายถึง ความมีอิสรภาพในการใช้อำนาจที่จะกระทำการใดๆ อันไม่ละเมิดหรือขัดต่อสิทธิของผู้อื่นหรือขัดต่อศีลธรรมอันดีของผู้อื่น หรือแม้กระทั่งขัดต่อกฎหมายรัฐธรรมนูญของบ้านเมือง ซึ่งผู้วิจัยแยกออกเป็น ๒ ศัพท์ คือ สิทธิ + เสรีภาพ ดังนี้

๒.๓.๑.๑ สิทธิ (Rights)

ในทางพุทธปรัชญาคำว่า สิทธิ (Rights) หมายถึง อำนาจหรือความสามารถในการกระทำการใดๆ ที่ไม่ขัดต่อสิทธิของผู้อื่นหรือขัดต่อศีลธรรมอันดีของผู้อื่น พจนานุกรมศัพท์กฎหมายไทยฉบับราชบัณฑิตยสถาน ให้ความหมายคำว่า สิทธิ ไว้ว่า อำนาจที่กระทำการใดๆ ได้อย่างอิสระ โดยได้รับการรับรองจากกฎหมาย^{๒๐}

ในทางพุทธศาสนาถือว่าสิทธิเสรีภาพเป็นสิ่งสำคัญที่สุด ถึงแม้พระองค์จะเป็นผู้มีสิทธิเต็มพระองค์ก็ตาม แต่พระองค์กลับประทานความเป็นใหญ่ไว้กับพระสงฆ์ หาใช่อยู่ที่พระองค์เท่านั้นก็หาไม่ ดังจะเห็นได้ในการทำสังฆกรรมต่างๆ เช่นการอุปสมบท กฐิน รับบุคคลเข้ามาอยู่ในสังฆมณฑล เป็นต้น

ในทางพุทธปรัชญาประชาธิปไตย พระพุทธเจ้าไม่ได้ตรัสเรื่องสิทธิเสรีภาพทางการเมืองการปกครองไว้โดยตรง แต่ลักษณะคำสอนของพระองค์โดยรวมนั้นให้สิทธิเสรีภาพแก่พุทธศาสนิกชนอย่างมาก จนนักปรัชญาบางท่านถึงกับกล่าวว่าพระพุทธศาสนาแห่งสิทธิเสรีภาพเลยทีเดียว เช่นทรงสอนว่า พระตถาคตเป็นเพียงผู้ชี้บอกทางเท่านั้น ซึ่งเป็นการชี้ชัดว่าพระองค์ไม่บังคับใครให้เชื่อ ในสิ่งที่พระองค์สอน แต่ให้สิทธิในการคิดการกระทำ พระองค์เป็นเพียงผู้

^{๒๐}ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมศัพท์กฎหมายไทยฉบับราชบัณฑิตยสถาน,(กรุงเทพมหานคร : อรุณการพิมพ์ ๒๕๔๔), หน้า ๓๔๗.

ชี้บอกทางเท่านั้น ว่าทางนี้ดีมีประโยชน์ ถ้าเดินทางนี้แล้วจะปลอดภัย ทางโน้นมีโทษและอันตราย ส่วนผู้ฟังจะเดินทางไหนเป็นสิทธิของผู้ฟังจะตัดสินใจเอง

พุทธศาสนาต้องการให้พุทธศาสนิกชนเป็นผู้มีความเชื่อ (Faith) แต่ไม่ต้องการให้เชื่ออย่างงมงาย ไร้เหตุผลที่ปราศจากปัญญาพิจารณาให้ละเอียดรอบคอบ ทรงให้สิทธิในการพิจารณาอย่างถี่ถ้วนเสียก่อนค่อยเชื่อ ดังจะเห็นได้ที่ทรงตรัสไว้ใน เกสปุตตสูตร หรือที่รู้จักกันในชื่อว่ากาลามสูตร คือ ^{๒๐}

๑. อย่าปลงใจเชื่อ	ด้วยฟังตามกันมา
๒. อย่าปลงใจเชื่อ	ด้วยการถือสืบๆ กันมา
๓. อย่าปลงใจเชื่อ	ด้วยการเล่าลือ
๔. อย่าปลงใจเชื่อ	ด้วยการอ้างตำราหรือคัมภีร์
๕. อย่าปลงใจเชื่อ	เพราะตรรก
๖. อย่าปลงใจเชื่อ	เพราะการอนุমান
๗. อย่าปลงใจเชื่อ	ด้วยการคิดตรองตามแนวเหตุผล
๘. อย่าปลงใจเชื่อ	เพราะเข้าใจกับทฤษฎีที่พินิจไว้แล้ว
๙. อย่าปลงใจเชื่อ	เพราะมองเห็นรูปลักษณะน่าจะเป็นไปได้
๑๐. อย่าปลงใจเชื่อ	เพราะนับถือว่าท่านสมณะนี้เป็นครูของเรา

ต่อเมื่อได้รู้เข้าใจด้วยตนเองว่า ธรรมเหล่านั้นเป็นอกุศล มีโทษ ไม่มีโทษ เป็นต้นแล้ว จึงควรละหรือถือปฏิบัติตามนั้น

ในทรรศนะทางพุทธศาสนาแบ่งออกเป็น ๒ แง่ คือ มนุษย์แต่ละคนหรือปัจเจกบุคคล เชื่อว่าตนเองถูกควบคุมโดยกฎของธรรมชาติหรือกฎแห่งกรรมนั่นเอง ซึ่งตรงกับนิยามที่ว่า กรรมนิยามในนิยามทั้ง ๕ อย่างในพระพุทธรศาสนา ได้แก่

๑. อุตุนิยาม คือ กฎธรรมชาติเกี่ยวกับอุณหภูมิ หรือปรากฏการณ์ธรรมชาติต่างๆ โดยเฉพาะดิน น้ำ อากาศ และฤดูกาล อันเป็นสิ่งแวดล้อมสำหรับมนุษย์
๒. พีชนิยาม คือ กฎธรรมชาติเกี่ยวกับการสืบพันธุ์ มีพันธุกรรมเป็นต้น
๓. จิตตนิยาม คือ กฎธรรมชาติเกี่ยวกับการทำงานของจิต
๔. กรรมนิยาม คือ กฎธรรมชาติเกี่ยวกับพฤติกรรมของมนุษย์ คือ กระบวนการให้ผลของการกระทำ)

^{๒๐} อัง.ติก. (ไทย) ๒๐/๖๖/๒๕๗.

๕. **ธรรมเนียม** คือ กฎธรรมชาติเกี่ยวกับความสัมพันธ์และอาการที่เป็นเหตุเป็นผล
 แก่กันแห่งสิ่งทั้งหลาย^{๒๒}

เมื่อเป็นเช่นนี้หากมนุษย์กระทำสิ่งใดลงไปกรรมนิยามนี้จะเป็นตัวควบคุมดูแลการ
 กระทำที่แผ่ค่าทางศีลธรรมของปัจเจกบุคคลนั้น และก็จะต้องได้รับสิ่งที่ตนได้กระทำนั้นด้วย
 และการกระทำที่ว่านั้นก็มีได้ระบุว่าจะเป็นการกระทำที่ดีที่เรียกว่ากุศลกรรม (Right Conduct)
 หรือกระทำชั่วที่เรียกว่าอกุศลกรรม (Evil Action) กฎแห่งกรรมจะบันทึกการกระทำนั้นไว้และ
 คอยโอกาสอำนวยวิบาก กล่าวคือให้ผลตอบแทน เมื่อโอกาสหรือเวลานั้นเหมาะสม กล่าวคือ
 หากเป็นกรรมดีก็จะให้ผลตอบแทนในทางที่ดี หากเป็นกรรมชั่วก็จะให้ผลตอบแทนในทางที่ชั่ว
 แม้แต่กรรมดีและกรรมชั่วเองก็มีระดับความเข้มข้นในการให้ผลแตกต่างกันไป สุดแต่ว่ากรรม
 อันเป็นที่มาของวิบากนั้นจะเป็นอย่างไร^{๒๓}

อีกทฤษฎีหนึ่ง คือ แ่งที่เป็นส่วนหนึ่งของสังคม เพราะเหตุว่ามนุษย์เป็นสัตว์
 สังคมจะดำรงชีวิตอยู่อย่างโดดเดี่ยวไม่ได้ จำเป็นจะต้องอยู่ร่วมกับสังคม ในปรัชญาการเมืองว่า
 ด้วยอุดมรัฐของเพลโต เขาได้สรุปเอาไว้ว่า “มนุษย์เป็นสัตว์สังคม (Man is a Social Animal)
 เพราะมนุษย์ไม่อาจอยู่ตามลำพังคนเดียว ความจำเป็นทางเศรษฐกิจบีบบังคับให้มนุษย์จำเป็น
 จะต้องรวมกลุ่มกันเป็นสังคม เป็นรัฐ เหตุนี้รัฐจึงเป็นสถาบันที่จำเป็นต้องมี”^{๒๔} เพราะฉะนั้น
 พระพุทธองค์ทรงสอนให้มนุษย์ดำรงตนอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข (Happiness) ด้วยการ
 ประพฤติธรรมอันมีความสำคัญในการดำรงชีวิตนั้น หลักธรรมนี้มีใจความสำคัญว่า
 พระพุทธเจ้าถือว่าปัจเจกบุคคลทุกคนเมื่ออยู่ในสังคม จำเป็นจะต้องเกี่ยวข้องกับคนทั้งหกกลุ่ม
 ทั้งหกกลุ่มนี้พระพุทธองค์ทรงใช้ทศทั้งหกเป็นสัญลักษณ์ ที่เรียกว่า ทศ ๖^{๒๕} ซึ่งเป็นการที่ทำให้

^{๒๒} พระเทพเวที (ประยูรย์ ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, หน้า ๑๕๔.

^{๒๓} สมภาร พรหมทา, **พุทธปรัชญา มนุษย์ สังคมและปัญหาจริยธรรม**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๓๑๓.

^{๒๔} พระราชวรมุนี (ประยูร ฐมจินตโต), **ปรัชญากรีก : บ่อเกิดภูมิปัญญาตะวันตก**, (กรุงเทพมหานคร :
 สำนักพิมพ์ ศยาม บริษัท เคสึคไทย จำกัด, ๒๕๔๐), หน้า ๑๘๔

^{๒๕} ดูรายละเอียดใน ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๙๘-๒๐๔/๒๐๒-๒๐๖.

มนุษย์มี ปฏิสัมพันธ์ต่อกันและกัน การกระทำเช่นนี้นับว่าเป็นสิทธิหรือหน้าที่ที่พึงกระทำต่อกัน และหรือเป็นทำให้เกิดอำนาจขึ้น ในทางพระพุทธศาสนาพระพุทธองค์ทรงแบ่งระดับอันเป็นสัญลักษณ์แห่งทิศทั้ง ๖ ที่ปรากฏในสิงคาลกสูตรไว้ดังนี้ คือ

- ๑) มารดาบิดา   เปรียบเป็นทิศเบื้องหน้าของบุตรธิดา
- ๒) ครูบาอาจารย์   เปรียบเป็นทิศเบื้องขวาของศิษย์
- ๓) ภรรยา   เปรียบเป็นทิศเบื้องหลังของสามี
- ๔) มิตรสหาย   เปรียบเป็นทิศเบื้องซ้ายของมิตรสหาย
- ๕) คนรับใช้หรือบ่าว เปรียบเป็นทิศเบื้องล่างของเจ้านายหรือผู้บังคับบัญชา
- ๖) สมณพราหมณ์   เปรียบเป็นทิศเบื้องบนของประชาชนหรือศาสนิกชน^{๒๖}

ดังที่ได้กล่าวแล้วว่าสิทธินั้นจะต้องมาควบคู่กับหน้าที่เสมอ เพราะความหมายของคำว่า สิทธิ (Right) ก็คือการทำให้เกิดอำนาจ เมื่อเกิดอำนาจขึ้นแล้ว ก็ทำให้ผู้ทำหน้าที่จะต้องกระทำตอบแทน เช่น มารดาบิดากับบุตร ครูบาอาจารย์กับศิษย์ ย่อมก่อให้เกิดอำนาจขึ้น การมีปฏิสัมพันธ์กันเช่นนี้จัดเป็นการแสดงถึงความเคารพ (Respect) และเป็นการแสดงออกถึงความสัมพันธ์ทางสังคม (Social Relations) กรณีเช่นนี้ก็แสดงให้เห็นว่าทุกคนในสังคมย่อมมีสิทธิเป็นของตัวเองด้วยกันทั้งนั้น หากทุกคนไม่ใช้สิทธิแล้วความผาสุกก็ไม่อาจจะเกิดขึ้นในสังคมได้อย่างแน่นอน

ในความสัมพันธ์ทางสังคมนี้ อาจจะมองว่าเกิดขึ้นเพราะความไม่เสมอภาคในสังคม คือ บุคคลหนึ่งมีสถานะเหนืออีกบุคคลหนึ่ง อย่างพรรณานะของนักปรัชญาทั้ง ๒ ท่านนี้ คือเพลโต (Plato) ได้แสดงพรรณานะเอาไว้ว่า สังคมที่เป็นอยู่ เป็นสังคมที่ไม่เสมอภาค และได้สรุปสาระสำคัญตอนหนึ่งของรัฐในอุดมคติว่า กลুকอน สิ่งที่เราพ้องกันแล้วก็คือว่าในรัฐที่ดีสมบูรณ์สตรีและเด็กควรเป็นส่วนรวม บุรุษและสตรีควรมีส่วนได้รับการศึกษาและประกอบอาชีพเท่าเทียมกันทั้งในยามสงบและยามมีศึกสงคราม แมคเคียวเอง ก็สะท้อนให้เห็นถึงความไม่เสมอภาคของบุคคลในสังคม ได้แสดงพรรณานะไว้ว่า ผู้ปกครองต้องใช้เล่ห์กล ศาสนา และทุกอย่างอย่างเพื่อความยิ่งใหญ่ของตน มนุษย์ในสังคมนั้นมีสิทธิ(อำนาจ)ไม่เท่าเทียมกัน ผู้ปกครองจึง

^{๒๖} ที.ปา. ๑๑/๑๕๘-๒๐๔/๒๐๒-๒๐๖.

จำเป็นจะต้องใช้กลวิธีทุกอย่างเพื่อบรรลุถึงสิทธิ และยังชี้ให้เห็นว่า ผู้มีสิทธิคือผู้ที่สามารถทำให้ผู้อื่นทำตามได้นั้น จะเป็นผู้ปกครองที่มีความฉลาด เข้าใจยุทธวิธีในการปกครองได้ดีและประชาชนจะต้องปฏิบัติตามผู้ปกครองเสมอ ถ้าไม่ทำตามก็จะมีคามผิด (Offence) และถูกลงโทษตามกฎหมาย (To be Punished according to the law)

ตามทฤษฎีของผู้วิจัยแล้ว จากทฤษฎีของแมคเคียวลี หากผู้ใช้อำนาจหรือสิทธิด้วยอำนาจภายใน ที่ไม่ถูกต้องก่อปรด้วยความเป็นธรรมแล้ว ผู้ที่กระทำตามอาจไม่ได้รับการยอมรับ ในด้านพฤตินัย แม้ว่าจะมีการดำเนินการตามกฎหมายเกณฑ์หรือกติกาที่จะเอาผิดหรือลงโทษตั้งกรณีตัวอย่าง เช่น

นาย ก. เป็นผู้ใหญ่นาย ข. เป็นญาติสนิทของกำนันในตำบลนั้นและเป็นคนทำงานรับจ้างให้นาย ก. เป็นประจำ และนาย ค. เป็นเพื่อนกับ นาย ข. วันหนึ่งนาย ข. กับ นาย ค. คึดสุราด้วยกันจนเกิดอาการมึนเมาถึงขั้นทะเลาะชกต่อยกัน เป็นเหตุทำให้นาย ค. ได้รับความเจ็บสาหัส เพื่อนบ้านซึ่งเป็นญาติของนาย ก. มาเห็นเข้า จึงได้ไปฟ้องนาย ก. ให้มาช่วยระงับเหตุและตัดสินให้นาย ข. รับผิดชอบกับการกระทำที่เกิดขึ้น นาย ก. กลับไปคิดว่า นาย ค. ไปชกต่อย นาย ข. ก่อน ทั้งๆ ที่ นาย ค. ได้รับความเจ็บสาหัสขนาดนี้ และเหตุการณ์ครั้งนี้ถือเป็นโมฆะ (Void) คือไม่มีความผิดหรือไม่ต้องรับผิดชอบแต่อย่างใด

ในกรณีเช่นนี้ จะถือได้ว่าผู้ใช้อำนาจ คือ นาย ก. นั้น ตัดสินเหตุการณ์ดังกล่าวถูกต้องหรือไม่ และใช้เกณฑ์อะไรมาเป็นบรรทัดฐานในการตัดสิน หากเป็นทฤษฎีในทางพุทธปรัชญาเถรวาทศาสนาจะมองกรณีนี้ว่า นาย ก. ตัดสินด้วยอคติ ๔^{๒๗} คือ

๑) ฉันทาคติ ได้แก่ นาย ก. ชอบพอหรือมีผลประโยชน์กับนาย ข. อยู่ก่อนแล้ว จึงตัดสินความเช่นนี้

๒) โทสาคติ ได้แก่ นาย ก. อาจจะไม่ชอบ นาย ค. อยู่เป็นพื้นฐาน

๓) โมหาคติ ได้แก่ นาย ก. ไม่ได้พิจารณาด้วยความเป็นธรรมแล้วจึงตัดสิน

๔) ภยาคติ ได้แก่ นาย ข. เป็นญาติสนิทกับกำนัน นาย ก. จึงไม่กล้าตัดสินความนี้ด้วยความเป็นธรรม

^{๒๗} วจ.จตุกก.(ไทย) ๒๑/๑๗/๒๕.

ส่วนเพลโตมีความเห็นว่า ความไม่เสมอภาคในการใช้อำนาจนั้นถูกต้องแล้วเพราะบางคนควรเป็นผู้ปกครอง บางคนควรจะถูกปกครอง เพราะมนุษย์แต่ละคนมีลักษณะที่แตกต่างกัน ทุกคนในสังคมจะร่วมกันใช้สิทธิหรืออำนาจในการปกครองไม่ได้ เพราะจะทำให้สังคมไม่สันติสุขตามธรรมชาติของเขา ผู้ที่อยู่ภายใต้การปกครองก็ควรจะทำตามผู้ปกครองเสมอ

จากธรรมชาติของเพลโตนั้น ผู้วิจัยเห็นว่า ความไม่เสมอภาคในการใช้อำนาจนั้นอาจจะไม่ถูกต้องเสียทั้งหมด ที่ว่าผู้ถูกปกครองจะต้องกระทำตามผู้ปกครองเสมอไปนั้น ในประเด็นนี้อาจจะไม่ใช่ทุกกรณีไป ยกตัวอย่างในสังคมปัจจุบัน ผู้ปกครองบางคนประพฤติตัวไม่ดีชอบเที่ยวเสเพล และชอบดื่มสุราเป็นอาจฉิน หากผู้ถูกปกครองจะประพฤติเอาอย่างเช่นนั้น สังคมก็จะไม่สงบร่มเย็นเป็นแน่ เพราะฉะนั้นจำเป็นต้องประกอบด้วยปัจจัยที่ชัดเจนกว่านั้น เช่น มีระเบียบวินัยในตัวเอง ไม่เป็นคนประพฤติเสเพล มัวเมาในอบายมุข มีศีลธรรมประจำใจ เป็นต้น

เนื่องจากมนุษย์เป็นสัตว์สังคม มีการดำรงชีพอยู่กันเป็นหมู่คณะ เป็นอยู่เช่นนี้จะต้องมีการคมนาคมซึ่งกันและกัน การที่เป็นอยู่เช่นนี้หากไม่มีกฎกติกาหรือระเบียบวินัยแล้วก็จะทำให้เกิดความเดือดร้อนตามมาภายหลัง การที่จะให้สังคมร่มเย็นเป็นสุขนั้น จำเป็นจะต้องสร้างกฎเกณฑ์หรือระเบียบ(กฎหมาย)ขึ้นมา ในทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า วินัย (Discipline) ในทางคดีโลกหากผู้ใดฝ่าฝืนหรือขึ้นกระทำความผิดไป ผู้นั้นจะต้องรับผิดชอบ (Liable) ดังที่ประมวลกฎหมายอาญามาตรา ๕๕ วรรคแรกบัญญัติว่า “บุคคลจะต้องรับผิดชอบในทางอาญาก็ต่อเมื่อได้กระทำความผิด(ความผิด)โดยเจตนา...”^{๒๔} และมาตรา ๒ บุคคลจักต้องรับโทษทางอาญา ต่อเมื่อได้กระทำการอันกฎหมายที่ใช้อยู่ในขณะกระทำนั้นบัญญัติเป็นความผิดและกำหนดโทษไว้ และโทษที่จะลงแก่ผู้กระทำความผิดนั้น ต้องเป็นโทษที่บัญญัติไว้ในกฎหมาย...”^{๒๕}

เมื่อมนุษย์มีการอยู่ร่วมกันเป็นหมู่คณะ การอยู่ร่วมกันเช่นนี้ เป็นเหตุให้ต้องมีความสัมพันธ์กันทั้งในการประสานประโยชน์และในทางก่อให้เกิดความขัดแย้ง หากปล่อยไป

^{๒๔} รองศาสตราจารย์ พันตำรวจเอกหญิง นัยนา เกิดวิชัย, **ประมวลกฎหมายอาญา**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ดอกหญ้า, ๒๕๔๒), หน้า ๓๕.

^{๒๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑.

ตามธรรมชาติ ผู้มีกำลังมากกว่าย่อมจะได้เปรียบผู้ที่มีกำลังน้อยกว่า^{๓๐} ไม่ว่าในทางผลประโยชน์เพื่อตนเองหรือผลประโยชน์เพื่อพวกพ้อง ผู้ที่มีกำลังด้อยกว่าก็จะถูกเอาเปรียบอยู่ร่ำไป เพื่อเป็นการป้องกันการรุกรานสิทธิเสรีภาพ จึงต้องมีกฎ หรือ กติกา เป็นเครื่องมือจัดสรรสังคมและประสานการดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันของมนุษยชาติอย่างสันติ กฎกติกานี้ว่านี้ ก็คือ วินัย

ในทางพุทธปรัชญา พระพุทธองค์ไม่ได้ทรงคิดที่จะสร้างระบบ เพื่อเรียกร้องสิทธิและความรับผิดชอบทางสังคม (Social Responsibility) ให้กับบ้านเมือง แต่สังคมสงฆ์ที่พระองค์ปกครองอยู่ พระองค์ได้วางระบบไว้อย่างชัดเจน วินัยสงฆ์นั่นเอง คือระบบเรียกร้องความรับผิดชอบต่อสังคมสงฆ์^{๓๑} พระองค์ทรงมีวิธีการบัญญัติพระวินัย ดังนี้^{๓๒}

ก) พระองค์มิได้ทรงบัญญัติพระวินัยไว้ล่วงหน้า เพื่อที่จะละเมิดสิทธิส่วนบุคคลของผู้กระทำความผิด ต่อเมื่อมีภิกษุรูปใด หรือคณะใด กระทำความเสื่อมเสียหรือก่ออริกรรมขึ้น

ข) การกระทำความชั่วนั้น มีประชาชน โปนทนา กล่าวโทษ ดำหนิติเตียนกันทั่วไป

ค) ทรงเรียกประชุมสงฆ์ไต่ถามเรื่องราวจากภิกษุผู้กระทำความผิด และทรงติเตียนแล้ว

จึงทรงบัญญัติสิกขาบทเกี่ยวกับความผิดดังกล่าวเรียกว่า เป็นปฐมบัญญัติ (The First Ordain)

ง) เมื่อปฐมบัญญัตินั้นไม่ชัดเจน และมีการละเมิดพระวินัยในลักษณะคล้ายๆ กัน แต่ไม่เข้าข่ายความผิดในบทบัญญัตินั้น ก็ทรงบัญญัติเพิ่มเติมทีหลัง เรียกว่า อนุบัญญัติ (Additional Rule)

แต่ก่อนที่พระพุทธองค์จะบัญญัติพระวินัยข้อแรก คือ ปาราชิกสิกขาบทที่ ๑ พระองค์ได้แสดงวัตถุประสงค์ในการบัญญัติพระวินัยไว้ ๑๐ ประการ ดังปรากฏในพระไตรปิฎก ว่า

“ภิกษุทั้งหลาย เราบัญญัติสิกขาบทแก่ภิกษุทั้งหลาย โดยอาศัยอำนาจประโยชน์

^{๓๐} วิรัช ธีรพันธุ์เมธี, พุทธปรัชญาการปกครอง, หน้า ๓๗.

^{๓๑} สมภาร พรหมทา, “ศีลธรรมกับกฎหมาย มุมมองจากพุทธศาสนา” ใน พุทธศาสนศึกษา, (ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๒-๓ พฤษภาคม- ธันวาคม ๒๕๔๑), หน้า ๕๑-๕๒.

^{๓๒} พ.ท., ประสาร ทองภักดี, กฎหมายมหาชนตามแนวพุทธศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๑๑๐.

๑๐ ประการ คือ ๑) เพื่อความยอมรับว่าศีลแห่งสงฆ์ ๒) เพื่อความผาสุกแห่งสงฆ์ ๓) เพื่อข่มบุคคลผู้เก้อยาก ๔) เพื่อความผาสุกแห่งเหล่าภิกษุผู้มีศีลอันดีงาม ๕) เพื่อปิดกั้นอาสวะทั้งหลายอันจะเกิดขึ้นในปัจจุบัน ๖) เพื่อกำจัดอาสวะทั้งหลายที่จะเกิดขึ้นในอนาคต ๗) เพื่อความเลื่อมใสยิ่งขึ้นของคนที่ยังไม่เลื่อมใส ๘) เพื่อความเลื่อมใสของบุคคลผู้เลื่อมใสแล้ว ๙) เพื่อความตั้งมั่นแห่งสังฆกรรม ๑๐) เพื่อเอื้อเพื่อวินัย”^{๓๓}

เพื่อให้เหมาะแก่การประพฤติปฏิบัติและเพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยในสังคมนั้นจะนำมาซึ่งสันติภาพ ในทางพระพุทธศาสนาได้แบ่งวินัย(ศีล) ออกเป็น ๒ อย่าง คือ

๑. **อาคาริยวินัย** คือ วินัยหรือศีลของสำหรับคฤหัสถ์ หรือพุทธบริษัท ที่เป็นอุบาสก อุบาสิกา ได้แก่ ศีล ๕ อาจเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า นิจศีล และศีล ๘

๒. **อนาคาริยวินัย** คือ วินัยหรือศีลของผู้ไม่ครองเรือน ได้แก่ บรรพชิต คือ ภิกษุ ภิกษุณี สิกขมานา สามเณร และสามเณรี ได้แก่ ศีล ๒๒๗ , ศีล๓๑๑ , และศีล ๑๐ เป็นต้น

วินัยทั้งสองอย่างนี้ นับว่าเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับสังคม ไม่ว่าจะเป็สังคมของหมู่สงฆ์ (บรรพชิต) หรือสังคมของคฤหัสถ์ สำหรับอาคาริยวินัย ศีล ๕ ที่ว่าเป็นนิจศีลนั้น เพราะจะต้องประพฤติปฏิบัติอยู่เป็นประจำ หากประพฤติได้บริบูรณ์แล้ว ก็ไม่ต้องกลัวว่าจะได้รับโทษทางอาญาของบ้านเมือง เพราะศีล ๕ นั้นเป็นรากฐานของกฎหมายต่างๆ

ส่วนวินัยสำหรับบรรพชิตนั้นก็เป็สิ่งจำเป็นดุจเดียวกัน ในพุทธปรัชญาได้ให้ความสำคัญของวินัย (ศีล) ว่า เป็นเบื้องต้น เป็นเครื่องกำเนิดของธรรมอันดี และเป็นประธานของธรรมทั้งหมด และยังรับรองประโยชน์ของวินัย(ศีล) ทั้งในโลกนี้ (ทิฏฐธัมมิกัตถะ) และโลกหน้า (ปรหมัตถะ) อีกด้วย ดังที่กล่าวไว้ว่า

“ศีลเป็นเบื้องต้น เป็นที่ตั้ง เป็นบ่อเกิดแห่งคุณความดีทั้งหลาย เป็นประธานแห่งธรรมทั้งปวง เพราะฉะนั้น พึงชำระศีลให้บริสุทธิ์”^{๓๔}

“ธีรชนตั้งมั่นดีในศีล ย่อมได้รับชื่อเสียงในโลกนี้ และตายไปแล้ว ย่อมได้รับสุข

^{๓๓} วิ.มหา. (ไทย) ๑/๓๕/๒๘-๒๙.

^{๓๔} ขุ.เถร. (ไทย) ๒๖/๖๑๒/๔๔๕.

โสมนัสในสวรรค์ ย่อมได้รับสุขโสมนัสในที่ทั่วไป”^{๓๕} เพราะหากขาดวินัยหรือศีลแล้ว ก็จะทำให้เกิดความเดือดร้อน (วิปถีสาร) หากความสงบไม่ได้

๒.๓.๑.๒ เสรีภาพ (Liberty)

คำว่า เสรีภาพ (Liberty) มาจาก ๒ ศัพท์ คือ เสรี + ภาพ (ภาวะศัพท์) ตามพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ ให้ความหมายของคำว่า “เสรี” เอาไว้ว่า การที่ทำได้โดยปลอดอุปสรรค มีสิทธิจะทำจะพูดได้โดยไม่ละเมิดสิทธิของผู้อื่น^{๓๖} ในพระบาลีมีวิเคราะห์ว่า เสน อุตตนา อิริตฺ สีสมสชาติ เสรี แปลตามรูปวิเคราะห์ว่า การดำเนินไปด้วยตนคือด้วยตนเองเป็นปกติของบุคคลนั้น เหตุนี้บุคคลนั้นชื่อว่ามีเสรี^{๓๗} ส่วนคำว่า “เสรีภาพ” นั้นมาจาก คำว่าเสรี บวกกับ ภาวะ เมื่อรวมกันจึงแปลว่า ภาวะแห่งความเสรีหรือมีความเสรี มีคำที่มักจะใช้แทนกันอีกคำหนึ่ง คือ อิสรภาพ ซึ่งมาจากศัพท์ภาษาบาลีว่า อิสฺสร แปลว่า เป็นเจ้า เป็นจอม เป็นใหญ่ บวกกับ ภาวะ รวมกันจึงแปลว่า ภาวะแห่งความเป็นใหญ่ ทั้งเสรีภาพและอิสรภาพจึงพูดถึงเรื่องเดียวกัน

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ ให้ความหมายของคำว่า “เสรีภาพ” เอาไว้ว่า

“ความสามารถที่จะกระทำการใดๆ ได้ตามที่ตนปรารถนาโดยไม่มีอุปสรรคขัดขวาง เช่น เสรีภาพในการพูด เสรีภาพในการนับถือศาสนา ฯลฯ หรือ ความมีสิทธิที่จะทำจะพูดได้โดยไม่ละเมิดสิทธิของผู้อื่น”^{๓๘}

พจนานุกรมศัพท์ปรัชญา ฉบับราชบัณฑิตยสถาน หน้า ๓๕ ได้ให้ความหมายของ

^{๓๕} ชุ.เถร. (ไทย) ๒๖/๖๑๘/๔๔๖.

^{๓๖} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท นานมีบุ๊คส์ จำกัด), ๒๕๔๖ หน้า ๑๒๑๖.

^{๓๗} ร.อ. ประยูรท์ หลงสมบุญ, พจนานุกรมบาลี-ไทย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๑๕), หน้า ๖๕๒

^{๓๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒๑๓.

เสรีภาพไว้ว่า

“เสรีภาพ หมายถึงอิสรภาพความเป็นตัวของตัวเอง ซึ่งมีหลายนัย คือ ๑) สภาพที่บุคคลมีสิทธิที่จะทำการใดๆ ตามที่ตนปรารถนาโดยไม่มีอุปสรรคขัดขวาง เช่น เสรีในการพูด ในการเขียน ในการนับถือศาสนา ในลัทธิการเมือง ๒) สภาพที่เป็นอิสระจากสิ่งอื่นไม่พึงปรารถนา เช่น อิสระจากความอึดคักขัดสน (freedom from want), เป็นอิสระจากโรคร้ายไข้เจ็บ (freedom from disease) ๓) สภาพที่พ้นจากอุปสรรคขัดขวางไม่ให้บุคคลพัฒนาตนเองไปสู่สภาวะที่สมบูรณ์ของความเป็นมนุษย์ เช่น ในทางพระพุทธศาสนาถือว่า เมื่อจิตหลุดพ้นจากกิเลสตัณหาเข้าสู่ภาวะนิพพาน เสรีภาพตามนัยนี้ทางพุทธศาสนา เรียกว่า วิมุตติ หรือความหลุดพ้น (Liberation)”^{๓๕}

ในทรรณะของพระธรรมปิฎก ปราชญ์ทางพุทธศาสนาของไทยยุคปัจจุบันให้ความหมายของคำว่า “เสรีภาพ” ไว้ว่า

“เสรีภาพ ในความหมายของคนทั่วไปหมายถึงความเป็นอิสระ ไม่มีอะไรมาถ่วงถ่วงจำกัด เสรีภาพที่สูงขึ้นมาอีกหมายถึง ความมีสิทธิที่จะทำอะไรก็ได้โดยไม่ละเมิดสิทธิของผู้อื่นหรือว่าพูดได้ทำได้ภายใต้เงื่อนไขข้อกำหนด หรือความคุ้มครองของกฎหมาย พุดง่ายๆ ว่าเสรีภาพในขอบเขต เสรีภาพที่สูงขึ้นไปอีกเป็นเสรีภาพที่มีความหมายในทางธรรมเป็นเสรีภาพที่มีคุณภาพหรือความสมดุลเกิดขึ้น กล่าวคือมองว่าตนเองนี้มีเสรีภาพ โดยสัมพันธ์กับเสรีภาพของผู้อื่น”^{๓๖}

จะเห็นได้ว่า ในทางพุทธปรัชญาเถรวาท ได้กล่าวถึงหลักธรรมนั้น พระพุทธเจ้าทรงให้เสรีภาพแก่บุคคลทุกคนเสมอกัน กล่าวคือ ให้ทุกคนตระหนักว่า ตนมีเสรีภาพเท่าเทียมกับบุคคลอื่นในการที่จะกระทำตนให้ดีขึ้นหรือเลวลงด้วยการพึ่งพาตนเอง ลดการพึ่งปัจจัยภายนอกที่ไม่จำเป็น^{๓๗} ซึ่งต่างกับประชาธิปไตยที่ให้เสรีภาพตามกฎหมาย เสรีภาพได้มาจากที่

^{๓๕} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมศัพท์ปรัชญาอังกฤษ-ไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๐), หน้า ๓๕.

^{๓๖} ดูรายละเอียดใน พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), การสร้างสรรค์ประชาธิปไตย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๓๘), หน้า ๗-๘.

^{๓๗} แต่หากพึงธรรมะ ๑๐ ข้อ คือ ๑. ศีล (ความประพฤติดี มีระเบียบวินัย ๒. พาหุสัจจะ (ความเป็นผู้ได้ศึกษาเล่าเรียนมาก ๓. กัลยาณมิตรตदा (การคบเพื่อนที่ดี) ๔. โสวัสสตา (ความเป็นรับฟังเหตุผล มีใจกว้าง ขอมก้านะนำจากผู้อื่น) ๕. ทักขตา (ความน้ำใจช่วยเหลือกิจการงานของหมู่คณะและขยันทำกิจของตนเอง) ๖. ชัมมกาม

พึงภายนอก คือ จากการกฎหมายบัญญัติให้ ไม่ได้มาจากการกระทำของตนเอง เสรีภาพยังเป็นที่ต้องพึงกับบุคคลอื่น ซึ่งเท่ากับพึงปัจจัยภายนอก พระพุทธเจ้าทรงสอนให้มีความรับผิดชอบต่อตนเองในการที่จะไม่กระทำชั่ว และรับผิดชอบต่อทุกคนด้วยการทำความดีต่อผู้อื่น ไม่ว่าผู้นั้น จะเป็นมิตรหรือศัตรู ให้รู้จักปรับปรุงแก้ไขพื้นฐานของตนในปัจจุบันให้ดีขึ้น และรู้จักวางแผนในอนาคตให้เจริญก้าวหน้าในทางที่ถูกต้อง เป็นการกระทำที่มีจุดมุ่งหมาย

ในทฤษฎีพุทธปรัชญาเถรวาท พระพุทธองค์ได้ตรัสถึงเรื่องความสูงส่งของวรรณะในประเด็นที่น่าสนใจคือพระพุทธองค์ทรงปฏิเสธข้ออ้างของพราหมณ์ที่ว่า พวกตนนั้นสูงส่งด้วยเหตุผลเป็นอนุเอกประการ เป็นต้นว่าพวกพราหมณ์เชื่อในกฎของกรรม ดังนั้นพวกเขาต้องเสวยผลจากการกระทำของตนเช่นเดียวกับคนอื่นๆ เพราะถ้ามีความสูงส่งจริงก็จะไม่เป็นเช่นนั้น ด้วยเหตุนี้ความเสมอภาคในเรื่องการให้ผลตามหลักศีลธรรมดังกล่าว (The Principle of Morality) จึงสามารถหักล้างข้ออ้างของพวกพราหมณ์ได้หมดสิ้น ในการสนทนากับพระเจ้ามธูรราชอวันตีบุตร พระมหากัจจนะได้อ้างหลักฐานในลักษณะเดียวกัน นอกจากนี้แล้ว พระมหากัจจนะอีกเหมือนกันที่ได้ชี้ให้เห็นว่า ในวรรณะ ๔ เหล่านี้ วรรณะใดหรือบุคคลใดเป็นผู้มั่งมี สามารถที่จะจ้างคนในวรรณะอื่นมาทำงานรับใช้ได้ ดังนั้นพราหมณ์ยากจนหรืออนาถาอาจทำงานให้สุทร ผู้มีอันจะกินได้เช่นเดียวกัน ข้อเท็จจริงดังกล่าวนี้ ย่อมพิสูจน์ถึงความเหลวไหลของพวกพราหมณ์ ผู้อ้างความสูงส่งแห่งชาติกำเนิดของตน^{๑๒}

อนึ่ง กฎหมายอาญาของประเทศก็ไม่ได้ระบุถึงความแตกต่างกันในเรื่องวรรณะ คือเมื่อกระทำความผิดชนิดเดียวกัน ไม่ว่าวรรณะไหนก็ต้องได้รับโทษ เหมือนกันหมดไม่มียกเว้นใดๆ ทั้งสิ้น นี่ก็ปรากฏจากหลักฐานการสนทนา ระหว่างพระมหากัจจนะกับพระเจ้าอวันตีบุตร

๑๒. (ความเป็นผู้ใฝ่ในธรรม คือความดีงาม) ๑. วิริยารัมภะ (เพียรระวัง-ละชั่ว และเพียรรักษาความดีที่ตนมีอยู่) ๒. สันตุญญี (ความพอใจยินดีในสิ่งที่ตนหามาได้ด้วยความพากเพียรและสุจริต) ๓. สติสัมปชัญญะ (ความมีสติรู้ตัวเองอยู่เสมอ ไม่ประมาท) ๑๐. ปัญญา (มีปัญญาหยั่งรู้ พิจารณา เข้าใจสรรพสิ่งตามที่เป็นจริง) ถ้ามีที่พึงดังกล่าวนี้ก็จะประสบแต่ความสุขความเจริญอกงามในชีวิต (ดูรายละเอียดใน อัง.ทสก. (ไทย) ๒๔/๑๗-๑๘/๓๑-๓๘.)

^{๑๒}ม.ม. (ไทย) ๑๓/๓๑๘/๓๘๓-๓๘๕.

เช่นกัน^{๔๓}

Rousseau นักปรัชญาประชาธิปไตยท่านหนึ่งมีความเห็นว่า เสรีภาพนั้นเป็นธาตุแท้ของความเป็นคน ดังที่เขียนไว้ใน สัญญาประชาคม (Social Contract) ว่า

“การสละละทิ้งเสรีภาพเท่ากับเป็นการสละละทิ้งความเป็นคนเท่ากับการยอมเสียสิทธิมนุษยชน (Human Rights) และแม้แต่หน้าที่ของเรา... การสละทิ้งเช่นนี้เป็น การขัดต่อธรรมชาติของมนุษย์...การที่นำเอาเสรีภาพทั้งหลายออกไปจากเจตจำนงของคนก็เท่ากับการนำศีลธรรมไปจากการกระทำของคนนั่นเอง”^{๔๔}

พระพุทธศาสนาให้เสรีภาพแต่ศาสนิกชนทั้งในด้านความเชื่อ ความคิด การแสดง เหตุผล การเสนอข้อคิดเห็นต่างๆ พุทธศาสนาสอนให้บุคคลมิให้เชื่อใครง่ายๆ หากต้องการให้ใช้เหตุผลขบคิดด้วยตนเอง การจะปฏิบัติตามจะกระทำหลังจากที่ได้ใช้วิจารณญาณของตนเอง มิได้สนับสนุนให้ต้องยอมรับในสิ่งที่ตนมิได้เห็นด้วย พุทธศาสนาสนับสนุนให้มีเสรีภาพทางการคิด (โยนิโสมนสิการ) และเลือกแบบแผนที่ดี (ธรรมวิชัย) ด้วยตนเอง ดังปรากฏตามคำสอนของพระพุทธเจ้าใน “กาลามสูตร”^{๔๕} ซึ่งในทรรศนะของผู้วิชัยเห็นว่าในพระสูตรนี้ พระพุทธองค์ทรงให้สิทธิเสรีภาพเกี่ยวกับความเชื่อโดยให้เขาเหล่านั้นเชื่อตนเอง ใช้เสรีภาพของตนเองอย่างเต็มที่ โดยไม่ต้องเชื่อใครหรือใดๆ

อนึ่ง การที่นักปรัชญาประชาธิปไตยเปิดโอกาสให้หนังสือพิมพ์ สื่อมวลชน ผู้แทนราษฎร ประชาชน ได้มีโอกาสเปิดอภิปรายวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาลและนโยบายของรัฐบาลได้นั้นโดยมีข้อแม้เพียงว่าเป็นการติเพื่อก่อ มิใช่เพื่อทำลาย ก็มีลักษณะเดียวกันกับที่ทางพุทธศาสนาได้บัญญัติอนุญาตไว้ ดังมีปรากฏในปวารณาสูตร สังยุตตนิกาย สคาถวรรค^{๔๖} มีความว่า

^{๔๓} รองศาสตราจารย์ ดร.จินดา จันทร์แก้ว, (แปล), **ปรัชญาสังคมแนวพุทธ**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๑๑.

^{๔๔} Jean Jacques Rousseau, “**The Social Contract**” in Modern Political Thought, ed. By William Ebenstein (New York : Rinehart and winston, 1954), p. 149.

^{๔๕} คุุรายละเอียดใน อภ.ดิก. (ไทย) ๒๐/๖๖/๒๕๓.

^{๔๖} ตี.ส. (ไทย) ๑๕ /๒๑๕/๓๑๒-๓๑๓.

ในวันปวารณา หรือวันออกพรรษาซึ่งตรงกับวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑ คราวหนึ่ง พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ บุษพาราม ซึ่งนางวิสาขาถวายใกล้กรุงสาวัตถี มีพระอรหันต์สาวกประมาณ ๕๐๐ รูปร่วมประชุมอยู่ด้วย ตามประเพณีทางพระวินัย เมื่อถึงวันปวารณา ภิกษุทุกรูปที่นั่นประชุมในพิธีกรรมจะต้องกล่าววาจาอนุญาตให้ผู้อื่นว่ากล่าวตักเตือนได้โดยถือว่า การว่ากล่าวตักเตือนกันนั้นเป็นทางทำให้เกิดความเจริญ และขณะที่ประชุมอยู่ ณ กลางแจ้งนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ทรงปวารณา คืออนุญาตให้ภิกษุทั้งหลายทักท้วงการกระทำทางกาย และทางวาจาของพระพุทธองค์ได้

จากตัวอย่างนี้ จะเห็นได้ว่าพระองค์ทรงให้สิทธิเสรีภาพกับบุคคลในการแสดงความคิดเห็นได้ ถ้าเป็นการแสดงความคิดเห็นในทางที่ดีงามเพื่อความเจริญก้าวหน้า ทรงให้สิทธิเสรีภาพในการวิพากษ์วิจารณ์แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการปฏิบัติ ระหว่างบุคคลต่อบุคคล และแม้แต่พระองค์เองก็มีได้ทรงยกเว้น

นอกจาก มโนคติทางปรัชญาประชาธิปไตยจะมีการให้เสรีภาพเป็นองค์ประกอบสำคัญแล้ว สิ่งจำเป็นที่ต้องควบคู่ไปกับเสรีภาพของประชาชนก็คือความรับผิดชอบเพราะหากปัจเจกบุคคลมีแต่เรียกร้องหาเสรีภาพโดยปราศจากความรับผิดชอบต่อตนเอง ต่อการกระทำของตนเอง และต่อสิ่งที่ตนเองเรียกร้องแล้ว สังคมจะมีแต่ความวุ่นวาย ปราศจากความสงบสุข และอาจเป็นชนวนก่อให้เกิดจุดบดพร่องที่อาจจะถูกโจมตี จากฝ่ายที่มีความคิดเห็นและทรรศนะทางการเมืองที่ตรงข้ามกับประชาธิปไตย อันเป็นเหตุให้เกิดความสั่นคลอนและขาดเสถียรภาพทางการเมืองได้ ปัจจัยสำคัญในปรัชญาประชาธิปไตยจึงอยู่ที่แต่ละบุคคลจะต้องมีความรับผิดชอบต่อตนเอง ต่อผู้อื่น ต่อสังคมประเทศชาติ รู้จักยอมรับผิดและมองความผิดของตนเองก่อนที่จะกล่าวหาหรือจ้องจับผิดบุคคลอื่น

ในประเด็นนี้จะเห็นได้ว่า เป็นมโนคติที่จำเป็นและสำคัญอย่างยิ่งในการที่จะสร้างให้บุคคลในระบอบประชาธิปไตย ในทางพระพุทธศาสนานั้นลักษณะเช่นนี้ก็มีปรากฏอยู่ให้บุคคลยอมรับผิดมีความรับผิดชอบต่อตนเอง หมั่นพิจารณาตรวจสอบการกระทำของตน มองตนเองเช่นใด ก็มองบุคคลอื่นเช่นนั้น โดยปราศจากอคติใดๆ ทั้งสิ้น ดังพุทธพจน์ที่ว่า

จงเตือนตนด้วยตนเอง^{๔๗}

การเตือนตนด้วยตนเองนั้นนับว่าเป็นสิ่งสำคัญมาก ต่อแนวปรัชญาประชาธิปไตย หรือต่อการทำงานที่จะเป็นนักบริหาร หรือนักปกครองที่ดี เพราะหากบุคคลไม่ยอมรับผิดในตนเอง ในสิ่งที่กระทำผิดไปก็ย่อมจะไม่ได้ได้รับความไว้วางใจหรือไม่สมควรที่จะกล่าวโทษหาความผิดผู้อื่นได้^{๔๘}

ดังนั้น จึงเห็นได้ว่าพุทธศาสนากับปรัชญาหรือหลักการประชาธิปไตยมีลักษณะที่สอดคล้องส่งเสริมกันในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสิทธิเสรีภาพและความรับผิดชอบที่ควบคู่กับเสรีภาพ จะเห็นได้ว่าสิทธิและเสรีภาพ เป็นหลักการสำคัญอย่างหนึ่งในระบบการปกครองแบบประชาธิปไตยในเชิงพุทธปรัชญา และพระพุทธองค์ทรงให้โอกาสแก่ทุกคนชั้นวรรณะเสมอเหมือนกันหมด หาได้ทรงเลือกปฏิบัติกับกลุ่มชนชั้นใดชนชั้นหนึ่งไม่ เพราะพระตถาคตเจ้าทรงปฏิบัติอย่างไรก็ทรงสอนอย่างนั้น (ยถาการี ตถาวาที)^{๔๙} จากทรรศนะ ศาสตราจารย์ ดร. อุ ธรรมรัตน์^{๕๐} ได้ให้ทรรศนะเกี่ยวกับเรื่องการปฏิบัติของพระองค์กับชนทุกชั้นวรรณะไว้ ดังนี้

“การออกบิณฑบาตประจำวันของพระองค์เรื่องอาหารและน้ำดื่มเป็นข้อหนึ่งในบรรดาข้ออ้างต่างๆ เกี่ยวกับความสูงส่งของวรรณะ คนในวรรณะสูงๆ ย่อมจะไม่ยอมดื่มกินสิ่งใดๆ ที่คนวรรณะต่ำแตะต้อง จะเห็นว่าพระพุทธองค์กับเหล่าพระสาวกอาศัยอาหารบิณฑบาตจากชาวบ้านทั่วไป ท่านเหล่านั้นไม่ได้แบ่งแยก คงรับบิณฑบาตจากชนทุกวรรณะ พระองค์เองถึงกับทรงกำหนดเรื่องสพทานจริยาหรือรับบิณฑบาตตามลำดับของบ้านโดยไม่ยกเว้น บ้านใดบ้านหนึ่งเพราะวรรณะยศศักดิ์หรือตำแหน่งเป็นเหตุ”^{๕๑}

^{๔๗} ดูรายละเอียดใน สมเด็จพระมหาสมณเจ้า, กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, อ้างแล้ว, หน้า ๓.

^{๔๘} นางสาว มรกต สิงห์แพทย์, “การวิเคราะห์ลักษณะประชาธิปไตยในพระพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๒), หน้า ๓๘.

^{๔๙} จุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๒๕๓/๓๒๒.

^{๕๐} อดีตศาสตราจารย์แห่งวนาลัยนันทามหาวิหาร ประเทศอินเดีย.

^{๕๑} รองศาสตราจารย์ ดร.จินดา จันทร์แก้ว, (แปล) ปรัชญาสังคมเชิงพุทธ, หน้า ๑๔.

ตามทฤษฎีดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าพระพุทธเจ้าไม่ทรงเลือกที่รักผลักที่ชังแต่ประการใด ทรงให้ความสำคัญเสมอเหมือนกันหมด ทรงปฏิบัติกับกลุ่มชนทุกระดับเท่าเทียมกัน นับว่าเป็นความอัจฉริยภาพและเมตตาธรรมของพระองค์ นอกไปจากนั้นพระองค์ทรงให้สิทธิเสรีภาพอันเป็นโอกาสให้ชนทุกชาติชั้นวรรณะที่จะบรรลุคุณธรรมที่เกิดจากการปฏิบัติของตนเอง ทรงเปิดประตูแห่งสังฆมณฑล ต้อนรับชนทุกชั้นวรรณะ โดยไม่คำนึงถึงความแตกต่างใดๆ โดยมีเงื่อนไขอยู่เพียงว่าเรามีคุณสมบัติเพียงพอที่จะประพฤติพรหมจรรย์ได้หรือไม่เท่านั้น ดังเช่น ท่านสุนิตเป็นจัณฑาล ท่านสาติเป็นบุตรชาวประมง ท่านมหาป็นถกและจุลป็นถกมีพ่อและแม่แตกต่างวรรณะกันและท่านกุมารกัสสปะก็เป็นเด็กกำพร้ามาก่อน เมื่อเข้ามาอุปสมบทในพระศาสนาต่างก็บรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์ และเป็นครูสอนประชาชนต่อไป นี้แสดงให้เห็นว่า ความประเสริฐนั้นหาเกี่ยวข้องกับความสูงส่งหรือต่ำต้อยของชาติกำเนิดหรือยศศักดิ์ไม่ คณะสงฆ์จึงไม่มีความต่างใดๆ ในเรื่องเช่นนั้น อันที่จริงความเชื่อในเรื่องความแตกต่างดังกล่าว ถือว่าเป็นเรื่องของความอ่อนแอมากกว่า^{๔๒}

๒.๓.๒ ทฤษฎีเกี่ยวกับความเสมอภาค

ในพุทธปรัชญาเถรวาท มีคำสอนเกี่ยวกับความเสมอภาคอยู่ ๒ ประเภท คือ ความเสมอภาคตามธรรมชาติ (Natural equality) และความเสมอภาคทางสังคม (Social equality)

๒.๓.๒.๑ ความเสมอภาคตามธรรมชาติ (Natural Equality)

ในทฤษฎีพุทธปรัชญาเถรวาท เรียกว่า “สามัญลักษณะ” หรือ “ไตรลักษณ์” เป็นความเสมอภาคที่เป็นไปตามกฎของธรรมชาติ (Natural Law) คือมนุษย์ทุกรูปทุกนามรวมทั้งสัตว์มีชีวิตทุกชนิดด้วย ย่อมเสมอกันตามหลักสามัญลักษณะ (แปลว่า ลักษณะที่เป็นธรรมดาทั่วไป) ๓ ประการ คือ อนิจจัง ความไม่เที่ยง ไม่แน่นอน แปรปรวน เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ทุกข์ ความทุกข์ (Suffering) อันเนื่องจากภาวะที่ไม่สมบูรณ์แน่นอน ถูกบีบบังคับจากภาวะที่มีความเปลี่ยนแปลงนั้น อนัตตา ความไม่มีตัวตน เพราะทุกสิ่งทุกอย่างที่ปรากฏให้เราเห็นนั้นเป็นเพียง

^{๔๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔ .

ความร่วมมือกันอย่างสมคูลของเหตุปัจจัยหรือถ้าพูดตามสำนวนของพุทธศาสนาก็คือ เป็นการรวมตัวกันของธาตุทั้ง ๔ ได้แก่ ดิน น้ำ ลม ไฟ อย่างพอเหมาะพอดีนั่นเอง

๒.๓.๒.๒ ความเสมอภาคทางสังคม (Social Equality)

พุทธศาสนาอุบัติขึ้นท่ามกลางบรรยากาศทั้งในด้านทางสังคมและการเมืองที่เกาะติดอยู่กับระบบวรรณะอย่างเหนียวแน่นดังกล่าวมาแล้ว พระพุทธเจ้าทรงปฏิวัติความเชื่อเหล่านั้น โดยให้ความเสมอภาคแก่ทุกคน อย่างเท่าเทียมกัน ผู้ที่เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนา ไม่ว่าจะมาจากวรรณะใด จะเป็นกษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ ศูทร หรือ แม้กระทั่งจัณฑาล เมื่อบวชแล้ว ย่อมเสมอภาคกันตามพระวินัย พระพุทธเจ้าทรงเปรียบเทียบพระภิกษุในพระธรรมวินัยเหมือนน้ำในมหาสมุทร ซึ่งมาจากแม่น้ำลำธารต่างๆ พอมาถึงมหาสมุทรแล้ว ไม่สามารถจะแยกได้ว่า น้ำส่วนไหนมาจากแม่น้ำใด ย่อมมีฐานะเป็นน้ำในมหาสมุทรเท่าๆ กันทั้งหมด จะเห็นว่า พระพุทธเจ้าทรงใช้กรรมวิธีทุกอย่าง เพื่อส่งเสริมความเสมอภาค และภราดรภาพในสังคมสงฆ์ ดังมีพุทธวจนะยืนยันดังต่อไปนี้

“ภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนแม่น้ำใหญ่ เช่น คงคา ยมนา อจิรวดี สรรภู และ มหิไพล ไปสู่มหาสมุทรแล้ว ย่อมทิ้งชื่อเดิมของตน ย่อมถึงการเรียกชื่อใหม่ว่า มหาสมุทรเหมือนกันหมด ฉะนั้นใด ภิกษุทั้งหลาย วรรณะทั้งสิ้นนี้ก็อย่างนั้น จะเป็น กษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ หรือศูทรก็ตาม เมื่อคนเหล่านั้นออกบวชในธรรมวินัยที่ ตถาคตประกาศแล้ว ย่อมละทิ้งชื่อเดิมชื่อสกุลเดิมของตนทั้งสิ้น ย่อมถึงการเรียกชื่อใหม่ว่าพวกสมณศากยบุตรเหมือนกันหมดโดยแท้”^{๕๓}

นอกจากนี้ยังมีพระพุทธเจ้าอีกหลายบทที่ทรงเน้นถึงความเสมอภาค เช่น ทรงตรัสว่า “คนจะเชื่อว่าเป็นคนเลวเพราะชาติกำเนิดก็หามิได้ จะเชื่อว่าเป็นพราหมณ์เพราะชาติกำเนิดก็หา มิได้ แต่เชื่อว่าเป็นคนเลวเพราะกรรม เชื่อว่าเป็นพราหมณ์เพราะกรรม”^{๕๔} และอีกบทหนึ่งว่า “กษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ ศูทร จัณฑาล และคนงานชั้นต่ำทั้งปวง สงบเสงี่ยมฝึกฝนตนแล้ว ก็

^{๕๓} พุ.อุ. (ไทย) ๒๕/๔๕/๒๖๓.

^{๕๔} พุ.สุ. (ไทย) ๒๕/๑๔๒/๕๓๒.

ปรีนิพพานเหมือนกันทั้งหมด”^{๕๕} พระพุทธศาสนาถือว่าคนเราที่เกิดมาแล้วย่อมที่จะสามารถทำความดีและความชั่วได้อย่างเท่าเทียมกัน ไม่ว่าบุคคลนั้นๆ จะมาจากวรรณะใดหรือตระกูลใด ยิ่งไปกว่านั้น ยังอาจกล่าวได้ว่า ในประวัติศาสตร์มนุษยชาติ พระพุทธเจ้าเป็นคนแรกที่ทำให้ความเสมอภาคระหว่างชายกับหญิง ทั้งนี้ก็เพราะว่าก่อนที่ศาสนาพุทธจะอุบัติขึ้น ผู้หญิงในชมพูทวีปเปรียบเสมือนเป็นวัตถุที่ปราศจากชีวิต คือ ไม่มีสิทธิมีเสียงแม้กระทั่งจะดำรงหรือรักษาชีวิตของตน เขาถือกันว่าผู้หญิงเป็นที่มาแห่งความเสื่อม ครอบครัวใดมีลูกสาวมาก ครอบครัวนั้นจะถึงคราวอวสาน บางครอบครัวถ้าได้ลูกหัวปีเป็นหญิงก็ฆ่าทิ้งเสียเลยก็มี การแต่งงานผู้หญิงก็ต้องเป็นฝ่ายไปสู่ขอและเสียค่าสินสอดให้แก่ฝ่ายชาย ชาวชมพูทวีปจึงเรียกผู้หญิงว่า “สตรี” แปลว่า “เสื่อม” ผู้หญิงที่แต่งงานแล้วต้องเคารพสามีเหมือนเทวดาในบ้าน ก่อนเข้านอนต้องกราบไหว้สามีทุกวัน เรียกว่า “ปติปูชिका” ถ้าภรรยาถึงแก่ความตายก่อน สามีสามารถมีภรรยาใหม่ได้ หากสามีตายก่อน ภรรยาไม่มีสิทธิมีชีวิตได้ต่อไปต้องกระโดดเข้ากองฟอน เผาตัวตายตามสามีไปด้วย ถ้าผู้หญิงคนใดไม่กล้ากระโดดเข้ากองฟอน ญาติพี่น้องบิดามารดาที่จะช่วยกันจับมัดมือมัดเท้าแล้วโยนเข้าไปในกองฟอนนั้น คือเผาให้ตายทั้งเป็น พิธีกรรมนี้เรียกว่า “สตรี” ถือปฏิบัติกันมาจนกระทั่งอังกฤษเข้ามาปกครองอินเดีย จึงบังคับให้เลิก พอพระพุทธเจ้าอุบัติขึ้น ก็ยกย่องผู้หญิงให้เท่าเทียมกับชาย ดังที่ปรากฏในคุณทลเกสิเถรียา ปทาน ในพระไตรปิฎกว่า

“บุรุษเท่านั้นจะเป็นคนฉลาดในฐานะทั้งปวง ก็หาไม่ แม้สตรีผู้มีปัญญาเห็นประจักษ์ในฐานะนั้นๆ ก็เป็นคนฉลาดได้ บุรุษเท่านั้นจะเป็นคนฉลาดในฐานะทั้งปวง ก็หาไม่ แม้สตรีผู้คิดเนื้อความจับใจ ก็เป็นคนฉลาดได้”^{๕๖}

ถ้าจะมองเรื่องความเสมอภาคในระหว่างหญิงกับชาย ผู้วิจัยเห็นว่าพระพุทธองค์ให้ความสำคัญเท่ากัน ดังที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้ผู้หญิงบวชได้เช่นเดียวกับผู้ชาย ทรงยกย่องพระผู้ชาย (ภิกษุ) ว่าเป็นเลิศทางปัญญา ก็ทรงยกย่องผู้หญิง (ภิกษุณี) ว่าเป็นเลิศทางปัญญาได้เหมือนกัน กล่าวโดยย่อก็คือ พระผู้ชายได้รับยกย่องว่าเป็นเลิศในทางใด ก็มีพระผู้หญิงได้รับยกย่องว่าเป็นเลิศในทางนั้นเช่นกัน และในมงคลสูตรก็ตรัสไว้ว่า “การเคารพบิดามารดาเป็นมงคล

^{๕๕} พ. ส. (ไทย) ๒๕ /๒๕๔/๖๔๒.

^{๕๖} พ.อ. (ไทย) ๓๓/๓๑-๓๒/๔๕๕-๔๖๐.

อันสูงสุด” คือให้เคารพทั้งบิดา มารดา มิได้ทรงสอนให้เคารพเฉพาะบิดาซึ่งเป็นเพศชายเท่านั้น ตามที่กล่าวมาข้างต้น ย่อมกล่าวได้ว่าพระพุทธศาสนาถือความเสมอภาคเป็นสิ่งสำคัญโดยยึดถือ พระธรรมวินัยเป็นหลัก จะยากดี - มี - จน - สูง - ต่ำ - ดำ - ขาว ไม่สำคัญ เมื่อเข้ามาสู่พุทธศาสนาแล้ว ทุกคนย่อมมีฐานะเท่าเทียมกันที่จะต้องประพฤติปฏิบัติตามพระธรรมวินัย เช่นเดียวกันกับบุคคลที่อยู่ในรัฐชาติเดียวกัน ย่อมมีความเสมอภาคกันตามกฎหมายของรัฐนั้น ยกเว้นรัฐที่มีได้ปกครองในระบอบประชาธิปไตย

ในทางพุทธปรัชญาเถรวาทก็มีหลายสิ่งหลายอย่างที่สอดคล้องเข้ากันได้กับความเสมอภาคของประชาธิปไตย เช่น เกี่ยวกับความเสมอภาคทางโอกาส ในพระวินัยปิฎกได้แสดงนัยของความเสมอภาคทางโอกาสนี้ไว้อย่างชัดเจน ปกติผู้น้อยคือมีพรหมาน้อยกว่า จะต้องเชื่อฟังผู้ใหญ่ คือผู้ที่บวชมาก่อน แต่ในเวลาทำงานของส่วนรวม(สังฆกรรม) เช่น การรับภิกษุก็ดี การอุปสมบทก็ดี ภิขุทุกรูปที่เข้าร่วมในพิธีต่างก็มีสิทธิเท่าเทียมกันทุกรูป ครั้งหนึ่งเจ้าชายสาकยะ ๖ พระองค์ ออกผนวช และเป็นที่รู้จักกันดีว่าเป็นผู้มีมานะแรงกล้ามาก อุปาลิกลบกรวมอยู่ในคณะผู้ออกผนวชด้วย ได้รับการอุปสมบทก่อนเจ้าชายสาकยะ ที่ทำเช่นนี้ก็เพื่อให้อุปาลิอยู่ในฐานะเป็นพระอาวุโสกว่าและเจ้าชายสาคยะเหล่านั้นจักได้แสดงสามิจักรม แก่อุปาลิตามพระวินัย ท่านอุปาลินี้เองต่อมาได้รับเอตทัคคะในทางพระวินัยด้วย^{๕๗}

นี่แสดงให้เห็นถึงความเสมอภาคทางสังคมสงฆ์หรือสังฆมณฑลได้อย่างชัดเจน โดยไม่มีการเลือกชนชั้นวรรณะ หากมีความตั้งใจจริงและมีคุณสมบัติครบองค์ที่กำหนด หรือในกรณีความเสมอภาคอย่างแท้จริง

๒.๓.๓ ทรรศนะเกี่ยวกับภราดรภาพ

ในพุทธปรัชญาประชาธิปไตยนั้น ภราดรภาพ (Fraternity) ก็เป็นหลักสำคัญอีกประการหนึ่งที่ทำให้ปัจเจกบุคคลให้หันมาให้ความสำคัญกับหมู่คณะ ให้ความสมัครสมานสามัคคี กลมเกลียว เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีน้ำใจเมตตาอารีต่อกันในระหว่างบุคคลในสังคม องค์กร

^{๕๗} ดูรายละเอียดใน พระครูกล้าพัฒนวิวัฒน์, เอตทัคคะในพระพุทธศาสนา, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๖) หน้า ๖๑-๖๓.

หรือสถาบัน เป็นต้น พระพุทธเจ้าทรงสอนให้มีจิตใจที่กว้างขวางไม่มีประมาณ หรือที่เรียกหลักนี้ว่า อัปป์มัญญา^{๕๘} (Unbounded States) ไม่จำกัดประมาณว่าจะเป็นญาติเฉพาะร่วมสายโลหิตเดียวกันเท่านั้น โดยให้ถือว่ามนุษย์ทั้งโลกเป็นเพื่อน เป็นญาติด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น เป็นเพื่อนทุกข์เกิดแก่เจ็บตายด้วยกันทุกคน หรือสำนวนที่ว่า “โลกทั้งสองพี่น้องกัน” นอกจากนั้นยังแผ่ไปถึงสรรพสัตว์ร่วมโลกประเภทอื่นๆ อีกด้วย ความคุ้นเคยกันนั้น ถือว่าเป็นญาติอันสนิท แม้ไม่ใช่ญาติร่วมสายโลหิตก็ตาม แต่ก็ถือว่าเป็นสายโลหิตกันได้^{๕๙} (วิสุตสาสปรมา ฉาตี. ความคุ้นเคยเป็นญาติอย่างยิ่ง)^{๖๐} นอกจากนั้น ทรงสอนให้บุคคลละความเห็นแก่ตัว ไม่มัวคำนึงถึงประโยชน์ส่วนตนเพียงอย่างเดียว ทรงสอนให้บุคคลมีความตระหนักในหน้าที่ และรับผิดชอบ บุคคลต้องทำหน้าที่ของตนตามตำแหน่ง และบทบาทที่ได้รับมอบหมายในสังคมอย่างเหมาะสมถูกต้อง ซึ่งพระพุทธเจ้าก็ทรงบัญญัติไว้ เช่น หน้าที่ระหว่างบิดามารดา และบุตร พี่น้องและมิตรสหาย ระหว่างบุคคล ต่อบ้านเมือง สามัคคีกับภรรยา บุคคลต่อบุคคลอื่น เป็นต้น^{๖๑} ทิศ ๖ เป็นหลักธรรมที่สร้างความสัมพันธ์แก่บุคคลที่เราเกี่ยวข้องกับด้วยการทำหน้าที่ของตนต่อบุคคลรอบข้างของเรา ในโลกนี้แม้ว่าจะมีบุคคลมากมาย แต่เมื่อว่าโดยรวมแล้ว บุคคลที่เราจะเกี่ยวข้องกับดีไม่มีพันบุคคลตามที่กล่าวไว้ในทิศ ๖ แต่ละทิศมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันเมื่อปฏิบัติตามแต่ละทิศ ย่อมพบกับภราดรภาพเสรีภาพในการปฏิบัติหน้าที่ต่อกันอย่างเหมาะสมและอิสระจากปัญหาในด้านมนุษย์สัมพันธ์^{๖๒} เหล่านี้ทั้งหมดจึงทำให้เราพอที่จะมองเห็นได้ว่า

---

^{๕๘} อัปป์มัญญา หมายถึง ธรรมที่แผ่ไปไม่มีประมาณ ได้แก่ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา ที่แผ่ไปในมนุษย์และสัตว์ทั้งหลายอย่างกว้างขวางสม่ำเสมอ ไม่จำกัดขอบเขต มี ๔ คือ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา ที่กล่าวแล้วนั้น (พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลธรรม, กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๖), หน้า ๔๐๑.

^{๕๙} ประชงค์ สุวรรณบุปผา, รัฐปรัชญา แนวคิดตะวันออก-ตะวันตก, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ โอ.เอส.พรินติ้งเฮาส์, ๒๕๔๑), หน้า ๓๐๘.

^{๖๐} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า, กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, วินัยมุขเล่ม ๑, หน้า ๕๔.

^{๖๑} นางสาว มรกต สิงห์แพทย์, “การวิเคราะห์ลักษณะประชาธิปไตยในพระพุทธศาสนา”, หน้า ๘๒.

^{๖๒} พระมหาฐานันดร เขมปญโญ, “การศึกษาวิเคราะห์แนวความคิดเรื่องเสรีภาพในพุทธปรัชญาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (สาขาปรัชญา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๒๖.

หลักการประชาธิปไตยเป็นหลักการเดียวกับพุทธศาสนา เพราะฉะนั้น ถ้าสามารถสอนและปรับ การเรียนรู้ การดำเนินชีวิตของคนไทยให้ถูกต้องกับหลักการแท้จริงของพุทธศาสนา อันเป็น หลักการของประชาธิปไตย ก็จะสามารสร้างประชาธิปไตยให้เกิดขึ้นในสังคมไทยได้ไม่ยาก นัก และจะเป็นประชาธิปไตยอย่างแท้จริงด้วย^{๖๓} ในตัวอย่างทางพุทธปรัชญาเกี่ยวกับการรับสงฆ์ เข้าสู่สังฆมณฑลอันเป็นหลักการอย่างหนึ่งที่เป็นภราดรภาพ (ความเป็นพี่น้องกัน) ก็มีหลายแห่ง ด้วยกัน

ในทรรสนะของพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต)มองว่า

“ความจริง ในสายวัฒนธรรมของเราก็มีถ้อยคำที่ใช้กันมา ในทางพระพุทธศาสนา ท่านใช้คำว่า สามัคคี และคำว่า เอกภาพ ที่เราใช้เป็น เอกภาพ สามัคคีหรือเอกภาพ นั้นแหละเป็นความหมายที่ต้องการของ ภราดรภาพ ดังนั้น เราจะไม่ใช่คำว่าภราดร ภาพก็ได้ แต่ใช้คำว่า เอกภาพหรือใช้คำว่า สามัคคี แทน หรืออีกคำหนึ่งที่ใช้ใน ภาษาบาลีว่า สังคหะ คือ ความประสานรวมเข้ากันได้ หรือรวมเข้าเป็นอันหนึ่งอัน เดียวกัน”^{๖๔}

จากทรรสนะนี้จะเห็นได้ว่า ภราดรภาพนั้น (Fraternity) ก็คือความสมัครสมาน สามัคคีในหมู่คณะ อันเป็นจุดประสงค์ (Purpose) ที่จะนำไปสู่ความเป็นประชาธิปไตยที่แท้จริง ภราดรภาพ สามัคคี หรือเอกภาพนี้ เป็นฐานและเป็นสภาพแวดล้อมที่เอื้อให้การใช้เสรีภาพและ ความเสมอภาคจะโน้มเอียงไปในทางที่จะทำให้คนแบ่งแยกและแก่งแย่งกัน แล้วก็เกิดปัญหา^{๖๕} เพราะอาจจะใช้เสรีภาพ และความเสมอภาค ไปในทางที่กอบโกยมุ่งหวังประโยชน์หรือญาติพี่น้อง ของตนเพียงฝ่ายเดียว ก็จะทำให้สถาบัน องค์กร หรือสังคมโลกขาดความสันติภาพ ก็จะ กลายเป็นการปกครองที่ไม่ใช่ประชาธิปไตยที่สมบูรณ์ หรือที่เรียกว่า อนาธิปไตย (Anarchy)

๒.๔ บ่อเกิดของระบบการปกครองแนวพุทธ

^{๖๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๒.

^{๖๔} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), กระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคนสู่ประชาธิปไตย, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๓), หน้า ๑๘.

^{๖๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๘-๑๙

๒.๔.๑ นิยามและความหมายของรัฐ

คำว่า รัฐ (State) เป็นคำที่มีความหมายใกล้เคียงกันกับคำว่า ประเทศ และชาติ ซึ่งมีนักรัฐปรัชญา^{๖๖} หรือนักรัฐศาสตร์ ได้ให้ความหมายไว้พอสังเขปดังนี้

ฉัชชาภัทร อุ่นตรงจิตร ได้ให้ความหมายของรัฐไว้ว่า

คำว่ารัฐ ชาติ และประเทศ (State Nation and Country) ถึงแม้ว่าจะใช้ในความหมายที่สลับสับกันได้ แต่เนื้อหาของทั้งสามคำนี้ยังมีความแตกต่างกันคือ คำว่า รัฐ (State) จะเน้นไปที่ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทางการเมือง หมายความว่า ประชาชนอยู่ภายใต้ระบบการเมืองและอธิปไตยอันเดียวกัน . . . เพราะคำว่ารัฐจะเน้นในเชิงทางหลักกฎหมายมากกว่าในเชิงของความรู้สึก. . . ชาติ (Notion) เน้นถึงความผูกพันกันทางวัฒนธรรม คือการที่ประชาชนกลุ่มหนึ่งมีความผูกพันกันในทางสายเลือด เผ่าพันธุ์ ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ศาสนา หรือการยึดถือหลักประเพณีร่วมกัน . . . ส่วนคำว่า ประเทศ (Country) มีความหมายหนักไปในด้านดินแดน ดังนั้นประเทศจึงเป็นแหล่งรวมของชาติและก่อให้เกิดรัฐขึ้น^{๖๗}

J.W Garner ได้ให้ความหมายไว้ว่า

รัฐ คือ ชุมชนของมนุษย์ที่มีบุคคลจำนวนมาก ซึ่งได้ทำการครอบครองดินแดนแห่งหนึ่งเป็นการถาวรแน่นอนเป็นเอกราช ไม่อยู่ภายใต้การควบคุมจากภายนอก มีรัฐบาลที่จัดตั้งขึ้น

^{๖๖} เพื่อเป็นการประยุกต์ใช้กับคำว่า ปรัชญาการเมือง ตามที่พจนานุกรม ศัพท์ปรัชญาอังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๐. ให้ความหมายไว้ว่า ปรัชญาที่ศึกษาเกี่ยวกับการเมือง การปกครอง และรัฐ เช่น ธรรมชาติและจุดมุ่งหมายของรัฐ สิทธิอันชอบธรรมที่จะปกครอง สัมพันธภาพระหว่างเสรีภาพของปัจเจกบุคคลกับอำนาจรัฐ ในที่นี้มุ่งถึงศัพท์คำว่า “นัก” ก็เพียงแต่เติมปัจจัย (Suffix) เข้าไปเป็นคำว่า นักรัฐปรัชญา (Political Philosopher) ก็จะหมายถึง นักปรัชญาที่ศึกษาเกี่ยวกับการเมือง การปกครอง . . . (ดูใน พจนานุกรม ศัพท์ปรัชญาอังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พิมพ์ครั้งที่ ๒, พ.ศ. ๒๕๔๐), หน้า ๗๕-๘๐.

^{๖๗} ดูเพิ่มเติมใน ฉัชชาภัทร อุ่นตรงจิตร, รัฐศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๒๘-๒๙.

เป็นประชาชนส่วนใหญ่ให้ความเคารพและยอมรับ^{๖๘}

เดโช สวานานนท์ ให้ความหมายของรัฐไว้ว่า

รัฐ หมายถึงสถาบันทางการเมืองสถาบันหนึ่ง ที่มีอาณาเขตและมีอำนาจการปกครอง ที่เป็นอิสระและเป็นของตนเอง รูปแบบทางการเมืองจัดตั้งรัฐอาจจะมีหลายรูปแบบที่แตกต่างกัน ออกไป เช่นเป็น ราชอาณาจักร (Kingdom) เป็นสหพันธรัฐ (Federation) เป็นสหรัฐ (United States) เป็นเอกรัฐ (Single State) เป็นสาธารณรัฐ (Republic) เป็นต้น คำว่า รัฐ แปลตามตัวอักษร หมายถึง แว่นแคว้น บ้านเมือง ประเทศ^{๖๙}

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒. ให้ความหมายไว้ว่า คำว่า รัฐ แปลว่า แคว้น เช่น รัฐปาหัง บ้านเมือง เช่น กฎหมายสูงสุดของรัฐ ประเทศ เช่น รัฐวาติกัน^{๗๐}

ในทางภาษบาลี คำว่า รัฐ ตรงกับคำว่า รัฐ แปลว่า หรือแว่นแคว้น หรือประเทศ^{๗๑} เท่าที่สังเกตในพระไตรปิฎกโดยส่วนมากแล้วมักจะใช้คำว่า แคว้น เช่น แบ่งเขตการปกครองใน ชมพูทวีปแบ่งออกเป็น ๑๖ แคว้น (รัฐ) ได้แก่ อังคะ มคธ กาสี . . อวันตี คันธาระ กัมโพชะ^{๗๒} นอกจากนี้ยังมีคำที่ใช้แทนกันได้ ที่ใช้ในพระไตรปิฎกเช่น มหาชนบท ราชธานี มหานคร พระนคร หรือ เมือง ทั้งหลายเหล่านี้ล้วนแต่เป็นคำที่มีความหมายเดียวกันกับ รัฐ ทั้งสิ้น

๒.๔.๒ การกำเนิดรัฐ

^{๖๘} อ่างใน พระมหาธรรมรัตน์ อริขรมุโม, “การศึกษาเชิงวิเคราะห์หลักรัฐศาสตร์ที่มีในพระไตรปิฎก”. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต. (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย มหามกุฏราชวิทยาลัย), ๒๕๔๒, หน้า ๔๘.

^{๖๙} เดโช สวานานนท์, พจนานุกรมศัพท์การเมือง, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท สำนักพิมพ์หน้าต่าง ผู้โลกกว้าง จำกัด, ๒๕๔๕), หน้า ๒๐๗.

^{๗๐} ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท นานมีบุ๊คส์ จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๕๔๑.

^{๗๑} สุชีพ ปุญญานุภาพ, พจนานุกรมศัพท์พระพุทธศาสนา ไทย-อังกฤษ อังกฤษ-ไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เรือนแก้วการพิมพ์, ๒๕๓๕), หน้า ๒๑๒.

^{๗๒} อ่างแล้ว (อ.ต.ก. (ไทย) ๒๐/๗๑/๒๕๕.)

ในพุทธปรัชญาเถรวาทนั้น การกำเนิดรัฐนั้นมีที่มาจากอัครัญญสูตร^{๓๓} ซึ่งแต่เดิมนั้น โลกเต็มไปด้วยความร้อน แล้วค่อยเย็นลงและเป็น โลก มีแผ่นดิน มีพื้นน้ำ มีอากาศ และมีฤดูกาล ต่อจากนั้น ค่อยมีวิวัฒนาการของสิ่งมีชีวิตเกิดขึ้น มีพืชสัตว์ และมนุษย์เกิดขึ้น โดยในเนื้อหา ของพระสูตรมีว่า เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ที่ปราสาทของนางวิสาขา สามเณรวาเสฏฐะและ สามเณรภารทวชะ ขณะที่ยอบรมตัวอยู่ในสำนักภิกษุทั้งหลาย เพื่อเตรียมที่จะบวช

ก็คือ เริ่มต้นจากการที่สามเณรสองรูป ได้แก่ สามเณรวาเสฏฐะและสามเณรภารทวชะ ได้ไปเฝ้าพระพุทธเจ้า เพื่อประสงค์ฟังธรรม สามเณรทั้งสองรูปนั้นเดิมเป็นพราหมณ์ที่นับถือ ศาสนาพราหมณ์มาก่อน กำลังอยู่ปริวาสกรรม เพื่อต้องการที่จะเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนา เมื่อไปถึงพระพุทธเจ้าตรัสถามว่า ทั้งสองนั้นเคยเป็นพราหมณ์มาก่อน เมื่อมาบวชเช่นนี้พวก พราหมณ์ไม่ด่าว่าบ้างหรือ สามเณรทั้งสองรูปก็กราบทูลว่า พวกพราหมณ์พากันด่าว่าอย่าง รุนแรง^{๓๔} พระพุทธองค์จึงตรัสถามต่อไปว่า พวกพราหมณ์เหล่านั้นด่าว่าอย่างไรบ้าง สามเณร ทั้งสองก็กราบทูลว่าถึงคำด่าของพวกพราหมณ์ว่า

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พวกพราหมณ์กล่าวอย่างนี้ ‘วณะที่ประเสริฐที่สุดคือพวก พราหมณ์เท่านั้น วณะอื่นแล้ว วณะที่ขาวคือพราหมณ์เท่านั้น วณะอื่นด่า พราหมณ์เท่านั้นบริสุทธิ ผู้ที่ไม่ใช่พราหมณ์ไม่บริสุทธิ พราหมณ์เท่านั้นเป็นบุตร เป็นโอรส เกิดจากโอรสของพระพรหม เกิดจากพระพรหม เป็นผู้ที่พระพรหมสร้าง ขึ้น เป็นทายาทของพระพรหม เข้าทั้งสองมาละวณะที่ประเสริฐที่สุด เข้าไปอยู่ใน วณะที่เลวทราม คือ สมณะโล้น เป็นคนรับใช้ เป็นคนวรรณะต่ำ (กัณโศตร) เป็น เผ่าของมาร เกิดจากพระบาทของพระพรหม เธอทั้งสองมาละวณะที่ประเสริฐ ที่สุด เข้าไปอยู่ในวณะที่เลวทราม คือ สมณะโล้น เป็นคนรับใช้ เป็นคนวรรณะต่ำ เป็นเผ่าของมาร เกิดจากพระบาทของพระพรหมนี้ ไม่เป็นความดี ไม่เป็นการสมควร เลย’ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พวกพราหมณ์ได้พากันด่า บริภาษข้าพระองค์ทั้งสองด้วย

^{๓๓} ดูรายละเอียดใน ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๑๑-๑๔๐/๘๓-๑๐๒.

^{๓๔} ลักษณะการด่าที่รุนแรง (เต็มรูปแบบ) หมายถึง การยกอักโกสวัตถุ์ทั้ง ๑๐ อย่าง คือ (๑) เจ้าเป็นโจร (๒) เจ้าเป็นคนพาล (๓) เจ้าเป็นคนหลง (๔) เจ้าเป็นคนอูฐ (๕) เจ้าเป็นโค (๖) เจ้าเป็นลา (๗) เจ้าเป็นสัตว์นรก (๘) เจ้าเป็นสัตว์ดิรัจฉาน (๙) เจ้าไม่ได้ไปสุคติ (๑๐) เจ้าหวังแต่ทุกข์เท่านั้น (ที.ปา.อ. ๑๑๓/๔๖. อ้างใน ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๑๓/๘๔.)

ถ้อยคำเหยียดหยามอย่างสมใจ เต็มรูปแบบ ไม่ใช่ไม่เต็มรูปแบบอย่างนี้^{๑๕} วาเสฏฐะ และภารทวาชะ พวกพรหมณ์ระลึกถึงเรื่องเก่าของตนไม่ได้ จึงกล่าวอย่างนี้ว่า ‘วรรณะที่ประเสริฐที่สุด คือพราหมณ์เท่านั้น วรรณะอื่นเลว วรรณะที่ขาวคือ พราหมณ์เท่านั้น วรรณะอื่นดำ พราหมณ์เท่านั้นบริสุทธิ์ ผู้ที่ไม่ใช่พราหมณ์ไม่บริสุทธิ์ พราหมณ์เท่านั้นเป็นบุตร เป็นโอรส เกิดจากโอษฐ์ของพระพรหม เกิดจาก พระพรหม เป็นผู้ที่พระพรหมสร้างขึ้น เป็นทายาทของพระพรหม’ วาเสฏฐะและ ภารทวาชะ ก็ปรากฏชัดอยู่ว่า นางพราหมณีของพราหมณ์ทั้งหลาย มีระดูบ้าง มีครรภ์ บ้าง คลอดอยู่บ้าง ให้ลูกค่อมมบ้าง ก็พราหมณ์เหล่านั้นเป็นผู้เกิดทางช่องคลอดของ นางพราหมณีทั้งนั้น ยังกล่าวอย่างนี้ว่า ‘วรรณะที่ประเสริฐที่สุด คือพราหมณ์เท่านั้น ฯลฯ เป็นทายาทของพระพรหม’ ก็พราหมณ์เหล่านั้น กล่าวคู่พรหมและพูดเท็จ พวก เขาจะต้องประสบสิ่งที่ไม่ใช่บุญเป็นอันมาก’^{๑๕}

พระผู้มีพระพุทธเจ้าทรงสดับแล้วจึงตรัสแก่สามเณรทั้งสองรูปนั้นว่า พวกพราหมณ์ เหล่านั้นระลึกถึงเรื่องเก่าของพวกเขาไม่ได้จึงกล่าวอย่างนั้น พวกพราหมณ์เหล่าเกิดมาจากช่อง คลอดของนางพราหมณีทั้งนั้น จะมาอ้างว่าตนสะอาดกว่าคนอื่นหรือเป็นวรรณะขาวอยู่พวกเดียว ได้อย่างไร จากนั้นตรัสเรื่องมนุษย์สี่วรรณะที่ทำได้ดี ทำชั่วได้ชั่วเหมือนกัน และตรัสเล่าถึง การที่พระเจ้าปเสนทิโกศลทรงปฏิบัติต่อพระองค์ (ซึ่งถือว่าเป็นพวกดำเพราะออกบวช) ด้วย ความเคารพ จะเห็นได้ว่าการเริ่มต้นของพระสูตรนี้ เป็นการเริ่มต้นของปัญหาธรรมะที่มีความ เกี่ยวข้องกับสภาพทางสังคมในสมัยนั้น เป็นการสะท้อนให้เห็นว่าสภาพสังคมในขณะนั้นมีการ แบ่งชนชั้นวรรณะอย่างรุนแรง พวกที่เกิดในวรรณะ(ที่ถือกันว่า)สูง ก็จะพยายามกดขี่หรือเหยียด หยามพวกที่ตนถือว่าเป็นคนวรรณะดำให้อยู่ได้อำนาจ ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงปฏิเสธความเชื่อถือ ระบบสังคมแบบนี้ ที่พวกพราหมณ์พากันยึดถืออย่างจริงจัง และตรัสย้อนในเชิงให้คิดว่า พวก พราหมณ์ทั้งหมดล้วนแล้วแต่เกิดจากช่องคลอดของนางพราหมณีด้วยกันทั้งนั้น จะมาอ้างว่า วิเศษกว่าคนอื่น สะอาดกว่าคนอื่นได้อย่างไร ซึ่งการปฏิเสธความเชื่อของคนส่วนใหญ่ใน ขณะนั้นเป็นแนวความคิดใหม่ที่ไม่มีการเคยพูดถึงมาก่อน จึงทำให้มีคนหันมาสนใจและหันมา นับถือพระพุทธศาสนามากขึ้น ในขณะเดียวกันพวกพราหมณ์ก็เพิ่มความเกลียดชังและอิจฉาต่อ

^{๑๕}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๓๓-๑๓๔/๘๓-๘๕.

พระพุทธศาสนามากขึ้นด้วย เพราะทำให้พวกเขาสูญเสียผลประโยชน์ ต่อจากนั้นพระองค์ก็ตรัสเล่าเรื่องราวดังกล่าว ที่พวกพราหมณ์เข้าใจผิดในเกณฑ์การตัดสินหรือการแบ่งชนชั้นของมนุษย์ ให้สามเศรทั้งสองรูปเข้าใจ โดยตรัสเล่าถึงการเริ่มต้นของสังคมมนุษย์ว่า

“โดยล่วงระยะเวลาที่ยาวช้านานที่โลกจะพินาศ เมื่อโลกพินาศอยู่โดยมากเหล่าสัตว์ย่อมเกิดในชั้นอภัสสรพรหม สัตว์เหล่านั้นได้สำเร็จทางใจ มีปิติเป็นอาหาร มีรัศมีชานออกจากกายของตนเอง ลัญจรไปได้ในอากาศ อยู่ในวิมานอันงาม สถิตอยู่ในภพนั้นสิ้นกาลที่ยาวช้านาน”^{๖๖}

จะเห็นว่าการอธิบายในพระสูตรนี้ มิได้อธิบายถึงต้นกำเนิดดั้งเดิม หรือตัวมูลการณ์แต่อย่างใด เพียงแต่อ้างถึงในช่วงก่อนที่โลกจะพินาศแตกดับไปตามกฎของธรรมชาติว่าสภาพความเป็นอยู่ของสัตว์ในยุคนั้นเป็นอย่างไร แล้วทรงอธิบายถึงวิวัฒนาการของโลกที่กลับมาเจริญอีกครั้งหนึ่ง สัตว์เหล่านั้นก็มาจุติในโลกนี้อีกสภาพความเป็นอยู่เหมือนกับตอนที่อยู่ในชั้นอภัสสรพรหม คือ มีรัศมีในกาย ไม่ต้องกินอาหาร สามารถเหาะเหินเดินอากาศได้ จักรวาลทั้งสี่เป็นน้ำ มีคมนไปหมด ยังไม่มีดวงดาว ไม่มีเพศ สัตว์ทั้งหลายดำรงชีพอยู่ด้วยความสุขสบาย สิ้นกาลช้านาน ข้อความในพระสูตรต่อไปมีว่า

“โดยล่วงกาลที่ยาวช้านาน เกิดจันทรินลอยอยู่บนน้ำทั่วไป ได้ปรากฏแก่สัตว์เหล่านั้นเหมือนนมสดที่บุคคลเคี้ยวให้จืด แล้วตั้งไว้ให้เย็นจับเป็นฝายอยู่ข้างบน ฉะนั้น จันทรินถึงพร้อมด้วยสี กลิ่น รส มีสีคล้ายเนยใสหรือเนยข้นอย่างดี มีรสอร่อยจืดจางฝืดเล็กน้อยอันหาโทษมิได้ฉะนั้น”^{๖๗}

เมื่อเกิดจันทรินขึ้นดังนี้ เกิดมีสัตว์ผู้หนึ่งเป็นคนโลน ใช้นิ้วช้อนจันทรินเหล่านั้นขึ้นมาชิมดู รสชาติของจันทรินนั้นเกิดซาบซ่าไปทั่วร่างกาย ก็เกิดความพอใจและความอยากขึ้นเหล่าสัตว์อื่นๆ ก็พากันทำตามคนโลนนั้น บางคนเริ่มปั้นจันทรินเป็นคำๆ แล้วบริโภค เมื่อ

^{๖๖} ที.ปา. (ไทย) .๑๑/๕๖/๖๕-๖๖ .

^{๖๗} ที.ปา (ไทย) . ๑๑/๕๘/๖๖-๖๗.

บริโภควัณดินซึ่งเป็นอาหารหยาบทำให้รัศมีในกายหายไป ปรากฏดวงจันทร์และดวงอาทิตย์ขึ้นมา ดาวเคราะห์ทั้งหลายก็ปรากฏ ร่างกายก็เริ่มเปลี่ยนแปลง ผิวพรรณก็เริ่มผิแตกต่างกันออกไป พวกที่ผิวพรรณดีก็ถือตัว ดูหมิ่นพวกที่ผิวพรรณไม่งาม ซึ่งข้อความในพระสูตรตอนนี้แสดงให้เห็นถึงตัณหาของมนุษย์ว่า ธรรมดานั้นมนุษย์มีตัณหาอยู่ภายในจิตใจอยู่แล้ว เมื่อมีสิ่งมากระตุ้นซึ่งเป็นวัตถุภายนอก จึงกระทำสิ่งต่างๆ ตามความอยากหรือตามความต้องการของกิเลสได้อย่างง่ายดาย เมื่อสัตว์ผู้หนึ่งกระทำสัตว์อื่นๆ ก็กระทำเลียนแบบกันอย่างกว้างขวาง เมื่อมนุษย์มีพฤติกรรมที่ผิแตกจากเดิมก็ส่งผลให้ธรรมชาติมีความวิปริตแปรปรวนได้ จึงทำให้จิตใจของมนุษย์เริ่มต่ำลง เริ่มมีการถือตัวเหยียดหยามกันเรื่องผิวพรรณวรรณะ (Casteism) นั่นถือเป็นจุดเริ่มต้นของความตกต่ำในสังคม ต่อมาวัณดินนั้นก็หายไป เกิดสะเก็ด เกรือดินขึ้นมาแทนที่ตามลำดับ แต่มนุษย์ก็พากันดูหมิ่นเหยียดหยามเรื่องผิวพรรณวรรณะกันมากขึ้น อาหารเหล่านั้นก็หายไปทุกครั้ง และทุกครั้งก็อาหารหายไปพวกสัตว์เหล่านั้น ต่างพากันบ่นเพื่อถึงด้วยความเสียดายถึงรสชาติของอาหารนั้นๆ เมื่ออาหารหายไปพวกสัตว์ก็จะมาประชุมกัน แต่ไม่ได้มาประชุมกันปรึกษาหารือเพื่อหาทางแก้ไขหรือหาทางป้องกันไม่ให้อาหารนั้นหายไปอีกแต่อย่างใด เพียงแต่มาจับกลุ่มกันบ่นถึงว่า อาหารที่หายไปนั้นว่า ดีจริง ดีจริง ด้วยความเสียดาย พวกสัตว์เหล่านั้นเพียงแต่รู้ว่าอาหารที่หายไปเป็นของดีเท่านั้น แต่ไม่รู้ซึ้งว่าอาหารนั้นคืออะไร หลังจากเกรือดินหายไป ก็เกิดข้าวสาลีชนิดหนึ่งที่เป็นอาหารได้ สัตว์พวกนั้นก็พากันบริโภคข้าวสาลีเป็นอาหาร ข้าวสาลีทำให้ร่างกายของมนุษย์มีวิวัฒนาการต่อไป ผิวพรรณวรรณะก็แตกต่างกันมากขึ้น เกิดมีเพศหญิงเพศชาย ทั้งสองเพศต่างก็เพ่งมองซึ่งกันและกัน ก็เกิดความกำหนัดขึ้น เกิดความเร่าร้อนภายในร่างกายและพากันเสพเมถุน สัตว์อื่นๆ ก็พากันด่าว่า โปริยฝูไนใส่ ขว้างปา สัตว์ที่เสพเมถุนนั้น พร้อมทั้งห้ามเข้ากลุ่ม เดือนหนึ่งบ้าง สองเดือนบ้าง ผู้ใดที่ต้องการจะเสพเมถุน ก็ต้องหลบซ่อน โดยการสร้างที่กำบังขึ้นมาเพื่อปกปิดการกระทำนั้น ในตอนนี้แสดงให้เห็นถึงความขัดแย้ง และการใช้ความรุนแรงในสังคม และยังคงแสดงถึงจุดเริ่มต้นของสถาบันครอบครัวซึ่งถือว่าเป็นองค์ประกอบเบื้องต้นของรัฐ และข้อความในพระสูตรยังแสดงให้เห็นถึงการฝ่าฝืน กฎเกณฑ์ของสังคม เพราะไม่สามารถอดทนต่ออำนาจกิเลสตัณหาที่มีอยู่ภายใน

จิตใจได้ และยังแสดงถึงการสะสมและเกิดทรัพย์สินของปัจเจกชนขึ้น^{๖๘}

ในประวัติศาสตร์หรือในพงศาวดารของชาติต่างๆ จะเห็นได้มักจะมีการอ้างอิงถึงผู้ปกครองบ้านเมืองเกี่ยวกับเทวดาเป็นส่วนใหญ่ ทั้งนี้เพื่อจะยกย่องผู้ปกครองให้มีอิทธิพลยิ่งใหญ่ นั่นเอง แต่ในคัมภีร์พุทธศาสนากล่าวถึงการสถาปนาผู้ปกครองบ้านเมือง ครั้งแรกของโลกด้วยวิธีการคัดเลือกบุคคลที่มีรูปสวยงาม มีสง่าผ่าเผยมากกว่าคนอื่นๆ ตามที่ปรากฏในพระไตรปิฎก ว่า “ในสมัยที่มนุษย์ผ่านวิวัฒนาการมาถึงยุคที่มีข้าวสาลีเป็นอาหาร (ก่อนหน้านั้นมี ้งวนดิน กะปิ ดิน เป็นต้น เป็นอาหาร) ในยุคนั้นมนุษย์เหล่านั้นยังไม่มีมีการปกครองเป็นระบบ มีความเป็นอยู่อย่างต่างคนต่างอยู่ ในยุคดังกล่าวนี้ มนุษย์ยังไม่ต้องทำเกษตรกรรมเลี้ยงชีพ เพราะบนแผ่นดินทั่วไปมีข้าวสาลีงอกอยู่ดาษดื่น ใครหิวขึ้นมาเก็บไปเกี่ยวข้าวสาลีซ้อมแล้วหุงกิน การที่ต่างคนต่างไปเกี่ยวข้าวสาลีมาบริโภคเช่นนี้ น่าจะทำให้เกิดการแย่งกัน ดังนั้น มนุษย์เหล่านั้นจึงมาตกลงกันว่าพวกเราควรแบ่งข้าวสาลีเป็นเขตๆ เขตไหนเป็นของใคร คนนั้นก็มาเกี่ยวข้าวสาลีในเขตของตนมาบริโภค เมื่อตกลงแบ่งข้าวสาลีกันแล้ว ส่วนใหญ่ก็ปฏิบัติไปตามกติกาที่ตกลงกัน เมื่อเป็นเช่นนี้ความสงบร่มเย็นก็มีอยู่ทั่วไป โดยมีต้องมีผู้ปกครองแต่อย่างใด ท่านว่าในสมัยนั้นมนุษย์มิได้ประพฤตชั่วแต่อย่างใดเลย ต่อมา มีคนโกลาอยู่คนหนึ่ง มีความคิดชั่วขึ้นว่า ถ้าเราเกี่ยวข้าวสาลีของเราอยู่อย่างนี้ ข้าวของเราจะหมดสิ้นไป อย่างกระนั้นเลย เราแอบไปเกี่ยวข้าวสาลีของคนอื่นจะดีกว่าแล้วเขาก็แอบไปเกี่ยวข้าวสาลีของคนอื่น ทำอยู่อย่างนี้จนคนอื่นจับได้ เมื่อถูกจับได้ครั้งแรกก็ถูกตัดเตียน ต่อมาครั้งที่ ๒ ขึ้นทำลงไปอีก ถูกจับได้อีก ครั้งที่ ๓ ก็แอบไปเกี่ยวข้าวสาลีของคนอื่น อีกแล้วก็ถูกจับได้อีก คราวนี้มนุษย์อื่นก็พากันโกรธที่คนชั่วคนนี้ประพฤตชั่ว ทั้งที่ไม่มีใครทำมาก่อน เพราะความโกรธจึงรวมทำร้ายคนผู้นั้น กล่าวคือ บางคนตบด้วยฝ่ามือ บางคนขว้างปาด้วยก้อนดิน บางคนตีด้วยท่อนไม้ ความชั่วที่ไม่เคยมีมาเลยก็เริ่มปรากฏขึ้น เพราะเหตุของคนชั่วคนนี้ มนุษย์ที่เห็นเหตุการณ์ในครั้งนั้น ได้ปรึกษาหารือกันว่า ตั้งแต่เราเกิดมาบนโลกนี้ พวกเรายังไม่เคยพบความชั่วปรากฏมีแต่อย่างใดเลย แต่บัดนี้พวกเราเห็นความชั่ว

^{๖๘}พระมหาธรรมมรุต อริยธมฺโม, “การศึกษาเชิงวิเคราะห์ หลักรัฐศาสตร์ที่มีในพระไตรปิฎก”, วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๕๗-๕๘

หลายอย่างได้เกิดขึ้นในหมู่มนุษย์ การลักขโมยแต่ก่อนไม่เคยมี เดียวนี้มีขึ้นแล้ว การตีเตียนกันแต่ก่อนไม่เคย เดียวนี้มีขึ้นแล้ว การพูดโกหกกัน แต่ก่อนไม่เคยมี เดียวนี้ได้มีแล้ว การทำร้ายกัน แต่ก่อนไม่เคยมี เดียวนี้มีขึ้นแล้ว หากเราปล่อยให้เป็นอย่างนี้ ต่อไปความชั่วร้ายต่างๆ อาจจะเกิดขึ้นอีก ทางที่ดีพวกเราควรตั้งใครสักคนหนึ่งขึ้นมาเป็นผู้ปกครองดูแลชาวสาทิ และให้ผู้นั้นเป็นผู้ว่ากล่าวตักเตือนคนผู้ที่ไม่อยู่ในกติกาของชุมชน คนไหนละเมิดกติกาจนถึงต้องลงโทษก็ให้ผู้ปกครองลงโทษ คนไหนละเมิดกติกาเบาๆ ก็ให้ผู้ปกครองนั้นตักเตือนภาคทัณฑ์ สำหรับความเป็นอยู่ของผู้ปกครองนั้น พวกเราก็แบ่งข้าวสาทิที่พวกเราเก็บเกี่ยวแล้วมอบให้เป็นส่วยสาอากร ทุกคนก็เห็นด้วยกับมติที่ปรึกษาหารือกันนั้น ...^{๓๕}

เมื่อได้ตกลงใจกันแน่นอนแล้ว มนุษย์เหล่านั้นก็พากันคัดเลือกบุรุษที่มีรูปร่างสวยงาม ผิวพรรณผ่องใส หน้าตามีสง่าราศี เป็นที่น่าเกรงขามของผู้ที่พบเห็นให้เป็นหัวหน้าผู้ปกครองในสมัยนั้นมนุษย์เรียกหัวหน้าผู้ปกครองว่า “มหาสมมติ” แปลว่าผู้ที่ประชาชนลงมติสถาปนาให้เป็นหัวหน้าอีกนามหนึ่ง พากันเรียกว่า “ขัตติยะ” แปลว่า ผู้ปกครองดูแล และอีกนามหนึ่ง พากันเรียกว่า “ราชา” แปลว่า “ผู้สร้างความสุขความยินดีให้ผู้อื่น”^{๓๖}

จากวัตถุประสงค์ดั้งเดิมในการสร้างระบบการปกครองในสมัยเริ่มแรก เราจะเห็นว่า เขาสร้างผู้ปกครองชุมชนขึ้นมา เพราะเหตุ ๒ ประการ คือ ให้มีหน้าที่ดูแลชาวสาทิ กล่าวคือให้มีอำนาจว่าใครต้องการนาข้าวสาทิเท่าไร ขัตติยะจะเป็นผู้อนุญาตให้ หรือใครแอบไปเก็บเกี่ยวข้าวสาทิของคนอื่น ขัตติยะจะเป็นผู้จับกุมผู้นั้นมาลงโทษ และเพราะเหตุที่เมื่อขัตติยะได้ทำหน้าที่ปกครองดูแลชาวสาทิด้วยดีแล้ว ก็จะสามารถให้ได้บรรลุวัตถุประสงค์ในข้อที่ ๒ คือ สร้างความสุข ความยินดีให้กับผู้ได้ปกครอง นี่คือ วัตถุประสงค์เริ่มแรกของการสร้างระบบการปกครองของชุมชนโบราณ

เมืองไทยเราเป็นเมืองนี้นับถือศาสนา จึงได้รับรู้ประวัติกำเนิดระบบการปกครอง

^{๓๕} ที.ปา. (ไทย) ๑๑ /๑๓๐/๕๖.

^{๓๖} รองศาสตราจารย์ ทวี ผลสมภพ, ปัญหาปรัชญาในการเมืองของโลกตะวันออก, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๓๔), หน้า ๖๒-๖๓.

ตามที่ท่านกล่าวไว้ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา และเมืองไทยเราก็ให้สมัญญาหัวหน้าผู้ปกครองของเราว่า “สมมติราช” เหมือนที่มนุษย์สมัยเริ่มแรกเขาเรียกหัวหน้าของเขาว่า “มหาสมมติ” และเราก็ถวายพระนามให้หัวหน้าผู้ปกครองของเราว่า “พระเจ้าแผ่นดิน” หรือ “พระมหากษัตริย์” เพราะทำหน้าที่อย่างเดียวกับหน้าที่ขัตติยะของมนุษย์สมัยโบราณ กล่าวคือ หน้าที่ปกครองแผ่นดินหรือเป็นเจ้าของแผ่นดิน เวลาผู้อยู่ได้ปกครองต้องการแผ่นดินทำมาหากิน พระเจ้าแผ่นดินก็จะอนุญาตให้ตามประสงค์ ความจริงคำว่า “พระเจ้าแผ่นดิน” นั้น มีความหมายตรงกันกับ “พระมหากษัตริย์” เพราะคำว่า “กษัตริย์” มาจากคำว่า ขัตติยะ และคำว่าขัตติยะ ก็แปลว่าผู้ปกครองดูแลนา ซึ่งคำว่า นา ก็คือ แผ่นดินนั่นเอง นอกจากเราจะถวายพระนามหัวหน้าผู้ปกครองของเราว่า “พระมหากษัตริย์” อย่างมนุษย์สมัยโบราณแล้ว เรายังได้ถวายพระนามผู้ปกครองของเราว่า “ราชา” เหมือนมนุษย์ในสมัยโบราณอีกด้วย ทั้งนี้ เป็นเพราะว่าหัวหน้าของเราพระองค์สร้างความร่มเย็นเป็นสุขให้กับประชาชนสมเจตนาจำนงของสมัยโบราณที่เขาตั้งราชาขึ้นมา ดังนั้น พวกเราจึงเรียกผู้ปกครองของเราว่าราชา^{๔๐}

ดังได้กล่าวมานี้เราจะเห็นว่า หัวหน้าผู้ปกครองได้นำมาว่า “ราชา” เพราะมีหน้าที่สร้างความสงบสุขให้กับชุมชน ตามที่กล่าวมานี้เราจะเห็นว่าวัตถุประสงค์ของ ระบอบปกครองได้ถูกรักษาสืบทอดเจตนารมณ์มาตลอดตั้งแต่ยุคเริ่มแรกจนกระทั่งถึงยุคปัจจุบัน ในประเทศไทยของเราในฐานะที่นับถือพระพุทธศาสนามานานแล้ว ก็ยังมีคนจำนวนไม่น้อยที่ไม่ทราบว่าพระพุทธเจ้าแสดงวิธีการปกครองไว้ ซึ่งผิดกับคนไทยสมัยโบราณรู้เรื่องการปกครองที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ดี ทั้งนี้เพราะว่า ในสมัยโบราณเราเรียนหนังสือในวัด พระสงฆ์จึงได้นำมาสอนลูกศิษย์ก็คือ คำสอนของพระพุทธเจ้าที่มีอยู่ในพระไตรปิฎก พระเจ้าแผ่นดินสมัยก่อนแทบทุกพระองค์คงได้ศึกษาหลักการปกครองมาทุกพระองค์ เพราะปรากฏว่ามีการนำหลักธรรมของพระเจ้าแผ่นดินที่พระพุทธเจ้าประทานไว้มาปฏิบัติ เช่น ทศพิธราชธรรม จักรวรรดิ และราชสังคหวัตถุ การ ปรากฏของธรรมของนักปกครองเหล่านี้ แสดงว่าท่านเหล่านั้นรู้จักหลักธรรมของผู้ปกครองอย่างดี จึงขอเสนอหลักการปกครองของพระพุทธเจ้ามาศึกษาต่อไป

๙. หลักราชสังคหวัตถุ ๕ ประการ

^{๔๐}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๓

๑. สัสสมณะ ความฉลาดในการสนับสนุนคนที่จะเข้ามาบริหารบ้านเมือง มองหมาย งานให้ตามความรู้ ความสามารถของแต่ละบุคคล

๒. ฉลาดในการส่งเสริมอาชีพของบุคคลภายในประเทศ ตามความถนัด ตามความรู้ ตามความสามารถของแต่ละท้องถิ่น

๓. รู้จักสงเคราะห์คนภายในประเทศของตนให้เขาสามารถพึ่งพาอาศัยตนเองให้ได้

๔. มีการประชาสัมพันธ์ที่ดีระหว่างรัฐกับประชาชน เพื่อเสริมสร้างความเข้าใจที่ดีระหว่างกัน ซึ่งจะ เป็นประโยชน์ต่อการบริหารราชการแผ่นดิน

๕. ฉลาดในการขจัดเภทภัย หรือข้อปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นแล้ว หรือกำลังจะเกิดขึ้นในประเทศชาติ^{๘๒}

ข. หลักจักรวรรดิวัตร ๑๒ ประการ

๑. รู้จักสงเคราะห์คนภายใน อันได้แก่เหล่าข้าราชการ

๒. รู้จักสงเคราะห์เหล่าเมืองขึ้นทั้งหลาย

๓. รู้จักสงเคราะห์เหล่าเชื้อพระวงศ์ทั้งหลาย

๔. ให้ความคุ้มครองเหล่าคหบดีทั้งหลายให้ปลอดภัย

๕. ให้การสงเคราะห์ อนุเคราะห์ แก่ราษฎรทั้งหลาย

๖. ให้ความคุ้มครองนักบวช หรือผู้ทรงศีลทั้งหลาย

๗. ให้การคุ้มครองสัตว์สงวนทั้งหลาย

๘. ขจัดความอยุติธรรมให้หมดไปจากสังคม

๙. ให้การบำรุงผู้ยากไร้ในความขัดสน

๑๐. เข้าไปหา และสนทนากับเหล่าสมณะทั้งหลาย

๑๑. เว้นจากความกำหนัดในกามอันไม่ชอบธรรม

๑๒. ละเว้นความโลภ จากการเบียดบังเอาทรัพย์สินสมบัติของผู้อื่น^{๘๓}

ค. หลักอภิธานิยธรรม

^{๘๒} พุ.อิติ. (ไทย) ๒๕/๒๗/๓๗๒-๓๗๓.

^{๘๓} อภ.อุฎฐ. ๒๒/๑๖/๒๔๖.

อุปทานิชธรรม เป็นหลักธรรมที่ช่วยป้องกันความเลื้อ ทำให้การปกครองเป็นไป เพื่อความเจริญฝ่ายเดียว มี ๗ ประการด้วยกัน คือ :-

๑. หมั่นประชุมกันเนื่องนิตย์

๒. มีความสามัคคีพร้อมเพรียงกันในการเข้าประชุมหรือเลิกประชุม ตลอดถึงมีความพร้อมเพรียงในการทำกิจการงานทุกอย่างที่ได้ทำร่วมกัน

๓. การให้ความเคารพยึดถือปฏิบัติในกฎระเบียบกติกากฎเกณฑ์ต่าง ๆ ทั่วอย่างเคร่งครัด การไม่บัญญัติเพิ่มเติมหรือล้มล้างถอดถอนกฎเกณฑ์ต่างๆ ที่สมาชิกในสังคมได้ร่วมกันบัญญัติไว้

๔. การให้ความเคารพ ยำเกรง นับถือ ให้เกียรติท่าน และยอมรับฟังข้อคิดเห็นไม่ละเลยต่อคำแนะนำตักเตือนของท่านผู้ใหญ่ในสังคม ในฐานะที่ท่านเป็นผู้ที่ผ่านประการณ์ยาวนาน

๕. การให้เกียรติ ค้ำครอง ป้องกันสตรีมิให้ถูกข่มเหง รังแก

๖. การให้ความเคารพบูชาสักการะเจดีย์ ปูชนียสถาน อนุสาวรีย์ประจำชาติอันเป็นเครื่องเตือนความทรงจำ ระวังให้ทำความดี เป็นศูนย์รวมจิตใจทำให้เกิดความสามัคคีของชนในชาติ

๗. การให้การอารักขา บำรุง ค้ำครอง การยินดีในการต้อนรับแก่สมณพราหมณ์ บรรพชิต นักบวชผู้ทรงศีลธรรมอันบริสุทธิ์ ผู้เป็นตัวอย่างที่ดีทางศีลธรรม

ง. หลักทศพิธราชธรรม

ทศพิธราชธรรมนับว่าเป็นคุณธรรมประจำจิตใจของผู้บริหารหรือผู้ปกครองรัฐหรือประเทศชาติ รวมถึงนักปกครองทุกระดับชั้นในสังคม หลักธรรมซึ่งมีอยู่ ๑๐ ประการ คือ

๑. ทาน การแบ่งปัน การช่วยเหลือ เกื้อกูล อนุเคราะห์ให้ผู้อยู่ใต้ปกครองของตนให้มีการดำรงชีวิตที่ดี ไม่อดอยาก

๒. ศีล การประพฤติปฏิบัติตนให้ดีงาม ประกอบด้วยความสุจริต ให้ความเคารพต่อกฎเกณฑ์ ของสังคม และเป็นตัวอย่างที่ดีให้แก่ผู้อยู่ภายใต้การปกครอง

๓. ปริจจาคะ การเสียสละประโยชน์ส่วนตนในการบำเพ็ญกิจกรรมต่างๆ เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์สุขและความสงบเรียบร้อยของบ้านเมือง

๔. อาชวาระ ความซื่อตรง การกระทำในสิ่งที่เป็นการกระทำที่ของตนเองด้วยความซื่อสัตย์สุจริต ซื่อตรง จริงใจ ต่อประชาชน

๕. มัททวะ ความอ่อนโยน การปฏิบัติตนต่อผู้อื่นด้วยความสุภาพ อ่อนโยน มีอัธยาศัยไมตรีที่ดีงาม ไม่ถือตัวเย่อหยิ่ง

๖. ตปะ การรู้จักยับยั้งชั่งใจไม่ปล่อยให้อำนาจของกิเลสตัณหาครอบงำจิตใจ ไม่หลงใหลหมกมุ่นอยู่ในกามคุณ จนหลงลืมความมุ่งมั่นในการกระทำภารกิจของตนให้บริบูรณ์

๗. อักโกธะ การไม่ถือโกรธ การมีเมตตาธรรมประจำจิตใจ กระทำกิจกรรมต่างๆ โดยยึดหลักเหตุผลเพื่อระงับความโกรธ ความขุ่นเคือง

๘. อวิหิงสา การไม่เบียดเบียน การไม่บีบบังคับ ข่มเหง ผู้ที่อยู่ภายใต้การปกครองของตน โดยปราศจากเหตุผล ตลอดถึงการบริหารกิจการต่างๆ ให้เป็นไปด้วยความบริสุทธิ์ยุติธรรม

๙. ชันติ ความอดทน ไม่ท้อแท้ เหนื่อยหน่าย กับอุปสรรคต่างๆ ที่มากระทบกระทั่งกับการปฏิบัติภารกิจหน้าที่ของตน แม้จะหนักหนาใดก็ต้องอดทนเพื่อให้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยดี

๑๐. อวิโรธนะ การประพฤติตนตั้งอยู่ในธรรม ไม่คลาดเคลื่อนจากธรรม มีจิตใจมั่นคงหนักแน่นไม่หวั่นไหวด้วยอำนาจของอคติ^{๘๔}

จ. หลักพรหมวิหารธรรม ๔ ประการ

๑. เมตตา (Loving-kindness) ความรัก ปราบปรามอยากให้เขามีความสุข มีจิตอันแผ่ไมตรีและคิดทำประโยชน์แก่มนุษย์สัตว์ทั่วหน้า

๒. กรุณา (Compassion) ความสงสาร คิดช่วยให้พ้นทุกข์ ใฝ่ใจในอันจะปลดเปลื้องบำบัดความทุกข์ยากเดือดร้อนของปวงสัตว์

๓. มุทิตา (Sympathetic Joy) ความยินดี ในเมื่อผู้อื่นได้ดีมีความสุข มีจิตพอใจสันทัดกับกอบประด้วยอาการแช่มชื่นเบิกบานอยู่เสมอ ต่อสัตว์ทั้งหลายผู้ดำรงในปกติสุข พลอยยินดีด้วยเมื่อเขาได้ดีมีความสุข

^{๘๔} บุ.ชา. (ไทย) ๒๘/๒๔๐/๘๖.

๔. อุเบกขา (Equanimity) ความวางใจเป็นกลาง อันจะให้ดำรงอยู่ในธรรมตามที่พิจารณาเห็นด้วยปัญญา คือมีจิตเรียบตรงเที่ยงธรรมดุจตราขึง ไม่เอนเอียงด้วยรักและชัง พิจารณาเห็นการกระทำของสัตว์ทั้งหลายกระทำแล้ว อันควรได้รับผลดีหรือชั่ว สมควรแก่เหตุอันตนประกอบ^{๔๕}

จ. หลักสาราณียธรรม^{๔๖}

สาราณียธรรม หมายถึงหลักธรรมเป็นเหตุให้ระลึกรู้ถึงกัน และกันอยู่เสมอ หมายถึงธรรมที่ทำให้ผู้ประพฤติปฏิบัติต่อกันด้วยไมตรี สงเคราะห์ เอื้อเฟื้อต่อกัน จนทำให้เกิดความรักใคร่สมัครสมานกลมเกลียวกัน คิดถึงและระลึกรู้ถึงกันอยู่เสมอ มี ๖ ประการ ได้แก่

๑. เมตตาทายกรรม การกระทำต่อกันด้วยเมตตา หมายถึงการแสดงกิริยาอาการที่สุภาพต่อเพื่อนมนุษย์ ให้ความช่วยเหลือกัน ไม่ดูหมิ่นเหยียดหยามกัน

๒. เมตตาวาจกรรม การพูดต่อกันด้วยเมตตา หมายถึงการช่วยบอกแจ้งในสิ่งที่เป็นประโยชน์ แนะนำตักเตือนกันด้วยความหวังดี มีวาจาสุภาพ ให้ความเคารพนับถือกันทั้งต่อหน้าและลับหลัง

๓. เมตตามโนกรรม การคิดต่อกันด้วยเมตตา หมายถึง การตั้งจิตปรารถนาดีต่อกัน คิดทำในสิ่งที่จะเป็นประโยชน์แก่กันและกัน

๔. สาธณโกที การเอื้อเฟื้อแบ่งปันต่อกันและกัน หมายถึงการแสดงความเอื้อเฟื้อโอบอ้อมอารีด้วยการแบ่งปัน แจกจ่าย ลาภผล สิ่งของตนได้มาโดยชอบธรรมให้ทุกคนอย่างสม่ำเสมอ เพื่อให้ใช้ประโยชน์ร่วมกัน

๕. สีลสามัญญตา ความเป็นผู้มีศีลเสมอกัน หมายถึง การประพฤติปฏิบัติ ดำรงตนอยู่ในสังคมด้วยความถูกต้อง เรียบร้อยดีงาม เคารพกฎระเบียบของสังคม ไม่ทำตนให้เป็นที่รังเกียจหรือเสื่อมเสียแก่หมู่คณะ

^{๔๕} พระเทพเวที (ประยูรย์ ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๔๘-๑๔๙.

^{๔๖} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๒๔/๓๒๑.

๖. ทิฏฐสามัญญตา ความเป็นผู้มีทิฏฐิหรือความเห็นเสมอกัน หมายถึง การปรับความคิดเห็นเข้าหากัน การให้ความเคารพยอมรับความคิดเห็นของคนอื่น การมีความเห็นชอบร่วมกัน ยึดถือหลักอุดมคติแห่งความดีงาม หรือมีจุดมุ่งหมายสูงสุดอันเดียวกัน^{๘๗}

หากประพฤติปฏิบัติตามหลักสาราณียธรรมนี้ จะเป็นการช่วยป้องกันไม่ให้เกิดการขัดกันในสังคม ไม่เกิดการเอารัดเอาเปรียบกัน มีความรักสามัคคีต่อกัน จะเป็นเหตุนำมาซึ่งความผาสุกในสังคม เพราะทุกคนประพฤติปฏิบัติธรรม มีธรรมอยู่ในจิตใจ

๒.๕ ประโยชน์ของประชาธิปไตย

พุทธปรัชญาประชาธิปไตยสามารถที่จะสอดคล้องหรือเข้ากันได้กับการปกครองทุกระบบ สามารถนำคำสอนในทางพระพุทธศาสนาไปใช้กับการปกครองใดๆก็ได้ที่เป็นระบอบการปกครองที่มุ่งธรรม คือ ความถูกต้องชอบธรรมเป็นเป้าหมาย พระพุทธศาสนาไม่ได้ยอมรับหรือปฏิเสธระบอบการเมืองการปกครองใดๆ โดยเฉพาะ เพราะระบอบการปกครองต่างๆล้วนมุ่งธรรม คือความถูกต้องชอบธรรมทั้งสิ้น ต่างมีวัตถุประสงค์ที่จะให้ประชาชนมีความเป็นอยู่ที่ดีทั้งนั้นเพียงแต่วิธีการของแต่ละระบอบอาจจะแตกต่างกันออกไป ตามที่ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวความคิดการปกครองตามหลักพุทธปรัชญานั้นพอจะสรุปประโยชน์ในระบอบการปกครองตามหลักพุทธปรัชญาในด้านต่างๆได้ดังนี้คือ

๒.๕.๑ ในด้านบริหารการปกครอง

การปกครอง (Government) คือ การควบคุม ดูแลห่มุคณาให้มีความเป็นอยู่ที่ดี มีระเบียบวินัย เพื่อนำไปสู่เป้าหมายของหมู่หรือของสังคมนั้นๆ ศัพท์ที่ใช้ในความหมายว่าปกครองในพระไตรปิฎก เช่น ปลาต อภิบาล เป็นต้น ในสมัยพุทธกาลนั้นพระองค์ทรงไม่ได้มีพระดำริที่จะปกครองสงฆ์ ดังพระดำรัสที่ว่า “ดูก่อนอานนท์ ตถาคตมิได้มีพระดำริอย่างนี้ว่า เราจักบริหารภิกษุสงฆ์ หรือว่าภิกษุสงฆ์จะเชิดชูเรา ตถาคตปรารถนาภิกษุสงฆ์แล้ว กล่าวคำอย่างใดอย่างหนึ่งในคราวหนึ่ง”

^{๘๗} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๒/๓๒๑.

จะเห็นได้ว่า พระคุณลักษณะในด้านการบริหารของพระพุทธองค์นั้นสามารถที่จะนำมาใช้ในสังคมปัจจุบันได้เป็นอย่างดี เพราะคุณสมบัติของการเป็นนักบริหารชั้นยอดนี้เอง พระพุทธศาสนาจึงได้กลายเป็นสถาบันอันเป็นปึกแผ่นมั่นคงดำรงอยู่ในอินเดียเหนือได้ภายในระยะเวลาอันรวดเร็ว และยังแผ่กระจายไปยังนานาประเทศ ตลอดถึงองค์กรที่พระองค์ทรงก่อตั้งขึ้นก็คือ องค์กรสงฆ์ ซึ่งมีความเจริญสืบเนื่องจนทุกวันนี้

๒.๕.๑.๑ หลักการมีส่วนร่วมในการปกครอง

ในพุทธปรัชญาประชาธิปไตยถือว่า เป็นหลักการสำคัญประการหนึ่งของระบอบประชาธิปไตย ที่เปิดโอกาสให้ประชาชนได้เป็นผู้มีส่วนร่วมในการใช้อำนาจทางการเมือง เช่น การให้ประชาชนเป็นผู้เลือกตั้งบริหารประเทศ การให้สิทธิในการวิพากษ์วิจารณ์การทำงานของรัฐบาล เป็นต้น เมื่อพิจารณาสถาบันสงฆ์ในพุทธศาสนาจะเห็นได้ว่า พระสงฆ์มีส่วนร่วมในการปกครองหมู่คณะมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล เริ่มต้นตั้งแต่การบัญญัติพระวินัยของพระพุทธเจ้า พระองค์ทรงบัญญัติในท่ามกลางสงฆ์ทรงสอบถามภิกษุที่เป็นผู้ก่อเรื่องแล้วทรงติเตียนการกระทำนั้นๆ ทรงบอกถึงเหตุผลของการบัญญัติสิกขาบท นอกจากนี้ในการบวช หรือการรับสมาชิกเข้าหมู่แบบญัตติจตุตถกรรมอุปสัมปทา^{๔๔} คือรับบวชคนให้เป็นภิกษุเข้าหมู่ จึงเป็นหน้าที่ของสงฆ์จะพึงทำด้วยอีกอย่างหนึ่ง พระศาสดาจึงทรงจัดการประทานอุปสมบทด้วยพระองค์เสียดและทรงเลิกการให้อุปสมบทของสาวกเสียดด้วย ด้วยเหตุนี้จึงทรงอนุญาตให้สงฆ์ทำด้วยวิธีซึ่งเรียกว่าญัตติจตุตถกรรมอุปสัมปทา^{๔๕} จะเห็นได้ชัดเจนว่าพระองค์มิได้ครองความเป็นใหญ่ลำพังพระองค์เองแต่อย่างใด ทรงมอบให้สงฆ์เป็นใหญ่ซึ่งสอดคล้องกับหลักพุทธปรัชญาประชาธิปไตย ถ้าหากว่าพระสงฆ์ในที่ประชุมเห็นว่าไม่ถูกต้องไม่เหมาะสมประการใดก็มีสิทธิ์ที่จะค้านได้อย่าง

^{๔๔} การอุปสมบท (บวชพระ) ที่สำเร็จด้วยกรรมวาจาที่ ๔ ทั้งญัตติ คือ กรรมวาจาที่เขวแรกเป็นคำประกาศให้สงฆ์ทราบ เรียกว่า “ญัตติ” อีก ๓ เขวเป็นคำปรึกษาของสงฆ์ ที่ตกลงกันว่า “รับเข้าหมู่” เรียกว่า “อนุสาวนา.”

^{๔๕} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า, กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, วินัยมุขเล่ม ๓, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗), หน้า ๓-๔.

เต็มที่ และการคัดค้านนั้นที่ประชุมจะต้องรับฟังถึงแม้ว่าจะเป็นเสียงส่วนน้อยก็ตาม การอุปสมบทจะทำได้ก็ต่อเมื่อ พระสงฆ์ในที่ประชุมนั้นมีความเห็นชอบร่วมกันเป็นเอกฉันท์

ตัวอย่างในการมีส่วนร่วมในการปกครองของประชาชนที่มีในพระไตรปิฎก คือ ในเรื่องของพระเวสสันดรชาดก ตอนที่พระเวสสันดรประทานช้างคู่บ้านคู่เมืองให้แก่พราหมณ์ชาวกาลิงคะซึ่งมาขอช้างไปเพื่อให้หายจากฝนแล้ง แต่ประชาชนไม่พอใจถือว่าพระเวสสันดรทำความผิดร้ายแรง จึงไปชุมนุมประท้วงกันหน้าพระราชวังของพระเจ้าสัจจชัยขอให้จับไล่พระเวสสันดรทำความผิดร้ายแรง จึงไปชุมนุมประท้วงกันหน้าพระราชวังของพระเจ้าสัจจชัยขอให้จับไล่พระเวสสันดรออกจากพระนครซึ่งเป็นการแสดงให้เห็นถึงการที่ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการปกครอง มีส่วนในการตัดสินใจใช้สิทธิออกเสียงในเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับรัฐได้

๒.๕.๑.๓ หลักเสียงข้างมาก

วิธีการอย่างหนึ่งในการปกครองระบอบประชาธิปไตย คือ การปกครองโดยส่วนมาก และการมีฝ่ายค้านซึ่งเป็นเสียงส่วนน้อยที่คอยเป็นฝ่ายตรวจสอบการทำงานของฝ่ายบริหารหรือผู้ปกครอง ในทางพระพุทธศาสนา คือ การดำเนินการของคณะสงฆ์ในการปกครองก็มีการใช้เสียงส่วนมากเช่นเดียวกัน เช่น ในการตัดสินใจอธิกรณ์ บางกรณีไม่อาจใช้มติเอกฉันท์ได้ ทรงอนุญาตให้ตัดสินโดยเอาเสียงข้างมากเป็นประมาณ ซึ่งเรียกว่า เภยกุยสิกขา นอกจากนี้ในหลักอภิธานิยธรรมที่ทรงแสดงแก่ชาววัชชีว่า ให้หมั่นประชุมกันบ่อยๆ ก็เป็นการแสดงให้เห็นว่าเป็นหลักธรรมสำหรับการปกครองโดยใช้เสียงข้างมาก เพราะถ้าปกครองโดยคนๆ เดียวแล้วก็ไม่จำเป็นต้องประชุมพิจารณาอะไรมากมาย สามารถพิจารณาสั่งการได้ทันที

๒.๕.๒ ทำให้หมู่คณะอยู่ร่วมกันในสังคมด้วยความสามัคคีธรรม

กระบวนการ (Process) ในการปกครองสงฆ์นั้นถือได้ว่าเป็นแบบแผนในการสร้างสังคมอุดมคติ นอกจากจะมีพระธรรมวินัยเป็นหลักแล้ว ยังต้องอาศัยคุณธรรมต่างๆ ของพระสงฆ์สาวก เช่น ความเป็นกัลยาณมิตรของกันและกัน ความหวังดีในทางธรรมต่อกัน ความสามัคคีกันในทางธรรม ความพร้อมเพียงกันทำหน้าที่โดยเห็นแก่ธรรมเป็นหลัก เป็นต้น นอกจากนี้ยังจะต้องเคารพลัทธินิยมหรือประเพณีของกันและกัน เมื่อสรุปถึงหลักการในการปกครองสงฆ์

แล้วได้ ๓ ประการ คือ

ก) ยึดถือพระธรรมวินัยเป็นหลักในการปกครอง แล้วอาศัยคุณธรรมต่างๆของพระอริยสาวกเป็นเครื่องสนับสนุนเกื้อกูล

ข) เคารพธรรมนิยมของกันและกัน ตามพระธรรมวินัย

ค) มุ่งผล คือความสามัคคี และความผาสุกของคณะสงฆ์ตามพุทธบัญญัติ

การปกครองสงฆ์นั้นจะต้องยึดถือพระธรรมวินัยเป็นหลัก แต่เมื่อการปฏิบัติยังไม่ถึงที่สุดก็อาจจะทำให้มีธรรมเนียมนิยมที่แตกต่างกันบ้าง จึงต้องมีความเคารพในธรรมเนียมของกันและกัน เพื่อป้องกันความกระทบกระทั่งอันทางจิตใจ อันเป็นเหตุให้หมู่คณะเกิดความแตกร้าง เป็นการยึดเหนี่ยวน้ำใจกันไว้ด้วยความสามัคคีธรรม เมื่อการปฏิบัติตามพระธรรมวินัยเข้าถึงที่สุดแล้ว ธรรมเนียมนั้นๆ ก็จะหายไปเอง ไม่ถือเอาเป็นสาเหตุของการขัดแย้งวิวาทอันเป็นปัจจัยทำลายความสามัคคีในสังฆมณฑล

ง

๒.๕.๓ นามายุคเป็นรูปแบบในการปกครองในสมัยปัจจุบัน

ระบอบการเมืองการปกครองไม่ว่าจะเป็นแบบใดก็ตาม หากช่วยให้สังคมมนุษย์มีความเป็นอยู่ที่สงบสุข เป็นไปเพื่อการเลิก ลด ละ ความชั่วหรือกิเลสแล้ว หลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาก็จะเป็นเครื่องช่วยส่งเสริมระบอบนั้นๆ ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น แต่ถ้าระบอบใดเป็นไปเพื่อความยิ่งใหญ่ของผู้ปกครอง ขูดรีด และทำให้ประชาชนเดือดร้อน พระพุทธศาสนาก็ไม่ยอมรับระบอบการปกครองแบบนั้น ปัญหาจึงไม่ได้อยู่ที่ระบอบการปกครอง แต่อยู่ที่คนที่จะมาใช้อำนาจรัฐในการปกครองนั่นเอง หากได้คนดีเป็นผู้ปกครอง คนดีก็จะไปแก้ระบอบการปกครอง ที่บกพร่องอยู่ให้สมบูรณ์ได้ พระพุทธเจ้าจึงทรงเน้นในการแก้ปัญหาที่คนมากกว่าระบอบการปกครอง

๒.๕.๓.๑ พุทธศาสนากับระบอบประชาธิปไตย

ระบอบประชาธิปไตย เป็นระบอบที่อำนาจเป็นของประชาชน ลักษณะสำคัญของระบอบนี้ คือ การที่ประชาชนในรัฐมีความเสมอภาคเท่าเทียมกัน ระบอบประชาธิปไตยมิใช่เป็น

ระบอบการปกครองที่ดีที่สุด ยังมีข้อผิดพลาดบกพร่องอยู่อีกมากเหมือนกัน แต่นับว่ายังดีกว่าระบอบการปกครองระบอบอื่นๆ ที่มีอยู่ในขณะนี้

พระพุทธศาสนามีได้เป็นประชาธิปไตย แต่มีหลักการบางอย่างที่คล้ายคลึงกับระบอบประชาธิปไตย ซึ่งจะได้้นำเอาส่วนที่คล้ายคลึงกันนั้น มาศึกษาวิเคราะห์ให้เห็นถึงแนวคิดทางพระพุทธศาสนาที่สอดคล้องกับหลักการของระบอบประชาธิปไตยในทางรัฐศาสตร์ (Political Science) หลักการพื้นฐานของระบอบประชาธิปไตย พอที่จะสรุปได้ ๕ ประการคือ การมีส่วนร่วมของประชาชน การใช้เหตุผล การมีเสรีภาพ การมีความเสมอภาค และการใช้หลักเสียงข้างมาก

๒.๕.๓.๒ ธรรมาธิปไตยระบอบการปกครองในอุดมคติทางพุทธศาสนา

ทฤษฎีการเมือง (Political Theory) หรือทฤษฎีทางสังคม (Social Theory) แทบทั้งหมด มักจะเกี่ยวข้องกับการสร้างรูปแบบสังคมในอุดมคติ การปกครองในอุดมคติทางพระพุทธศาสนาก็คือ ระบอบการปกครองที่เรียกว่าธรรมาธิปไตยนั่นเอง ธรรมาธิปไตยเป็นทางสายกลางระหว่างอัตตาธิปไตยและโลกาธิปไตย หลักการปกครองในอดีตตั้งแต่สมัยพุทธกาลเป็นต้นมา ถึงแม้ว่าจะแตกต่างกันในรูปแบบการปกครอง แต่เนื้อหาสาระของการปกครอง คือ การที่จะให้บรรลุถึงหลักการปกครองโดยธรรม ถ้าการปกครองทุกระบอบยึดถือธรรม หรือหลักการ ความถูกต้องดีงามเป็นใหญ่แล้ว ธรรมาธิปไตยมิใช่เป็นระบอบการปกครองแต่เป็นหลักในการปกครอง หรือเป็นเป้าหมายของการปกครองทุกระบอบที่จะต้องประกอบไปด้วยธรรม มีธรรม เป็นธรรม และชอบธรรม ปัญหาอยู่ที่ว่าจะทำอย่างไรถึงจะรู้ว่าอะไรเป็นธรรม อะไรเป็นจริง เป็นความถูกต้องดีงามพระธรรมปิฎกได้ให้ความเห็นว่า “การที่จะเป็นธรรมาธิปไตย ต้องเริ่มตั้งแต่รู้ว่าอะไรเป็นธรรม ความรู้จะเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยปัญญา จะมีปัญญาก็จะต้องมีการศึกษา เพื่อจะให้คนมีปัญญาเกิดขึ้น จะได้ว่ารู้จักเลือก รู้จักวินิจฉัยว่าอะไรดี อะไรชั่ว อะไรเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม” การที่จะให้ธรรมาธิปไตยซึ่งเป็นหลักทางการเมืองการปกครองตามที่กล่าวมานี้เกิดขึ้นได้จริงๆ ในสังคมปัจจุบัน จะต้องเริ่มต้นตั้งแต่การให้การศึกษาฝึกรบม ถ้าเป็นการปกครองด้วยระบอบประชาธิปไตย ก็จะต้องให้ประชาชนหรือคนส่วนใหญ่ในสังคมธรรมาธิปไตย ยึดถือธรรมาธิปไตยเสียก่อน เพราะระบอบนี้ประชาชนเป็นเจ้าของและเป็นผู้ใช้

อำนาจ การที่จำเป็นให้ประชาชนมีความรู้ ความเข้าใจ และเป็นธรรมาธิปไตยได้นั้น ต้องมีการศึกษาที่ครบวงจรตามหลักไตรสิกขา จึงจะทำให้เกิดปัญญา รู้จักแยกแยะ รู้จักวินิจฉัยว่าอะไรเป็นธรรมหรือไม่เป็นธรรม เพราะถ้าหากไม่มีการศึกษาที่ครบวงจรตามหลักไตรสิกขาแล้ว ก็ยังจะเป็นการสร้างปัญหาขึ้นมาอีกเพราะจะทำให้เกิดความเห็นแก่ตัว และใช้ความรู้ันั้นเพื่อแสวงหาผลประโยชน์แก่ตนเองโดยมองไม่เห็น หรือไม่คำนึงถึงหลักการความถูกต้องดีงาม หลักการศึกษาตามหลักไตรสิกขา คือ

๒.๕.๓.๓ ต้องเน้นถึงความมีระเบียบวินัย

คอยควบคุมความประพฤติมิให้กระทำความชั่วต่างๆ ทั้งทางกาย และทางวาจา ระเบียบ วินัยจะเป็นสิ่งที่คอยปิดกั้นความชั่ว และคอยชี้แนะให้เลือกแต่แนวทางที่ดี ระเบียบวินัยนี้ได้แก่ ศีล เพราะศีลนั้น ถือเป็นเบื้องต้นแห่งการพัฒนามนุษย์และสังคม เพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อย

๒.๕.๓.๔ ต้องพยายามสร้างสติ

ความรู้จักยับยั้งชั่งใจ และคอยกระตุ้นเตือนใจมีความสำนึกรับผิดชอบในหน้าที่ ในความดี มีอุดมการณ์หรืออุดมคติแน่วแน่มั่นคงในหน้าที่ ไม่หวั่นไหวต่อสิ่งต่างๆ ที่มาช่วยวนให้คลาดเคลื่อนไปจากความดี เรียกว่า สมาธิ (Concentration)

๒.๕.๓.๕ ต้องมีปัญญาที่จะคอยพิจารณา

ต้องรู้จักแยกแยะและวินิจฉัยว่าสิ่งใดดีสิ่งใดชั่ว ควรที่จะดำเนินหรือปฏิบัติไปในทางใด โดยมีศีลและสมาธิคอยเป็นเครื่องกำกับ จะทำให้การใช้ปัญญานั้นไม่ผิดพลาด และทำให้เกิดธรรมาธิปไตยขึ้นได้จริงๆ

ดังนั้น ธรรมาธิปไตย (Supremacy of the Dhamma) ถือได้ว่า เป็นเป้าหมายหลัก

ของการปกครองทุกระบบ การปกครองที่ประกอบไปด้วยธรรม ผู้ปกครองก็เป็นธรรม ระบบการปกครองก็ประกอบไปด้วยธรรมประเทศชาติก็ย่อมเจริญก้าวหน้า ประชาชนก็จะพบแต่ความผาสุก ธรรมาธิปไตยจึงเป็นทั้งเป้าหมายและหลักการของการปกครองทุกระบบ ในทางพระพุทธศาสนาก็ยอมรับว่าการปกครองแบบธรรมาธิปไตย หรือการปกครองที่ใช้ธรรมเป็นอำนาจ ยึดถือธรรมเป็นหลักการประกอบไปด้วย มีธรรมเป็นวิธีการ มีธรรมเป็นเป้าหมาย เป็นการปกครองในอุดมคติและเป็นการปกครองที่ดีที่สุด

๒.๖ สรุป

ในพุทธปรัชญาเถรวาท มีหลักการปกครองที่สำคัญอยู่ ๓ ประการ คือ ๑. หลักการปกครองแบบอัตตาธิปไตย ซึ่งเป็นหลักเน้นในการถือตนเป็นใหญ่ในการปฏิบัติธรรมโดยการฝึกตนเพื่อกำจัดทุกข์ เพื่อความหลุดพ้น อัตตาธิปไตย (Supremacy of self) มุ่งเน้นการปกครองที่ใช้อำนาจเป็นเครื่องตัดสินอยู่กับบุคคลเพียงคนเดียว เรียกว่าเผด็จการ (Dictatorship) ในประเด็นของอัตตาธิปไตยผู้วิจัยมีทรรศนะว่า อัตตาธิปไตยเป็นการพัฒนาตนเองให้มีคุณธรรมจริยธรรมเพื่อเป็นผู้ปกครองที่ดี ๒. หลักการปกครองแบบโลกาธิปไตยคือการที่คนหมู่มากเป็นใหญ่ในแง่ทางปฏิบัติธรรม เพื่อจุดมุ่งหมายในการที่จะบรรลุธรรมเมื่อนั้นคนอื่นมีความขยันหมั่นเพียร ก็รีบชวนชวนในการประพฤติกรรมก็อยากจะบรรลุธรรมเหมือนคนอื่น ผู้วิจัยมีทรรศนะว่า โลกาธิปไตยมองในด้านปกครองก็คือประชาธิปไตย โดยใจความคือการทำให้คนส่วนใหญ่มีการประพฤติที่เป็นธรรม เพื่อการปกครองโดยคนส่วนใหญ่จะเป็นการปกครองที่ดีงาม ๓. หลักการปกครองระบบธรรมาธิปไตย การปกครองที่ใช้หลักการที่เป็นธรรมในการปกครองและผู้ปกครองเองจะต้องมีการปฏิบัติธรรม คือ หลักการเอาความถูกต้องเป็นประมาณ คือ ความดีงามการพิจารณาตัดสินด้วยสติปัญญา ดังนั้นในธรรมาธิปไตยจะนำไปใช้กับระบบใดก็คือว่าเป็นระบบปกครองที่ดีที่สุด ธรรมาธิปไตยจะถือว่าเป็นหลักที่เชื่อมโยงกับหลักปกครองทั้งสองอย่างได้อย่างลงตัว เพราะหลักธรรมาธิปไตยนั้น นับว่าเป็นหลักสำคัญที่จะสามารถนำไปใช้ได้กับการปกครอง การประกอบกิจการทุกอย่าง ซึ่งจะขาดเสียมิได้เลย เพราะฉะนั้น หลักการปกครองทั้งสองอย่างข้างต้น ก็จำเป็นจะต้องมีธรรมาธิปไตยเข้าไปเกี่ยวข้องด้วยเช่นกัน

บทที่ ๓

แนวคิดเรื่องประชาธิปไตยในสังคมปัจจุบัน

ในบทนี้ เป็นการศึกษาถึงแง่มุมเกี่ยวกับประชาธิปไตยในด้านความหมาย ขอบข่ายของระบบ รวมถึงประเภทของประชาธิปไตย ซึ่งจะมุ่งเน้นไปในหลักการ ประชาธิปไตยในสังคมโลกปัจจุบันที่ยึดถือด้วยสิทธิเสรีภาพ เช่น เรื่องสิทธิมนุษยชน และ ขจัดการแบ่งแยกทางชนชั้น สีผิว เพื่อให้เกิดความทัดเทียมกันในสังคม และพยายามสร้าง จิตสำนึกในทางประชาธิปไตยเพื่อให้สังคมโลกรวมกันเป็นหนึ่งเดียว ตามแนวความคิดที่ว่า โลกทั้งผองพี่น้องกัน

อนึ่ง การศึกษาในด้านประวัติความเป็นมาและวิวัฒนาการของระบอบ ประชาธิปไตยในสังคมไทยปัจจุบันก็มีความเชื่อมโยงและได้รับอิทธิพลจากโลกตะวันตก ซึ่ง ได้พัฒนามาจนถึงปัจจุบันจึงทำให้เรามีการปฏิรูปการเมืองการปกครอง เช่น มีกฎหมาย รัฐธรรมนูญ และการจำแนกการบริหารการปกครอง รวมถึงมีสถาบันและองค์กรต่างๆ เช่น มีพรรคการเมือง (Political Party) สถาบันทางการเมือง (Political Institution) และองค์กร เอกชนต่างๆ (Private Organ) แต่ในบริบทของประชาธิปไตยในสังคมไทยปัจจุบันนั้นอยู่ ภายใต้อิทธิพลที่ว่า “การปกครองประชาธิปไตยโดยมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นพระประมุข”

๓.๑ ความหมายของประชาธิปไตย (The Meaning of the Democracy)

ในแวดวงวิชาการของการเมืองการปกครองของไทยได้มีผู้ให้คำนิยามของคำว่า “ประชาธิปไตย” (Democracy) หลายทัศนะแตกต่างกันออกไป พอสรุปได้ดังนี้

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ ได้ให้ความหมายของคำว่า ประชาธิปไตย ไว้ว่า “ประชาธิปไตย หมายถึง ระบบการปกครองที่ถือมติปวงชนเป็นใหญ่, การถือเสียงข้างมากเป็นใหญ่”

---

^๑ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท นานมีบุ๊คส์ จำกัด), ๒๕๔๖ หน้า ๖๕๖.

สุชีพ ปุญญานุภาพ ให้ความหมายว่า ประชาธิปไตยแยกออกเป็นประชา กับ อธิปไตย แปลว่า ประชาชนเป็นใหญ่ เป็นคำที่ถอดได้ใกล้เคียงกับคำอังกฤษมาก คือคำ อังกฤษที่ว่า Democracy นั้น มาจากภาษากรีกว่า Demokratia อีกต่อหนึ่ง ภาษากรีกคำนี้แยก ได้ดังนี้ Demos = ประชาชน Kratia = อำนาจ เมื่อแปลรวมกันตรงกับคำอังกฤษว่า People' Power คำนิยามของประชาธิปไตยอย่างสั้นๆมีอยู่ว่า “ประชาธิปไตย คือรูปการปกครองที่ ประชาชนทรงอำนาจสูงสุด และใช้อำนาจนั้นทางผู้แทนของตน”(Democracy is a form of government in which the people retain suprema and exercise their power through representatives.)^๒

ผศ.พูนใจ อรรถกฤษณ์ ให้ความหมายว่า ความหมายของประชาธิปไตยอาจแบ่ง อย่างกว้างๆได้เป็น ๒ ประเภท คือ

๑. ความหมายอย่างแคบ คือ รูปแบบการปกครองแบบหนึ่งที่เปิดโอกาสให้ ประชาชนได้มีการตัดสินใจทางการเมืองอย่างเสรี

๒. ความหมายอย่างกว้าง คือ ประชาธิปไตยเป็นวิถีชีวิตแบบหนึ่งที่ยึดถืออุดมคติ และหลักที่กำหนดแบบแผนพฤติกรรมระหว่างมนุษย์ในสังคม ในทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม^๓

ลาสกี (Harold Laski) อธิบายว่า ประชาธิปไตย เป็นความปรารถนาที่มนุษย์ ต้องการรักษาไว้ซึ่งความสำคัญของตนเอง และความเสมอภาคในทางเศรษฐกิจสังคมและ การเมือง

เมอร์เรียน (C.E. Merriam) ให้ความหมายว่า เป็นการดำรงชีวิตเพื่อความผาสุก ร่วมกัน โดยมีเจตนาารมณ์ของประชาชนเป็นเครื่องนำทาง

แม็กไอเวอร์ (R.M. Maciver) ให้ความหมายว่า ประชาธิปไตยเป็นทั้งรูปการ ปกครองและวิถีชีวิตที่ถือเอาเสรีภาพเป็นหลักสำคัญ

ลินด์เซย์ (A.D. Lindsay) ให้ความหมายว่า ประชาธิปไตย คือการเปิดโอกาสให้ ประชาชนสามารถดำเนินร่วมกันโดยไม่สูญเสียเสรีภาพตามที่แต่ละคนปรารถนา^๔

^๒ สุชีพ ปุญญานุภาพ, **คุณลักษณะพิเศษแห่งพระพุทธศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหา มกุฏราชวิทยาลัย พิมพ์ครั้งที่ ๒/๒๕๔๑), หน้า ๓๔-๓๖.

^๓ จรูญ สุภาพ, **ลัทธิการเมืองและเศรษฐกิจเปรียบเทียบ**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๔), หน้า ๒๕ .

แรนนี่ (Ranney) กล่าวว่า ประชาธิปไตยเป็นรูปการปกครอง ซึ่งเป็นไปตามหลักการใช้อำนาจประชาธิปไตยปวงชน (Popular Sovereignty) ความเสมอภาคทางการเมือง (Political Equality) การปรึกษากับประชาชน (Popular Consultation) และการปกครองโดยกฏเสียงข้างมาก (Majority Rule)^๕

จะเห็นว่าการนิยามความหมายของประชาธิปไตยนั้นจะมีการเน้นหลักการทางประชาธิปไตยเพื่อชี้ให้เห็นว่าหลักการทางประชาธิปไตยนั้นจะมีการเน้นหลักการทางประชาธิปไตยนั้นมีความเป็นสากลที่สอดคล้องกับธรรมชาติของมนุษย์ที่ต้องการปัจจัยพื้นฐานในการดำรงอยู่ในสังคมอย่างมีศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ที่มีสิทธิในขั้นพื้นฐานที่จะแสวงสุขและหลีกเลี่ยงทุกข์หรือภาวะที่ตนไม่พึงประสงค์ อีกทั้งเป็นหลักที่สร้างความสำนึกในหน้าที่ที่ตนเองต้องปฏิบัติต่อสถาบันต่างๆ ด้วยความรับผิดชอบ (Responsibility)

ในระยะหลังๆ ต่อมามีการแยกนิยามออกเป็น ๒ ประเภทเพื่อสร้างความเข้าใจให้กระชับในหลักการทางประชาธิปไตย คือ การนิยามความหมายอย่างแคบและกว้าง

๑. ความหมายอย่างแคบ หมายถึง “ประชาธิปไตยที่เป็นระบบการเมืองการปกครองที่ประชาชนมีอำนาจปกครองตนเอง” ซึ่งเห็นได้ว่าหลักการนี้เป็นการใช้อำนาจในการปกครองตนเองที่ประชาชนยอมมอบอำนาจผ่านคณะผู้บริหาร เช่น รัฐบาล และสถาบันทางการเมืองในรูปแบบการเลือกตั้งเป็นต้น ซึ่งนักปราชญ์ทางการเมืองการปกครองได้ให้ความหมายไว้อย่างน่าสนใจ คือ

อับราฮัม ลินคอล์น (Abraham Lincoln) ประธานาธิบดีของสหรัฐอเมริกากล่าวสรุปสั้นๆว่า “ประชาธิปไตยเป็นการปกครองของประชาชน โดยประชาชน เพื่อประชาชน” (Government of the people, by the people, for the people)

ลอร์ด ไบร้ท (Lord Bryce) กล่าวว่า “ประชาธิปไตยเป็นการปกครองที่ยึดถือเอาเจตนารมณ์ของประชาชนฝ่ายข้างมากเป็นหลัก”

ดร.ชัยอนันต์ สมุทวณิช มีทัศนะที่สรุปได้ว่า การปกครองแบบประชาธิปไตยมีลักษณะถือว่าอำนาจมาจากประชาชนให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการปกครอง ใช้ผลประโยชน์ของประชาชน ดำเนินการบริหารประเทศตามประโยชน์สุขของประชาชนให้มีความคุ้มครองทางกฎหมายแก่บุคคล โดยไม่มีการเลือกปฏิบัติ

^๕จรรยา สุภาพ, *ลัทธิการเมืองเศรษฐกิจเปรียบเทียบ*, หน้า ๒๔.

^๕Austin Ranney, *The governing of men* (New York : Holt, Rinehart and Winston, 1962), p.

ศาสตราจารย์จรรยา สุภาพ กล่าวสรุปไว้ว่า ประชาธิปไตยในแง่การปกครองมุ่งถึงการมีส่วนร่วมของประชาชนในการที่เข้าร่วมกำหนดนโยบายต่างๆ อันเดียวกับประโยชน์ส่วนตนและส่วนรวม^๖

๒. ความหมายอย่างกว้าง หมายถึงประชาธิปไตยที่เป็นวิถีการดำเนินชีวิตของมนุษย์ที่มีการยอมรับสิทธิ เสรีภาพ และ ความเสมอภาค ความสำคัญและประโยชน์ต่างๆ ซึ่งกันและกัน โดยมีเหตุผลเป็นเครื่องนำมาซึ่งความสุขร่วมกัน ปัจจุบันประชาธิปไตยมีลักษณะสำคัญทั้งทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง

ชาร์ลส์ เมอเรียน (Charles Merriam) อธิบายว่า “ประชาธิปไตยเป็นแนวทางแห่งความคิดและการกระทำอันมีเจตนารมณ์เพื่อสาธารณะประโยชน์โดยได้รับแรงผลักดันและการให้ความหมายจากมติมหาชน”

แฮโรลด์ ดี. ลาสเวลล์ (Harold D. Lasswell) กล่าวว่า “ประชาธิปไตยได้แก่สังคมของบุคคลที่มีความเคารพนับถือซึ่งกันและกัน”

ลาสกี (H.J. Laski) กล่าวไว้ว่า “ประชาธิปไตย คือ ความปรารถนาของมนุษย์ในอันที่จะยอมรับนับถือ และรักษาไว้ซึ่งความสำคัญของตนเองและความเสมอภาคระหว่างบุคคลในทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง”

ศาสตราจารย์จรรยา สุภาพ ให้ความหมายว่า ประชาธิปไตยเป็นวิถีชีวิตแบบหนึ่งซึ่งมีแบบแห่งพฤติกรรมในทางการเมือง เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม^๗

๓.๒ ประเภทของประชาธิปไตย (The Type of the Democracy)

จากหลักการของประชาธิปไตยที่กล่าวมานั้น จะเห็นว่าเน้นในหลักสิทธิเสรีภาพ ความเสมอภาค และภราดรภาพ ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าสามารถจำแนกขอบข่ายออกเป็น ๒ อย่าง คือ ประชาธิปไตยโดยตรง และประชาธิปไตยโดยอ้อม

^๖ <http://taback.sripruetta.ac.th/-0202/closemeanings.htm>

^๗ <http://taback.sripruetta.ac.th/-0202/widemeanings.htm>

ก) ประชาธิปไตยแบบโดยตรง (Direct Democracy) หรือ แบบบริสุทธิ์ (Pure Democracy) ได้แก่ การที่ราษฎรสามารถแสดงความคิดเห็นในที่ประชุมสาธารณะ โดยไม่ต้องผ่านตัวแทน หรือมติของที่ประชุม

อีกนัยหนึ่ง ประชาธิปไตยแบบโดยตรง (Direct Democracy) คือ การที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการปกครองโดยตรง ประชาชนใช้อำนาจปกครองตนเองเลือกเจ้าหน้าที่ของรัฐด้วยตนเอง เหมาะสำหรับประเทศเล็กๆ และประชากรไม่มากนัก เช่น นครรัฐกรีกในสมัยโบราณ ซึ่งสามารถจะเรียกประชุมประชาชนทุกคนได้และลงมติโดยการชูมือหรือโดยวิธีอื่น เช่น การนำก้อนหินไปใส่ในภาชนะบรรจุช้ำหรือขวา หรือ เห็นด้วย ไม่เห็นด้วย จำนวนก้อนหินคือคะแนนเสียง ซึ่งถือว่าเป็นประชาธิปไตยโดยตรง ตัวอย่างกระบวนการประชาธิปไตยโดยตรงก็อาจมีกรณีที่มีการเรียกประชุมบุคคลที่เกี่ยวข้องที่มีจำนวนไม่มาก เช่น ประมาณ ๑๐๐-๒๐๐ คน มีการอภิปรายถกเถียง จากนั้นถึงลงคะแนนเสียงเพื่อหาข้อยุติ ก็ถือได้ว่าเป็นประชาธิปไตยโดยตรง แต่ถ้าเป็นชุมชนขนาดใหญ่ เช่น จังหวัด หรือประเทศชาติ การใช้ระบบประชาธิปไตยโดยตรงคงกระทำกันไม่ได้ ต้องใช้ระบบประชาธิปไตยโดยการเลือกตั้งตัวแทน^๔ เช่น การเลือกตั้ง ส.ส. การเลือกตั้ง ส.ว. การเลือกตั้ง อบจ. ฯลฯ

ข) ประชาธิปไตยแบบโดยอ้อม (Indirect Democracy) หรือแบบมีผู้แทนราษฎร (Representative Democracy) ได้แก่ การปกครองแบบมีผู้แทนคือการที่ราษฎรปฏิบัติโดยการเลือกสรรบุคคลที่มีศักยภาพทางด้านความรู้และจริยธรรมเข้าไปบริหารและตัดสินใจแทนตน ซึ่งจะอยู่ในวาระ ๒ ปี ๔ ปี หรือ ๕ ปี

ประชาธิปไตยแบบโดยอ้อมนั้น อาจเรียกได้อีกอย่างว่า ประชาธิปไตยแบบมีผู้แทน หมายถึง การที่ประชาชนเลือกตัวแทนเข้ามาทำหน้าที่ปกครองประเทศแทนประชาชน จะไปทำหน้าที่ใช้อำนาจอธิปไตยทางด้านนิติบัญญัติ บริหาร ตุลาการ ประชาธิปไตยแบบมีผู้แทนนี้แบ่งรูปแบบของรัฐบาลออกเป็น ๓ ระบบ คือ

^๔ศาสตราจารย์ ดร. ลิจิต ธีรเวคิน, ประชาธิปไตยและการปฏิรูปการเมืองไทย, (กรุงเทพมหานคร: เจ้าพระยาระบบการพิมพ์, ๒๕๔๖), หน้า ๑๒

แบบรัฐสภา (Parliamentary form)

โดยมีหลักการสำคัญ คือ ไม่แยกอำนาจระหว่างฝ่ายนิติบัญญัติ (Legislative) กับฝ่ายบริหารรัฐสภา (ฝ่ายนิติบัญญัติ) กับคณะรัฐมนตรี (ฝ่ายบริหาร) สัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด รัฐสภามีหน้าที่ออกกฎหมายและมีฐานะอำนาจความสำคัญเหนือกว่าคณะรัฐมนตรี คณะรัฐมนตรีจะเข้าดำรงตำแหน่งได้ต่อเมื่อได้รับความไว้วางใจจากรัฐสภา แต่คณะรัฐมนตรีอาจ ยุบสภาได้ การปกครองแบบรัฐสภานั้น อาจจะมีผู้นำของรัฐหรือประเทศเป็นประธานสูงสุดที่เรียกว่าประมุขซึ่งมี ๒ ประเภท ได้แก่

พระมหากษัตริย์เป็นประมุขและประธานาธิบดีเป็นประมุข ไม่มีบทบาททางการเมือง มีนายกรัฐมนตรีเป็นหัวหน้าฝ่ายบริหารประเทศที่ปกครองแบบรัฐสภาที่กล่าวมานั้น เช่น ประเทศอังกฤษ เดนมาร์ก ไทย อินเดีย ญี่ปุ่น ฯลฯ

แบบประธานาธิบดี (Presidential form)

โดยมีหลักการสำคัญ คือ

๑. เป็นการใช้ระบบการแยกอำนาจระหว่างฝ่ายนิติบัญญัติ (รัฐสภา) ฝ่ายบริหาร (ประธานาธิบดี) ฝ่ายตุลาการ (ศาล)

๒. แต่ละฝ่ายมีอำนาจและความเป็นอิสระในการปฏิบัติหน้าที่ของตนแต่มีอำนาจในการยับยั้งและถ่วงดุลอำนาจเพื่อมิให้ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งใช้อำนาจเกินขอบเขต

๓. รัฐสภาและประธานาธิบดีได้รับเลือกตั้งโดยตรงจากประชาชนและอยู่ในตำแหน่งจนครบวาระ ตัวอย่าง ประเทศสหรัฐอเมริกา บราซิล อูรุกวัย

แบบกึ่งรัฐสภา กึ่งประธานาธิบดี (Semi-parliamentary or semi-presidential forms)

ประชาธิปไตยแบบนี้เรียกอีกอย่างหนึ่งว่าประชาธิปไตยแบบมีกลุ่มหลากหลายหรือแบบพหุนิยม (Pluralism) ได้แก่ ระบบประชาธิปไตยที่มีผู้แทนและมีการแบ่งเป็น ๒ ระบบ คือ ระบบรัฐสภา (Parliamentary System) และระบบประธานาธิบดี (Presidential System)^๕

^๕ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๐.

ประชาธิปไตยแบบมีผู้แทนที่กล่าวมานั้น มีกลุ่มหลากหลาย โดยถือสภาพทางสังคมซึ่งจะทำให้ระบบการปกครองอยู่รอด เรียกว่า ระบบพหุนิยม (Pluralism) ในประเทศที่ด้อยพัฒนาหรือกำลังพัฒนาอาจจะมีกลุ่มพหุนิยม (หลากหลาย) น้อย โดยจะมีลักษณะการปกครอง ซึ่งมีรัฐบาล เป็นประชาชน และได้รวมตัวกันเป็นกลุ่มหลากหลายโดยผู้แทนของประชาชน และเพื่อประชาชน โดยมีหลักการสำคัญ คือ

๑. เป็นการปกครองผสมผสานระหว่างรัฐบาลแบบรัฐสภาและแบบประธานาธิบดี

๒. ประธานาธิบดีได้รับการเลือกตั้งจากประชาชน ดำรงตำแหน่งประมุขของประเทศ และประมุขฝ่ายบริหาร อยู่ในตำแหน่งได้จนครบวาระ มีอำนาจยุบสภาได้

๓. ประธานาธิบดีเป็นผู้แต่งตั้งนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรี

๔. รัฐสภามีอำนาจควบคุมรัฐบาลและออกกฎหมาย

๕. ถ้าสภาลงมติไม่ไว้วางใจ คณะรัฐบาลต้องลาออกแต่ประธานาธิบดีไม่ต้อง ตัวอย่างประเทศฝรั่งเศส เริ่มเมื่อหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒

๓.๒.๒ หลักการของประชาธิปไตย (The Principles of the Democracy)

จากวิวัฒนาการทางการเมืองการปกครองตั้งแต่อดีต โดยเฉพาะของโลกตะวันตก ซึ่งถือว่าเป็นต้นกำเนิดการปกครองในระบอบประชาธิปไตยของโลก ตามที่มีบันทึกไว้โดยมีหลักใหญ่ๆซึ่งมีลักษณะเป็นประชาธิปไตยแบบเสรีนิยม ที่ผู้วิจัยเห็นว่ามีความสำคัญต่อการศึกษาความเป็นมาของหลักการ ซึ่งมีลักษณะดังนี้ คือ

๑) อำนาจอธิปไตยเป็นของประชาชน หรือของมหาชน

๒) ประชาธิปไตยเปิดโอกาสให้มีการเลือกตั้งผู้นำโดยเสรี

๓) ประชาธิปไตยเน้นการมีผู้นำที่มีความรับผิดชอบ

๔) ประชาธิปไตยมุ่งให้มีระบบกฎหมายที่ประกันความเสมอภาคของประชาชน

๕) ประชาธิปไตยยอมรับการมีพรรคการเมืองมากกว่าหนึ่งพรรคขึ้นไป

๖) ประชาธิปไตยส่งเสริมการมีความหลากหลายในชีวิตประจำวัน

๗) ประชาธิปไตยไม่มีการกีดกันกลุ่มสำคัญๆ ออกจากการมีส่วนในการบริหารประเทศ

๘) การมีทัศนคติแบบประชาธิปไตย

๘) ประชาชนมีความสำนึกในหน้าที่แห่งการเป็นพลเมืองดี

๑๐) เป็นความเชื่อมั่นในความคิดของมนุษย์^{๑๐}

ผู้วิจัยเห็นว่าโดยภาพรวมของการปกครองระบอบประชาธิปไตยในสังคมปัจจุบันที่ปรากฏชัดนั้น สรุปได้มี ๕ ข้อ ดังนี้

๑. มีอำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชน

๒. ความเสมอภาคทางการเมือง

๓. การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน

๔. ความสิทธิเสรีภาพทางการเมือง

๕. การยึดถือเสียงข้างมากเป็นเกณฑ์

นอกจากนี้หลักการที่กล่าวมานั้น ผู้วิจัยได้สรุปย่อลงอีกได้ ๒ ประเด็น คือ ประชาธิปไตยในเชิงอุดมคติและประชาธิปไตยในเชิงปฏิบัติการหรือหน้าที่นิยม

ก. ประชาธิปไตยเชิงอุดมคติ (Ideal Democracy)

ประชาธิปไตยลักษณะนี้เป็นหลักการที่สามารถทำให้ประชาชนนั้นมีอำนาจ (อธิปไตย) สำนึกในหน้าที่ และมีเสรีภาพในการเลือกสรรผู้ที่จะมาทำหน้าที่ปกครองและรับผิดชอบการบริหารงาน เช่น ออกกฎระเบียบหรือกฎหมายโดยผ่านระบบนักการเมือง (Politician) และพัฒนาความเป็นอยู่ของประชาชนในสังคมให้เกิดความมั่นคงและสงบเรียบร้อยตามศีลธรรมอันดีของประชาชน (มนุษย์)

ข. ประชาธิปไตยเชิงปฏิบัติการหรือหน้าที่นิยม (Operative Democracy)

ประชาธิปไตยลักษณะนี้เป็นหลักการเน้นในหน้าที่ของราษฎรหรือประชาชนที่มีต่ออำนาจอธิปไตยของตนเองและใช้ความเสมอภาคในการมีส่วนร่วมทางการเมืองการปกครองรวมถึงการแสดงออกทางความคิดเห็น เพื่อที่จะเป็นประโยชน์แก่ตนเองและสังคมส่วนรวม เช่น กรณีการใช้สิทธิในการเลือกตั้ง ซึ่งในรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบัน (พ.ศ. ๒๕๔๐) ถือว่าเป็นหน้าที่โดยตรงของประชาชนทุกคน

---

^{๑๐}ดร.ลัทธிகาล ศรีวระมย์ สุขชัย ทองแก้วกุล, หลักรัฐศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร : SR printing ๒๕๓๘), หน้า ๒๒-๒๓.

สำหรับการปกครองในระบอบประชาธิปไตยเชิงปฏิบัติการของแต่ละประเทศนั้น อาจมีความแตกต่างกัน ในบางลักษณะตามความเหมาะสมของสภาพสังคม อย่างไรก็ตาม สิ่งที่สังคมประชาธิปไตยจะขาดไม่ได้คือ หลักการสำคัญที่ถือกันว่าเป็นองค์ประกอบหลัก ถ้าขาดหลักการเหล่านี้หรือขาดเพียงบางส่วนก็จะทำให้ประชาธิปไตยไม่สมบูรณ์ได้ หลักการสำคัญดังนี้

๓.๓.๑ ทศนะเกี่ยวกับสิทธิเสรีภาพ (The view of Rights and Liberty)

คำว่าสิทธิและเสรีภาพนี้ มาจากศัพท์ ๒ คำรวมกัน คือคำว่า สิทธิ (Right) + เสรีภาพ (Liberty) สิทธิเสรีภาพนั้น นับว่าเป็นหลักสำคัญ โดยอาศัยเสียงข้างมากจากระบอบนี้ ดังสุภาษิตกฎหมายโรมันที่ว่า “เสียงของประชาชนดังเสียงสวรรค์” แต่ทั้งนี้ก็ต้องระลึกเสมอว่า สิทธิเสรีภาพของประชาชนนั้นต้องอยู่ภายในขอบเขตแห่งกฎหมาย^{๑๑} ซึ่งผู้วิจัยได้อธิบายแยกศัพท์ทั้งสองออกจากกัน เพื่อให้เกิดความเข้าใจในหลักการได้ชัดเจนขึ้น

สิทธิ (Rights) คือ อำนาจอันชอบธรรมหรือความสามารถที่จะกระทำการได้โดยชอบธรรม^{๑๒} สิทธิของบุคคลหรือกลุ่มบุคคลเป็นสิ่งที่ได้รับการยอมรับโดยธรรมเนียมประเพณีหรือกฎหมาย เพราะฉะนั้นอำนาจอื่นแม้กระทั่งอำนาจของรัฐจะก้าวท้าวในสิทธิของบุคคลไม่ได้

เสรีภาพ (Liberty) หมายถึง ความอิสระในการกระทำการใดๆ ได้ตามปรารถนา โดยไม่มีอุปสรรคขัดขวาง^{๑๓} แต่มีขอบเขตอำนาจจำกัดว่า การกระทำนั้นๆ ต้องไม่ละเมิดกฎหมายหรือสิทธิของบุคคลอื่น เสรีภาพนั้นเป็นเครื่องมือเพื่อจะสร้างและใช้โอกาส คนที่มีโอกาสคือคนที่ไม่ถูกปิดกั้น แต่ก่อนหน้านี้อิทธิพลไม่มี คือ ไม่มีเสรีภาพเพราะถูกปิดกั้นศักยภาพของแต่ละคนไม่สามารถออกมาเป็นส่วนร่วมในการสร้างสรรค์สังคม แต่ตอนนี้เรามีเครื่องมือคือเสรีภาพมาเป็นตัวช่วยเปิดโอกาสให้ศักยภาพของเรามีช่องทางออกไปเป็นประโยชน์ได้จริง^{๑๔}

^{๑๑}ทองทิพ วิริยะพันธุ์ และคณะ, *หลักรัฐศาสตร์*, (กรุงเทพมหานคร: มิตรนราการพิมพ์, ๒๕๓๑), หน้า ๒๓๖.

^{๑๒}ราชบัณฑิตยสถาน, *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒*, หน้า ๑๑๕๓.

^{๑๓}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒๑๑.

สิทธิและเสรีภาพในระบอบประชาธิปไตยรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยได้บัญญัติไว้ในหมวด ๓ ว่าด้วยสิทธิและเสรีภาพของชนชาวไทย ตั้งแต่ มาตรา ๒๖ – มาตรา ๖๕ ยกมาเป็นสังเขป ดังนี้

มาตรา ๒๖ การใช้อำนาจโดยองค์การของรัฐทุกองค์กร ต้องคำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิ และเสรีภาพตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญนี้

มาตรา ๒๗ สิทธิและเสรีภาพที่รัฐธรรมนูญที่รับรองไว้โดยชัดแจ้งโดยปริยาย หรือโดยคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญ ย่อมได้รับความคุ้มครอง และผูกพันรัฐสภา คณะรัฐมนตรี ศาล และองค์กรอื่นของรัฐโดยตรงในการตรากฎหมาย การใช้บังคับกฎหมาย และการตีความกฎหมายทั้งปวง

มาตรา ๓๐ บุคคลย่อมเสมอกันในกฎหมายและได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายเท่าเทียมกัน

ชายและหญิงมีสิทธิเท่าเทียมกัน

การเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมต่อบุคคลเพราะเหตุแห่งความแตกต่างในเรื่องกำเนิดเชื้อชาติ ภาษา เพศ อายุ... ความเชื่อทางศาสนา การศึกษาอบรม หรือความคิดเห็นทางการเมืองอันไม่ขัดต่อบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ จะกระทำมิได้

มาตรการที่รัฐกำหนดขึ้นเพื่อจัดอุปสรรคหรือส่งเสริมให้บุคคลสามารถใช้สิทธิและเสรีภาพได้เช่นเดียวกับบุคคลอื่น ย่อมไม่ถือว่าเป็นการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมตามวรรคสาม^๕ นอกจากนี้ยังอาจจำแนกเสรีภาพออกได้เป็นข้อๆ ดังนี้ คือ

๑) **เสรีภาพในการพูด การพิมพ์ และการโฆษณา** รัฐประชาธิปไตยโดยทั่วไปอนุญาตให้มีเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นไม่ว่าจะเป็นการพูด การเขียน ตราบเท่าที่ความที่นำมาเผยแพร่ไม่นับหยาบคายลามก หมิ่นประมาท หรือละเมิดสิทธิของบุคคลอื่น...

๒) **เสรีภาพในการนับถือศาสนา** ศาสนาเป็นเรื่องของความเชื่อคนแต่ละคนย่อมมีสิทธิโดยสมบูรณ์ที่จะเลือกนับถือศาสนาหรือศรัทธาในศาสนาหนึ่งศาสนาใด...อย่างไรก็ดีในบางประเทศที่เคารพเสรีภาพสูง เช่น สหรัฐอเมริกา การหลีกเลี่ยงกฎหมายของประเทศ

^๕พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), กระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคนสู่ประชาธิปไตย, (กรุงเทพมหานครสำนักพิมพ์ มูลนิธิพุทธธรรม ๒๕๔๓), หน้า ๑๖-๑๗.

^๕ผ.ศ.วิชัย สังข์ประไพ, กฎหมายรัฐธรรมนูญและสถาบันการเมือง, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, พิมพ์ครั้งที่ ๒, ๒๕๔๕), หน้า ๒๕๖-๒๕๗.

เพราะขัดต่อหลักการของศาสนาได้รับการยอมรับว่าไม่เป็นการกระทำที่ผิดกฎหมายไม่ต้องรับโทษแต่อย่างใด

๓) **เสรีภาพในการสมาคมหรือรวมกลุ่ม** บุคคลย่อมมีเสรีภาพในการที่จะรวมกลุ่มกันซึ่งอาจจัดตั้งในรูปสมาคมเพื่อวัตถุประสงค์ใดที่ไม่ขัดต่อกฎหมายก็ได้ อย่างไรก็ตามกลุ่มหรือสมาคมที่จัดตั้งขึ้นนั้นต้องอยู่ภายใต้กฎเกณฑ์แห่งกฎหมายและไม่เป็นอันตรายหรืออุปสรรคต่อผลประโยชน์ของสังคมโดยรวม

๔) **สิทธิในทรัพย์สิน** บุคคลทุกคนมีสิทธิที่จะมีทรัพย์สินสมบัติเป็นของตนเอง รัฐจะต้องทำหน้าที่ป้องกันภัยอันจะเกิดต่อทรัพย์สินของประชาชนภายในรัฐด้วย

๕) **สิทธิที่จะได้รับการคุ้มครองตามกฎหมาย** หากบุคคลใดตกเป็นผู้ต้องหาไม่ว่าจะเป็นคดีแพ่งหรืออาญา (Civil or Criminal Cases บุคคลนั้นมีสิทธิที่จะได้รับทราบข้อหาจากเจ้าหน้าที่ของรัฐ รวมตลอดถึงการได้รับทราบสิทธิที่จะสามารถกระทำได้ เช่น ขอบพบทนายความเพื่อรับคำปรึกษา หรือผลการให้การ ที่สำคัญที่สุดคือ บุคคลจะต้องไม่ถูกลงโทษถึงแก่ชีวิต เสื่อมอิสรภาพ หรือเสียทรัพย์สินโดยปราศจากการพิจารณาตามขบวนการแห่งกฎหมาย

๖) **สิทธิส่วนบุคคล** สิทธิมูลฐานที่ถือเป็นสิทธิส่วนบุคคลมีหลายประการ เช่น เสรีภาพในร่างกาย การไปไหนมาไหน การเลือกประกอบอาชีพ เป็นต้น นอกจากนี้การสมรส การหย่าร้างความสัมพันธ์ในครอบครัว เหล่านี้ล้วนเป็นสิทธิส่วนบุคคลทั้งสิ้น บุคคลทุกคนย่อมมีเสรีภาพตราบเท่าที่ไม่ขัดต่อกฎหมาย

อย่างไรก็ตาม ในบางวาระเมื่อเกิดสถานการณ์ฉุกเฉินที่เป็นภัยต่อความสงบและความมั่นคงของรัฐหรือในยามศึกสงคราม รัฐอาจละเมิดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลได้ โดยอาศัยอำนาจตามกฎหมายอัยการศึก (Martial Law) หรือประกาศภาวะฉุกเฉิน (Emergency) โดยถือว่าการละเมิดนั้นกระทำไปโดยความจำเป็นเพื่อผลประโยชน์ของรัฐหรือสังคมโดยรวม

๓.๓.๒ ทศนะเกี่ยวกับความเสมอภาค (The view of Equality)

ความเสมอภาค (Equality) นับว่าเป็นหลักการที่สำคัญประการหนึ่งของการปกครองระบอบประชาธิปไตย เพราะระบอบประชาธิปไตยถือว่าคนทุกคนมีความเท่าเทียมกันเป็นส่วนหนึ่งของรัฐเหมือนกัน อีกทั้งเป็นขอบเขต และเป็นเครื่องสมานอีกด้วย การที่จะใช้เสรีภาพต้องมีขอบเขต คือความเสมอภาค ที่ไม่ล่วงล้ำก้ำเกิน ไม่ละเมิดต่อผู้อื่นและมี

โอกาสที่จะใช้เสรีภาพอย่างเท่าเทียมกัน พร้อมกันนั้นความเสมอภาคไม่ใช่เป็นเพียงขอบเขต แต่ที่สำคัญคือเป็นเครื่องสมานด้วย สมานอย่างไร ก็คือความสม่ำเสมอในการที่จะร่วมกัน แก้ปัญหาและร่วมสร้างสรรค์ ซึ่งตรงกับคำว่าเสมอในสุขและทุกข์ ในภาษาเก่าที่ใช้คำว่า มีสุข และทุกข์เสมอกัน แปลอย่างสมัยปัจจุบันว่า ร่วมสุขร่วมทุกข์ การร่วมสุขร่วมทุกข์นั้นเป็น ความเสมอภาคที่สำคัญ และเป็นความเสมอภาคเชิงสมานและความเสมอภาคในแง่นี้ก็คือ ความมีสมานฉันท์ ความเสมอภาคนี้ถ้ามองไม่ดีก็ทำให้เกิดการแก่งแย่งช่วงชิงกันโดยคอบระแว และจ้องกัน ความเสมอภาคแบบนี้ เป็นความเสมอภาคแบบแบ่งแยกและแก่งแย่ง แต่ความ เสมอภาคเชิงสมานคือ เสมอในทุกข์และสุข ร่วมสุขร่วมทุกข์ ร่วมในการสร้างสรรค์และ แก้ปัญหา เสมอโดยไม่เลือกที่รักมักที่ชัง เสมอโดยไม่ดูถูกดูหมิ่นเหยียดหยาม เสมอโดยไม่ เอรัดเอาเปรียบกัน เสมอแบบนี้เป็นการเสมอแบบสมาน^{๖๖} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้ให้ทัศนะไว้ว่า คนไทยสมัยก่อนให้ความสำคัญของคำว่า เสมอภาคนี้มาก กล่าวคือว่า เสมอ ภาคในเชิงสร้างสรรค์ แต่ปัจจุบัน คนไทยตีความของคำนี้ไปในทางที่ไม่ค่อยจะสร้างสรรค์ ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว^{๖๗} ผู้วิจัยเห็นว่า ความเสมอภาค เป็นคำควรจะต้องให้ความสำคัญและ นำมาปฏิบัติในสังคมและมวลมนุษยชาติให้มาก เพราะเป็นถือว่าเป็นหลักการที่สำคัญอย่าง หนึ่งของการปกครองระบอบประชาธิปไตย

๓.๓.๓. ทัศนะเกี่ยวกับภราดรภาพ (The view of Fraternity)

ภราดรภาพ (Fraternity) คือ ความเป็นพี่น้อง ชื่อนี้เราอาจใช้ศัพท์อื่นไม่ จำเป็นต้องใช้ศัพท์นี้ ความจริงในสายวัฒนธรรมของเราก็มีถ้อยคำที่ใช้กันมาในทางพุทธ ศาสนาท่านใช้คำว่า “สามัคคี” และคำว่า “เอกภาพ” ที่เราใช้เป็น “เอกภาพ” สามัคคีหรือ เอกภาพนั้นแหละเป็นความหมายที่ต้องการของ ภราดรภาพ ดังนั้นเราจะไม่ใช่คำว่า ภราดร ภาพก็ได้ แต่ใช้คำว่า เอกภาพ หรือใช้คำว่า สามัคคีแทน หรืออีกคำหนึ่งที่ใช้ในภาษาบาลีว่า สังคหะ คือ ความประสานรวมเข้ากันได้ หรือการรวมเข้าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

ภราดรภาพ สามัคคีหรือ เอกภาพนี้เป็นฐานและเป็นสถานภาพแวดล้อมที่เอื้อให้ การใช้เสรีภาพและความเสมอภาค เกิดผลออกงามและสัมฤทธิ์ผลได้จริง ถ้าไม่มีภราดรภาพ

^{๖๖} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), กระบวนการเรียนเพื่อพัฒนาคนสู่ประชาธิปไตย, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ มุลินธิพุทธธรรม พิมพ์ครั้งที่ ๓, ๒๕๔๓), หน้า ๑๗-๑๘.

^{๖๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๘.

หรือเอกภาพแล้ว เสรีภาพและความเสมอภาคจะโน้มเอียงไปในทางที่จะทำให้คนแบ่งแยก และแก่งแย่งกันแล้วก็เกิดปัญหา นอกจากนี้เป็นสภาพเอื้อแล้ว ทรามภาพนี้ จะเป็นตัวเพิ่มพลัง ด้วย คือ ทำให้เกิดกำลังมากขึ้น พระธรรมปิฎกได้ให้ทัศนะไว้ว่า

“จุดที่ต้องการเน้น คือคำว่า ทรามภาพ หรือ สามัคคี หรือ เอกภาพเพราะ เท่าที่ผ่านมาประชาธิปไตยของเรามัวแต่เน้นกันที่เสรีภาพและความเสมอภาค ความจริงทรามภาพก็มีความสำคัญอย่างยิ่ง ถ้าปล่อยให้หลบๆ แฝงๆ อยู่ดีไม่ดีก็จะหายไปเสียเลย”^{๑๘}

อย่างไรก็ตาม ประเทศไทยเรา แม้จะมีปัญหาน้อยในเรื่องการแบ่งแยกกันอย่างไร แต่ก็ไม่ควรจะมีมัวเพลินอยู่กับเรื่องเสรีภาพและความเสมอภาคมากเกินไป จนกระทั่งลืมไปว่า ที่แท้แล้ว สิ่งที่จะมารองรับสังคมไว้นั้น ไม่มีทางเลียง คือ สังคมต้องมีทรามภาพ ซึ่งจะเรียกว่าสามัคคี เอกภาพ หรือจะเรียกอะไรก็แล้วแต่ จะต้องมียุทธการนี้ ดังนั้นการศึกษาปัจจุบันจะต้องมานั่งเรื่องนี้

ประเทศของเรามีปัญหาน้อยกว่าอเมริกาเราไม่มีคดี แต่เราก็มีภูมิหลังทางวัฒนธรรมที่น่าภูมิใจ แทบจะพูดได้ว่าอาจจะเป็นที่หนึ่งของโลก หรืออย่างน้อยก็เป็นประเทศที่มีปัญหาน้อยที่สุดประเทศหนึ่งในเรื่องความแตกแยกของประชาชนในสังคมเราต้องจับให้ได้ว่า อะไรที่เป็นตัวประสาน หรือ เป็นยุทธการที่เอื้อทางวัฒนธรรม ที่ทำให้เรามีความสามารถพิเศษในด้านนี้แล้วอย่าปล่อยให้ ยุทธการหรือแนวคิดนี้จะต้องนำเอามาใช้รักษาสังคมประชาธิปไตยให้ได้

พื้นฐานทางวัฒนธรรมของสังคมไทย มีคุณลักษณะที่เอื้อต่อทรามภาพ หรือ เอกภาพ อย่างเห็นได้ชัดซึ่งอย่างน้อยมี ๒ ประการ คือ

๑) ในระดับความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล

คนไทยใช้ภาษาไทยสื่อสารเรียกกันด้วยถ้อยคำที่ชักนำไปให้มองกันฉันญาติพี่น้อง พบคนสูงอายุก็เรียกคุณตา คุณยาย หรือตานั้น ขายนี พบคนรุ่นใกล้เคียงพ่อแม่ก็เรียกว่า ลุง ป้า น้า อา พบคนอายุใกล้เคียงกับตน ก็เรียกว่า พี่ น้อง พบเด็กก็เรียกลูกเรียกหลาน^{๑๙} จากทัศนะ

^{๑๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕.

^{๑๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๒.

ดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า ความสัมพันธ์ในระดับนี้ เป็นหลักสำคัญของประชาธิปไตยในสถาบันตั้งแต่ครอบครัวเป็นต้นไปถึงสังคมที่แผ่ขยายออกไป อันจะนำมาซึ่งความรัก ความสมัครสมานสามัคคี ที่จะนำมาซึ่งความสันติสุขในระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย

๒) ในระดับความสัมพันธ์ระหว่างหมู่หรือกลุ่มชน

คนไทยให้เกียรติต้อนรับ และปรับตัวเข้ากับคนต่างเชื้อชาติต่างศาสนาได้อย่างประสานกลมกลืนมาก หากจะมีความรังเกียจเคียดแค้นที่บ้างเมื่อเทียบกับที่มีในสังคมอื่น ก็นับว่าน้อยอย่างยิ่ง ยากที่จะเกิดปัญหาเกี่ยวกับการแบ่งแยก เสรีภาพและความเสมอภาคที่แท้จะประสานและเสริมกันกับภราดรภาพ แต่ถ้าไม่เป็นเช่นนั้น ถึงแม้ประชาชนมีเสรีภาพและความเสมอภาค เมื่อขาดภราดรภาพหรือสามัคคีเอกภาพแล้ว ประชาธิปไตยก็ไม่อาจบรรลุจุดมุ่งหมายในการที่จะสร้างสรรค์สังคมที่มั่นคงมีสันติสุข ในขั้นสุดท้าย ภราดรภาพที่แท้จริงจะเกิดขึ้นได้ ก็ต่อเมื่อคนมีการศึกษา ได้พัฒนาจิตใจและปัญญา (Development of Spirituality and Wisdom) รู้เข้าใจแจ้งในความจริงของโลกและชีวิต จนข้ามพ้นความรู้สึกแบ่งแยก กีดกัน คับแคบ หวงแหน ที่เรียกในทางธรรมะว่า “มัจฉริยะ” (Niggardliness) ทั้ง ๕ ประการ^{๒๐} เช่น วรรณมัจฉริยะ (ความหวงแหนกีดกันกันเองในเชิงแบ่งแยกชาติชั้นวรรณะ) เป็นต้น ได้หมดสิ้น และในบรรยากาศแห่งภราดรภาพนี้ การใช้เสรีภาพและความเสมอภาคจึงจะนำประชาธิปไตยไปสู่จุดมุ่งหมายที่เป็นประโยชน์สุขของประชาชนอย่างแท้จริง^{๒๑}

---

^{๒๐} มัจฉริยะ ๕ คือ ความตระหนี่ หวงแหน ความกีดกันไม่ให้ผู้อื่นได้ดีหรือมีส่วนร่วม มี ๕ อย่าง คือ :-

๑. อาวามัจฉริยะ (ตระหนี่ที่อยู่, หวงที่อาศัย เช่น ภิกษุหวงเสนาสนะ กีดกันผู้อื่นไม่ให้เข้าอยู่อาศัย)
๒. กุลมัจฉริยะ (ตระหนี่ตระกูล, หวงสกุล เช่น ภิกษุหวงสกุลอุปฐาก คอยกีดกันภิกษุอื่นไม่ให้เกี่ยวข้องได้รับการบำรุงด้วย)
๓. ลาภมัจฉริยะ (ตระหนี่ลาภ, หวงผลประโยชน์ เช่น ภิกษุหาทางกีดกันไม่ให้ลาภเกิดขึ้นแก่ภิกษุอื่น)
๔. วัฒนมัจฉริยะ (ตระหนี่วรรณะ, หวงสรีรวิณะ คือผิวพรรณของร่างกาย ไม่พอใจให้ผู้อื่นสวยงาม)
๕. รัชมัจฉริยะ (ตระหนี่ธรรม, หวงวิชาความรู้ และคุณพิเศษที่ได้บรรลุไม่ยอมบอกผู้อื่น) ดูรายละเอียดใน พระเทพเวที (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๒๐๔.

^{๒๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕-๒๑.

๓.๔ ความเป็นมาและวิวัฒนาการของประชาธิปไตย

ในหัวข้อนี้ขอลำดับความเป็นมาทั้งที่เป็นประวัติของประชาธิปไตยในยุคต่างๆ และบ่อเกิดจนถึงปัจจุบัน เพื่อศึกษาถึงวิวัฒนาการทางการเมืองการปกครองในแต่ละยุคจนกลายมาเป็นรากฐานทางการเมืองของโลก

๓.๔.๑. ความเป็นมาของประชาธิปไตย

ความเป็นมาของแนวความคิดการเมืองการปกครองในระบบประชาธิปไตยนั้น เราสามารถแยกได้เป็นยุคๆ ได้คือ

ก. ยุคกรีก

เริ่มเมื่อประมาณ ๓๐๐ – ๕๐๐ ปีก่อนคริสตกาล นักปราชญ์ในทางรัฐศาสตร์ที่สำคัญในสมัยนั้น คือ เพลโต (Plato)^{๒๒} ซึ่งได้รับการยกย่องว่าเป็นบิดาของวิชาทฤษฎีการเมือง (Political Theory) และอีกท่านหนึ่ง คือ อริสโตเติล (Aristotle) ท่านได้รับการยกย่องว่าเป็นบิดาของวิชารัฐศาสตร์ (Political Science) ทั้งสองท่านได้มอง “รัฐ” ในแง่ปรัชญา คือพิจารณาเห็นว่าความรู้ทุกอย่างเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันหมด ตามความคิดของอริสโตเติล ได้แบ่งศาสตร์ออกเป็น ๓ ประเภท คือศาสตร์ในแง่ของทฤษฎี (Theoretical) ศาสตร์ในแง่ของการผลิต (Productive) และศาสตร์ในแง่ของการปฏิบัติ (Practical)^{๒๓}

^{๒๒} เพลโต (Plato 427-348) เกิดในสกุลอภิชนทั้งฝ่ายบิดาและมารดา บิดาชื่อ อริสโตน (Aristo) มารดาชื่อเพริคซันเน (Perictione) ศึกษาวิชาดนตรี กวีนิพนธ์ จิตรกรรม ปรัชญา จากครูอื่นมาก่อน ปี ๔๐๗ ก่อน ค.ศ. จึงมาเป็นศิษย์ผู้ใกล้ชิดของโสเครตีส เพลโตสิ้นชีวิตในปี ๓๔๘ ก่อน ค.ศ. เขาทิ้งมรดกคือความรู้ไว้ให้แก่โลกมากมาย ได้มีนักปรัชญารุ่นหลังได้รวบรวมผลงานเพลโต โดยรวบรวมเป็นหนังสือจำนวน ๓๖ เล่ม แบ่งออกเป็น ๔ หมวด และได้แบ่งหนังสือประเภท Dialogues ออกเป็น ๔ ยุค ตามลำดับแห่งปี ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน พันเอก(พิเศษ) นวม สงวนทรัพย์, สารานุกรมนักปรัชญา บุรพสมัย, (กรุงเทพมหานคร : โอ.เอส.พริ้นติ้ง เฮาส์ ๒๕๔๐), หน้า ๑๘-๒๘.

^{๒๓} อานนท์ อากาศิกรม, รัฐศาสตร์เบื้องต้น, หน้า ๔.

Practical สำหรับวิชารัฐศาสตร์นั้น (Political Science) จัดอยู่ในแง่ของการปฏิบัติ ซึ่งอริสโตเติลเป็นผู้ศึกษารัฐศาสตร์ โดยใช้วิธีการทางวิทยาศาสตร์ คือ ได้ศึกษาโดยใช้หลักการสังเกตและการทดลอง แต่ส่วนใหญ่ยังยึดแนวความคิดและค่านิยมที่ได้รับจากอาจารย์คือ เพลโต อย่างไรก็ดีทั้งเพลโตและอริสโตเติล ไม่ได้ให้ความสนใจต่อประชาธิปไตยมากนัก ทั้งนี้เพราะทั้งสองท่านยังไม่ยอมรับความคิดเรื่องความเสมอภาคของมนุษย์ เช่น การปกครองรัฐในอุดมคติของเพลโต (Ideal Republic) นั้น จะต้องปกครองโดยนักปราชญ์ที่เฉลียวฉลาด และยุติธรรม ส่วนรัฐในอุดมคติของอริสโตเติลคือ การผสมผสานกันระหว่างคณาธิปไตย (Oligarchy) กับประชาธิปไตย (Democracy) ทั้งนี้อาจเป็นเพราะปัญหาของการปกครองสมัยเอเธนส์นั้น เป็นการปกครองแบบระบอบประชาธิปไตยซึ่งมักจะกลายรูปเป็นการปกครองแบบฝูงชน (Mobocracy) และจบลงด้วยการปกครองแบบทรราชย์ (Tyranny)

ข. ยุคโรมัน

มีศูนย์กลางอยู่ที่นครรัฐ โรม (Rome) ซึ่งต่อมาเรียกว่า อิตาลี อิทธิพลของอาณาจักรโรมันในช่วง ๕๐๐ ปีก่อนคริสตกาล จะอยู่ในบริเวณ กรีซ ซีเรีย ปาเลสไตน์ และ อียิปต์ประมาณ ๒๐๐๐ ปีที่ผ่านมาสามารถยึดบริเวณซึ่งปัจจุบันคือฝรั่งเศสและอังกฤษได้ คนโรมันมีความขยัน กระหมัดกระหม่อม อดทน และเป็นคนมีระเบียบวินัยตระหนักในหน้าที่ รับผิดชอบสูง ให้ความสนใจสิ่งที่เป็นประโยชน์และใช้การได้ดี ดังนั้นจึงให้ความสนใจและความสำคัญกับสิ่งประดิษฐ์ทางวัตถุมากกว่าสมัยกรีก

หนึ่งมรดกที่สำคัญในสมัยโรมันคือกฎหมาย (Roman Law)^{๒๔} ทั้งนี้เพราะจักรวรรดิโรมันมีอาณาเขตกว้างขวางมาก การที่จะอาศัยผู้นำให้ทำหน้าที่วินิจฉัยตัดสินใจเรื่องราวต่างๆ อยู่ตลอดเวลาอย่างไม่ได้ จึงต้องมีการสร้างกฎหมายให้เป็นระเบียบและใช้ได้ทั่วไปแบบกว้างๆ มีการรวบรวมกฎหมาย หรือประมวลกฎหมาย (Code) ของจักรวรรดิ

^{๒๔} กฎหมายฉบับแรกของชาวโรมันคือ “กฎหมายสิบสองโต๊ะ (Law of twelve tables) เริ่มจัดทำเมื่อปี ๔๕๑ ก่อนคริสตกาล โดยรวบรวมกฎหมายที่สำคัญๆ จัดเข้าเป็นหมวดหมู่ ในรูปประมวลกฎหมาย ได้จารึกไว้บนโต๊ะทองเหลืองตั้งไว้ใกล้กับที่ของประธานสภาในที่ประชุมสภาของโรมัน มีการปรับปรุงแก้ไขเรื่อยมาเพื่อให้ทันกับความก้าวหน้าของสังคม ฉบับที่รู้จักกันแพร่หลายคือ ประมวลกฎหมายของจักรพรรดิจัสติเนียน

โรมันชื่อ จัสติเนียน (Justinian, ค.ศ. ๕๒๕) ซึ่งเป็นรากฐานของกฎหมายและรัฐธรรมนูญของประเทศต่างๆ เกือบทุกประเทศ

ค. ยุคกลาง

หลังจากจักรวรรดิโรมันได้เสื่อมลง อีก ๓๐๐ ปีต่อมา ประวัติศาสตร์ยุโรปเข้าสู่ยุคกลางยุคนี้ให้ความสำคัญกับศาสนา เช่น ความสำคัญระหว่างการเป็นศาสนิกชน และการเป็นพลเมืองของรัฐ ประจักษ์พยานที่เห็นได้เด่นชัดคือ ศาสนามีอิทธิพลในการสถาปนาและถอดถอนกษัตริย์ และเข้ามามีบทบาททางการเมืองนโยบายของรัฐด้วย

ง. ยุคใหม่

ในยุคนี้ประวัติศาสตร์เริ่มนับตั้งแต่การสิ้นสุดของยุคกลาง คือ ในศตวรรษที่ ๑๖ ในยุคใหม่นี้จะครอบคลุม “ยุคปัจจุบัน” ด้วย โดยเริ่มจากข้อเขียนของนักคิดและนักการเมืองชาวอิตาลีคือ นิโคโล มาเคียเวลลี^{๒๕} (Machiavelli) ได้เขียนหนังสือที่ชื่อว่า “The Prince” ซึ่งแปลว่า “เจ้า” นักปรัชญาท่านนี้ให้ความสำคัญในทางการเมืองการปกครองในลักษณะที่เป็นปรากฏการณ์ หรือที่เรียกว่าเป็นการศึกษาเชิงพฤติกรรม (Behavioral Education) นับได้ว่าเป็นการศึกษาในมิติใหม่ โดยให้ความสนใจปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นนั้น เป็นกรณีๆ ไป กล่าวคือให้ความสำคัญกับข้อมูลข่าวสารจากแหล่งต่างๆ

จะเห็นได้ว่า ในยุคนี้มีเป็นยุคแห่งการศึกษาและได้เอียงถึงเรื่องการกำเนิดรัฐและความถูกต้องที่เกี่ยวกับการกำเนิดรัฐ รวมถึงขอบเขต หน้าที่ กระบวนการ และปัญหา จนกระทั่งในปัจจุบันนี้ เรียกได้ว่าเป็นสิ่งที่สะท้อนให้ประชาชนได้รู้จักกระบวนการเมืองการ

---

^{๒๕} มาเคียเวลลี ได้ชื่อว่าเป็นบิดาของปรัชญาการเมืองสมัยใหม่ เขาเกิดในตระกูลที่ทำงานในวงการรัฐบาลเป็นเวลานาน และมีประสบการณ์ทางการเมืองอย่างกว้างขวางในฟลอเรนซ์ เป็นผู้บุกเบิก การเขียนหนังสือที่เกี่ยวกับการเมืองเป็นคนแรก งานชิ้นสำคัญที่นักรัฐศาสตร์รู้จัก “The Prince” มาเคียเวลลี ได้ให้ความสนใจสภาพของปรากฏการณ์ทางการเมืองที่เป็นจริงเรียกว่าเป็นการศึกษาเชิงพฤติกรรม “behavioral” คือจะให้ความสนใจปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นเป็นกรณีๆ ไป หมายถึงการให้ความสำคัญกับแหล่งข้อมูลจากแหล่งต่างๆ โดยไม่สนใจว่าจะอะไรคือมาตรฐานของความดีหรือเลวแม้กระทั่งกฎเกณฑ์ในการวัด “ความควร” หรือ “ไม่ควร” ในทางการเมืองคือมีการแยกจริยธรรมออกจากการเมือง

ปกครองมากขึ้น เนื่องจากว่าเป็นยุคแห่งข้อมูลข่าวสาร (Information) หรือยุคโลกไร้พรมแดนทางการศึกษา (Globalisation) เช่น สื่อทางวิทยุโทรทัศน์ อินเทอร์เน็ต และสิ่งพิมพ์ต่างๆ ฯลฯ

๓.๔.๒ ปกเกิดประชาธิปไตย

ในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ ๑๐-๑๖ เป็นยุคที่มีการปกครองในระบบสมบูรณาญาสิทธิราชที่ประชาชนต่างมีปัญหาจากการใช้อำนาจการปกครองของกษัตริย์ โดยขาดความยุติธรรมอย่างรุนแรง คั้งนั้นหลังจากคริสโตเฟอร์ โคลัมบัส ค้นพบทวีปใหม่คือ อเมริกา จึงเป็นเหตุที่ทำให้ประชาชนจากประเทศต่างๆ ในยุโรปที่ไม่อาจฝืนทนกับความอยุติธรรมในสังคมได้ต่างอพยพกันไปตั้งถิ่นฐานใหม่ในอเมริกา นับตั้งแต่ปี ค.ศ.๑๖๐๗ จนกระทั่งถึงปี ค.ศ.๑๗๓๒

ในระยะนี้มีชาวยุโรปที่หลงใหลไปตั้งถิ่นฐานอยู่ที่อเมริกา ๑๓ อาณานิคม โดยอยู่ภายใต้การปกครองของอังกฤษ แต่เนื่องจากประเทศอังกฤษได้ทำการปกครองรัฐอาณานิคมเหล่านั้นด้วย ความไม่เป็นธรรมและเอาเปรียบอยู่ตลอดเวลา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องของการออกกฎหมาย กศฉีและเอาเปรียบ ซึ่งอังกฤษได้ออกกฎหมายขึ้นมาสำหรับใช้บังคับให้ประชาชนในอาณานิคมทั้งหมดนี้ต้องเสียภาษีให้แก่ประเทศแม่คืออังกฤษ ในอัตราที่สูงรวมทั้งกฎหมายที่ออกมาเพื่อบังคับในเรื่องของการส่งสินค้าออกไปขายยังต่างประเทศของรัฐอาณานิคมนั้นว่าจะต้องใช้เรือขนส่งสินค้าของประเทศอังกฤษ ซึ่งมีอัตราค่าระวางที่สูงกว่าเรือสินค้าของประเทศอื่นๆ มาก เหตุนี้จึงเป็นฉนวนสำคัญที่ทำให้เกิดสงครามเพื่อปลดแอกความไม่เป็นธรรมนั้นขึ้นระหว่างรัฐอาณานิคมทั้ง ๑๓ แห่งกับอังกฤษ

จะเห็นได้ว่าการทำสงครามในครั้งนั้น อังกฤษเป็นฝ่ายพ่ายแพ้สงครามและยอมเจรจาสงบศึกในเดือนเมษายน ค.ศ.๑๗๘๒ ปลดปล่อยรัฐอาณานิคมทั้ง ๑๓ นั้น ให้เป็นอิสระไม่ต้องขึ้นอยู่กับอังกฤษอีกต่อไป

หลังจากที่ชาวอาณานิคมในอเมริกาทั้ง ๑๓ แห่งนี้ได้รับชัยชนะจากการทำสงครามกับอังกฤษ และได้รับการปลดปล่อยให้เป็นอิสระแล้วจึงต่างร่วมมือและทำการตกลงประกาศอิสรภาพในปี ค.ศ.๑๗๘๓ โดยเรียกเอกสารที่ร่างขึ้นเพื่อประกาศอิสรภาพของตนนั้นว่า “Bill of Rights” ซึ่งมีใจความตอนหนึ่งว่า

“...เราถือว่าความจริงต่อไปนี้มีคความหมายชัดเจนในตัวมันเอง คือความจริงที่ว่ามนุษย์ทุกคนเกิดมาเท่าเทียมกัน เสมอภาคกัน ได้รับสิทธิจากพระเจ้าผู้ให้กำเนิดที่เปลี่ยนโอนไม่ได้ สิทธิเหล่านั้น ได้แก่ สิทธิในชีวิตเสรีภาพและการแสวงหาความสุข...”

หลักการของคำประกาศอิสรภาพของสหรัฐอเมริกาฉบับที่ ๑๓ แห่งนั้น ได้นำมาจากแนวคิดของจอห์น ล็อก และของมองเตสกีอู เป็นสำคัญซึ่งคำประกาศอิสรภาพนี้ได้สร้างความพึงพอใจให้แก่ประชาชน ที่ถูกเอารัดเอาเปรียบมาเป็นมาเวลายาวนานทั้ง ๑๓ รัฐอาณานิคม นั้นมาก และในเวลาต่อมา จึงได้นำเอาหลักการในคำประกาศอิสรภาพ หรือ Bill of Rights นั้น มาเขียนเป็นแนวทางและหลักการในการปกครองประเทศ เรียกว่า “รัฐธรรมนูญ” หรือ Constitution ซึ่งต่อมาประเทศอเมริกาได้ทำการประกาศใช้รัฐธรรมนูญดังกล่าวอย่างเป็นทางการ ในวันที่ ๔ กรกฎาคม ค.ศ.๑๗๘๘ และชาวอเมริกาได้สถาปนาวันที่ ๔ กรกฎาคม ของทุกปีเป็นวันชาติ ซึ่งรัฐธรรมนูญที่ประเทศอเมริกาได้ประกาศใช้ฉบับนี้นั้น ถือได้ว่าเป็นแม่แบบของรัฐธรรมนูญการปกครองประเทศในระบบประชาธิปไตยปัจจุบันฉบับแรกของโลก

๓.๔.๓ วิวัฒนาการของประชาธิปไตยในสังคมปัจจุบัน

เมื่อก้าวถึงความขึ้นมาหรือวิวัฒนาการของการเมืองการปกครองแบบสากลหรือแบบตะวันตกนั้น จักนำมาเสนอไว้ในที่นี้เพื่อให้เห็นการวิวัฒนาการแต่ละช่วงหรือแต่ละยุค ดังนี้ คือ

๑. สมัยกรีก ในสมัยนี้ได้เกิดขึ้นเมื่อประมาณ ๑๐๐ – ๕๐๐ ปีก่อนคริสต์ศักราช นักปรัชญาในยุคนี้ที่มีความโดดเด่นทางการเมืองเห็นจะไม่มีใครนอกจาก เพลโต (Plato) ซึ่งถือว่าเป็นบิดาแห่งทฤษฎีการเมือง (Political Theory) ส่วนอริสโตเติล (Aristotle) นั้นเป็นบิดาแห่งวิชารัฐศาสตร์

๒. สมัยโรมัน ในสมัยนี้ มีมรดกของวิชาการเมืองการปกครองที่จักรวรรดิโรมันถ่ายทอดไว้ให้ก็คือสาขาวิชากฎหมาย หลักนิติศาสตร์ และรัฐประศาสนศาสตร์ ซึ่งมีรากฐานมาจากแนวความคิดสโตอิก (Stoic)^{๒๖} ที่ยอมรับความเสมอภาคของมนุษย์ ความเป็นพระบิดา

^{๒๖} ลัทธิสโตอิก (Stoicism) ทศนะที่ถือว่า จักรวาลดำเนินไปตามกฎเกณฑ์ตายตัว หากมนุษย์ใช้เหตุผล ก็จะเข้าใจกฎเกณฑ์เหล่านี้และจะรู้ว่าตัวเองก็เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ ความรู้และความเข้าใจนี้ จะทำ

ของพระเจ้าเป็นเจ้าและคุณค่าของปัจเจกชน (Individual) เพราะฉะนั้นนักปรัชญาของประชาธิปไตยที่ยอมรับเรื่องความเป็นผู้ที่มีเหตุผลของมนุษย์ คือศีลธรรม (Morals) และความเสมอภาค (Equality) ยุคนี้เป็นยุคความเจริญทางศาสนามากกว่าการเมือง (รัฐ) กล่าวคือศาสนามีอิทธิพลอย่างสำคัญในการสถาปนาและถอดถอนกษัตริย์ และเข้ามามีบทบาททางการเมืองนโยบายของรัฐจึงกล่าวได้ว่าศาสนานั้นมีความสำคัญยิ่งกว่า

๓. ยุคฟื้นฟู ครั้นมาถึงสมัยฟื้นฟู (The Renaissance) ได้เกิดความสนใจในการเรียนรู้สมัยกรีกโบราณ และโรม รวมทั้งผลงานของนักปราชญ์ผู้ยิ่งใหญ่ทางรัฐศาสตร์มาใช้เป็นแนวทางในการศึกษาวิชารัฐศาสตร์ขึ้นใหม่อีกครั้ง และในขณะที่ได้เกิดรัฐแห่งชาติ (national states) ขึ้นในยุโรปตะวันตก ซึ่งได้สั่นคลอนอำนาจของพระสังฆราช (Pope) และจักรพรรดิโรมันอันศักดิ์สิทธิ์ (Holy Roman Emperor) โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อได้เกิดการปฏิรูป (The Reformation) อันนำไปสู่การตั้งศาสนาแห่งชาติ (National Churches) ซึ่งอยู่ภายใต้การปกครองของกษัตริย์ (Monarchy) ที่เข้มแข็งในขณะที่ศาสนาเสื่อมความสำคัญลงเกิดการถ่วงดุลอำนาจอันใหม่ขึ้นระหว่างอำนาจทางอาณาจักรและศาสนจักร ในช่วงเวลานี้เอง มีนักปรัชญาท่านหนึ่ง คือ นิคโคโล มาเคียเวลลี (Niccolo Machiavelli) ได้เป็นผู้ริเริ่มในการแยกการเมืองออกจากศาสนา ในยุคนี้ได้เกิดความสนใจที่จะแสวงหาคำอธิบายเกี่ยวกับกำเนิดของรัฐ (Origin of the state) หน้าที่ของพลเมืองและสิทธิที่จะปฏิบัติ ความสำนึกในความรับผิดชอบ (Consciousness of Responsibility) ของกษัตริย์ที่มีต่อประชาชนและลักษณะของเสรีภาพ (Nature of Liberty) นอกจากนี้ได้มีการศึกษาทฤษฎีสัญญาประชาคม (Social contract theory) ที่ว่าด้วยเรื่องกำเนิดของรัฐซึ่งปรากฏในข้อเขียนของ ฮิบเซโร และได้นำมากล่าวถึงเป็นครั้งแรกในผลงานของนักเขียนกลุ่ม Lutheran และ Calvinistic ในปลายคริสต์ศตวรรษที่ ๑๖ จนทำให้เกิดความระลึกในเรื่องสิทธิที่จะไม่ต้องเคารพเชื่อฟังและต่อต้านขึ้นในกรณีที่การปกครองของกษัตริย์ขัดแย้งกันกับกฎของพระเจ้าเป็นเจ้า (The Law of

---

ให้จิตใจสงบ ความสุขที่แท้จริงอยู่ที่ความสงบของจิตใจ ซึ่งจะเกิดขึ้นได้ เมื่อมนุษย์ไม่เอาตัวเองไปผูกพันกับความพึงใจที่เกิดจากวัตถุภายนอก อิศราภาพที่แท้จริง คือการหลุดพ้นจากการบีบคั้นของโลกภายนอก การข่มใจตนเองเป็นหนทางไปสู่อิสรภาพนี้ (ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมศัพท์ปรัชญา อังกฤษ-ไทย, หน้า๕๓.)

God) อันทำให้เกิดความเชื่อที่ว่าพลเมืองมีสิทธิที่จะโค่นล้มการปกครองในขณะนั้น ทั้งนี้เพื่อที่จะรักษาอธิปไตยดั้งเดิม (Original Sovereignty) ของประชาชนเอาไว้^{๒๗}

๔. ยุคใหม่ ยุคเริ่มตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ ๑๖ โดยนิคโคโล มาเคียเวลลี (Niccolo Machiavelli) ผู้ซึ่งได้ให้ความสนใจในสภาพของปรากฏการณ์ทางการเมืองที่เป็นจริงหรือที่เรียกกันว่าเป็นการศึกษาเชิงพฤติกรรม (Behavioral) กล่าวคือ วิธีการศึกษาการเมืองยุคใหม่มักจะไม่สนใจว่าจะอะไรคือมาตรฐานของความดีความชั่ว ฉะนั้นอาจกล่าวได้ว่าแนวโน้มของการศึกษาจึงเป็นในลักษณะที่ไม่เหมือนกับยุคเริ่มแรกหรือในยุคสมัยกลางยุโรป

จะเห็นได้ว่าวิวัฒนาการของการเมืองการปกครองของโลกตะวันตกนี้ เป็นแนวทางประชาธิปไตยในโลกปัจจุบัน และในสังคมไทยของเราก็ได้รับอิทธิพลจากการปกครองในระบบนี้เช่นกัน แม้ว่าประวัติศาสตร์ชาติไทยจะมีการปกครองระบอบราชาธิปไตย (Monarchy) มาก่อน และยังรับเอาวัฒนธรรมของพุทธศาสนามาเป็นวิถีชีวิตของสังคมไทยอย่างยาวนาน จึงทำให้การเมืองการปกครองในช่วงนั้น ไม่ได้ให้ความสำคัญแก่การปกครองระบอบประชาธิปไตยเลย

๓.๔.๔ วิวัฒนาการของประชาธิปไตยในสังคมไทย

ครั้นต่อมาเมื่อวัฒนธรรมทางการเมืองการปกครองของโลกตะวันตกได้แผ่อิทธิพลครอบคลุมไปทั่ว แม้ในประเทศไทยก็ได้รับผลกระทบนั้นด้วย โดยเฉพาะเมื่อกลุ่มบุคคลที่ได้รับอิทธิพลทางความคิดแบบประชาธิปไตยมาหลังจากนั้นจึงทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านความคิดในทางการเมืองการปกครอง และที่เห็นได้ชัดในยุคของ ร. ๕ ที่พระองค์ทรงเล็งเห็นความเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นนั้น โดยทรงมีกุศโลบายเพื่อที่จะรับมือกับความเปลี่ยนแปลงนั้น และพระองค์ก็ทรงกระทำให้เห็นความเปลี่ยนแปลงในระบบทางสังคมหลายประการ เช่น ปฏิรูปการปกครอง การศึกษา และทรงเลิกทาส เป็นต้น

ในที่นี้ผู้วิจัยเห็นว่าวิวัฒนาการทางประชาธิปไตย ของระบอบการเมืองการปกครองของไทยนั้น ควรแบ่งออกเป็น ๓ ระยะ คือ ในช่วงรัชสมัยรัชกาลที่ ๕ จนถึงสละพระราช

^{๒๗} Cralton C. Rodee et al., **Introduction to Political Science** (New York : Mcgraw-Hill Co., Inc., 1957) pp. 1-7.

อำนาจ (Prerogaitve) ของรัชกาลที่ ๓ เป็นระยะต้น (First period) และหลังจากนั้นมาจนถึง ยุค รศช. เป็นระยะกลาง (Middle Period) และสิ้นสุดยุค รศช. ถึงปัจจุบันเป็นระยะสุดท้ายที่ ประชาธิปไตยมีวิวัฒนาการมาจนเรียกได้ว่าเป็นประชาธิปไตยเต็มใบ ฉะนั้นจึงขอแบ่ง ออกเป็น ๓ ระยะ ดังนี้

๓.๔.๒.๔.๑ ระยะต้น (First Period)

ตั้งแต่สมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นต้นมา อารยธรรมและ แนวความคิดของตะวันตกได้แพร่หลายเข้ามาในประเทศไทยเป็นอย่างมาก อันมีสาเหตุมา จากการเปิดประเทศและการสนับสนุนให้คนไทยศึกษาถึงศิลปะวิทยาการทางตะวันตก รวมไปถึง การส่งนักศึกษาไทยไปศึกษาต่างประเทศตะวันตก จากกระแสอารยธรรมและ ความคิดที่แตกต่างเป็นผลให้ความเชื่อความศรัทธาในลัทธิเทวสิทธิ (Divine Right) และ ระบบการปกครองรูปแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ถูกกัศเคาะและได้รับผลกระทบอย่าง หลีกเลียงมิได้ ส่วนทางด้านการเมืองไทยภายในเองก็มีปัญหาารุมเร้าตลอดเวลา โดยเฉพาะ ในช่วงต้นรัชกาล เพราะอำนาจทางการเมืองมิได้รวมอยู่ที่พระมหากษัตริย์แต่เพียงผู้เดียว แต่มี กลุ่มการเมืองที่มีบทบาทสำคัญ ๓ กลุ่ม คือ

ก. กลุ่มสยามหนุ่ม (Young Siam) มีพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นหัวหน้ากลุ่มมีความคิดแบบหัวก้าวหน้าที่ต้องการเปลี่ยนแปลงประเทศสู่ความทันสมัย แบบตะวันตก

ข. กลุ่มสยามเก่า (Old Siam) มีกรมพระราชวังบวรรัษฎายุเป็นผู้นำ ประกอบไป ด้วยขุนนางรุ่นเก่าที่ไม่ต้องการให้มีการเปลี่ยนแปลงใดๆเพราะเกรงจะส่งผลกระทบต่อ อำนาจและผลประโยชน์ต่อกลุ่มตน

ค. กลุ่มสยามอนุรักษ์ (Conservative Siam) เป็นกลุ่มที่สาม มีสมเด็จพระยาบรม มหาศรีสุริยวงศ์เป็นหัวหน้า ร่วมกับขุนนางในตระกูลขุนนาค โดยมีแนวคิดคัดค้านการ เปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นอย่างถอนรากถอนโคน แต่ก็ยอมรับการเปลี่ยนแปลงในระดับที่เห็น ว่าจำเป็น

ในปี พ.ศ. ๒๔๒๓ ได้มีเจ้านายและขุนนางคณะหนึ่ง (กลุ่มก้าวหน้า ร.ศ. ๑๐๓) ซึ่งส่วนใหญ่เป็นผู้ที่เคยไปศึกษาหรือมีประสบการณ์ในประเทศแถบยุโรปได้ทำการยื่น หนังสือชี้ให้เห็นถึงสถานการณ์โลกในขณะนั้นว่า ถ้ายกประเทศมหาอำนาจตะวันตกอาจ

ส่งผลกระทบต่อประเทศ จึงกราบบังคมทูลเสนอแนะถึงแนวทางแก้ไขและป้องกัน โดยการยกเลิกการปกครองระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ (Absolute Monarchy) แล้วสถาปนาระบอบกษัตริย์ที่อยู่ใต้รัฐธรรมนูญ (Constitutional Monarchy) ที่มีคณะเสนาบดีหรือคณะรัฐมนตรี (Cabinet) เป็นผู้รับผิดชอบในการบริหารราชการแผ่นดินตามกระทรวงต่างๆ^{๒๘}

ภายหลังเหตุการณ์ ร.ศ. ๑๓๐ พระองค์ทรงหวั่นวิตกถึงเหตุการณ์ทำนองนี้ที่อาจเกิดขึ้นอีก จึงได้ทรงดำเนินพระบรมราโชบายด้านการเมืองการปกครองหลายประการเพื่อเป็นการป้องกัน เช่น การแสดงพระราชวินิจฉัยเรื่องการปกครองในระบอบต่างๆ การพยายามชี้ว่าการปกครองระบอบประชาธิปไตยนั้นยังไม่เหมาะสมที่จะนำมาใช้ในประเทศไทยเพราะคนไทยยังไม่มีความรู้พอที่จะปกครองตนเองได้ อาจเกิดมติมหาชนที่ผิดๆ และจากการที่คนไทยยังขาดความรู้ อาจเป็นผลให้การเลือกตั้งสภาผู้แทนราษฎรจะมากไปด้วยการซื้อสิทธิขายเสียง ดิดินบน และได้ผู้แทนที่ไม่ดีเข้าไปบริหารประเทศ ทำให้การปกครองแบบประชาธิปไตยกลายเป็นคณาธิปไตย (Oligarchy)

สรุป ก็คือ ประเทศไทยยังไม่พร้อมที่จะปกครองด้วยระบอบประชาธิปไตย เป็นต้น หลังจากนั้น เพื่อเป็นการสร้างความรู้สึที่ดีในกลุ่มทหารพระองค์ได้ให้การสนับสนุนกิจการทหารตลอดรัชสมัย และเป็นการลดกระแสต่อต้านของผู้ที่ต้องการเปลี่ยนแปลงการปกครองสู่ระบอบประชาธิปไตย พระองค์ทรงจัดตั้งเมืองจำลองชื่อ “ดุสิตธานี” ที่บริเวณวังพญาไทขึ้นเพื่อเป็นการให้มีการทดลองจัดรูปแบบการปกครองในแบบประชาธิปไตยขึ้น

ต่อมาถึงยุครัชสมัยรัชกาลที่ ๗ ทรงครองราชย์ได้ ๗ ปี ระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ (Absolute Monarchy) ก็ต้องสิ้นสุดลงเมื่อการปฏิวัติโดย คณะราษฎร เมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕ ภายหลังการปฏิวัติสำเร็จคณะราษฎรได้อัญเชิญพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ขึ้นเป็นพระมหากษัตริย์ภายใต้รัฐธรรมนูญ และมีการประกาศใช้พระราชบัญญัติรัฐธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว พ.ศ. ๒๔๗๕ ในวันที่ ๒๗ มิถุนายน และประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับถาวรฉบับแรกเมื่อวันที่ ๑๐ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๗๕ ต่อมาพระองค์ประกาศสละราชสมบัติเมื่อวันที่ ๒ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๗๗ และทรงสละสิทธิ์ที่จะแต่งตั้ง ผู้ครองราชย์สมบัติสืบต่อจากพระองค์สาเหตุที่มีการปฏิวัตินั้น มีสาเหตุต่างๆ ดังนี้ คือ

^{๒๘} รongศาสตราสุนทร นวลสกุล, รongศาสตราจารย์วิศิษฐ์ ทวีเศรษฐ, การเมืองและการปกครองไทย, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๒๑), หน้า ๕๕.

๑. สาเหตุทางสังคม (Social cause)

จากความเหลื่อมล้ำในเรื่องสิทธิต่างๆ ระหว่างสามัญชนซึ่งไม่มีสิทธิ์อะไร กับกลุ่มพระราชวงศ์ที่มีสิทธิพิเศษอยู่มากมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระบรมวงศานุวงศ์และอภิรัฐสภาสามารถใช้อภิสิทธิ์ที่มีอยู่เหนือบุคคลทั่วไปเพื่อแสวงหาผลประโยชน์แก่ตนและหมู่คณะ

๒. สาเหตุทางเศรษฐกิจ (Economic Cause)

ภาวะเศรษฐกิจทางการเงินของประเทศอยู่ในสภาพไม่มั่นคงตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่เกิดการขาดดุลอย่างมากในบัญชีรายรับรายจ่ายของแผ่นดิน อีกทั้งการที่ประเทศประสบอุทกภัยและภัยแล้งในปี พ.ศ. ๒๔๕๒ - ๒๔๕๓ และ ๒๔๖๐ - ๒๔๖๒ ทำให้พืชผักเกษตรกรรมประสบความเสียหายอย่างมาก และเมื่อประจวบกับปัญหาเศรษฐกิจภายนอกประเทศอันเนื่องมาจากภาวะเศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลกที่เรียกว่า “เศรษฐกิจตกต่ำทศวรรษ ๑๙๓๐)” อันเป็นผลมาจากสงครามโลกครั้งที่ ๑ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงแก้ไขปัญหาโดยการปลดข้าราชการออกเป็นจำนวนมากเพื่อลดรายจ่ายของรัฐ

๓. สาเหตุทางการเมือง (Political Cause)

การที่สมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวได้โปรดเกล้าฯ แต่งตั้งบุคคลในพระราชวงศ์เพื่อดำรงตำแหน่งทางการเมืองเป็นจำนวนมาก ไม่ว่าจะเป็น “อภิรัฐมนตรีสภา” ในปี ๒๔๖๘ ซึ่งทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาราชการของพระมหากษัตริย์ แต่สมาชิกส่วนมากเป็นพระบรมวงศานุวงศ์ ทำให้อภิรัฐมนตรีสภาเป็นเสมือน “เสนาบดีสภาวงใน” ที่มีอำนาจและอิทธิพลในการปกครองค่อนข้างสูง ด้วยเหตุนี้เอง จึงเป็นสาเหตุให้เกิดการแตกแยกในหมู่เสนาบดีและขุนนางทั้งหลาย

๔. สาเหตุทางจิตวิทยา (Psychological Cause)

เกิดจากความคาดหวังทางการเมืองที่สูงขึ้น แต่ระบบการเมืองมีการปรับตัวสนองความคาดหวังของประชาชนได้ในระดับต่ำ กระแสการต้องการการปกครองระบอบประชาธิปไตยได้แสดงออกอย่างต่อเนื่อง นับตั้งแต่ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แต่ระบบการเมืองกลับมีการปรับตัวอย่างเชื่องช้าและขาดตอน โดยเฉพาะ

ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่พัฒนาการทางการเมืองหยุดชะงักมากที่สุด เมื่อความแตกต่างระหว่างความคาดหวังของประชาชนกับความสามารถของระบบการเมืองถึงจุดหนึ่งก็จะทำให้เกิดการปฏิวัติ (Revolution)^{๒๕}

๕. สาเหตุจากปัจจัยภายนอกประเทศ (Cause of the factor from other country)

เนื่องจากกระแสความนิยมในการปกครองระบอบประชาธิปไตยแบบตะวันตกได้แพร่หลายเข้ามาสู่ประเทศไทยเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะในกลุ่มผู้ที่ได้รับการศึกษาหรือมีประสบการณ์ในประเทศตะวันตกซึ่งแนวความคิดของคนเหล่านี้จะมีความเห็นว่า การเมืองการปกครองระบอบประชาธิปไตยนำมาซึ่งความเจริญก้าวหน้า ด้วยอุดมการณ์ที่ปรารถนาอยากจะทำให้ประเทศไทยมีความเจริญก้าวหน้าทัดเทียมกับอารยประเทศ จึงมีความเชื่อมั่นว่าการเปลี่ยนแปลงการเมืองการปกครองไปสู่ระบอบประชาธิปไตยน่าจะเป็นหนทางที่เหมาะสมและถูกต้องที่สุดเพื่อให้บรรลุเป้าหมายดังกล่าว

๓.๔.๒.๔.๒ ระยะกลาง (Middle Periods)

ในช่วงนี้ได้มีกลุ่มบุคคลที่เรียกว่า “คณะราษฎร” กลุ่มนี้ได้ก่อการเปลี่ยนแปลงการเมืองการปกครองเมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕ ได้เริ่มก่อตั้งขึ้นที่ประเทศฝรั่งเศส โดยมีนายปรีดี พนมยงค์ และ ร้อยโทประยูร ภมรมนตรี เป็นผู้ริเริ่ม มีการประชุมครั้งแรกในเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๖๕ ที่หอพักแห่งหนึ่งในประเทศฝรั่งเศส

คณะราษฎรนี้มีเป้าหมายที่จะมีการเปลี่ยนแปลงการเมืองการปกครองจากรบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ (Absolute Monarchy) เป็นระบอบกษัตริย์ที่อยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญ (Constitution Monarchy)^{๒๖} และการดำเนินงานเพื่อให้บรรลุเป้าหมายหลัก ๖ ประการ^{๒๗} คือ

^{๒๕} ชัยอนันต์ สมุทรวณิช, การเมือง-การเปลี่ยนแปลงทางการเมือง, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์บรรณกิจ, ๒๕๒๓), หน้า ๑๘๔-๑๘๕.

^{๒๖} ปรีดี พนมยงค์, “เกี่ยวกับการก่อตั้งคณะราษฎรและระบบประชาธิปไตย” ในวิชัย บำรุงฤทธิ์, รัฐศาสตร์สาร ๑๔ ฉบับปฏิวัติและประชาธิปไตย, (พระนคร : โรงพิมพ์เจริญวิทย์การพิมพ์, ๒๕๑๓), หน้า ๒๑๐-๒๑๒.

^{๒๗} เกียรติชัย พงษ์พานิช, “การปฏิวัติ ๒๔๗๕” ในสัตว์การเมือง, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๔), หน้า ๕๓.

๑. จะต้องรักษาความเป็นเอกราชทั้งหลายเช่น เอกราชในทางการเมือง ในทางศาล ในทางเศรษฐกิจ ฯลฯ ของประเทศให้มั่นคง

๒. จะต้องรักษาความปลอดภัยภายในประเทศให้การประทุษร้ายต่อกันลดลงให้มาก

๓. จะต้องบำรุงความสุขสมบูรณ์ของราษฎรในทางเศรษฐกิจ โดยรัฐบาลใหม่จะหางานให้ราษฎรทุกคนทำ จะวางโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติ ไม่ปล่อยให้ราษฎรอดอยาก

๔. จะต้องให้ราษฎรมีสิทธิเสมอภาคกัน

๕. จะต้องให้ราษฎรมีเสรีภาพ มีความเป็นอิสระ เมื่อเสรีภาพนั้นไม่ขัดต่อหลัก ๔ ประการดังกล่าวข้างต้น

๖. ให้การศึกษาอย่างเต็มที่แก่ราษฎร

ในที่สุดร้อยโทประยูรภมรมนตรีก็สามารถประสานงานและชักชวนผู้ที่มีอุดมการณ์ร่วมได้อีกหลายบุคคลทั้งที่เป็นทหารบก ทหารเรือ และคณะพลเรือน รวมสมาชิกทั้งสิ้น ๕๕ คน คณะราษฎร ได้เลือกให้พันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนาเป็นหัวหน้าและเมื่อคณะราษฎรยึดอำนาจได้แล้วก็ได้ทำหนังสือกราบบังคมทูลฯ อันเชิญพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวขึ้นเป็นพระมหากษัตริย์ที่อยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญ ซึ่งเนื้อหาของหนังสือมีการแสดงถึงหลักการความคิดและคำขู่ว่าจะประกอบกัน ผู้วิงวอนขอยกข้อความในหนังสือที่กราบบังคมทูลฯ นั้นมาเป็นบางตอนดังนี้

คณะราษฎรไม่ประสงค์จะแย่งชิงราชสมบัติแต่ประการใด ความประสงค์อันยิ่งใหญ่ก็เพื่อจะมีรัฐธรรมนูญการปกครองแผ่นดิน จึงขอเชิญใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทกลับคืนสู่พระนคร ทรงเป็นกษัตริย์ต่อไป โดยอยู่ใต้รัฐธรรมนูญการปกครองแผ่นดิน ซึ่งคณะราษฎรได้สร้างขึ้น ถ้าใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทตอบปฏิเสธก็ดี คณะราษฎรก็จะได้ประกาศใช้รัฐธรรมนูญการปกครองแผ่นดินโดยเลือกเจ้านายพระองค์อื่นที่เห็นสมควรขึ้นเป็นกษัตริย์...

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงตัดสินพระทัยรับคำเชิญของคณะราษฎรเพื่อเป็นการประนีประนอม เพราะหากพระองค์ตอบปฏิเสธก็อาจจะเป็นสาเหตุอันนำไปสู่การนองเลือด หรืออาจถูกต่างชาติเข้าแทรกแซงจนเป็นเหตุนำไปสู่การสูญเสียเอกราชได้ พระองค์ทรงลงพระปรมาภิไธยในพระราชบัญญัติรัฐธรรมนูญการปกครองแผ่นดิน

สยามชั่วคราว เมื่อวันที่ ๒๗ มิถุนายน พ.ศ.๒๔๗๕ ซึ่งระบุรูปแบบการปกครองเป็นแบบ
สภาเดียว คือสภาผู้แทนราษฎรชั่วคราว ได้เลือกให้พระมโนปกรณนิติราชาดีประธานศาล
ฎีกา เป็นนายกรัฐมนตรี

ต่อมาได้มีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญฯ ฉบับถาวร พ.ศ.๒๔๗๕ แต่ยังคงเป็น
การปกครองในรูปแบบสภาเดียว คือ สภาผู้แทนราษฎร แต่มีสมาชิกสภาสองประเภท คือ
ประเภทที่มาจาก การเลือกตั้งกับประเภทที่มาจาก การแต่งตั้ง แต่วิกฤตการณ์แห่งความขัดแย้ง
ทางความคิดเริ่มเกิดขึ้น เมื่อหลวงประดิษฐ์มนูธรรมหรือนายปรีดี พนมยงค์ได้เสนอเค้า
โครงเศรษฐกิจที่มีสาระสำคัญคือ การล้มเลิกระบบกรรมสิทธิ์ในที่ดินของเอกชนแล้วให้ตก
เป็นของรัฐ แต่พระยามโนปกรณฯ คัดค้านและวิพากษ์วิจารณ์ว่าเป็นระบบเศรษฐกิจที่ยึด
แนวทางแบบสังคมนิยม จากความขัดแย้งทางความคิดในประเด็นนี้ได้ขยายไปสู่การมีพระ
ราชกฤษฎีกาปิดสภาฯ และให้อำนาจรัฐบาลสามารถออกกฎหมายได้โดยไม่ต้องผ่านสภาฯ
 อีกทั้งมีการงดใช้รัฐธรรมนูญในบางมาตรา และมีการตราพระราชบัญญัติว่าด้วยคอมมิวนิสต์
พ.ศ. ๒๔๗๖ เพื่อให้เกิดผลกระทบต่อ นายปรีดี จากนั้นรัฐบาลก็ยุบคณะรัฐมนตรี ทำให้นาย
ปรีดีต้องพ้นจากตำแหน่งและขอร้องให้เดินทางออกนอกประเทศในปีเดียวกันนั้น เมื่อความ
ขัดแย้งภายในรัฐบาลมีมากขึ้น พันเอกพระยาพหลฯ ก็ได้ร่วมกับพันโทหลวงพิบูลสงคราม
และนาวาตรีหลวงศุภชลาศัยก่อการรัฐประหารเป็นผลสำเร็จ และให้พันเอกพระยาพหลฯ
ดำรงตำแหน่งเป็นนายกรัฐมนตรี

ภายใต้การบริการประเทศแบบเผด็จการของพันเอกพระยาพหลฯ ได้มีการสั่ง
เปิดประชุมสภาฯ และเรียกตัวนายปรีดีกลับมาช่วยบริหารบ้านเมือง ซึ่งการกลับมาของนาย
ปรีดีสร้างความไม่พอใจแก่กลุ่มอนุรักษนิยมเป็นอย่างมาก เนื่องจากในช่วงนั้นคณะราษฎร
มีแนวความคิดเกี่ยวกับการเมืองการปกครองที่แตกต่างกันออกไป ซึ่งแนวความคิดนี้แบ่งออก
ได้ดังนี้

กลุ่มอนุรักษนิยม เป็นกลุ่มยอมรับหลักการปกครองที่กษัตริย์อยู่ใต้รัฐธรรมนูญ
และต่อต้านระบบศักดินา แต่ต้องการพิทักษ์รักษาและปกป้องสถาบันเดิมของสังคมไว้
โดยมุ่งขัดขวางความพยายามใดๆ ที่จะเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคมขนาดใหญ่ กลุ่มอนุรักษ
นิยมประกอบด้วย พระยามโนปกรณนิติราชาดี พระราชวังสัน พระยาศรีวิสารวาจา เจ้าพระยา
วงศานุประพันธ์ พระยาทรงสุรเดช พระประศาสน์ พิทยาอุทม์ นายประยูร ภมรมนตรี และ
หลวงสินธุสงครามชัย

กลุ่มก้าวหน้า เป็นกลุ่มที่ให้การสนับสนุนแนวคิดตามเค้าโครงเศรษฐกิจของนายปรีดี พนมยงค์ เช่น พระยาประมวญวิชาพูลและนายแนบ พหลโยธิน

เมื่อทางฝ่ายรัฐบาลมีแนวคิดที่จะเรียกตัวนายปรีดีกลับเข้าสู่ประเทศ จึงสร้างความไม่พอใจให้แก่กลุ่มอนุรักษนิยม จึงเป็นเหตุการณ้นำไปสู่ “กบฏวระเดช” ในวันที่ ๑๑ ตุลาคมปีเดียวกัน^{๓๒} โดยมีข้อเสนอเรียกร้องให้รัฐบาลออก แต่รัฐบาลไม่ยอมรับข้อเสนอ และได้แต่งตั้งพันโทหลวงพิบูลสงครามเป็นผู้อำนวยการปราบกบฏเป็นผลให้ฝ่ายผู้ก่อการรัฐประหารฝ่ายแพ้ ถือว่าเป็นการสิ้นสุดบทบาทของกลุ่มอนุรักษนิยมและทำให้คณะราษฎรสามารถคุมอำนาจทางการเมืองได้มากยิ่งขึ้น

ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๗๗ การประนีประนอมกันระหว่างพระมหากษัตริย์กับคณะราษฎรก็สิ้นสุดลง เมื่อเกิดข้อขัดแย้งกันมากขึ้น เช่น การเก็บภาษีอากร การที่รัฐบาลลงโทษผู้ก่อการกบฏถึงขั้นประหารชีวิต และการที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวขออำนาจในการยับยั้งกฎหมายได้มากขึ้นแต่รัฐบาลไม่ยินยอม ในที่สุดพระองค์ก็ได้ตัดสินพระทัยสละราชย์สมบัติในเดือนมีนาคม พ.ศ. ๒๔๗๗ และหลังจากนั้น พระยาพหลฯ ก็ลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีในปี พ.ศ. ๒๔๗๑ เป็นการเปิดโอกาสในพันเอกหลวงพิบูลสงคราม (ยศในขณะนั้น) ได้ก้าวสู่ตำแหน่งนายกรัฐมนตรี และนายปรีดี ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงต่างประเทศ ผลงานที่โดดเด่นของรัฐบาลก็คือ การแก้ไขสนธิสัญญาที่ไม่เป็นธรรมกับต่างประเทศจนประสบความสำเร็จ นโยบายประการหนึ่งของรัฐบาลพันเอกหลวงพิบูลสงคราม (ซึ่งต่อมาได้เลื่อนยศเป็นจอมพล) ก็คือ “รัฐนิยม” ซึ่งถือเป็นนโยบายชาตินิยม (Nationalism) ที่มุ่งสร้างชาติไทยให้เป็นไปตามเป้าหมายรัฐบาลจึงพยายามสร้างเอกลักษณ์ของชาติ ดำเนินนโยบายในโครงการรวมชาติ เช่น มีการเปลี่ยนแปลงจาก “สยาม” เป็น “ประเทศไทย” เป็นต้น ดำเนินนโยบายโครงการรวมชาติ เพื่อเป้าหมายให้เกิดความรู้สึกภาคภูมิใจในความเป็นไทย นอกจากนี้ยังมุ่งเน้นไปที่การสร้างความมั่นคงให้แก่ชาติและให้ความสนใจมากในกิจการสาธารณะประโยชน์

^{๓๒}รายละเอียดอ่านเพิ่มเติมใน จักร์ พันธุ์เพชร, การเมืองและการปกครองไทย : มิติทางประวัติศาสตร์และสถาบันทางการเมือง, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท มายด์ พับลิชชิ่ง จำกัด, ๒๕๔๕), หน้า ๗๗-๗๘.

นโยบายรัฐบาลที่ส่งผลกระทบต่อการเมืองไทยอย่างมาก ก็คือ การยอมให้ กองทัพญี่ปุ่นเดินผ่านประเทศไทยได้เมื่อเดือนธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๔ ซึ่งในประเด็นนี้ นายปรีดีไม่เห็นด้วย แต่ก็แพ้มติเสียงข้างมากในสภาฯ หลังจากนั้นไม่กี่วันญี่ปุ่นได้ขอกู้เงินจาก ประเทศไทยเพื่อนำไปใช้จ่ายทางทหาร ซึ่งจอมพล ป.ยินยอมให้กู้เป็นเงินบาท แต่นายปรีดี ได้คัดค้านเพราะเกรงปัญหาเงินเฟ้อ จากความเห็นที่แตกต่างเป็นเหตุให้ญี่ปุ่นกดดันรัฐบาล ไทยจนทำให้นายปรีดีต้องออกจากคณะรัฐบาลและไปดำรงตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแทน พระองค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลฯ รัชกาลที่ ๘ แต่เพียงตำแหน่งเดียว

จอมพล ป. ตัดสินใจเข้าร่วมสงครามโลกครั้งที่ ๒ โดยอยู่ฝ่ายญี่ปุ่น ด้วยความ เชื่อมั่นว่า ฝ่ายสัมพันธมิตรจะเป็นฝ่ายพ่ายแพ้ ซึ่งจะส่งผลดีต่อประเทศไทยในการที่จะ ได้คืนแดนที่สูญเสียแก่ชาติมหาอำนาจตะวันตกคืนมา แต่เหตุการณ์ไม่ได้เป็นไปตามที่ คาดหวัง ความนิยมในตัวจอมพล ป. จึงลดต่ำลง และได้ลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี หลังจากนั้นสภาฯ ก็มีมติสนับสนุนให้นายควง อภัยวงศ์ เป็นนายกรัฐมนตรี และดำรง ตำแหน่งจนกระทั่งญี่ปุ่นแพ้สงคราม จึงลาออกตามสถานการณ์สันติภาพ และสภาฯก็ได้มี มติให้นายทวี บุญยเกตุ เป็นนายกรัฐมนตรี เพื่อรอ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช ที่กำลังเดินทาง กลับมารับตำแหน่งนายกรัฐมนตรี

แม้ว่าญี่ปุ่นเป็นฝ่ายแพ้สงคราม ประเทศไทยในฐานะเป็นพันธมิตรกับญี่ปุ่นกลับ รอดพ้นจากการตกเป็นประเทศผู้พ่ายแพ้สงครามได้ เพราะมี ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช เอกอัครราชทูต ไทยประจำกรุงวอชิงตัน ปฏิเสธที่จะส่งสาส์นประกาศสงครามกับฝ่าย พันธมิตรให้แก่รัฐบาลอเมริกา และขบวนการเสรีไทยทั้งในและนอกประเทศ ได้ให้ความ ร่วมมือกับฝ่ายสัมพันธมิตรและไม่เห็นด้วยกับการตัดสินใจของรัฐบาลในการเข้าร่วมสงคราม โดยอยู่ฝ่ายญี่ปุ่น

จากเหตุการณ์ทั้งหมดทำให้กลุ่มของจอมพล ป. ลดบทบาททางการเมืองลงไป และส่งผลให้กลุ่มเสรีนิยม (Liberalism) ของนายปรีดีก้าวขึ้นมาอีกครั้งหนึ่ง เมื่อ ม.ร.ว. เสนีย์ ยุบสภาฯ เมื่อวันที่ ๖ มกราคม พ.ศ. ๒๔๘๖ และจัดให้มีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทน ราษฎร ภายหลังจากการเลือกตั้ง นายควง อภัยวงศ์ ก็ได้รับตำแหน่งนายกรัฐมนตรี แต่ก็อยู่ใน ตำแหน่งได้เพียง ๔๕ วัน เท่านั้น เพราะแพ้มติสภาฯ จึงต้องลาออก เป็นเหตุให้นายปรีดี ได้รับการสนับสนุนจากสภาฯ ให้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี

ผลงานที่สำคัญของรัฐบาลคือ การประกาศใช้รัฐธรรมนูญฯ ฉบับ พ.ศ. ๒๔๘๕ ซึ่งนายปรีดีเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการร่างรัฐธรรมนูญ ซึ่งสาระสำคัญของรัฐธรรมนูญคือ การยกเลิกสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภท ๒ ที่มาจากการแต่งตั้งและใช้ระบบสองสภา คือ สภาผู้แทนราษฎร (House of Representatives) ที่มาจากการเลือกตั้งโดยตรงกับพฤฒิสภา หรือสภาอาวุโส (The Upper House) ซึ่งมาจากการเลือกตั้งของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร อีกทั้งมีการยกเลิกพระราชบัญญัติว่าด้วยคอมมิวนิสต์ พ.ศ. ๒๔๗๕ ซึ่งถือว่าเป็นการสะท้อนเจตนารมณ์และหลักการประชาธิปไตยที่แท้จริง ผลที่ตามมาคือ มีพรรคการเมืองก่อตั้งขึ้นมากมาย เช่น พรรคแนวร่วมรัฐธรรมนูญ ของ พลเรือตรี หลวงธำรงนาวาสวัสดิ์ และพรรคประชาธิปไตย ของ นายควง อภัยวงศ์ เป็นต้น

กล่าวโดยสรุป หลังจากการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ เป็นต้นมา ประเทศไทยตกอยู่ในวัฏจักรแห่งการรัฐประหาร และถูกปกครองด้วยเผด็จการทหารเป็นส่วนใหญ่ ส่งผลให้การปกครองระบอบประชาธิปไตยของไทยมีพัฒนาการที่ชะงักงันขาดความต่อเนื่องแม้ในระยะต่อมารัฐบาลได้จัดให้มีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร หากพิจารณาถึงเนื้อแท้แล้วก็จะพบว่า เป็นการเลือกตั้งที่เป็นภาพลวงมากกว่าที่จะเป็นการเลือกตั้งที่แท้จริงตามกระบวนการทางประชาธิปไตย ภายหลังกมีพระราชบัญญัติพรรคการเมือง รัฐบาลภายใต้การนำของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ก็จัดให้มีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรทั่วประเทศในวันที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๐๐ แต่ในช่วงก่อนการเลือกตั้งได้เกิดรอยร้าวขึ้นระหว่าง จอมสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ผู้นำฝ่ายทหาร กับพลตำรวจเอกเผ่า ศรียานนท์ ผู้นำฝ่ายตำรวจ ซึ่งการแตกแยกระหว่างบุคคลทั้งสองส่งผลกระทบต่อเสถียรภาพของรัฐอย่างมาก ผลการเลือกตั้งเป็นไปตามที่คาดหมายแต่ชัยชนะของรัฐบาลก็เป็นชัยชนะที่มีมลทิน เพราะพรรคเสรีนิยมซึ่งได้ทุ่มเทกลวิธีในการหาเสียงอย่างหนัก ทั้งวิธีการที่ถูกต้องและไม่ถูกต้องตามระบอบประชาธิปไตย เช่น การซื้อเสียง การใช้อิทธิพลข่มขู่ ฯลฯ

ภายหลังกการเลือกตั้งสิ้นสุดลง ได้เกิดกระแสต่อต้านการเลือกตั้งครั้งนี้อย่างกว้างขวางหนังสือพิมพ์แทบทุกฉบับกล่าวโจมตีรัฐบาล นิสิตนักศึกษาเริ่มเคลื่อนไหวเพื่อทำการประท้วงผลการเลือกตั้ง ในที่สุดรัฐบาลได้ประกาศภาวะฉุกเฉินเมื่อวันที่ ๒ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๐๐ และแต่งตั้ง จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมและผู้บังคับบัญชาการทหารบกเป็นผู้อำนวยการรักษาความสงบ ที่มีอำนาจควบคุมและสั่งการกองกำลังได้ทั้งสามกองทัพรวมทั้งตำรวจด้วย แม้รัฐบาลสามารถทำให้กระแสต่อต้านยุติลง

ได้ แต่ก็ไม่ได้หมายความว่ากระแสความไม่พอใจที่มีต่อรัฐบาลจะลดลงแต่ประการใด โดยเฉพาะกลุ่มนิสิตนักศึกษาที่ก่อการชุมนุมและกล่าวโจมตีรัฐบาลที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และพร้อมใจกันลดธงครึ่งเสาเพื่อเป็นการไว้อาลัย “ประชาธิปไตย” ที่ได้ตายไปจากประเทศไทย^{๓๓} ขบวนการนิสิตนักศึกษาได้มีการรวมตัวกันจัดตั้งเป็น “สหภาพนิสิตนักศึกษา” มาตั้งแต่ ๒๔๕๕ และขบวนการนักศึกษานี้เองมีบทบาทสำคัญในการเคลื่อนไหวคัดค้านด้านการเลือกตั้งที่ไม่สะอาดครั้งนี้ เมื่อการคัดค้านของนักศึกษาไม่ได้รับการตอบรับจากรัฐบาล จึงทำให้เกิดการชุมนุมกันขึ้นที่ท้องสนามหลวง และได้เดินขบวนไปยังกระทรวงมหาดไทย เพื่อยื่นข้อเสนอ ๕ ข้อ คือ^{๓๔}

- ๑) ให้รัฐบาลยกเลิกประกาศภาวะฉุกเฉิน
- ๒) ให้รัฐบาลถือว่าการเลือกตั้งครั้งนี้เป็นโมฆะ
- ๓) ให้มีการเลือกตั้งใหม่ โดยมีนิสิตนักศึกษาเป็นกรรมการร่วมในทุกหน่วยเลือกตั้ง

๔) ให้มีการสอบสวนและลงโทษผู้กระทำความผิดในการเลือกตั้ง

๕) กระทรวงมหาดไทยจะต้องให้คำตอบภายใน ๒๔ ชั่วโมง

แต่กระทรวงมหาดไทยไม่สามารถให้คำตอบอันเป็นที่น่าพอใจแก่กลุ่มประท้วงได้จึงได้เคลื่อนขบวนไปยังทำเนียบรัฐบาล ฝ่ายรัฐบาลได้สั่งการให้จอมพลสฤษดิ์เป็นผู้นำมาสกัดฝูงชนด้วยการสั่งห้ามทหารใช้กำลังเข้าปราบปรามกลุ่มผู้ประท้วงและปล่อยให้ขบวนการผู้ประท้วงผ่านไป ด้วยเกรงจะเกิดการปะทะกันขึ้นได้ขบวนการผู้ประท้วงได้เคลื่อนตัวไปพึ่งประตูทำเนียบรัฐบาลและขอเจรจากับจอมพล ป. พิบูลสงคราม แต่การเจรจาของทั้งสองฝ่ายไม่ประสบความสำเร็จ เพราะ จอมพล ป. กล่าวว่าการจะให้ยกเลิกผลการเลือกตั้งได้นั้นควรจะให้ศาลยุติธรรมเป็นผู้ตัดสินในที่สุดจอมพลสฤษดิ์ก็ออกมาเป็นผู้เจรจาแทน อีกทั้งยังได้ให้สัญญาด้วยว่า จะทำการสอบสวนในเรื่องที่ประชาชนกำลังขังใจอยู่ ส่งผลให้กลุ่มผู้ประท้วงพอใจและยอมสลายการประท้วง เป็นผลในการสร้างคะแนนนิยมในตัวจอมพลสฤษดิ์และยกเลิกตำแหน่งผู้อำนวยการรักษาความสงบ

^{๓๓} มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, เอกสารการสอนชุดประวัติศาสตร์สังคมและการเมืองไทย, (นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๓๑), หน้า ๖๖๒.

แต่อย่างไรก็ตามในกลุ่มผู้นำทางการเมืองยังคงคุกรุ่นไปด้วยความขัดแย้งกันหลายฝ่ายด้วยกัน จนในที่สุดความขัดแย้งระหว่างจอมพล ป. กับจอมพลสฤษดิ์ก็รุนแรงยิ่งขึ้นเมื่อจอมพลสฤษดิ์เป็นผู้อยู่เบื้องหลังการก่อตั้ง “พรรคสหภูมิ” และพรรคสหภูมิก็ได้ทำหน้าที่เป็นพรรคฝ่ายค้านร่วมกับพรรคประชาธิปไตยอีกด้วย จากนั้นเมื่อวันที่ ๑๖ กันยายน พ.ศ. ๒๕๐๐ จอมพลสฤษดิ์ ก็ก่อตั้งรัฐประหารเป็นผลสำเร็จ ภายใต้อำนาจรัฐประหารสามารถยึดอำนาจได้แล้วก็มีคำสั่งยกเลิกรัฐธรรมนูญฉบับที่ใช้อยู่และนำรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. ๒๔๗๕ แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. ๒๔๙๕ กลับมาใช้อีกครั้ง เป็นเหตุให้รัฐสภาถูกปิดและมีข้อกำหนดใช้อำนาจแก่คณะรัฐประหารที่จะแต่งตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรพร้อมกับกำหนดตัวบุคคลที่จะเข้ามารับตำแหน่งผู้นำทางการเมือง รัฐก็มีมติเป็นเอกฉันท์ให้นายพจน์ สารสิน เป็นผู้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี รัฐบาลชุดนี้เป็นเพียงชุดรักษาการและลาออกไปภายหลังจัดให้มีการเลือกตั้งในวันที่ ๑๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๐๐ ผลปรากฏว่าพรรคสหภูมิอันเป็นพรรคที่สนับสนุน จอมพลสฤษดิ์ได้คะแนนเสียงข้างมากในสภาฯ ทำให้จอมพลสฤษดิ์ได้รับการเสนอชื่อเป็นนายกรัฐมนตรี แต่กลับปฏิเสธด้วยเหตุผลที่ว่าสุขภาพไม่ดี ส่งผลให้สภาฯ มีมติสนับสนุน พลโทถนอม กิตติขจร ขึ้นเป็นนายกรัฐมนตรี

ภายหลังจัดตั้งรัฐบาลเป็นที่เรียบร้อยแล้ว จอมพลสฤษดิ์ได้รวบรวมสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจากพรรคต่างๆ ทั้งพรรคสหภูมิ พรรคเสรีมนังคศิลา ฯลฯ โดยจอมพลสฤษดิ์เป็นหัวหน้าพรรค หลังจากนั้นที่ได้จัดการเรื่องทางการเมืองจนเชื่อได้ว่ารัฐบาลสามารถบริหารประเทศได้อย่างมีประสิทธิภาพแล้วจอมพลสฤษดิ์ก็ได้เดินทางไปรักษาสุขภาพที่สหรัฐอเมริกาแต่เหตุการณ์ก็ไม่ได้เป็นอย่างที่คิด เพราะมีการแตกแยกกันระหว่างพรรค อันเป็นผลสืบเนื่องมาจากการมีสมาชิกที่มาจากหลายพรรคการเมือง แม้พลโทถนอมเอง ก็ไม่สามารถสร้างความพอใจให้แก่สมาชิกพรรคได้ทุกคนจึงเกิดปัญหาหลายด้านตามมา เช่น ปัญหาทางการเมือง ปัญหาทางเศรษฐกิจ เป็นต้น จากวิกฤตการณ์ทางการเมืองที่ดูเหมือนรัฐบาลจะไม่สามารถควบคุมสถานการณ์ได้ทำให้ จอมพลสฤษดิ์ ต้องเดินทางกลับประเทศไทยอย่างลับๆ และมีการพบปะเพื่อปรึกษาหารือกับบุคคลหลายคนถึงเรื่องสถานการณ์ของบ้านเมือง และในวันที่ ๒๐ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๐๑ พลโทถนอมได้นำคณะนายกรัฐมนตรีกราบบังคมทูลลาออกจากการเป็นรัฐบาล และเข้าร่วมกับจอมพลสฤษดิ์เพื่อทำการรัฐประหารในวันเดียวกัน

ภายหลังการรัฐประหาร ได้มีคำสั่งยกเลิกรัฐธรรมนูญฯ พ.ศ. ๒๕๕๗ แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. ๒๕๕๕ ยกเลิกพรรคการเมือง ยกเลิกสหภาพและสหพันธ์อย่างเข้มงวดและมีนโยบายปราบคอมมิวนิสต์และอันธพาลอย่างเด็ดขาด

การทำรัฐประหารนี้แตกต่างไปจากการยึดอำนาจจากรัฐบาลของจอมพล ป. ประเคินที่ไม่ยินยอมให้การปกครองระบอบประชาธิปไตยแบบตะวันตกสามารถดำเนินต่อไปได้ โดยอ้างว่าไม่เหมาะสมกับประเทศไทย และนำเสนอรูปแบบการปกครองใหม่ ซึ่งมีลักษณะดังนี้

๑. ประการแรก การเมืองต้องอาศัยหลักการและอุดมการณ์ของไทย หันมาสร้างประชาธิปไตยแบบไทยแทนที่จะเลียนแบบมาจากตะวันตก

๒. ประการสอง ให้รัฐมีอำนาจสูงสุด เป็นตัวแทนของประชาชนทำหน้าที่ในการกำหนดแนวทางของชาติ เพื่อความเป็นระเบียบของประเทศ และยกเลิกพรรคการเมืองแบบตะวันตก

๓. ประการที่สาม การปกครองประเทศจะต้องมีลักษณะพ่อปกครองลูก

เพื่อเป็นการสร้างการปกครองระบอบประชาธิปไตยในรูปแบบของไทย จึงต้องทำการถ่ายโอนอำนาจในการบริหารปกครองประเทศทั้งหมดมาไว้ที่คณะรัฐประหาร ซึ่งเป็นลักษณะการปกครองแบบเผด็จการอำนาจนิยม (Authoritarianism) ต่อมารัฐบาลได้ประกาศใช้รัฐธรรมนูญฯ ฉบับ พ.ศ. ๒๕๐๒ ซึ่งเป็นรัฐธรรมนูญชั่วคราว มีบทบัญญัติเพียง ๒๐ มาตรา ให้อำนาจแก่นายกรัฐมนตรีอย่างมาก การให้อำนาจพิเศษในสถานการณ์อย่างนี้กล่าวกันว่าเป็นการ ดำเนินการตามแบบอย่างและหลักการของรัฐธรรมนูญฝรั่งเศส สมัยของประธานาธิบดี เดอโก

ในรัฐธรรมนูญฯ ได้กำหนดให้มีสภาร่างรัฐธรรมนูญทำหน้าที่ในการร่างรัฐธรรมนูญฉบับถาวรและทำหน้าที่เป็นรัฐสภาไปพร้อมๆ กัน ซึ่งสมาชิกของสภาฯ ทั้งหมดมาจากการแต่งตั้งโดยมีพระบรมราชโองการแต่งตั้งเมื่อวันที่ ๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๐๒ จากนั้น สภาฯ ในฐานะรัฐสภาได้มีมติสนับสนุนให้จอมพลสฤษดิ์ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี นอกจากนี้ยังควบคุมตำแหน่งผู้บัญชาการทหารบก และอธิบดีกรมตำรวจอีกด้วย จึงทำให้รัฐบาลสามารถบริหารประเทศได้อย่างมีประสิทธิภาพ

รัฐบาลเผด็จการทหารของจอมพลถนอม กิตติขจร

ภายหลังการออกกฎหมายของ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ในวันที่ ๘ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๐๖ พลเอกถนอม กิตติขจร ก็ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี การบริหารประเทศของรัฐบาล ภายใต้ระบอบพรรคการเมืองไม่ได้เป็นไปอย่างราบรื่นเหมือนการบริหารภายใต้อำนาจเผด็จการ ปัญหามากมายที่ส่งผลกระทบต่อเสถียรภาพของรัฐบาล เช่น ความขัดแย้งระหว่างพรรคร่วมรัฐบาลจากการเรียกร้องผลประโยชน์ ภาวะเงินเฟ้อ การไม่สามารถควบคุมเสียงสมาชิกของพรรคร่วมรัฐบาลได้ ฯลฯ จากปัญหามากมายดังกล่าวที่รุนแรงจึงทำให้จอมพลถนอมตัดสินใจทำการรัฐประหารตัวเอง เมื่อวันที่ ๑๗ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๑๔ หลังจากทำการรัฐประหารตัวเอง จอมพลถนอมก็ประกาศยกเลิกรัฐธรรมนูญฯ พ.ศ. ๒๕๑๑ และให้อำนาจหัวหน้าคณะปฏิวัติเป็นผู้มีอำนาจสูงของข้าราชการทหารและพลเรือน

การเข้ามาบริหารประเทศโดยทำรัฐประหารครั้งนี้ต้องประสบปัญหา เพราะเป็นการเข้ามาบริหารประเทศท่ามกลางการตื่นตัวทางการเมืองอย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะในกลุ่มนิสิตนักศึกษา ซึ่งได้เริ่มมีบทบาทอย่างต่อเนื่องมาตั้งแต่การเลือกตั้ง พ.ศ. ๒๕๑๒ และได้มีการเลือกตั้ง “ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยหรือ สนท. (The National Student Center of Thailand หรือ NSCT)” เมื่อวันที่ ๑ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๑๓ ผลงานของการนิสิตนักศึกษาได้มีมาอย่างต่อเนื่อง เช่น การรณรงค์ต่อต้านสินค้าญี่ปุ่น การประท้วงกรณีการลอบฆ่านักศึกษามหาวิทยาลัยรามคำแหงที่ไปร่วมประท้วงกรณีนักการเมืองนำเฮลิคอปเตอร์ของราชการไปล่าสัตว์ที่ป่าทุ่งใหญ่ ฯลฯ จนกลายเป็นเหตุการณ์วันมหาวิปโยค ๑๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๖ และเป็นจุดจบของรัฐบาลเผด็จการจอมพลถนอม

๓.๔.๒.๔.๓ ระยะเวลาปัจจุบัน (Present Period)

จากเหตุการณ์ชุมนุมประท้วงเมื่อวันที่ ๑๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๖ จบลงด้วยชัยชนะของนิสิต นักศึกษา และประชาชน รัฐบาลเผด็จการที่เคยครองอำนาจต้องยุติบทบาทพร้อมการเดินทางเพื่อไปลอบหนียังต่างประเทศ จากนั้นได้มีพระราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ นายสัญญา ธรรมศักดิ์ เป็นนายกรัฐมนตรี บรรยายกาศทางการเมืองในช่วงหลังเหตุการณ์ ๑๔ ตุลาคม เป็นไปอย่างเสรีภาพและการมีส่วนร่วมทางการเมือง การชุมนุมประท้วงของประชาชนเกิดขึ้นบ่อยครั้ง องค์กรอิสระและกลุ่มผลประโยชน์ รวมทั้งพรรคการเมืองเกิดขึ้นมากมาย

ต่อมาได้มีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญฯ ฉบับ พ.ศ. ๒๕๑๗ ซึ่งเป็นรัฐธรรมนูญที่มีความเป็นประชาธิปไตยมากฉบับหนึ่ง การเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรได้ถูกจัดให้มี

ขึ้นในวันที่ ๒๖ มกราคม พ.ศ. ๒๕๑๘ และพรรคประชาธิปัตย์ได้ที่นั่งในสภามากที่สุด ทำให้ ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมชย์ ในฐานะหัวหน้าพรรคจึงได้รับการสนับสนุนให้ดำรงตำแหน่ง นายกรัฐมนตรี แต่การแถลงนโยบายของรัฐบาลไม่ผ่านความเห็นชอบจากสภา เป็นเหตุให้ ต้องลาออกจากการบริหารประเทศ แต่สภา ก็มีมติสนับสนุนให้ ม.ร.ว. เสนีย์ ดำรงตำแหน่ง นายกรัฐมนตรีต่อไป ทำให้การจัดตั้งรัฐบาลของ ม.ร.ว. เสนีย์ เกิดขึ้นอีกครั้งในปีเดียวกัน

๓.๕ ระบอบประชาธิปไตยในสังคมปัจจุบัน

ในบทนี้ ผู้วิจัยจะพูดถึงในส่วนที่เป็นระบอบประชาธิปไตยในสังคมปัจจุบันที่ เน้นเฉพาะประเทศไทย เป็นส่วนใหญ่ เพื่อให้ใกล้กับสถานการณ์แห่งความเป็นจริง และ ประชาชนคนไทยทุกคนได้สัมผัสอยู่ทุกเมื่อ แม้ว่าประเทศไทยจะมีการเปลี่ยนแปลงการ ปกครอง จากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชมาเป็นระบอบประชาธิปไตย ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๗๕ เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน นับเป็นเวลา ๗๒ ปีแล้ว ถึงกระนั้นก็ยังมิขอลงเคียงกันอยู่ว่า ประเทศไทยของเรา มีระบอบการปกครองที่เป็นประชาธิปไตยเต็มใบหรือยัง เพราะหาก ศึกษาจากประวัติศาสตร์การเมืองการปกครองของไทยช่วงระยะเวลาที่ผ่านมา รวม ๗๐ ปีมานี้ จะพบข้อเท็จจริงว่ามีการรัฐประหารล้มล้างรัฐบาล รวม ๑๘ ครั้ง คิดเฉลี่ย ๒.๗ ปีต่อครั้ง^{๓๕} ซึ่งให้เห็นว่าเสถียรภาพของระบอบประชาธิปไตยยังไม่มั่นคงแม้ว่าจะมีการพัฒนาเรื่อยมา จะ พบว่ามีการปรับใช้รัฐธรรมนูญมาตลอด จากปี พ.ศ. ๒๔๗๕ ถึงปี พ.ศ. จนถึงปัจจุบันรวม ระยะเวลา ๗๒ ปี รวม ๑๖ ฉบับ คิดเฉลี่ย ๔.๕ ปีต่อฉบับ^{๓๖}

๓.๕.๑ รัฐธรรมนูญ (Constitution)

ในทางรัฐศาสตร์ถือว่ารัฐธรรมนูญ (Constitution) เป็นกฎหมายสูงสุด (Supreme law) และกฎหมายมูลฐาน (Fundamental law) เพราะรัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายที่วางกำหนด กฎเกณฑ์เกี่ยวกับกลไกของรัฐบาลโดยทั่วไป นอกจากนั้น รัฐธรรมนูญมีลักษณะการบังคับใช้

^{๓๕} ดร. สุรพล สุขะพรหม, “ความคิดทางการเมือง : ประชาธิปไตยตามแนวคิดพระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต)” <http://www.mcu.ac.th/article/article_file/13dissertation47.html> ๒๓ มีนาคม ๒๕๔๘.

^{๓๖} เรื่องเดียวกัน, ดูรายละเอียดเพิ่มเติมจาก ดร. สุรพล สุขะพรหม, “ความคิดทางการเมือง : ประชาธิปไตยตามแนวคิดพระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต)”

<http://www.mcu.ac.th/article/article_file/13dissertation47.html> ๒๓ มีนาคม ๒๕๔๘.

เหนือกฎหมายธรรมดา ฉะนั้นกฎหมายใดที่ขัดกับรัฐธรรมนูญ กฎหมายนั้นก็เป็นโมฆะไม่มีผลใช้บังคับตามกฎหมาย^{๓๓} จากสภาพปัญหาทางการเมืองที่เกิดขึ้นอย่างรุนแรงในระบบการเมืองไทย ในช่วงระยะเวลาหลังปี ๒๕๑๖ ได้นำมาสู่การเรียกร้องให้มีการปฏิรูปการเมืองเพื่อแก้ไขปัญหาในระบบการเมืองทั้งระบบ ด้วยกระแสเรียกร้องที่มีพัฒนาการอย่างต่อเนื่อง ในปี พ.ศ. ๒๕๓๕ จึงได้มีการแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๓๕ ในมาตรา ๑๑ เพื่อจัดให้มี “สภาร่างรัฐธรรมนูญ” ขึ้นทำหน้าที่ในการจัดทำร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ทั้งฉบับ และนับแต่นั้นเป็นต้นมา “การปฏิรูปการเมือง (Political Reform) ในประเทศไทย จึงเริ่มต้นขึ้นอย่างเป็นรูปธรรม โดยผ่านองค์กรขนาดใหญ่ซึ่งเรียกว่า “สภาร่างรัฐธรรมนูญ” ที่ประสงค์ให้เป็นองค์กรของประชาชนอย่างแท้จริง^{๓๔}

๓.๕.๒.๑ ความเป็นของรัฐธรรมนูญฉบับประชาชน

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๖) พ.ศ. ๒๕๓๕ ได้แก้ไขเพิ่มเติมหมวด ๑๒ ว่าด้วย “การจัดทำรัฐธรรมนูญฉบับใหม่” แยกต่างหากจากหมวด ๑๑ เดิมที่ว่าด้วย “การแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญ” ทั้งนี้ในการจัดทำรัฐธรรมนูญสภาร่างรัฐธรรมนูญจะต้องคำนึงถึงความคิดเห็นของประชาชนเป็นสำคัญ

๓.๕.๑.๒ หลักการของรัฐธรรมนูญ

มาตรา ๓ ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๔๐ เป็นมาตราหลักพื้นฐานที่สำคัญที่สุด มาตรานี้กล่าวว่า “อำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชนชาวไทย พระมหากษัตริย์ผู้ทรงเป็นประมุขทรงใช้อำนาจนั้นทางรัฐสภา คณะรัฐมนตรี และศาลตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญนี้”

แปลความได้ว่า อำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชนชาวไทย พระมหากษัตริย์ผู้ทรงเป็นประมุขทรงใช้อำนาจนั้นทางรัฐสภา คณะรัฐมนตรี และศาลตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ ซึ่งหมายความว่า ทางการเมืองนั้นประชาชนมีอำนาจสูงสุด แต่การใช้อำนาจทางกฎหมายต้องใช้ผ่านสถาบันรัฐสภา คณะรัฐมนตรี และศาลที่พิพากษาอรรถคดีตาม

^{๓๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๗.

^{๓๔} รองศาสตราจารย์ ดร. อมร รักษาสัตย์, ศาสตราจารย์ และคณะ, การเมืองการปกครองไทย – ตามรัฐธรรมนูญฉบับประชาชน, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ วิ.เจ. พรินติ้ง, ๒๕๔๕), หน้า ๑๘๔.

กฎหมายที่ตราไว้แล้ว ในพระปรมาภิไธยของพระมหากษัตริย์และตามขอบเขตที่รัฐธรรมนูญบัญญัติไว้เท่านั้น องค์ประกอบของผู้ใช้อำนาจก็จะต้องมีสถาบันพระมหากษัตริย์ และสถาบันทั้งสามดังกล่าว อำนาจอื่นๆ ในสังคมเป็นอำนาจทางการเมืองมิใช่อำนาจตามกฎหมาย

ตามหลักการของมาตรา ๓ นี้ จะเห็นได้ว่าอำนาจอธิปไตยตามกฎหมาย (ซึ่งแตกต่างจากอำนาจอธิปไตยทางการเมือง) มิได้อยู่ที่รัฐสภาเท่านั้น แต่แยกกันอยู่ในสามสถาบันหลักดังกล่าว อำนาจของรัฐสภาและองค์การอื่นๆ จะมีอะไรบ้างก็ต้องเป็นไปตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญ การกำหนดหลักการที่สำคัญดังกล่าว และหลักการอื่นๆ ตามมา ทำให้ รัฐสภาไทยมีความแตกต่างจากทั้งของอังกฤษ และของสหรัฐอเมริกา ซึ่งควรจะต้องกล่าวถึงเพื่อให้เกิดความเข้าใจเอกลักษณ์ของระบบรัฐสภาไทยให้มากยิ่งขึ้น

๓.๕.๑.๒ ความเหมือนกันและแตกต่างกันระหว่างระบบการปกครองของไทย และระบบการปกครองของอังกฤษ

ความเหมือนกัน ในภาพกว้างๆ ก็คือ ทั้งสองประเทศมีระบบการปกครองแบบรัฐสภา คือยึดรัฐสภาเป็นศูนย์กลาง มีสถาบันพระมหากษัตริย์เป็นประมุข มีระบบคณะรัฐมนตรีรับผิดชอบต่อรัฐสภา มีความเป็นรัฐเดี่ยวมิใช่ระบบสหพันธรัฐ

ข้อแตกต่างที่สำคัญ คือ ระบบการปกครองของอังกฤษยึดหลักอำนาจอธิปไตยของรัฐสภา เป็นหลักการพื้นฐานของรัฐธรรมนูญ รัฐสภาอังกฤษสามารถออกกฎหมายใดๆ ก็ได้ สามารถยกเลิกกฎหมายเดิมก็ได้ ไม่มีขอบเขตของอำนาจ ไม่มีข้อจำกัดของรัฐธรรมนูญ เพราะไม่มีรัฐธรรมนูญลายลักษณ์อักษรตราขึ้นไว้โดยเฉพาะ ตามแนวคิดของรัฐธรรมนูญอังกฤษ อำนาจนิติบัญญัติ คืออำนาจสูงสุดกว่าอำนาจด้านการบริหาร (ซึ่งเป็นการบังคับใช้กฎหมาย) และอำนาจตุลาการ ซึ่งเป็นการตีความหรือวินิจฉัยข้อขัดแย้งอันเกิดจากการบังคับใช้กฎหมาย อำนาจอธิปไตยที่แท้จริงคืออำนาจนิติบัญญัติ

สำหรับรัฐธรรมนูญไทย ตามมาตรา ๓ ดังกล่าวมาแล้ว อำนาจอธิปไตยตามหลักรัฐธรรมนูญไทยสามารถแบ่งการใช้อำนาจได้ทางรัฐสภา ทางคณะรัฐมนตรี และทางศาล โดยไม่มีการระบุว่าอำนาจใดใหญ่ที่สุดหรือสำคัญกว่ากัน

ข้อแตกต่างประการที่สอง คือ ระบบรัฐสภาของอังกฤษเป็นระบบศูนย์รวมของอำนาจกล่าวคือ อำนาจอธิปไตย อำนาจบริหาร และตุลาการรวมศูนย์อยู่ที่รัฐสภา อำนาจบริหารนั้นคณะรัฐมนตรีเป็นผู้ใช้อำนาจก็จริง แต่โดยความยินยอมเห็นชอบของฝ่ายนิติบัญญัติ (Legislative) ส่วนอำนาจตุลาการนั้นสภาขุนนางก็มีสถานะภาพและอำนาจของศาลฎีกาสูงสุด ไม่มีศาลใดจะสูงไปกว่าศาลของสภาขุนนางนี้คือ ลักษณะพิเศษของระบบรัฐสภาของอังกฤษที่มิได้มีการแยกอำนาจที่แท้จริง (วิชัย, ๑๐-๑๑)

สำหรับรัฐสภาไทยในส่วนของความสัมพันธ์กับฝ่ายบริหารหรือคณะรัฐมนตรีเดิมมีลักษณะคล้ายของอังกฤษคือผูกโยงไว้ด้วยกัน แต่ตามรัฐธรรมนูญปัจจุบันได้มีการเปลี่ยนแปลงบทบาทและหน้าที่ของรัฐมนตรี มิให้ทำหน้าที่หรือมีฐานะเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรหรือวุฒิสภา (มาตรา ๒๐๔) ฉะนั้นจึงมีแนวโน้มของการเปลี่ยนแปลงในด้านความสัมพันธ์ระหว่างคณะรัฐมนตรีและรัฐสภาในอนาคตแต่ในความสัมพันธ์พื้นฐานที่คณะรัฐมนตรีต้องรับผิดชอบต่อรัฐสภายังคงมีอยู่และเป็นหลักการที่อาจกล่าวได้เช่นกันว่ารัฐสภาในสภาพทางปฏิบัติ คืออำนาจสูงสุดแม้ว่ารัฐธรรมนูญจะมีได้กล่าวไว้เช่นนั้น

ในส่วนของความสัมพันธ์ระหว่างอำนาจตุลาการและอำนาจอธิปไตย รัฐธรรมนูญไทยในอดีตได้แยกอำนาจนี้อย่างชัดเจน โดยจัดอำนาจตุลาการให้มีความอิสระจากฝ่ายบริหารและนิติบัญญัติรัฐสภาจะก้าวก่ายอำนาจของศาล เช่น เข้ามามีส่วนการแต่งตั้งผู้พิพากษามีได้ แต่ในรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ถือว่าอำนาจตุลาการจะขาดจากการผูกพันโยงใยจากประชาชนไม่ได้จึงให้วุฒิสภาตั้งผู้ทรงคุณวุฒิ ๒ ท่าน ไปอยู่ในคณะกรรมการตุลาการศาลยุติธรรม ส่วนของอำนาจตุลาการด้านการตีความรัฐธรรมนูญได้มีการจัดตั้งศาลรัฐธรรมนูญขึ้นเป็นองค์กรอิสระแต่ผูกโยงกับวุฒิสภา

๓.๕.๑.๓ ความแตกต่างระหว่างระบบการปกครองไทยกับระบบการปกครองของสหรัฐอเมริกา

ระบบการปกครองของไทย ยังคงเป็นระบบรัฐสภาที่คล้ายคลึงไปทางอังกฤษ แม้ว่าจะมีความแตกต่างในหลายๆ ประเด็น แต่ระบบการปกครองแบบรัฐสภามีความแตกต่างจากระบบสหพันธรัฐหรือระบบประธานาธิบดีของสหรัฐอเมริกาใน ๒ ประเด็นหลักดังนี้

๑) ระบบสหพันธรัฐของสหรัฐ เป็นระบบที่มีการแบ่งอำนาจระหว่างส่วนของสหพันธ์กับส่วนของมลรัฐอำนาจใดที่รัฐธรรมนูญกำหนดให้เป็นของสหพันธรัฐก็เป็นของสหพันธรัฐ อำนาจใดที่ไม่กำหนดก็ยังคงอยู่กับมลรัฐทั้งหมด เรียกว่า “อำนาจที่เหลือ” ทั้งนี้เพราะในความเป็นมาเดิม มลรัฐมีอำนาจในการปกครองตนเอง เมื่อมารวมกันเป็นสหรัฐอเมริกาจึงมอบอำนาจบางประการให้ส่วนกลาง เช่น อำนาจการป้องกันประเทศ การต่างประเทศ การธนาคาร เป็นต้น แต่อำนาจอื่นๆ เช่น การศึกษา สาธารณสุข ดำรวจ การดูแลสิ่งแวดล้อม ยังเป็นข้อมูลของมลรัฐต่างๆ

๒) ระบบสหพันธรัฐของอเมริกา เป็นระบบแยกอำนาจ (Separation of Power) และคานอำนาจ (หรือการตรวจสอบและถ่วงดุล Checks and Balance) คือ ทั้งแยกอำนาจและคานอำนาจ คือ แยกอำนาจบริหารออกจากอำนาจนิติบัญญัติและตุลาการ โดยมีการเลือกตั้ง ประธานาธิบดีโดยตรง ฐานอำนาจของฝ่ายบริหารจึงแยกส่วนจากฝ่ายนิติบัญญัติ (Legislative) และประธานาธิบดีก็แต่งตั้งคณะรัฐมนตรีของตนเองโดยไม่เกี่ยวข้องกับกระบวนการของสภาองเกรส นอกจากนี้การดำรงอยู่ของฝ่ายบริหารก็ต้องครบวาระสมัยตามรัฐธรรมนูญกำหนดคือ ๔ ปี ไม่ต้องขึ้นกับความเห็นหรือความไว้วางใจของสภาองเกรส ขณะเดียวกันรัฐสภา ซึ่งมี ๒ สภา ก็มีอำนาจนิติบัญญัติมีฐานอำนาจแยกไปต่างหาก สามารถดำรงอยู่ได้โดยไม่ต้องถูกยุบโดยฝ่ายบริหาร ส่วนศาลซึ่งใช้อำนาจตุลาการ ก็มีอำนาจอิสระจากสองอำนาจแรกในการปฏิบัติหน้าที่ แต่ในการแต่งตั้งยังโยงใยกับอำนาจบริหารและนิติบัญญัติ

แต่ทั้งสามอำนาจที่แยกออกจากกัน ก็มีลักษณะของการคานอำนาจอยู่ด้วยกันโดยวุฒิสภาต้องให้ความเห็นชอบต่อการเสนอชื่อบุคคลของประธานาธิบดีในการแต่งตั้งข้าราชการระดับสูง เช่น ผู้พิพากษาศาลฎีกาและศาลอื่นๆ ของสหรัฐ, อัยการสูงสุด เอกอัครราชทูต และรัฐมนตรีและผู้ดำรงตำแหน่งบริหารระดับสูงของกระทรวงต่างๆ ถึง ๗,๐๐๐ ตำแหน่ง ขณะเดียวกันประธานาธิบดีก็สามารถยับยั้งร่างกฎหมายของสภาองเกรสได้ชั่วคราวจนกว่าจะออกเสียงเอาชนะการยับยั้งของประธานาธิบดีได้ ส่วนศาลฎีกาซึ่งประธานาธิบดีเสนอชื่อให้วุฒิสภายินยอมก่อนแต่งตั้ง ก็สามารถวินิจฉัยว่ากฎหมายใดขัดต่อรัฐธรรมนูญ นี่คือระบบคานอำนาจและแยกอำนาจของสหรัฐอเมริกาที่ผู้ร่วมกร่างสมัยนั้นต้องการเห็นการใช้อำนาจทั้งสามในขอบเขตจำกัด ไม่ลุแก่อำนาจตนเองและมีความเคารพต่ออำนาจของฝ่ายอื่น และต้องร่วมมือกัน

๓.๕.๒ สถาบันการเมืองที่สำคัญ

ในสถาบันทางการเมืองที่สำคัญในระบอบประชาธิปไตยนั้น โดยทั่วไปประกอบด้วย ๓ สถาบันหลักๆ คือ สถาบันฝ่ายนิติบัญญัติ (Legislative) สถาบันฝ่ายบริหาร (Executive) และสถาบันฝ่ายตุลาการ (Judiciary) ^{๓๕} ซึ่งจะได้นำเสนอแต่ละสถาบัน ดังนี้

๓.๕.๒.๑ สถาบันฝ่ายนิติบัญญัติ

สถาบันฝ่ายนิติบัญญัติมีหน้าที่สำคัญโดยตรงในการออกกฎหมายซึ่งเป็นกลไกและเครื่องมือในการบริหารและการปกครองประเทศ นอกจากนี้ก็ยังทำหน้าที่คุ้มครองรักษาสิทธิเสรีภาพของประชาชน หนึ่งสถาบันฝ่ายนิติบัญญัติในระบบรัฐสภา (Parliamentary Government) ฝ่ายนิติบัญญัติหรือรัฐสภาทำหน้าที่ควบคุมการปฏิบัติหน้าที่หรือการบริหารของสถาบันฝ่ายบริหารด้วย เช่น ให้ความเห็นชอบในนโยบายของรัฐบาล ควบคุมการใช้จ่ายเงินและระบบการภาษีอากรของรัฐบาล การตั้งกระทู้ถามฝ่ายบริหาร รวมทั้งทำหน้าที่ในการไว้วางใจหรือไม่ไว้วางใจ ฝ่ายบริหารอันได้แก่ รัฐมนตรีเป็นรายบุคคลหรือคณะรัฐมนตรีทั้งคณะก็ได้

องค์ประกอบของสถาบันฝ่ายนิติบัญญัติ

อาจกล่าวได้ว่า แหล่งกำเนิดของสถาบันฝ่ายนิติบัญญัติที่ได้มีการจัดตั้งขึ้นอย่างมีระเบียบและระบบ เกิดขึ้นในประเทศอังกฤษเป็นครั้งแรก ในรัชสมัยพระเจ้าวิลเลียม (ค.ศ. ๑๐๖๖-๑๐๘๗) โดยพระองค์ได้ทรงจัดตั้ง “มหาสภา” หรือที่เรียกกันในภาษาละตินว่า “Magnum Consilium” หรือ “Great Council” ในภาษาอังกฤษ พระเจ้าวิลเลียมทรงมีพระบรมราชโองการประกาศแต่งตั้งสมาชิกมหาสภา ซึ่งประกอบด้วยขุนนางฝ่ายฉรรวาส ฝ่ายบรรพชิต และบรรดาผู้ครอบครองที่ดิน สืบต่อกันมาในสมัยพระเจ้าเฮนรีที่ ๓ ได้เกิดการขัดแย้งกับขุนนางชื่อ ซิมอน เดอ มงท์ฟอรัท (Simon de Montfort) ฉะนั้น จะเห็นได้ว่าในระยะเริ่มแรกของการจัดตั้งสถาบันฝ่ายนิติบัญญัตินั้น เป็นเรื่องของการที่สภาเข้าไปมีส่วนร่วมในการใช้อำนาจที่สำคัญของพระมหากษัตริย์ โดยเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวกับเรื่องการ

^{๓๕} อานนท์ อากาภิรม, รัฐศาสตร์เบื้องต้น, หน้า ๖๖-๘๐.

จัดเก็บภาษีอากรและในด้านการใช้จ่ายเงินของพระมหากษัตริย์ สำหรับในปัจจุบันนี้ ประเทศต่างๆ ที่มีรัฐสภานั้น ได้มีการแบ่งสถาบันฝ่ายนิติบัญญัติออกเป็น ๒ ระบบด้วยกันคือ

๑.) ระบบสภาเดียว (Unicameral)

๒) ระบบสองสภา (Bicameral)

๑. ระบบสภาเดียว เป็นระบบที่ได้รับความนิยมและนำมาใช้ปฏิบัติกันน้อยมาก และมักปรากฏว่านิยมใช้ระบบสภาเดียวในการปกครองระดับท้องถิ่นในสหรัฐอเมริกา เช่น ในการปกครองระดับแขวง (Country board) และระดับนคร (city) ส่วนระดับมลรัฐ (state) นั้นมีเพียงมลรัฐเดียว คือ มลรัฐเนแบรสกา (Nebraska)^{๔๐} ในระบบนี้ มีข้อดีข้อเสียที่เห็นได้ดังนี้

ข้อดี คือ

๑. ทำให้การปฏิบัติหน้าที่ของสภาเดียวดำเนินไปด้วยความรวดเร็ว เพราะมีสภาเดียวเป็นผู้พิจารณา

๒. ไม่เปลืองเงินงบประมาณ เพราะจ่ายเงินเดือนให้แก่สมาชิกสภาเพียงสภาเดียว

๓. ไม่มีปัญหาการขัดแย้งระหว่างสภาสูง (วุฒิสภา) กับสภาล่าง (สภาผู้แทนราษฎร) เหมือนกับระบบสองสภา

ข้อเสีย คือ

๑. ระบบสภาเดียวอาจทำให้เกิดการปฏิบัติหน้าที่บกพร่องขาดความรอบคอบ เพราะไม่มีสภาที่สองทำหน้าที่ถ่วงดุล

๒. ระบบสภาเดียวอาจนำไปสู่ระบบเผด็จการในรัฐสภา เพราะไม่มีสภาที่สองเป็นดุลถ่วงอำนาจไว้

๒. ระบบสองสภา วัตถุประสงค์ของการจัดตั้งระบบนี้ ก็เพื่อเปิดโอกาสให้มีสภาที่ประกอบด้วยสมาชิกสภาที่มาจากประชาชนธรรมดาทั่วๆ ไป กับสมาชิกสภาที่มีคุณสมบัติเป็นพิเศษบางประการ เช่น ผู้ที่จะเป็นสมาชิกต้องมีอายุสูงกว่าสมาชิกสูงกว่าสมาชิกสภาที่มาจากประชาชนทั่วไป เป็นต้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศที่มีการปกครองระบอบ

^{๔๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๗.

ประชาธิปไตย เมื่อได้ศึกษาถึงการปฏิบัติหน้าที่ของสภาทั้งสองในระบบสองสภาแล้ว ทำให้สามารถแบ่งระบบสองสภาออกได้เป็น ๒ ประเภทดังนี้

๑. สภาล่าง (The Lower House) โดยทั่วไปนั้นสมาชิกของสภาล่างจะประกอบด้วยบุคคลที่มาจากราษฎรสามัญทั่วไป โดยให้ประชาชนผู้ที่มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้งตามกฎหมายของแต่ละประเทศเป็นผู้เลือกตั้ง ฉะนั้น ตามหลักการแล้วอำนาจหน้าที่ (Authority) สำคัญๆ จึงอยู่ที่สภาล่าง เพราะเป็นสภาที่ได้รับการเลือกตั้งมาจากประชาชน

๒. สภาสูง (The Upper House) เหตุผลของการจัดตั้งสภาสูงขึ้นมา ก็คือว่า ในประเทศอังกฤษได้มีการจัดตั้งสภาสูงหรือสภาขุนนาง (House of Lords) ขึ้นมาเพื่อต้องการแต่งตั้งให้คนชั้นสูงบางกลุ่ม เช่น พระบรมวงศานุวงศ์ ขุนนาง หรือพระทางคริสต์ศาสนา ที่ดำรงตำแหน่งสำคัญ เข้าไปเป็นตัวแทนของพวกตนในสภา ส่วนอเมริกา ได้จัดตั้งสภาสูงหรือวุฒิสภา (Senate) เพื่อให้แต่ละมลรัฐมีผู้แทนของตนเป็นผู้แทนในรัฐสภา (Congress) มลรัฐละ ๒ คนเท่ากันหมดทั้ง ๕๐ มลรัฐ โดยไม่คำนึงถึงว่าจะจะเป็นมลรัฐที่มีจำนวนประชากรมากหรือน้อยกว่ากันแต่ประการใด

รูปแบบของรัฐสภาไทย

รูปแบบรัฐสภาทั่วโลกมี ๒ รูปแบบ คือ รูปแบบที่เรียกว่าสภาเดี่ยว (Unicameral Parliament) และรูปแบบของสองสภา (Bicameral Parliament)

รูปแบบของสภาเดี่ยว คือ สภาเดียวนั้นในต่างประเทศถือว่าเป็นรูปแบบของประชาธิปไตยสุดโต่งพวกซ้ายจัดสมัยก่อนในฝรั่งเศสหรือเมื่อตอนสร้างรัฐธรรมนูญของสหรัฐก็ต้องการแบบนี้ เพราะคิดว่าเป็นรูปแบบที่ยึดหลักของความเสมอภาคที่ประชาชนมีสิทธิเลือกตั้งผู้แทนคนเดียวเหมือนกันหมดและอำนาจอธิปไตยของปวงชน

รูปแบบของสองสภา คือ มีทั้งสภาผู้แทนราษฎรและวุฒิสภา เป็นรูปแบบที่ประนีประนอมระหว่างพลังมวลชนกับอิทธิพลของฝ่ายขุนนาง หรือชนชั้นผู้มีทรัพย์สินสมบัติอย่างกรณีสภาขุนนางของสภาอังกฤษเป็นสภาที่สอง, ส่วนในสหรัฐอเมริกาเป็นตัวแทนอำนาจของมลรัฐที่ต่างก็ถือว่ามีความสำคัญสูงจึงให้มีวุฒิสภามลรัฐละ ๒ คน เหมือนกันทั้งรัฐใหญ่และรัฐเล็ก ส่วนในสหพันธรัฐเยอรมนีสภาสูงเป็นสภาตัวแทนของมลรัฐโดยมีน้ำหนักในการลงคะแนนเสียงไม่เท่ากัน

นอกจากนี้หลายประเทศถือว่า การมีสองสภาเพื่อให้สภาที่สองคอยถ่วงดุล
ร่างกฎหมายที่มาจากสภาผู้แทนราษฎรซึ่งอาจไม่รอบคอบหรือผ่านร่างกฎหมายของรัฐบาล
โดยวิธีเสียงข้างมากลากไปตามรัฐธรรมนูญไทยมีสภามาแล้วทั้ง ๒ รูปแบบ

๑) รูปแบบสภาเดียว (Unicameral Parliament)

รัฐธรรมนูญที่กำหนดให้มีสภาเดียวก็มี รัฐธรรมนูญชั่วคราว ๒๔๗๕
รัฐธรรมนูญฉบับถาวร (๑๐ ธันวาคม ๒๔๗๕) ธรรมนูญการปกครอง ปี ๒๕๐๒ ธรรมนูญ
การปกครอง พ.ศ. ๒๕๑๕ รัฐธรรมนูญ พ.ศ. ๒๕๑๙ ธรรมนูญ พ.ศ. ๒๕๒๐ และ
ธรรมนูญของคณะรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ (รตช.) พ.ศ. ๒๕๓๔

รัฐธรรมนูญฉบับชั่วคราว พ.ศ. ๒๔๗๕ กำหนดให้มีสภานิติบัญญัติเป็นสภา
แต่งตั้ง ประกอบด้วยสมาชิกคณะราษฎร และต่อมารัฐธรรมนูญฉบับถาวร (๒๔๗๕) ก็
ได้กำหนดให้มีสมาชิกสภานิติบัญญัติ ๒ ประเภท คือ ประเภทแต่งตั้งและประเภทเลือกตั้ง
ให้ประเภทเลือกตั้ง คือ ผู้แทนราษฎรมีจำนวนเท่ากับประเภทแต่งตั้ง แต่ทั้งสองประเภทจะรวม
อยู่ในสภาเดียว ส.ส. ประเภทแต่งตั้งดังกล่าวนี้จะดำรงอยู่เช่นนี้จนกว่ากึ่งหนึ่งของประชากร
ทั่วประเทศจะได้รับการศึกษาถึงระดับประถมศึกษาหรืออย่างช้าไม่เกิน ๑๐ ปี (ครั้นครบสิบ
ปีก็ได้แก้ไขรัฐธรรมนูญขอขยายเวลาออกไปอีก)

รัฐธรรมนูญ พ.ศ. ๒๕๐๒ ซึ่งเกิดขึ้นภายหลังจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ทำการ
ปฏิวัติครั้งที่ ๒ จัดตั้งสภานิติบัญญัติเป็นสภาที่ประกอบด้วยสมาชิกแต่งตั้งซึ่งดำรงอยู่
จนกระทั่ง ปี พ.ศ. ๒๕๑๑ เมื่อจอมพลถนอม กิตติขจร ประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับใหม่

ธรรมนูญการปกครอง พ.ศ. ๒๕๑๕ ประกาศใช้ภายหลังที่จอมพลถนอม กิตติ
ขจร ทำการรัฐประหารล้มรัฐบาลของตนเอง โดยจัดตั้งสภานิติบัญญัติเป็นสภาเดียว

นอกจากนั้นรูปแบบของสภาเดียวยังมีอีก ๓ ครั้งต่อมา คือ ใน พ.ศ. ๒๕๑๙
เรียกว่า สภาการปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน ส่วนใน พ.ศ. ๒๕๒๐ และใน พ.ศ. ๒๕๓๔
เรียกว่า สภานิติบัญญัติทั้งหมดเกิดจากการปฏิวัติรัฐประหาร

จะเห็นได้ว่า รูปแบบของสภาเดียวของเรามักจะเป็นสภาแต่งตั้ง ซึ่งขัดกับหลัก
ประชาธิปไตยที่สุด ในขณะที่แนวคิดของยุโรปและอเมริกาค้นบองดูว่ารูปแบบของสภาเดียว
ซึ่งประกอบด้วยสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรทั้งหมดน่าจะเป็นรูปแบบประชาธิปไตยในอุดมคติ

๒) รูปแบบสภาคู่ (Bicameral Parliament)

รูปแบบสภาคู่ คือ สภาผู้แทนราษฎรและวุฒิสภาของไทยมักจะเกิดขึ้นจากร่างรัฐธรรมนูญที่ยอมรับหลักของประชาธิปไตยมากขึ้น (แต่ยังไม่สมบูรณ์เรียกกันว่าแบบครึ่งใบ) โดยให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการเลือกตั้งผู้แทนราษฎรของตน แต่วุฒิสภายังมาจากการแต่งตั้งสภาคู่เกิดขึ้นตามรัฐธรรมนูญ พ.ศ. ๒๔๘๕ รัฐธรรมนูญ พ.ศ. ๒๔๙๐ รัฐธรรมนูญ พ.ศ. ๒๔๙๒ รัฐธรรมนูญ พ.ศ. ๒๕๑๑ รัฐธรรมนูญ พ.ศ. ๒๕๑๓ รัฐธรรมนูญ พ.ศ. ๒๕๒๑ รัฐธรรมนูญ พ.ศ. ๒๕๓๔ และรัฐธรรมนูญ พ.ศ. ๒๕๔๐

แนวคิดที่ให้มีสองสภานั้น มีเหตุผลหลักก็เพื่อให้วุฒิสภาเป็นองค์กรถ่วงดุล หรือเป็นองค์กรพิทักษ์หรือกรองร่างพระราชบัญญัติ และสำหรับสังคมไทยจากอดีตถึง พ.ศ. ๒๕๔๐ วุฒิสภาเป็นสภาแต่งตั้งทั้งนั้นยกเว้นฉบับปี พ.ศ. ๒๔๘๕ ที่ใช้อยู่เพียง ๕ เดือน ระหว่างนั้นได้ใช้บทเฉพาะกาลซึ่งกำหนดให้สภาผู้แทนราษฎรเลือกสมาชิกของวุฒิสภา

สำหรับฉบับปัจจุบัน (๒๕๔๐) เป็นครั้งแรกที่รัฐธรรมนูญกำหนดวุฒิสภาเป็นสภาที่มาจากการเลือกตั้งมีสมาชิก ๒๐๐ คน แต่กำหนดให้วุฒิสภามีบทบาทหน้าที่หลายประการแตกต่างจากสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เช่น วุฒิสมาชิกไม่มีหน้าที่เสนอร่างพระราชบัญญัติ แต่มีหน้าที่ในการพิจารณากลับร่างพระราชบัญญัติโดยถ้อยคำไม่ต้องผูกพันกับฝ่ายรัฐบาล จึงกำหนดให้สมาชิกวุฒิสภาต้องวางตัวเป็นกลางในทางการเมืองทั้งจะเป็นสมาชิกพรรคการเมืองไม่ได้ และไม่มีสิทธิจะได้รับเลือกเป็นฝ่ายบริหาร

อย่างไรก็ตาม เนื่องจากวุฒิสภาจะเป็นสภาที่ได้รับเลือกตั้งโดยตรงจากประชาชน สภาร่างรัฐธรรมนูญจึงเพิ่มอำนาจให้วุฒิสภามีบทบาทหน้าที่ใหม่ในการตรวจสอบฝ่ายบริหารและฝ่ายอื่นๆ ทุกฝ่าย ในด้านความทุจริตและพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมต่างๆ โดยพิจารณาถอดถอนได้ และในการให้ความเห็นชอบในการแต่งตั้งคณะกรรมการตุลาการรัฐธรรมนูญ ตุลาการศาลปกครอง คณะกรรมการการเลือกตั้ง และบุคลากรขององค์กรตามรัฐธรรมนูญต่างๆ เรียกว่ามีอำนาจในการแต่งตั้งและถอดถอนบุคลากรระดับสูงของรัฐได้มากจนคล้ายอำนาจของวุฒิสภาสหรัฐ

สำหรับหน้าที่ด้านนิติบัญญัติแม้วุฒิสภาก็จะเสนอกฎหมายไม่ได้ แต่วุฒิสภามีบทบาทหน้าที่ในการพิจารณากฎหมายเช่นเดียวกับสภาผู้แทนราษฎร เว้นกรณีที่เกิดความขัดแย้งกันแต่อำนาจในการวินิจฉัยชี้ขาด ยังเป็นของสภาผู้แทนราษฎรในด้านการควบคุม

การบริหารงานของรัฐบาล วุฒิสภามีอำนาจหน้าในการตั้งกระทู้ถามและขอเปิดอภิปรายทั่วไป โดยไม่มีการลงมติได้

นอกจากนั้น ก็มีบทบาทหน้าที่ในการประชุมร่วมกับสภาผู้แทนราษฎรในเรื่องต่างๆ ที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญ เช่น การเสนอญัตติเปิดอภิปรายไม่ไว้วางใจในสมัยประชุมสามัญนิติบัญญัติการแก้ไขรัฐธรรมนูญ การพิจารณาสนธิสัญญา การแถลงนโยบายของรัฐบาล ฯลฯ ซึ่งถ้าวุฒิสภำทำหน้าที่นี้ได้อย่างเข้มแข็งก็จะกลายเป็นกรรมการชี้ขาดให้ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเป็นฝ่ายชนะได้ (เพราะในสภาผู้แทนราษฎรฝ่ายรัฐบาลเป็นฝ่ายได้เปรียบฝ่ายค้าน)

๓.๕.๒.๒ สถาบันฝ่ายบริหาร

สำหรับฝ่ายบริหารมีหน้าที่บังคับใช้กฎหมายและรับผิดชอบในการปกครองทั่วไป กล่าวได้ว่าฝ่ายบริหารเป็นฝ่ายที่มีบทบาทมากในส่วนที่เกี่ยวกับการปกครองทั้งหมด ความหมายของคำว่า ฝ่ายบริหาร หมายถึงคณะบุคคลหรือตัวบุคคล ซึ่งมีหน้าที่นำกฎหมายไปใช้ในบางประเทศมีคณะบุคคลจำนวนมาก บางประเทศประกอบด้วยบุคคลจำนวนไม่มากนัก และในบางประเทศโดยเฉพาะที่ใช้ระบบเผด็จการรวบยอดอำนาจฝ่ายบริหารอยู่ที่คนเพียงคนเดียว^{๔๐} ในระบอบการปกครองแบบรัฐสภานี้ได้แก่ ประเทศอังกฤษ ฝ่ายบริหาร (Executive) มีอำนาจจำกัดเฉพาะอยู่ภายใต้การควบคุมดูแลของฝ่ายนิติบัญญัติหรือรัฐสภานอกจากนี้ นายกรัฐมนตรีต้องฟังเสียงของรัฐมนตรีร่วมคณะ และต้องเปิดโอกาสให้รัฐมนตรีร่วมคณะรัฐบาลมีสิทธิในการอภิปรายอย่างเต็มที่ และเมื่อมีการลงมติในเรื่องใดเรื่องหนึ่งไปแล้ว จะต้องปฏิบัติตามมติของเสียงข้างมาก โดยถือหลักให้รัฐมนตรีแต่ละคนรวมทั้งนายกรัฐมนตรีใช้สิทธิในการลงคะแนนเสียงเท่ากันคือคนละหนึ่งเสียง

สำหรับสถาบันฝ่ายบริหารในรูปแบบประธานาธิบดี (Presidential Government) ซึ่งจะเห็นได้ชัดเจนบางประการนั้นก็คือ ประธานาธิบดีของสหรัฐอเมริกาเป็นหัวหน้าฝ่ายบริหารอย่างแท้จริง เพราะในระบบประธานาธิบดีนั้น เป็นประมุขของรัฐและประมุขของฝ่ายบริหารในเวลาเดียวกัน และได้รับการเลือกตั้งโดยตรงจากประชาชนโดยอยู่ในตำแหน่งตามที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญอย่างแน่นอนคือ ๔ ปี ถึงแม้ว่าฝ่ายบริหารหรือรัฐบาลอเมริกันมี

^{๔๐} อานนท์ อากาภิรม, รัฐศาสตร์เบื้องต้น, หน้า ๗๓.

คณะรัฐมนตรีอยู่ก็ตาม แต่รัฐมนตรีของสหรัฐก็เปรียบเสมือนเป็นเลขานุการของประธานาธิบดี ทั้งนี้จะสังเกตได้จากศัพท์ที่ใช้เรียกรัฐมนตรีของสหรัฐ คือใช้คำว่า “Secretary” เช่น รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม ก็ใช้คำว่า “Secretary of Defense” ฯลฯ โดยประธานาธิบดีเป็นผู้แต่งตั้งบุคคลที่ดำรงตำแหน่งเหล่านี้จากบุคคลที่ไม่ได้เป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรหรือวุฒิสภา แต่ต้องได้รับความเห็นชอบจากวุฒิสภาเสียก่อน ฉะนั้นการปฏิบัติหน้าที่ของรัฐมนตรีดูเหมือนว่าทำหน้าที่แทนประธานาธิบดีเป็นเรื่องๆ ไป^{๔๒} สำหรับอำนาจของประธานาธิบดีพอสรุปได้ดังนี้

๑. อำนาจหน้าที่ในการควบคุมให้มีการปฏิบัติตามกฎหมาย

๒. อำนาจหน้าที่ในการแต่งตั้ง ถอดถอน โยกย้ายข้าราชการฝ่ายบริหารทั่วไป แต่ในตำแหน่งโดยเฉพาะระดับวางนโยบาย เช่น รัฐมนตรี และเอกอัครราชทูตจะต้องได้รับความเห็นชอบจากวุฒิสภาเสียก่อน

๓. การมีส่วนร่วมในสถาบันนิติบัญญัติ ซึ่งประธานาธิบดีกระทำได้ดังนี้คือ การให้ความเห็นชอบหรือการยับยั้ง (Veto) กฎหมาย กล่าวคือ เมื่อรัฐสภาได้ผ่านร่างกฎหมายฉบับใดฉบับหนึ่งเพื่อให้ประธานาธิบดีลงนามก่อนประกาศใช้เป็นกฎหมาย

๓.๕.๒.๓ สถาบันฝ่ายตุลาการ

หน้าที่สำคัญของสถาบันฝ่ายตุลาการก็คือ การป้องกันเสรีภาพ และการศึกษาสิทธิของประชาชน สถาบันนี้จึงเป็นที่พึ่งของประชาชนในกรณีที่เกิดการขัดแย้งหรือมีการกระทำผิดเกิดขึ้น โดยฝ่ายตุลาการเป็นผู้ใช้อำนาจอย่างเสมอภาคต่อประชาชนทุกฐานะ อาชีพ และทั่วทุกแห่งภายในอาณาเขตรัฐนั้น เพราะฉะนั้น สถาบันฝ่ายตุลาการจึงมีหน้าที่ในการให้ความยุติธรรมโดยการใช้กฎหมายของรัฐเป็นเครื่องมือในการตัดสินและในบางประเทศฝ่ายตุลาการมีอำนาจในการตีความว่ากฎหมายฉบับใดขัดแย้งต่อรัฐธรรมนูญหรือไม่ ตามหลักการที่ปฏิบัติกันอยู่ในประเทศที่มีการปกครองระบอบประชาธิปไตย ถือกันว่า สถาบันฝ่ายตุลาการจะต้องเป็นอิสระจากฝ่ายนิติบัญญัติและฝ่ายบริหาร อย่างไรก็ตาม ในทางปฏิบัตินั้นมิได้หมายความว่าสถาบันฝ่ายตุลาการจะไม่มีความสัมพันธ์ใด กับอีกสองสถาบัน

^{๔๒}ดูรายละเอียดใน บรรพต วีระสัย, “สถาบันทางการเมือง” เอกสารการสอนชุดวิชาหลักรัฐศาสตร์ และการบริหาร หน่วยที่ ๑-๕ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช (กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ป. สัมพันธ์พานิชย์, ๒๕๒๒), หน้า ๑๘๑.

ดังกล่าวข้างต้นเสียเลย แต่ตามทฤษฎีนั้นเป็นความสัมพันธ์แบบคานอำนาจซึ่งกันและกัน (checks of balances) ตัวอย่างเช่น ในประเทศอังกฤษ รัฐสภาอาจมีมติถอดถอนผู้พิพากษาได้ และในสหรัฐอเมริกาประธานาธิบดีมีอำนาจเสนอชื่อผู้พิพากษาศาลสูงสุด (Supreme Court) เพื่อแต่งตั้งโดยความเห็นชอบของวุฒิสภา

การจัดตั้งองค์กรของฝ่ายตุลาการ

ในการจัดตั้งองค์กรของฝ่ายตุลาการนั้น มีวัตถุประสงค์อยู่ ๒ ประการ คือ ๑) มุ่งหวังที่จะให้เกิดความสะดวกรวดเร็วกว่า (๒) สรรหาให้มีผู้เชี่ยวชาญในการใช้กฎหมาย และตามปกติแล้วได้มีการแบ่งปันศาลที่รับผิดชอบเข้าสู่การพิจารณาเป็นครั้งแรกหรือเรียกว่า ศาลชั้นต้น (court of original jurisdiction) และเมื่อกรณีไม่พอใจในคำตัดสินก็มีสิทธิอุทธรณ์คดี โดยทำเป็นหนังสือถึงศาลอุทธรณ์ (Appellate Court) และในขั้นสุดท้ายของกระบวนการยุติธรรมภายหลังจากมีคำพิพากษาของศาลอุทธรณ์แล้ว ก็นำคดีนั้นขึ้นสู่การพิจารณาของศาลฎีกาหรือศาลสูงได้ และให้ถือว่าคำพิพากษาของศาลฎีกาเป็นอันสิ้นสุดเด็ดขาดไป

วิธีการแต่งตั้งและเลือกผู้พิพากษา

กระบวนการยุติธรรมเป็นหลักประกันสำคัญในการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพและความชอบธรรมตามหลักกฎหมายของประชาชน ฉะนั้นผู้พิพากษาจึงมีความสำคัญยิ่งในการผดุงไว้ ซึ่งหลักการดังกล่าวข้างต้น และเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ดังกล่าวแล้ว จำต้องมีกลไกและวิธีการในการที่จะได้ตัวผู้พิพากษาเพื่อปฏิบัติหน้าที่ดังกล่าวด้วยความซื่อสัตย์สุจริต โดยเฉพาะอย่างยิ่งจะต้องให้ผู้พิพากษาเป็นอิสระไม่ผูกพันหรือถูกกดดันจากกลุ่มหรือสถาบันอื่นใด ซึ่งในทางปฏิบัตินี้มีระบบการเข้าสู่ตำแหน่งของผู้พิพากษาอยู่ ๒ วิธี คือ

๑. การแต่งตั้ง หลายประเทศได้ใช้วิธีการแต่งตั้งผู้พิพากษา เช่น ประเทศไทยมีคณะกรรมการตุลาการ (ก.ต.) เป็นผู้พิจารณาคัดเลือกและแต่งตั้งผู้พิพากษา สำหรับในสหรัฐอเมริกาประธานาธิบดีเป็นผู้แต่งตั้งผู้พิพากษาศาลสหพันธ์ (federal judges) ทั้งนี้โดยผ่านการรับรองของวุฒิสภา เพื่อให้บุคคลที่ได้รับการแต่งตั้งเป็นผู้พิพากษานั้นมีคุณสมบัติครบถ้วนและเหมาะสมที่จะเป็นผู้พิพากษาที่แท้จริง จึงได้มีคณะกรรมการตุลาการทำหน้าที่พิจารณาคัดเลือกและแต่งตั้งเช่น ในกรณีของไทย และมีการกลั่นกรองจากฝ่ายนิติบัญญัติเช่น

ในกรณีของสหรัฐอเมริกาเหมือนกัน อย่างไรก็ตามก็ได้มีการตั้งข้อสังเกตการแต่งตั้งผู้พิพากษาในสหรัฐอเมริกาว่า ประธานาธิบดีมักจะแต่งตั้งผู้พิพากษาจากกลุ่มบุคคลที่มีความคิดในแนวเดียวกันกับประธานาธิบดี นอกจากนี้ผู้พิพากษาได้รับการพิจารณาเสนอชื่อแต่งตั้งก็จะมี ความเกรงใจประธานาธิบดีอีกด้วย

๒. การเลือกตั้ง ในสหรัฐอเมริกาได้ให้ประชาชนในมลรัฐเป็นผู้เลือกตั้งพิพากษาของศาลบางประเภทในระดับมลรัฐ ซึ่งมีผลคืออยู่ข้างในแง่ที่ว่าเมื่อผู้พิพากษาคงใดได้รับการเลือกตั้งจากประชาชน จะเกิดความภูมิใจว่าตนได้รับความไว้วางใจจากประชาชน ไม่อยู่ภายใต้อำนาจของใครหรือสถาบันใด จึงมุ่งที่จะปฏิบัติหน้าที่โดยเต็มความสามารถและ ยุติธรรม เพื่อให้สมกับที่ประชาชนได้เลือกตนมา

อย่างไรก็ดี บทบาทของสถาบันฝ่ายตุลาการได้แก่การป้องกันและรักษาสิทธิเสรีภาพของประชาชน เป็นหลักธรรมและหลักประกันสิทธิอันชอบธรรมของประชาชนทุกฐานะทุกอาชีพอาศัยอยู่ในประเทศนั้นๆ กล่าวได้ว่าสถาบันฝ่ายตุลาการเป็นกระบวนการยุติธรรมสุดท้าย ในการสร้างความมั่นคงและผดุงไว้ซึ่งความยุติธรรม หากสถาบันนี้ไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างเป็นอิสระและขาดความเที่ยงธรรมแล้ว สังคมก็จะประสบกับความสับสนวุ่นวาย^{๔๓} ไร้ความสันติ ส่วนในประเทศที่ใช้ระบบเผด็จการนั้นถือว่าศาลเป็นเพียงเครื่องมือของรัฐเท่านั้น การตัดสินใจคดีความใดๆ จะต้องคำนึงถึงนโยบายและเจตนารมณ์ของรัฐเป็นหลักสำคัญมากกว่าจะคำนึงถึงหลักกฎหมายและหลักแห่งความยุติธรรม

๓.๖ สรุป

จากการศึกษาเรื่องประชาธิปไตยในบทนี้ พบว่าประชาธิปไตยมีความหมายที่ถูกจำแนกออกเป็น ๒ อย่าง คือ ประชาธิปไตยอย่างแคบ และ ประชาธิปไตยอย่างกว้าง ทั้งสองอย่างนี้ ก็มุ่งเน้นถึงความเป็นใหญ่ของคนหมู่มากเป็นสำคัญ แต่ก็มีข้อที่แตกต่างกันอยู่คือ ประชาธิปไตยอย่างแคบจะมุ่งเฉพาะอำนาจเป็นของประชาชน ส่วนประชาธิปไตยอย่างกว้าง นอกจากประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจในการปกครองแล้ว ยังมุ่งไปถึงวิถีการดำเนินชีวิต (The way of life) อีกด้วย กล่าวคือ สังคมจะต้องมีการยอมรับในหลักของสิทธิ เสรีภาพ ความเสมอ

^{๔๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๐.

ภาค และภราดรภาพ โดยยึดหลักของประโยชน์สุขส่วนรวมเป็นสำคัญ ไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัวเพียงอย่างเดียว ประชาธิปไตยมีทั้งโดยประเภทและโดยระบบ การที่ประชาชนสามารถแสดงความคิดเห็นเรียกร้องสิทธิต่างๆ ในที่ประชุมสาธารณะ โดยไม่ต้องผ่านตัวแทนหรือผู้แทน หรือมติในที่ประชุม เรียกว่า ประชาธิปไตยแบบโดยตรง หรือแบบบริสุทธ์ ส่วนการกระทำได้กล่าว จะต้องผ่านตัวแทน หรือที่เรียกว่า ผู้แทนราษฎร คือผู้ที่ประชาชนเลือกตั้งเข้าไปทำหน้าที่แทนตนในสภา เพื่อเป็นปากเสียงแทนนั้น เรียกว่า ประชาธิปไตยแบบโดยอ้อม หรือแบบมีผู้แทนราษฎร (Representative Democracy) ส่วนประชาธิปไตยโดยระบบนั้น มีอยู่ด้วยกัน ๒ อย่างคือ ระบบเผด็จการแบบธรรมดา และระบบเผด็จการแบบเบ็ดเสร็จ

ในโครงสร้างหลักของประชาธิปไตยจะต้องประกอบด้วย ๓ หลักการสำคัญคือ ๑) หลักของสิทธิเสรีภาพ ๒) หลักของความเสมอภาค ๓) หลักของภราดรภาพ หลักการทั้งสามนี้ จะต้องสอดคล้องสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ประชาธิปไตยจึงจะมีความสมบูรณ์ได้ ในสังคมปัจจุบันดูเหมือนจะไม่มีประเทศใดที่มีการปกครองแบบประชาธิปไตยอย่างสมบูรณ์แบบ ในประเทศไทยของเราก็เช่นกัน จากสถานการณ์ที่ผ่านมาจนกระทั่งปัจจุบัน ก็ยังหาความสมบูรณ์ไม่ได้ บ้านเมืองยังประสบกับปัญหาต่างๆ นับตั้งแต่ที่มีเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชมาเป็นระบอบประชาธิปไตยก็ตามที ก็ยังประสบกับภาวะวิกฤตทางการเมืองครั้งแล้วครั้งเล่า ดังจะพบได้จากการมีรัฐประหารล้มล้างรัฐบาลมาแล้วถึง ๑๘ ครั้ง มีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญมาแล้วถึง ๑๖ ครั้ง ฉบับปัจจุบันคือ ฉบับที่ ๑๖ ได้จัดทำขึ้นเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๕๐ ความเป็นประชาธิปไตยก็ยังมีช่องว่าง หรือมีความไม่สุจริตในการปฏิบัติอยู่เป็นอันมาก สาเหตุเนื่องมาจากหลักสำคัญหลายอย่างด้วยกัน ประการที่เห็นว่าสำคัญไม่น้อยก็น่าจะเป็นการพัฒนาคุณภาพของประชาชนให้มีการศึกษาทางด้านการศึกษา เพื่อนำพาองคาพยพของระบอบประชาธิปไตยให้ดีขึ้น เป็นต้น

บทที่ ๔

เปรียบเทียบแนวคิดประชาธิปไตยในพุทธปรัชญาเถรวาทกับประชาธิปไตย ในสังคมปัจจุบัน

๔.๑ นิยามและความหมายของประชาธิปไตยในพุทธปรัชญากับประชาธิปไตยในสังคมปัจจุบัน

นิยามและความหมายของประชาธิปไตยในพุทธปรัชญาเถรวาทพิจารณาได้จาก คำสำคัญคือ คำว่า “ปชา” ซึ่งมาจากรากศัพท์ (root) คือ ชา ชาติ ในความเกิด รวมกับอุปสรรค (Prefix) คือ ป แปลว่า ทัว ซึ่งรวมกันเป็น ปชา หรือ ประชา แปลโดยรวมว่า(ผู้)เกิดมา โดยทั่วไป ได้แก่ พุทฺชน มวลชน สาธารณชน ประชาชน หรือมนุษยชาติ ส่วนคำว่า อธิปไตย มาจากรากศัพท์คำว่า อธิ บทหน้า (อุปสรรค = Prefix)+ ปา ชาติ (รากศัพท์ = Root) + ติ ปัจจัย (พยางค์ประกอบท้ายศัพท์ = Suffix) คำว่า อธิ แปลว่า ยิ่งใหญ่ ปา แปลว่า คุ่มครอง ติ เป็น ปัจจัย มีความหมายเพียงให้ศัพท์นี้เป็นนาม (Noun) เมื่อรวมกันแล้ว จึงได้ศัพท์ว่า อธิปติ แล้วแผลงมาเป็น อธิปไตย หรือ อธิปไตย ในคำไทยแปลตามตัวอักษรว่า การคุ่มครองที่ยิ่งใหญ่ หรือเราจะแปลให้คุ้นหูคนไทยด้วยกัน ก็จะแปลได้ว่า การปกครองที่ยิ่งใหญ่

เมื่อนำศัพท์คือ ปชา + อธิปไตย มารวมกัน ก็จะได้ศัพท์ที่สมบูรณ์คือ ประชาธิปไตย ซึ่งแปลว่า การปกครองที่ยิ่งใหญ่โดยยึดเสียงของประชาชนส่วนมาเป็นเกณฑ์ หรือจะแปลให้กระชับเข้าก็จะได้ว่า การปกครองโดยยึดเสียงข้างมากเป็นใหญ่นั่นเอง

ส่วนนิยามความหมายของประชาธิปไตยในสังคมปัจจุบันจะมีการเน้นหลักการทางประชาธิปไตยเพื่อชี้ให้เห็นว่าหลักการทางประชาธิปไตยนั้นจะมีการเน้นหลักการทางประชาธิปไตยนั้นมีความเป็นสากลที่สอดคล้องกับธรรมชาติของมนุษย์ที่ต้องการปัจจัยพื้นฐานในการดำรงอยู่ในสังคมอย่างมีศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ที่มีสิทธิในขั้นพื้นฐานที่จะแสวงสุขและหลีกเลี่ยงทุกข์หรือภาวะที่ตนไม่พึงประสงค์ อีกทั้งเป็นหลักที่สร้างความสำนึกในหน้าที่ที่ตนเองต้องปฏิบัติต่อสถาบันต่างๆด้วยความรับผิดชอบ

ในระยะหลังๆ ต่อมา มีการแยกนิยามออกเป็น ๒ ประเภทเพื่อสร้างความเข้าใจให้ กระชับในหลักการทางประชาธิปไตย คือ การนิยามความหมายอย่างแคบและอย่างกว้าง

ความหมายอย่างแคบ หมายถึง “ประชาธิปไตยที่เป็นระบบการเมืองการปกครองที่ประชาชนมีอำนาจปกครองตนเอง” ซึ่งเห็นได้ว่าหลักการนี้เป็นการใช้อำนาจใน

การปกครองตนเองที่ประชาชนยอมมอบอำนาจผ่านคณะผู้บริหาร เช่น รัฐบาล และสถาบันทางการเมืองในรูปแบบการเลือกตั้งเป็นต้น ซึ่งนักปราชญ์ทางการเมืองการปกครองได้ให้ความหมายไว้ เช่น อับราฮัม ลินคอล์น (Abraham Lincoln) ประธานาธิบดีของสหรัฐอเมริกากล่าวสรุปสั้นๆว่า “ประชาธิปไตยเป็นการปกครองของประชาชน โดยประชาชนเพื่อประชาชน” ลอร์ด ไบรท์ (Lord Bryce) กล่าวว่า “ประชาธิปไตยเป็นการปกครองที่ยึดถือเอาเจตนารมณ์ของประชาชนฝ่ายข้างมากเป็นหลัก” ดร.ชัยอนันต์ สมุทวนิช มีทัศนะที่สรุปได้ว่า การปกครองแบบประชาธิปไตยมีลักษณะคือว่าอำนาจมาจากประชาชนให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการปกครอง ใช้ผลประโยชน์ของประชาชน ดำเนินการบริหารประเทศตามประโยชน์สุขของ ประชาชนให้ความคุ้มครองทางกฎหมายแก่บุคคลโดยไม่มี การเลือกปฏิบัติ

ความหมายอย่างกว้าง หมายถึงประชาธิปไตยที่เป็นวิถีการดำเนินชีวิตของมนุษย์ที่มีการยอมรับสิทธิ เสรีภาพ และ ความเสมอภาค ความสำคัญและประโยชน์ต่างๆ ซึ่งกันและกันโดยมีเหตุผลเป็นเครื่องนำมาซึ่งความสุขร่วมกันปัจจุบัน ประชาธิปไตยมีลักษณะสำคัญทั้งทางสังคม เศรษฐกิจและการเมือง เช่น ชาร์ลส์ เมอเรียน (Charles Merriam) อธิบายว่า “ประชาธิปไตยเป็นแนวทางแห่งความคิดและการกระทำอันมีเจตนารมณ์เพื่อสาธารณะประโยชน์โดยได้รับแรงผลักดันและการให้ความหมายจากมติมหาชน” แฮโรลด์ ดี. ลาสเวลล์ (Harold D. Lasswell) กล่าวว่า “ประชาธิปไตยได้แก่สังคมของบุคคลที่มีความเคารพนับถือซึ่งกันและกัน” ลาสกี (H.J. Laski) กล่าวไว้ว่า “ประชาธิปไตย คือ ความปรารถนาของมนุษย์ในอันที่จะยอมรับนับถือ และรักษาไว้ซึ่งความสำคัญของตนเองและความเสมอภาคระหว่างบุคคลในทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง”

๔.๒ ประเภทของประชาธิปไตยในพุทธปรัชญาเถรวาทกับประชาธิปไตยในสังคมปัจจุบัน

ประเภทของประชาธิปไตยในพุทธปรัชญาเถรวาทนั้นพบว่าพระพุทธเจ้าทรงนำเอาอธิปไตยมาอธิบายให้เป็นไปในแง่ของการปฏิบัติธรรมของภิกษุ แต่ก็สามารถนำมาอธิบายในเชิงการปกครองได้มีอยู่ ๓ ประการ คือ อัตตาธิปไตย หมายถึง ความมีตนเป็นใหญ่ หรือการปรารถนตนเองเป็นใหญ่ ซึ่งสามารถแบ่งออกได้เป็น ๒ ทัศนะ คือ ในแง่ของการประพฤติปฏิบัติธรรม อัตตาธิปไตยใช้ในการปรารถนตนเองเป็นใหญ่โดยปรารถนาว่าตนจะต้อง

มีความวิริยอุตสาหะเป็นอย่างมากในประเพณีปฏิบัติธรรม เพื่อความหลุดพ้น กล่าวคือ เพื่ออิสรภาพของตนเองหาได้มุ่งหวังเพื่อสนองกิเลสคือ โลภะ โทสะ โมหะ ในแง่ของปรัชญาการปกครองอิตาเลียไปโดย หมายถึง การปกครองที่ใช้อำนาจของตนเอง(คนเดียว) เป็นเครื่องตัดสิน กล่าวคือ อำนาจการปกครองทั้งหมด อันได้แก่ อำนาจนิติบัญญัติ อำนาจบริหาร และอำนาจตุลาการ ขึ้นอยู่กับบุคคลคนเดียวกัน ส่วนบุคคลอื่นเป็นเพียงผู้รับคำสั่งหรือรับนโยบายไปปฏิบัติให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของเจ้าของอำนาจเท่านั้น โลกาศิปไต ในทางพุทธปรัชญาเถรวาทคำว่า โลกาศิปไต หมายถึง ความมีโลกเป็นใหญ่ หรือปรารถโลก (คนหนุ่มมาก) เป็นใหญ่ ซึ่งสามารถแบ่งออกได้เป็น ๒ ทักษะ คือ ในแง่ของการประเพณีปฏิบัติธรรม คำว่า โลกาศิปไต เป็นการปรารถโลก หรือคนส่วนมากเป็นใหญ่ ก็เพื่อจุดมุ่งหมายในการที่จะบรรลุธรรมยิ่งขึ้นไป เมื่อเห็นคนอื่นเขามีการกระตือรือร้นชวนขวายในการประเพณีธรรมก็อยากจะเป็นเช่นนั้นบ้าง ในแง่ของปรัชญาการปกครอง คำว่า โลกาศิปไต หมายถึง การปกครองที่ใช้อำนาจสูงสุดขึ้นอยู่กับความเห็นของคนส่วนใหญ่ ซึ่งหมายความว่าประชาชนส่วนใหญ่มีความเป็นอย่างไร ก็ถือเอาตามนั้น

โลกาศิปไตในแง่ปัจจุบันมีใช้ในประเทศที่ปกครองด้วยระบอบประชาธิปไตย ถ้าเป็นประเภทประชาธิปไตยโดยตรง (Direct Democracy) ก็จะทำให้ประชาชนทั้งประเทศมาประชุมปรึกษาหารือเกี่ยวกับกิจการบ้านเมือง ประชาธิปไตยโดยตรงจะนำมาใช้ในประเทศเล็กๆ เช่น นครรัฐต่างๆ ของกรีกโบราณ เป็นต้น และประเภทประชาธิปไตยโดยอ้อม (Indirect Democracy) ซึ่งเป็นประชาธิปไตยแบบตัวแทน กล่าวคือเมื่อไม่สามารถนำประชาชนมาประชุมแสดงความคิดเห็นพร้อมกันๆ ได้ทั้งประเทศ ก็ให้ประชาชนเหล่านั้นเลือกตัวแทนของตนขึ้นมาทำหน้าที่แทน ตัวแทนเหล่านั้นออกเสียงหรือแสดงความคิดเห็นอย่างไร ก็ถือว่าเป็นความคิดเห็นของบุคคลที่เลือกตนมา ธัมมาธิปไตย ในทางพุทธปรัชญาเถรวาท คำว่า ธัมมาธิปไตย หมายถึง การถือธรรมคือความถูกต้องเป็นใหญ่ซึ่งสามารถแบ่งออกได้เป็น ๒ ทักษะ คือ ในแง่ของการประเพณีปฏิบัติธรรม คำว่า ธัมมาธิปไตย เป็นการปรารถพระธรรมอันพระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสไว้ หากประเพณีตามก็จะได้รับความสุข(โลกุตตรสุข) อันเป็นความสุขที่มีได้อิงอามิสต่างๆ หรือเจือปนด้วยกิเลสตัณหาใดๆ ในแง่ของปรัชญาการปกครอง คำว่า ธรรมธิปไตย หมายถึง การปกครองที่ยึดถือธรรมหรือความถูกต้องเป็นใหญ่การตัดสินใจทุกอย่างขึ้นอยู่กับความถูกต้องเท่านั้น ไม่ได้อิงอาศัยอามิสสินจ้าง หรือเกียรติยศ รวมถึงพรรคพวก ญาติพี่น้องแต่อย่างใดไม่ การปกครองในลักษณะนี้จำเป็นอย่าง

ยิ่งที่ควรจะนำมาใช้กับทุกยุคสมัย เพราะไม่มีสิ่งใดที่จะเป็นอมตะเหมือนพระธรรม (ความถูกต้อง) ดังที่กล่าวว่า” ความจริงเป็นสิ่งไม่ตาย” แม้จะกล่าวอีกสักกี่ครั้งก็ยุคก็สมัยก็คงเป็นอยู่อย่างนั้น อำนาจสูงสุดขึ้นอยู่กับธรรมะคือความถูกต้องโดยไม่คำนึงว่าจะเป็นความเห็นของคนส่วนใหญ่หรือคนส่วนน้อยก็ตาม แม้จะเป็นความเห็นของบุคคลคนเดียว (ปัจเจกบุคคล) ทว่าเป็นความเห็นที่ชอบธรรมหรือเป็นความเห็นที่ถูกต้องแล้ว ก็ถือเอาตามนั้น

ในอธิปไตยทั้ง ๓ นั้น พระพุทธเจ้าทรงยกย่องธัมมาธิปไตยว่าประเสริฐที่สุด โลกาธิปไตยก็ยงดีกว่อดตาธิปไตย จะเห็นได้ว่าพระพุทธเจ้าไม่ได้ตำหนิระบบเผด็จการที่ใช้อดตาธิปไตย ถ้าเผด็จการนั้นยึดมั่นในธรรมในความถูกต้องมีความรักความเมตตาต่อประชาชนเหมือนพ่อปกครองลูก และมีได้ยกย่องว่าระบอบประชาธิปไตยหรือโลกาธิปไตยนั้นประเสริฐที่สุด แม้นักปรัชญาเมธีทางการปกครองยุคปัจจุบัน ก็เห็นด้วยกับพระพุทธเจ้าโดยกล่าวว่า “ประชาธิปไตยเป็นระบอบการปกครองที่เลวน้อยที่สุด”

ส่วนประเภทประชาธิปไตยในสังคมปัจจุบันสามารถแบ่งออกได้เป็น ๒ ประเภทประชาธิปไตย โดยประเภท (Democracy of Type) ประชาธิปไตยโดยประเภทนี้ ยังแบ่งออกได้อีกเป็น ๒ แบบ คือ

ก) ประชาธิปไตยแบบโดยตรง (แบบบริสุทธ์) ได้แก่ การที่ราษฎรสามารถแสดงความเห็นในที่ประชุมสาธารณะ โดยไม่ต้องผ่านตัวแทน หรือมติของที่ประชุม

ข) ประชาธิปไตยแบบโดยอ้อม หรือแบบมีผู้แทนราษฎร (Representative Democracy) ได้แก่ การปกครองแบบมีผู้แทนคือการที่ราษฎรปฏิบัติโดยการเลือกสรรบุคคลที่มีศักยภาพทางด้านความรู้และจริยธรรมเข้าไปบริหารและตัดสินใจแทนตน ซึ่งจะอยู่ในวาระ ๒ ปี ๔ ปี หรือ ๕ ปี

ประชาธิปไตยแบบโดยอ้อมนั้น อาจเรียกได้อีกอย่างว่า ประชาธิปไตยแบบมีผู้แทน หมายถึง การที่ประชาชนเลือกตัวแทนเข้ามาทำหน้าที่ปกครองประเทศแทนประชาชนจะไปทำหน้าที่ใช้อำนาจอธิปไตยทางด้านนิติบัญญัติ บริหาร ตุลาการ ประชาธิปไตยแบบมีผู้แทนนี้แบ่งรูปแบบของรัฐบาลออกเป็น ๓ ระบบ คือ แบบรัฐสภา โดยมีหลักการสำคัญคือ ไม่แยกอำนาจระหว่างฝ่ายนิติบัญญัติกับฝ่ายบริหารรัฐสภา (ฝ่ายนิติบัญญัติ) กับคณะรัฐมนตรี (ฝ่ายบริหาร) สัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดรัฐสภามีหน้าที่ออกกฎหมายและมีฐานะอำนาจความสำคัญเหนือกว่าคณะรัฐมนตรีคณะรัฐมนตรีจะเข้าดำรงตำแหน่งได้ต่อเมื่อได้รับความไว้วางใจจากรัฐสภา แต่คณะรัฐมนตรีอาจยุบสภาได้ การปกครองแบบรัฐสภานั้น

อาจจะมิใช่ผู้นำของรัฐหรือประเทศ เป็นประธานสูงสุดที่เรียกว่าประมุขซึ่งมี ๒ ประเภท ได้แก่ พระมหากษัตริย์เป็นประมุข ประธานาธิบดีเป็นประมุข ไม่มีบทบาททางการเมือง มีนายกรัฐมนตรีเป็นหัวหน้าฝ่ายบริหารประเทศที่ปกครองแบบรัฐสภาที่กล่าวมานั้น เช่น ประเทศอังกฤษ เดนมาร์ก ไทย อินเดีย ญี่ปุ่น ฯลฯ แบบประธานาธิบดี โดยมีหลักการสำคัญ คือ

๑. เป็นการใช้ระบบการแยกอำนาจระหว่างฝ่ายนิติบัญญัติ (รัฐสภา) ฝ่ายบริหาร (ประธานาธิบดี) ฝ่ายตุลาการ (ศาล)

๒. แต่ละฝ่ายมีอำนาจและความเป็นอิสระในการปฏิบัติหน้าที่ของตนแต่มีอำนาจในการยับยั้งและถ่วงดุลอำนาจเพื่อมิให้ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งใช้อำนาจเกินขอบเขต

๓. รัฐสภาและประธานาธิบดีได้รับเลือกตั้งโดยตรงจากประชาชนและอยู่ในตำแหน่งจนครบวาระ ตัวอย่าง ประเทศสหรัฐอเมริกา บราซิล อูรุกวัย

แบบกึ่งรัฐสภา กึ่งประธานาธิบดี ประชาธิปไตยแบบนี้เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ประชาธิปไตยแบบมีกลุ่มหลากหลายหรือแบบพหุนิยม ได้แก่ ระบบประชาธิปไตยที่มีผู้แทนและมีการแบ่งเป็น ๒ ระบบ คือ ระบบรัฐสภา และระบบประธานาธิบดี^๑

ประชาธิปไตยแบบมีผู้แทนที่กล่าวมานั้น มีกลุ่มหลากหลาย โดยถือสภาพทางสังคม ซึ่งจะทำให้ระบบการปกครองอยู่รอด เรียกว่า ระบบพหุนิยม ในประเทศที่ด้อยพัฒนาหรือกำลังพัฒนาอาจจะมีการมีกลุ่มพหุนิยม (หลากหลาย) น้อย โดยจะมีลักษณะการปกครอง ซึ่งมีรัฐบาล เป็นประชาชน และได้รวมตัวกันเป็นกลุ่มหลากหลายโดยผู้แทนของประชาชน และเพื่อประชาชนโดยมีหลักการสำคัญ คือ

๑. เป็นการปกครองผสมผสานระหว่างรัฐบาลแบบรัฐสภาและแบบประธานาธิบดี

๒. ประธานาธิบดีได้รับการเลือกตั้งจากประชาชน ดำรงตำแหน่งประมุขของประเทศ และประมุขฝ่ายบริหาร อยู่ในตำแหน่งได้จนครบวาระ มีอำนาจยุบสภาได้

๓. ประธานาธิบดีเป็นผู้แต่งตั้งนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรี

๔. รัฐสภามีอำนาจควบคุมรัฐบาลและออกกฎหมาย

^๑ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๐.

๕. ถ้าสภาพมติไม่ไว้วางใจ คณะรัฐบาลต้องลาออกแต่ประธานาธิบดีไม่ต้อง ตัวอย่างประเทศฝรั่งเศส เริ่มเมื่อหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒

๔.๓ หลักการของประชาธิปไตยของประชาธิปไตยในพุทธปรัชญาเถรวาทกับประชาธิปไตยในสังคมปัจจุบัน

หลักการของประชาธิปไตยในทางพุทธปรัชญาเถรวาทนั้น ปรากฏชัดเจนมีอยู่ด้วยกัน ๓ อย่าง คือ สิทธิและเสรีภาพ หมายถึง ความมีอิสรภาพในการใช้อำนาจที่จะกระทำการใดๆ อันไม่ละเมิดหรือขัดต่อสิทธิของผู้อื่นหรือขัดต่อศีลธรรมอันดีของผู้อื่น หรือแม้กระทั่งขัดต่อกฎหมายรัฐธรรมนูญของบ้านเมือง ซึ่งแยกออกเป็น ๒ ศัพท์ คือ สิทธิ + เสรีภาพ ผู้วิจัยจะได้จำแนกของ ๒ ศัพท์นี้ คือ ๑) สิทธิ ในทางพุทธปรัชญาเถรวาทคำว่า สิทธิ (Rights) หมายถึง อำนาจหรือความสามารถในการกระทำการใดๆ ที่ไม่ขัดต่อสิทธิของผู้อื่นหรือขัดต่อศีลธรรมอันดีของผู้อื่น พจนานุกรมศัพท์กฎหมายไทยฉบับราชบัณฑิตยสถานให้ความหมายคำว่า สิทธิ ไว้ว่า ” อำนาจที่กระทำการใดๆ ได้อย่างอิสระ โดยได้รับการรับรองจากกฎหมาย ”^๒

ในทางพุทธศาสนาถือว่าสิทธิเสรีภาพเป็นสิ่งสำคัญที่สุด ถึงแม้พระองค์จะเป็นผู้มีสิทธิเต็มพระองค์ก็ตาม แต่พระองค์กลับประทานความเป็นใหญ่ไว้กับพระสงฆ์ หาใช่อยู่ที่พระองค์เท่านั้นก็หาไม่ ดังจะเห็นได้ในการทำสังฆกรรมต่างๆ เช่นการอุปสมบท กลืน รับบุคคลเข้ามาอยู่ในสังฆมณฑล เป็นต้น

ทัศนะทางพุทธศาสนาแบ่งออกเป็น ๒ แง่ คือ แง่ที่มนุษย์แต่ละคนหรือปัจเจกบุคคล เชื่อว่าตนเองถูกควบคุมโดยกฎของธรรมชาติหรือกฎแห่งกรรมนั่นเอง ซึ่งตรงกับนิยามที่ว่า กรรมนิยามในนิยามทั้ง ๕ อย่างในพระพุทธศาสนา ได้แก่

๑. อุดุนิยม (กฎธรรมชาติเกี่ยวกับอุณหภูมิจึงหรือปรากฏการณ์ธรรมชาติต่างๆ โดยเฉพาะดิน น้ำ อากาศ และฤดูกาล อันเป็นสิ่งแวดล้อมสำหรับมนุษย์)

๒. พิษนิยาม (กฎธรรมชาติเกี่ยวกับการสืบพันธุ์ มิพันธุ์กรรมเป็นต้น)

^๒ราชบัณฑิตยสถาน,

พจนานุกรมศัพท์กฎหมายไทยฉบับ

ราชบัณฑิตยสถาน,(กรุงเทพมหานคร : อรุณการพิมพ์ ๒๕๔๔),หน้า ๓๔๗.

๓. จิตตนิยาม (กฎธรรมชาติเกี่ยวกับการทำงานของจิต)

๔. กรรมนิยาม (กฎธรรมชาติเกี่ยวกับพฤติกรรมของมนุษย์ คือ กระบวนการให้ผลของการกระทำ)

๕. ธรรมนิยาม (กฎธรรมชาติเกี่ยวกับความสัมพันธ์และอาการที่เป็นเหตุเป็นผลแก่กันแห่งสิ่งทั้งหลาย)

อีกมุมมองหนึ่งคือ แง่ที่เป็นส่วนหนึ่งของสังคม เพราะเหตุว่ามนุษย์เป็นสัตว์สังคมจะดำรงชีวิตอยู่อย่างโดดเดี่ยวไม่ได้ จำเป็นต้องอยู่ร่วมกับสังคม ในปรัชญาการเมืองว่าด้วยอุดมรัฐของเพลโต เขาได้สรุปเอาไว้ว่า “มนุษย์เป็นเป็นสัตว์สังคม เพราะมนุษย์ไม่อาจอยู่ตามลำพังคนเดียว ความจำเป็นทางเศรษฐกิจบีบบังคับให้มนุษย์จำเป็นจะต้องรวมกลุ่มกันเป็นสังคม เป็นรัฐ เหตุฉะนั้นรัฐจึงเป็นสถาบันที่จำเป็นต้องมี”^๓ เพราะฉะนั้น พระพุทธองค์ทรงสอนให้มนุษย์ดำรงตนอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข ด้วยการประพฤติธรรมอันมีความสำคัญในการดำรงชีวิตนั้น หลักธรรมนี้มีใจความสำคัญว่า พระพุทธเจ้าถือว่าปัจเจกบุคคลทุกคนเมื่ออยู่ในสังคม จำเป็นจะต้องเกี่ยวข้องกับคนทั้งหกกลุ่ม ทั้งหกกลุ่มนี้พระพุทธองค์ทรงใช้ทศทั้งหกเป็นสัญลักษณ์ ที่เรียกว่า ทศ ๖ ซึ่งเป็นการที่ทำให้มนุษย์มีปฏิสัมพันธ์ต่อกันและกัน การกระทำเช่นนี้นับว่าเป็นสิทธิหรือหน้าที่ที่พึงกระทำต่อกัน และหรือเป็นการทำให้เกิดอำนาจขึ้น

ดังที่ได้กล่าวแล้วว่าสิทธินั้นจะต้องมาควบคู่กับหน้าที่เสมอ เพราะความหมายของคำว่าสิทธิ ก็คือการทำให้เกิดอำนาจ เมื่อเกิดอำนาจขึ้นแล้ว ก็ทำให้ผู้ทำหน้าที่จะต้องกระทำตอบแทน เช่น มารดาบิดากับบุตร ครูบาอาจารย์กับศิษย์ ย่อมก่อให้เกิดอำนาจขึ้น การมีปฏิสัมพันธ์กันเช่นนี้จัดเป็นการแสดงถึงความเคารพและการแสดงออกถึงความสัมพันธ์ทางสังคม กรณีเช่นนี้ก็แสดงให้เห็นว่าทุกคนในสังคมย่อมมีสิทธิเป็นของตัวเองด้วยกันทั้งนั้น หากทุกคนไม่ใช่สิทธิแล้วความผาสุกก็ไม่อาจจะเกิดขึ้นได้ในสังคมอย่างแน่นอน

วิวัฒนาการทางการเมืองการปกครองตั้งแต่อดีตโดยเฉพาะของโลกตะวันตกซึ่งถือว่าเป็นต้นกำเนิดการปกครองในระบอบประชาธิปไตยของโลก ตามที่มีบันทึกไว้โดยมี

---

^๓พระราชวรมุณี (ประยูร ธรรมจิตโต) , ปรัชญากรีก บ่อเกิดภูมิปัญญาตะวันตก, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ ศยาม บริษัท เคล็ดไทย จำกัด, ๒๕๔๐) , หน้า ๑๘๔

หลักใหญ่ๆซึ่งมีลักษณะเป็นประชาธิปไตยแบบเสรีนิยมมีความสำคัญต่อการศึกษาความเป็นมาของหลักการ ซึ่งมีลักษณะดังนี้ คือ

- อำนาจอธิปไตยเป็นของประชาชน หรือของมหาชน
- ประชาธิปไตยเปิดโอกาสให้มีการเลือกตั้งผู้นำโดยเสรี
- ประชาธิปไตยเน้นการมีผู้นำที่มีความรับผิดชอบ
- ประชาธิปไตยมุ่งให้มีระบบกฎหมายที่ประกันความเสมอภาคของประชาชน
- ประชาธิปไตยยอมรับการมีพรรคการเมืองมากกว่าหนึ่งพรรคขึ้นไป
- ประชาธิปไตยส่งเสริมการมีความหลากหลายในชีวิตประจำวัน
- ประชาธิปไตยไม่มีการกีดกันกลุ่มสำคัญๆ ออกจากการมีส่วนในการบริหารประเทศ
- การมีทัศนคติแบบประชาธิปไตย
- ประชาชนมีความสำนึกในหน้าที่แห่งการเป็นพลเมืองดี
- เป็นความเชื่อมั่นในความดีของมนุษย์^๔

กล่าวได้ว่าโดยภาพรวมของการปกครองระบอบประชาธิปไตยในสังคมปัจจุบันที่ปรากฏชัดนั้น สามารถสรุปให้สั้นลงได้ เพื่อความกระชับในหลักการ ดังทัศนะของ Professor Austin Ranny ซึ่งท่านได้จำแนกไว้ ๔ ข้อดังนี้ คือ

- อ. มีอำนาจอธิปไตยเป็นของราษฎร
- บ. ความเสมอภาคทางการเมือง
- ค. พลเมืองมีโอกาสแสดงความคิดเห็น
- ด. การปกครองโดยยึดเสียงข้างมากเป็นเกณฑ์^๕

จะเห็นว่าหลักการที่กล่าวมานั้นจะเน้นใน ๒ ประเด็น คือ ประชาธิปไตยในเชิงอุดมคติและประชาธิปไตยในเชิงปฏิบัติการหรือหน้าที่นิยม

๔.๔ บ่อเกิดของประชาธิปไตยในพุทธปรัชญาเถรวาทกับประชาธิปไตยในสังคมปัจจุบัน

^๔ดร.ลัทธிகาล ศรีวะระมย์, สุขชัย ทองแก้วกุล, **หลักรัฐศาสตร์**, (กรุงเทพมหานคร : SR Printing, ๒๕๓๘) หน้า๒๒-๒๓.

^๕ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๓.

การเกิดขึ้นของประชาธิปไตยในพุทธปรัชญาเถรวาทนั้นจุดปรากฏอยู่ในอัครัตถุสูตรที่มีการสมมติฐานการเกิดขึ้นของโลกเป็นไปตามสมมติฐานของวิภูฏสงสารคือ เกิดขึ้นตั้งอยู่ ดับไป สิ่งมีชีวิตอยู่ในวิภูฏสงสาร เมื่อโลกแตกสลายไปยังไม่มีโลกใหม่ สิ่งมีชีวิตก็อยู่ในชั้นอภัสสรพรหม สัตว์ที่อยู่ในแห่งนี้มีความสมบูรณ์ในตนเองสำเร็จโดยทางใจมีปิติเป็นอาหาร มีแสงสว่างในตัวท่องเที่ยวไปในอากาศ จักรวาล เป็นน้ำอยู่ในความมืดจนพัฒนาเป็นง้วนดิน เกิดลอยอยู่บนน้ำ ลักษณะง้วนดินเหมือนน้ำมันมสคเคียวแล้วทำให้เย็นสนิทปรากฏเป็นผาอยู่ข้างบน ง้วนดินสมบูรณ์ด้วยสี กลิ่น รส คล้ายเนยใสและเนยข้นมีรสอันน่าชอบใจเหมือนน้ำผึ้งปรากฏจากโทษ สัตว์สงสัยจึงเอามือหยิบง้วนดินมาชิม เมื่อกำลังเอานิ้วมือช้อนง้วนดินขึ้นมาลิ้มง้วนดินก็แผ่ซ่านไปความอยาก (ตัณหา) ก็เกิดขึ้นแก่สัตว์เหล่านั้น พัฒนาการของสัตว์ก็มีผิวพรรณ วรรณะและร่างกายแตกต่างกัน สัตว์เหล่านั้นก็เหยียดหยาม ผิวพรรณของตนเองดีกว่า ลักษณะของผิวดินก็เปลี่ยนไปเป็นกะบิดิน เกรือดินเป็นลำดับ เกิดข้าวสาลี และสัตว์ได้กินข้าวสาลี ผิวพรรณและร่างกายของสัตว์ก็พัฒนากลายเป็นเพศชาย เพศหญิง และได้เสพเมถุนธรรมนำไปสู่การแยกกันอยู่เป็นครัวเรือน ใครจะเก็บข้าวสาลีก็ได้ เก็บกินต่อวัน ต่อมาได้มีผู้คิดสะสมก็นำข้าวสาลีไปกินทีละหลาย ๆ วัน การสะสมข้าวสาลีทำให้เกิดระบบกรรมสิทธิ์ และปัญหาในการถือครองกรรมสิทธิ์ เกิดการลักทรัพย์ขึ้น สัตว์ทั้งหลายจึงตกลงที่จะให้สัตว์ผู้มีความเชื่อถือ มาทำหน้าที่เป็นหัวหน้า เรียกว่ามหาชนสมมติ จากนั้นก็พัฒนาเป็นกษัตริย์หรือราชาที่เหล่าสัตว์เห็นพ้องต้องกันจัดให้มีขึ้นเป็นมหาสมมติ เพื่อคอยควบคุมการอยู่ร่วมกันของมนุษย์มิให้มีการละเมิดซึ่งกันและกัน พวกพราหมณ์ก็เกิดจากสัตว์บางพวกต้องการหลีกเลี่ยงจากสิ่งชั่วร้ายในหมู่สัตว์มีการลักทรัพย์การพุดมุสาพวกพราหมณ์ก็หลีกเลี่ยงไปปฏิบัติอยู่ในป่า แพศย์และศูทรเกิดจากการแบ่งงานกันทำ

บ่อเกิดของประชาธิปไตยคือตัณหาเป็นเหตุให้เกิดครอบครัวยุคแรก ในการอยู่ร่วมกันของของสัตว์ที่มีตัณหา จำเป็นต้องมีการปกครอง ผู้ปกครองมิได้เกิดเอง แต่ประชาชนสมมติพวกเขาให้เป็นผู้ปกครอง ผู้ปกครองจึงเป็นบุคคลธรรมดาเหมือนสัตว์ทั้งหลาย

ส่วนการเกิดของประชาธิปไตยในสังคมปัจจุบันอาจกล่าวได้ว่าเกิดจากแนวคิดอยู่ ๒ ประการคือ

๑. ยุคแรก เกิดจากวิสัยทัศน์ของผู้ปกครอง นักปรัชญาและนักคิดที่พยายามค้นหาระบบการปกครองในอุดมคติที่คิดว่าจะอำนวยความสะดวกความเป็นธรรมที่ดีที่สุดต่อ

สมาชิกของสังคม ผู้ริเริ่มในยุคแรกคือเปอร์คลิส ผู้ปกครองนครรัฐเอเธนส์เมื่อ ๔๖๓ ปีก่อนคริสตกาล เป็นการพยายามปลูกฝังความสำนึกและความภูมิใจในการทำหน้าที่พลเมือง ยังมีเพลโตที่เสนอวิสัยทัศน์ในความเป็นเสรีชนของกรีก การเข้าไปมีส่วนร่วมในการปกครองโดยยึดถือความยินยอมของส่วนร่วมหรือเสียงข้างมากเป็นหลัก ในขณะที่อิทธิพลแนวคิดของเพลโตคราติสที่ให้อำนาจแก่ความเคารพในสิทธิของเสียงข้างน้อยจนเป็นเหตุให้โสกราตีสต้องตายในที่สุด โสกราตีสจึงเสมือนสัญลักษณ์ของประชาธิปไตยในการเคารพในสิทธิของผู้คนโดยเสมอกันโดยเฉพาะเสียงข้างน้อย ด้านเพลโตยังได้เน้นคุณธรรมของผู้ปกครองและสำนึกในหน้าที่ของสมาชิกในสังคม บ่อเกิดของประชาธิปไตยในยุคแรกของนักปรัชญาและผู้ปกครองอาจถือได้ว่าเลือนหายไปจากโลก แต่มีร่องรอยอยู่ในรูปของระบบสภาซีเนท (senate) ของอาณาจักรโรมัน) แต่นับว่าห่างไกลจากระบบประชาธิปไตยในสังคมปัจจุบัน นอกจากจะยึดการมีส่วนร่วมในการปกครองของพลเรือนยังมีจินตนาการและการยึดเป็นเรื่องเสรีภาพ ความเสมอภาคตลอดจนความเป็นธรรมในสังคมนอกจากยึดถือเป็นหลักการและอุดมการณ์ของสังคมยังถือเป็นวิถีในการดำเนินชีวิตของคน

๒. ยุคที่สอง การนำทั้งจินตนาการของผู้ปกครองหรือนักปรัชญา ภูมิปัญญาบุคลิกที่ยอมรับนับถือการสืบทอดวัฒนธรรมอำนาจนิยมของผู้ปกครองมาตลอด การเกิดภูมิปัญญาของความต้องการความจริง ความสมเหตุสมผล ตลอดจนถูกต้องเป็นธรรม เป็นพลังเปลี่ยนแปลงโครงสร้างความสัมพันธ์ภายในสังคมในด้านต่าง ๆ เช่น การเมือง ศาสนาและสังคม ใช้ระยะเวลาเปลี่ยนการยึดถือ ความมั่งงาย โดยปราศจากรากฐานของความเป็นจริงและเหตุผล มาเป็นปรากฏการณ์ใหม่ที่เป็นรูปธรรม เรียกว่า ประชาธิปไตย การเปลี่ยนแปลงแม้จะเกิดในอารยธรรมยุโรปโดยรวม แต่ที่เน้นเป็นกระแส การเปลี่ยนแปลงที่ชัดเจนและรูปธรรม คือการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในประสบการณ์การเมืองอังกฤษ อาจถือได้ว่าระบบประชาธิปไตยเกิดขึ้นชัดเจนภายหลังการต่อสู้ที่ยาวนาน เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่เรียกว่า การปฏิวัติที่ทรงเกียรติใน ค.ศ. ๑๖๘๘^๖

---

^๖ ชัช กิจกรรม, อมร รักษาสัตย์, ความเป็นมาและพัฒนนาการของระบบประชาธิปไตยแนวสากลในการเมืองการปกครองไทยตามรัฐธรรมนูญฉบับประชาชน (กรุงเทพมหานครฯ : โรงพิมพ์วี.เจ.พรีนติ้ง, ๒๕๔๔), หน้า ๕๑ - ๕๒.

สรุปย่อเกิดของประชาธิปไตยในสังคมปัจจุบันคือยุคที่สองที่การประยุกต์แนวคิด ภูมิปัญญา ความเป็นธรรม ความสมเหตุสมผลโดยมีพื้นฐานจากการเมือง ศาสนา และสังคมมาสู่ความเป็นรูปธรรมโดยอาศัยประสบการณ์ที่เกิดขึ้นการเมืองอังกฤษ

๔.๕ วิวัฒนาการของประชาธิปไตยในพุทธปรัชญาเถรวาทกับประชาธิปไตยในสังคมปัจจุบัน

พุทธปรัชญาเถรวาทไม่ได้กล่าวเรื่องประชาธิปไตยโดยตรงแต่มีบางพระสูตรที่ได้กล่าวถึงวิวัฒนาการแห่งระบบการเมืองซึ่งเริ่มขึ้นตั้งแต่การเกิดขึ้นแห่งรัฐ การมีผู้ดูแลเมื่อเกิดมีชุมชนสังคมขึ้นเพื่อแก้ปัญหา เอรัดเอาเปรียบการจัดสรรทรัพยากรสร้างความสมดุลให้เกิดขึ้นจึงมีการปกครองซึ่งเรียกขานว่าประชาธิปไตย เป็นผู้ดูแลรัฐหรือปกครองรัฐที่มีขอบเขตและวิธีการปกครองที่ใช้เพื่อบริหารจัดการให้ประชาชนอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข แต่การจะปกครองให้ทั่วถึงและไม่ลำเอียงในการปกครองเป็นสิ่งที่ยากยิ่งในพุทธปรัชญาเถรวาทมีหลักปกครอง 3 ระบบด้วยกันคือ

๑) การปกครองแบบระบบอัตตาริปไตย

อัตตาริปไตยเป็นระบบการปกครองที่ยึดถือตนเป็นใหญ่อำนาจสิทธิขาดอยู่เพียงผู้เดียว ถ้าเป็นเพียงบุคคลทั่วไปจะเรียกว่า เผด็จการถ้าเป็นระบบการปกครองโดยพระราชาก็เรียกว่า สมบูรณาญาสิทธิราชย์ การปกครองในระบบนี้จะเป็นที่ตัวบุคคลในยุคใดถ้าผู้ปกครองไม่มีหลักธรรมในการปกครองก็จะนำไปสู่ความเดือดร้อนแก่ประชาชน ตรงกันข้ามถ้าผู้ปกครองมีธรรมในการปกครองก็จะทำให้เกิดความอยู่ดีมีสุขความชอบธรรมจะเกิดขึ้นแก่ประชาชน

๒) การปกครองแบบระบบโลกาธิปไตย การเอาความเห็นของคนส่วนใหญ่เป็นเครื่องตัดสินในระบบการปกครองหรือการเอามติของคนส่วนใหญ่ในปัจจุบันเรียกว่า ประชาธิปไตย (democracy) ในครั้งพุทธกาลมีการใช้ระบบโลกาธิปไตยในการปกครองเป็นในแคว้นวัชชีมีการปกครองตระกูลปัจฉิม มีการหมุนเวียนกันมีการประชุมกันวางแผน วางมติ วางนโยบาย และดำเนินตามแผนในการปกครองโดยมีสันฐาการหรือสภาเป็นที่ประชุมเพื่อลงมติในการปกครอง แคว้นวัชชีจึงเป็นต้นตำรับในการสร้างสถานที่ที่เรียกว่ารัฐสภาในครั้งพุทธกาล

๓) การปกครองแบบระบบธัมมาธิปไตย การปกครองในระบบนี้ถือได้ว่าเป็นหัวใจหลักของการปกครองของพุทธปรัชญาเถรวาท ซึ่งเน้นการปกครองที่ต้องใช้หลักธรรม

ในการปกครองและผู้ปกครองเองต้องมีหลักธรรมในการปกครอง หลักการปกครองในแบบธัมมาธิปไตย มีอยู่สองส่วนด้วยกัน คือ ตัวผู้ปกครองต้องมีคุณธรรมเป็นเครื่องปฏิบัติอย่างเคร่งครัด เช่น หลักทศพิธราชธรรม ซึ่งเป็นคุณธรรมสำหรับผู้นำหรือผู้ปกครอง มีหลักปฏิบัติ ๑๐ ประการ

หลักธรรมที่จะนำลงสู่การปฏิบัติในระบบการปกครองเพื่อให้เกิดความสมดุล และเป็นปีกแผ่นมั่นคงในการพัฒนาอย่างยั่งยืน ด้วยหลักธรรมจักรวรรดิวัตร นอกจากนี้ก็ยังมีการบำรุงประชาชนให้มีการดำรงชีวิตที่เป็นปกติสุขพึ่งตนเองได้ไม่เป็นภาระของรัฐ เป็นผู้ประสานจิตใจของราษฎรให้ประพฤติปฏิบัติตามกฎหมายของรัฐที่เรียกว่า หลักราชสังคหัตถุ

ในระบบการปกครองแบบธัมมาธิปไตยนั้นเป็นระบบที่เน้นความเป็นธรรมในสังคหกรรมทั้งตัวผู้ปกครองหรือภายในจิตใจและประพฤติปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอ ในระบบนี้ยังได้นำหลักที่จะช่วยป้องกันความเสื่อมทำให้การปกครองเป็นไปเพื่อความเจริญโดยส่วนเดียว เรียกว่า หลักอภิธานิยธรรม และยังมีหลักธรรมที่จะทำให้ผู้ปฏิบัติต่อกันด้วยไมตรีสงเคราะห์เอื้อเพื่อต่อกันทำให้เกิดความรักใคร่กลมเกลียวกัน สามัคคีคิดถึงระลึกถึงกันอยู่เสมอเรียกว่า สาราณียธรรม

การวิวัฒนาการของประชาธิปไตยในพุทธปรัชญาเถรวาทในแง่การพัฒนาการของประชาธิปไตยไม่ได้มุ่งเฉพาะระบบการปกครองเท่านั้น คือบุคคลเข้ามาในระบบการปกครองและระบบการปกครองที่ถือว่าดีที่สุดของพุทธปรัชญาเถรวาทก็คือธัมมาธิปไตย

ปัจจุบันในระบบประชาธิปไตยมีรากฐานมาจากระบบประชาธิปไตยโดยตรงของนครรัฐเอเธนส์ มีการผสมผสานแนวคิดของนักปรัชญาเมธีการเมืองที่มีความเชื่อมั่นในอำนาจอธิปไตยประชาชนว่า จะนำมาซึ่งชีวิตที่ดีและมีความสุขของประชาชนอย่างแท้จริง และเป็นระดับการเมืองที่ได้รับความเลื่อมใสจากประชาชน ระบบประชาธิปไตยในปัจจุบันเป็นระบบประชาธิปไตยโดยตัวแทน (Representative Democracy) ซึ่งมีหลักที่แตกต่างจากระบบประชาธิปไตยโดยตรง (Direct Democracy) ของนครรัฐเอเธนส์หลายประการในด้านปรัชญาความคิดเรื่องนิติรัฐของเพลโต ความคิดเรื่องโพลีตีของอริสโตเติล เรื่องสัญญาประชาคมของล๊อค รูสโซ มีส่วนสนับสนุนระบบประชาธิปไตยยุคใหม่ให้สมบูรณ์

แนวคิดประชาธิปไตยยุคใหม่ยึดมั่นในความสามารถของมนุษย์ที่จะใช้เหตุผล การแสวงหาสิ่งที่ดีที่สุดและความเชื่อมั่นว่าชีวิตที่ดีและมีความสุขจะต้องเป็นชีวิตมีเสรีภาพและ

ความเสมอภาค เป้าหมายในการดำรงรักษาเสรีภาพและความเสมอภาคของมนุษย์ประชาชน ต้องการเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตย ประชาธิปไตยในปัจจุบันเป็นระบบการปกครองของประชาชน โดยประชาชน และเพื่อประชาชน โดยจะต้องประกอบด้วยหลักการสำคัญ ๕ ประการคือ

๑) **หลักอธิปไตยของปวงชน** ประชาชนจะต้องเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตย เพื่อให้การปกครองเป็นของประชาชนอย่างแท้จริงและประชาชนแสดงออกซึ่งการเป็นเจ้าของประชาธิปไตยใช้อำนาจกำหนดตัวผู้ปกครองโดยผ่านกระบวนการเลือกตั้ง อำนาจในการกำหนด ตัวผู้ปกครองจะหมายรวมทั้งอำนาจในการเลือกตั้งและถอดถอน การกำหนดตัวผู้ปกครองคือสัญลักษณ์ของการปกครองโดยประชาชน

๒) **หลักเสรีภาพ** ในระบอบประชาธิปไตยจะต้องเคารพในเสรีภาพของประชาชน หลักเสรีภาพในระบอบประชาธิปไตยจะต้องมีขอบเขตที่ชัดเจนคือ การไม่ละเมิดซึ่งกันและกันเพื่อประกันความเสมอภาคในการใช้เสรีภาพของประชาชน

หลักเสรีภาพในระบอบประชาธิปไตยประกอบด้วยเสรีภาพทางการเมืองได้แก่ เสรีภาพในการใช้สิทธิเลือกตั้งและถอดถอนผู้ปกครอง เสรีภาพในการคิด การพูด การเขียน และการโฆษณาเพื่อวิพากษ์วิจารณ์นโยบายของรัฐบาลทั้งในทางสนับสนุนและคัดค้าน เสรีภาพ ในการชุมนุมและเคลื่อนไหวก้าวเพื่อแสดงความต้องการและการสนับสนุนหรือคัดค้าน รัฐบาล และเสรีภาพในการรับรู้ข่าวสารการตัดสินใจของรัฐบาล รวมทั้งเสรีภาพในการขุดคุ้ยและเปิดโปงพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของคนในรัฐบาลทั้งข้าราชการการเมืองและข้าราชการประจำ

นอกจากนี้ยังประกอบด้วยเสรีภาพในการนับถือศาสนา เสรีภาพในการเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สิน เสรีภาพในการเลือกถิ่นที่อยู่อาศัยและเสรีภาพในการประกอบอาชีพ เป็นต้น

๓) **หลักความเสมอภาค** ระบอบประชาธิปไตยยอมรับในความแตกต่างของมนุษย์ในเรื่องความสามารถ เพราะความสามารถของมนุษย์ขึ้นอยู่กับลักษณะทางพันธุกรรม ซึ่งเป็นธรรมชาติที่อยู่นอกเหนือการควบคุมของมนุษย์ แต่ระบอบประชาธิปไตยเชื่อมั่นว่าถ้ามนุษย์มีโอกาสที่เสมอภาคเท่าเทียมกันถึงแม้จะมีความสามารถแตกต่างกันมนุษย์จะสามารถดำรงชีวิตที่ดีร่วมกันได้อย่างเสมอภาค

ความเสมอภาคในทางโอกาส หมายถึง ประชาชนจะต้องมีโอกาสดังในทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมอย่างเสมอภาคเท่าเทียมกัน โดยเฉพาะโอกาสที่จะได้รับการศึกษาเพื่อพัฒนาตนเองให้มีสมรรถนะที่จะปกป้องตนเองในปลอดภัยจากการเอารัดเอาเปรียบของผู้อื่น

๔) หลักกฎหมาย ระบอบประชาธิปไตยถือว่าชนชั้นใดบัญญัติกฎหมายย่อมเพื่อประโยชน์ของชนชั้นนั้น ดังนั้น ระบอบประชาธิปไตยจะเป็นระบอบการปกครองเพื่อประโยชน์ของประชาชนก็ต่อเมื่ออำนาจในการบัญญัติกฎหมายต้องเป็นของประชาชนเพราะประชาชนย่อมไม่บัญญัติกฎหมายเพื่อทำลายผลประโยชน์ของตน

ดังนั้นหลักกฎหมายที่สำคัญในระบอบประชาธิปไตยคือ กฎหมายต้องมีที่มาอันชอบธรรม คือมาจากอำนาจอธิปไตยของปวงชน กฎหมายจะต้องใช้บังคับประชาชนอย่างเสมอภาคเท่าเทียมกันโดยไม่เลือกปฏิบัติไม่ว่าคนรวยหรือคนจน และกฎหมายจะต้องให้ความคุ้มครองภายใต้กระบวนการยุติธรรมแก่ประชาชนอย่างเสมอภาคเท่าเทียมกัน

๕) หลักเสียงข้างมาก การตัดสินใจใด ๆ จะใช้เสียงเอกฉันท์คงเป็นไปได้น้อย แต่เพื่อให้มั่นใจว่าการตัดสินใจนั้นจะต้องเป็นไปเพื่อประโยชน์ของคนส่วนใหญ่ จึงกำหนดให้ใช้เสียงข้างมากเป็นเกณฑ์ ถ้าเป็นเรื่องสำคัญก็ให้ใช้เสียงข้างมาก ๆ เช่น เสียง 2 ใน 3 เป็นต้น ถ้าเป็นเรื่องทั่วไปก็ให้ใช้เสียงข้างมากธรรมดา

การใช้เสียงข้างมากจะต้องให้ความเคารพต่อเสียงข้างน้อยด้วยเพราะเสียงข้างน้อยจะทำหน้าที่ในการควบคุม กำกับ และตรวจสอบการใช้เสียงข้างมากกว่าเป็นไปเพื่อประโยชน์ของประชาชนหรือไม่ ถ้าเสียงข้างมากลงมติตัดสินใจขัดต่อประโยชน์ของประชาชนจะเข้าลักษณะพวกมากลากไปหรือเผด็จการรัฐสภา ประชาชนมีสิทธิที่จะปฏิเสธมติการตัดสินใจ ของเสียงข้างมากนั้นได้ และถ้ารัฐบาลไม่ยอมเปลี่ยนแปลงประชาชนก็มีสิทธิที่จะโค่นล้มรัฐบาล ได้เพราะรัฐบาลไม่ปฏิบัติให้เป็นไปตามเจตจำนงทั่วไปของประชาชน ประชาชนย่อมมีสิทธิที่จะถอดถอนรัฐบาล

ภายใต้หลักการสำคัญทั้งห้าประการดังกล่าวจะส่งเสริมให้สังคมมนุษย์เป็นสังคมที่มีความเสมอภาค มีความอุดมสมบูรณ์และมีความศิวิไลซ์ด้วยเหตุนี้ระบอบประชาธิปไตยจึงได้รับความศรัทธาจากประชาคมทั่วโลกอย่างกว้างขวางในปัจจุบัน จนอาจกล่าวได้ว่า ระบอบประชาธิปไตยคือสัญลักษณ์ของสังคมที่มีความศิวิไลซ์ทางการเมือง

๔.๖ ประโยชน์ของประชาธิปไตยในพุทธปรัชญาเถรวาทกับประชาธิปไตยในสังคมปัจจุบัน

ในระบบการปกครองแบบประชาธิปไตยในพุทธปรัชญาเถรวาทไม่ได้ชี้ชัดว่าการปกครองรูปแบบใดดีกว่ากัน แต่มองว่าจะปกครองอย่างไรเป็นประเด็นสำคัญกว่า ด้วยสาเหตุนี้ระบบประชาธิปไตยตามพุทธปรัชญาเถรวาทจึงเน้นหน้าที่และการเป็นผู้ปกครองที่ดี เหมือนกับวิธีการปกครองอย่างไรจะทำให้บ่าบัดทุกข์บำรุงสุขให้กับราษฎรอย่างเท่าเทียมกัน ประชาธิปไตยตามพุทธปรัชญาเถรวาทกล่าวถึงประโยชน์ต่อระบบการปกครองอย่างมากคือ

๑) ด้านการบริหารปกครองแนวพุทธ ส่งเสริมหลักการมีส่วนร่วมในการปกครององคณะสงฆ์โดยให้คณะสงฆ์เป็นใหญ่ในการวินิจฉัยปัญหาอธิกรณ์ต่าง ๆ หรือการทำสังฆกรรม เช่น การอุปสมบท เป็นต้น

หลักความเสมอภาคภายใต้พระธรรมวินัย พุทธปรัชญาเถรวาทยอมรับความเท่าเทียมในความเป็นมนุษย์ โอกาสในการประพฤติปฏิบัติธรรมและการบรรลุธรรม การทำกรรมไม่ว่าจะเกิดในชนชั้นไหนถ้าทำกรรมที่เป็นอกุศลก็ไปสู่ทุกคติเหมือนกัน หรือแม้การเข้าอุปสมบทเป็นพระภิกษุมีความเท่าเทียมกันภายใต้พระธรรมวินัยคือการปฏิบัติตามสิกขาบทที่เท่าเทียมกันและเคารพกันตามอาวุโสและตามพระธรรมวินัย ความเสมอภาคของสตรีกับบุรุษในด้านสติปัญญา เสรีภาพในการความคิดและการกระทำ หลักเสียงข้างมากคือใช้เสียงข้างมากเป็นเกณฑ์ตัดสิน

๒) หลักที่ทำให้หมู่คณะอยู่ร่วมกันในสังคมด้วยความสามัคคีธรรมยึดพระธรรมวินัยเป็นหลักในการปกครอง เคารพธรรมนิยมตามพระธรรมวินัย มุ่งผลความสามัคคีและความผาสุกของหมู่คณะ

๓) ในการนำหลักประชาธิปไตยแนวพุทธปรัชญาเถรวาทมาประยุกต์ใช้ในการปกครองปัจจุบันเพื่อให้เกิดความชอบธรรมในสังคมเป็นไปเพื่อประโยชน์แก่มหาชนอย่างทั่วถึง

๔) ส่งเสริมให้เกิดความสมดุลแห่งสังคมผู้ปกครองจะต้องปฏิบัติธรรมและทำหน้าที่ของตน โดยต้องฝึกตนเองให้ดีเสียก่อนจึงจะไปฝึกผู้อื่นได้

หลักประโยชน์ในประชาธิปไตยในสังคมปัจจุบัน

ระบบประชาธิปไตยในสังคมปัจจุบันมีความสำคัญต่อการพัฒนาสังคมประเทศอย่างมาก เป้าหมายของประชาธิปไตยคือการสร้างสรรชีวิตที่ดีและมีความสุขให้แก่ประชาชน ประชาธิปไตยในสังคมปัจจุบันมีหลักประโยชน์อยู่ 3 ระดับคือ

๑) ระดับปัจเจกบุคคล คือ หลักความเสมอภาคในปัจเจกบุคคลในด้านการเมือง เศรษฐกิจและสังคมมีสิทธิเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น การแสดงออกมีส่วนร่วมในทางการปกครองประโยชน์ของส่วนร่วมมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายสาธารณะ เช่น นโยบายจัดการศึกษาให้ทั่วถึง นโยบายสาธารณสุข นโยบายการรักษาความสงบเรียบร้อยภายในสังคม นโยบายป้องกันประเทศนอกจากนั้นยังช่วยควบคุม กำกับและตรวจสอบการทำงานของระบบการบริหาร

๒) ระดับคนใกล้ชิดหรือกลุ่มคนรอบข้าง ประชาธิปไตยในสังคมยังส่งเสริมให้ทุกคนมีศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์เหมือนกัน ให้ความเคารพต่อสิทธิของคนในสังคม ทุกคนมีสิทธิเสรีภาพในการทำมาหากินอย่างเท่าเทียมกัน

๓) ระดับชุมชน สังคม รัฐและโลก ประชาธิปไตยในสังคมปัจจุบันจะสร้างความรับผิดชอบต่อรับผิดชอบต่อส่วนรวมมีจิตสำนึกเป็นประชาธิปไตยของประชาชน การมีส่วนร่วมทางการเมืองโดยตรงของประชาชน การตื่นตัวทางการเมืองเพื่อตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐ เพื่อให้เกิดความโปร่งใสและไม่มีการคอร์รัปชัน ส่งผลให้เกิดการตื่นตัวทางการเมืองในการตรวจสอบอำนาจรัฐโดยมีวิธีการดังนี้คือ ๑) การรับฟังความคิดเห็นของประชาชนหรือการประชาพิจารณ์ (Public hearing) ๒) การแสดงประชามติ (๓) การรับอำนาจคืน (Recall) ๔) การถอดถอนผู้ดำรงตำแหน่งสำคัญ (Impeachment)

นอกจากนี้ยังมีการต่อสู้เพื่อความเป็นธรรมในการปกครองเพื่อความเชื่อถือได้และเป็นไปเพื่อประโยชน์สาธารณะ

จากหลักประโยชน์ของประชาธิปไตยในสังคมปัจจุบันส่วนใหญ่ก็ยังเน้นไปเพื่อประโยชน์ในระดับของปัจเจกหรือโลกียะเพียงส่วนเดียว ในขณะที่ระบบประชาธิปไตยของพุทธปรัชญาเถรวาทจะเน้นทั้งที่เป็นส่วนโลกียะคือ ผู้ปกครองต้องมีหลักคุณธรรมที่ดีเพื่อทำระบบการปกครองดีไปด้วยเช่นกันและนอกจากนั้นพุทธปรัชญาเถรวาทหนทางที่จะนำระบบการปกครองไปสู่ระบบธัมมาธิปไตยก็ด้วยหลักธรรมที่ทั้งผู้ปกครองและผู้อยู่ใต้ปกครองจะต้องปฏิบัติอย่างเคร่งครัดถึงระบบปกครองจะดีเพียงใดก็ตามถ้าผู้ปกครองไม่ดีระบบการปกครองนั้นก็ไม่สามารถไปสู่เป้าหมายได้

๔.๖ สรุปเปรียบเทียบ

เปรียบเทียบแนวคิดประชาธิปไตยในพุทธปรัชญาเถรวาทกับประชาธิปไตยในสังคมปัจจุบัน

ประเด็น	ประชาธิปไตยในพุทธปรัชญาเถรวาท	ประชาธิปไตยในสังคมปัจจุบัน
๑. นิยามและความหมายของประชาธิปไตย	เน้นหลักการทางประชาธิปไตยที่มีความเป็นสากลที่สอดคล้องกับธรรมชาติของมนุษย์ที่ต้องการปัจจัยพื้นฐานในการดำรงอยู่ในสังคมอย่างมีศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ที่มีสิทธิในขั้นพื้นฐานที่จะแสวงสุขและหลีกเลี่ยงทุกข์หรือภาวะที่ตนไม่พึงประสงค์ อีกทั้งเป็นหลักที่สร้างความสำนึกในหน้าที่ที่ตนเองต้องปฏิบัติต่อสถาบันต่างๆ ด้วยความรับผิดชอบ	แบ่งไว้ ๒ ความหมายคือ ๑) ความหมายอย่างแคบ หมายถึง “ประชาธิปไตยที่เป็นระบบการเมืองการปกครองที่ประชาชนมีอำนาจปกครองตนเอง” ซึ่งเห็นได้ว่าหลักการนี้เป็นการใช้อำนาจในการปกครองตนเองที่ประชาชนยอมมอบอำนาจผ่านคณะผู้บริหาร เช่น รัฐบาล และสถาบันทางการเมืองในรูปแบบการเลือกตั้ง เป็นต้น ๒) ความหมายอย่างกว้าง หมายถึง ประชาธิปไตยที่เป็นวิถีการดำเนินชีวิตของมนุษย์ที่มีการยอมรับสิทธิเสรีภาพและความเสมอภาค ความสำคัญและประโยชน์ต่างๆ ซึ่งกันและกัน โดยมีเหตุผลเป็นเครื่องนำมาซึ่งความสุขร่วมกันปัจจุบันประชาธิปไตยมีลักษณะสำคัญทั้งทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง

<p>๒. ประเภทของประชาธิปไตย</p>	<p>แบ่งไว้ ๓ प्रकारคือ</p> <p>๑) อัตตาธิปไตย</p> <p>๒) โลกาธิปไตย</p> <p>๓) รัชมมาธิปไตย</p>	<p>แบ่งออกได้อีกเป็น ๒ แบบ คือ</p> <p>ก) ประชาธิปไตยแบบโดยตรง (แบบบริสุทธิ) ได้แก่ การที่ราษฎรสามารถแสดงความเห็นในที่ประชุมสาธารณะ โดยไม่ต้องผ่านตัวแทน หรือมติของที่ประชุม</p> <p>ข) ประชาธิปไตยแบบโดยอ้อม หรือ แบบมีผู้แทนราษฎร (Representative Democracy) ได้แก่ การปกครองแบบมีผู้แทนคือการที่ราษฎรปฏิบัติโดยการเลือกสรรบุคคลที่มีศักยภาพทางด้านความรู้และจริยธรรมเข้าไปบริหารและตัดสินใจแทนตน ซึ่งจะอยู่ในวาระ ๒ ปี ๔ ปี หรือ ๕ ปี</p>
<p>๓. หลักการของประชาธิปไตย</p>	<p>ถือว่าสิทธิเสรีภาพเป็นสิ่งสำคัญที่สุด ถึงแม้พระองค์จะเป็นผู้มีสิทธิเต็มพระองค์ก็ตาม แต่พระองค์กลับประทานความเป็นใหญ่ไว้กับพระสงฆ์ หาใช้อยู่ที่พระองค์เท่านั้นก็หาไม่ ดังจะเห็นได้ในการทำสังฆกรรมต่างๆ เช่น การอุปสมบท กฐิน รับบุคคลเข้ามาอยู่ในสังฆมณฑล เป็นต้น</p>	<p>ลักษณะเป็นประชาธิปไตยแบบเสรีนิยม มีความสำคัญต่อการศึกษาความเป็นมาของหลักการ ซึ่งมีลักษณะดังนี้คือ</p> <ul style="list-style-type: none"> - อำนาจอธิปไตยเป็นของประชาชน หรือของมหาชน - ประชาธิปไตยเปิดโอกาสให้มีการเลือกตั้งผู้นำโดยเสรี - ประชาธิปไตยเน้นการมีผู้นำที่มีความรับผิดชอบ - ประชาธิปไตยมุ่งให้มีระบบกฎหมายที่ประกันความเสมอ

		<p>ภาคของประชาชน</p> <ul style="list-style-type: none"> - ประชาธิปไตยยอมรับการมีพรรคการเมืองมากกว่าหนึ่งพรรคขึ้นไป - ประชาธิปไตยส่งเสริมการมีความหลากหลายในชีวิตประจำวัน - ประชาธิปไตยไม่มีการกีดกันกลุ่มต่างๆ ออกจากการมีส่วนร่วมในการบริหารประเทศ - การมีทัศนคติแบบประชาธิปไตย - ประชาชนมีความสำนึกในหน้าที่แห่งการเป็นพลเมืองดี - เป็นความเชื่อมั่นในความดีของมนุษย์
๔.บ่อเกิดของประชาธิปไตย	อยู่ในอภิศตวรรษที่มีการสมมติฐานการเกิดขึ้นของโลกเป็นไปตามสมมติฐานของวิญญูสงสาร	<p>แบ่งได้เป็น ๒ ยุค</p> <p>ยุคแรก เกิดจากวิสัยทัศน์ของผู้ปกครอง นักปรัชญาและนักคิดที่พยายามค้นหาระบบการปกครองในอุดมคติที่คิดว่าจะอำนวยความสุขความเป็นธรรมที่ดีที่สุดต่อสมาชิกของสังคมผู้ริเริ่มในยุคแรก คือเปอร์คลีส</p> <p>ยุคที่สอง การนำทั้งจินตนาการของผู้ปกครองหรือนักปรัชญา ภูมิปัญญาบุคลิกที่ยอมรับนับถือการสืบทอดวัฒนธรรม</p>

		<p>อำนาจนิยมของผู้ปกครองมาตลอด การเกิดภูมิปัญญาของความ ต้องการความจริง ความ สมเหตุสมผล ตลอดจน ถูกต้อง เป็นธรรม เป็นพลังเปลี่ยนแปลง โครงสร้างความสัมพันธ์ภายใน สังคมในด้านต่าง ๆ เช่น การเมือง ศาสนาและสังคม ใช้ระยะเวลา เปลี่ยนการยึดถือ ความมั่งงาย โดยปราศจากรากฐานของความ เป็นจริงและเหตุผล มาเป็น ปรัชญาการณใหม่ที่เป็นรูปธรรม เรียกว่า ประชาธิปไตย</p>
<p>๕. วิวัฒนาการของ ประชาธิปไตย</p>	<p>พุทธปรัชญาเถรวาทไม่ได้กล่าว เรื่องประชาธิปไตยโดยตรงแต่มี บางพระสูตรที่ได้กล่าวถึง วิวัฒนาการแห่งระบบการเมือง ซึ่งเริ่มขึ้นตั้งแต่การเกิดขึ้นแห่ง รัฐ การมีผู้ดูแลเมื่อเกิดมีชุมชน สังคมขึ้นเพื่อแก้ปัญหา เอารัดเอาเปรียบการจัดสรรทรัพยากรสร้าง ความสมดุลให้เกิดขึ้นจึงมีการ ปกครองซึ่งเรียกอธิปไตย เป็น ผู้ดูแลรัฐหรือปกครองรัฐที่มี ขอบเขตและวิธีการปกครองที่ใช้ เพื่อบริหารจัดการให้ประชาชน อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข</p>	<p>มีรากฐานมาจากระบบประชาธิปไตย โดยตรงของนครรัฐเอเธนส์ มีการผสมผสานแนวคิดของนัก ปรัชญาเมธีการเมืองที่มีความ เชื่อมั่นในอำนาจอธิปไตย ประชาชนว่า จะนำมาซึ่งชีวิตที่ดี และมีความสุขของประชาชนอย่าง แท้จริง และเป็นระดับการเมืองที่ ได้รับความเลื่อมใสจากประชาชน ระบบประชาธิปไตยในปัจจุบัน เป็นระบบประชาธิปไตยโดย ตัวแทน (Representative Democracy) ซึ่งมีหลักที่แตกต่าง จากระบบประชาธิปไตยโดยตรง (Direct democracy) ของนครรัฐ</p>

		<p>เอเชนส์หลายประการในด้านปรัชญาความคิดเรื่องนิติรัฐของเพลโต ความคิดเรื่องโพลีตีของอริสโตเติล เรื่องสัญญาประชาคมของล๊อค รุสโซ มีส่วนสนับสนุนระบบประชาธิปไตยยุคใหม่ให้สมบูรณ์</p>
<p>๖. ประโยชน์ของประชาธิปไตย</p>	<p>พุทธปรัชญาเถรวาทประชาธิปไตยสามารถที่จะสอดคล้องหรือเข้ากันได้กับการปกครองทุกระบบ สามารถนำคำสอนในทางพระพุทธศาสนาไปใช้กับการปกครองใดๆก็ได้ที่เป็นระบอบการปกครองที่มุ่งธรรม คือ ความถูกต้องชอบธรรมเป็นเป้าหมาย พระพุทธศาสนาไม่ได้ยอมรับหรือปฏิเสธระบอบการเมืองการปกครองใดๆ โดยเฉพาะ เพราะระบอบการปกครองต่างๆ ล้วนมุ่งธรรม คือ ความถูกต้องชอบธรรมทั้งสิ้น ต่างมีวัตถุประสงค์ที่จะให้ประชาชนมีความเป็นอยู่ที่ดีทั้งนั้นเพียงแต่วิธีการของแต่ละระบอบอาจจะแตกต่างกันออกไป</p>	<p>ประโยชน์ ๓ ระดับคือ</p> <p>๑) ระดับปัจเจกบุคคล คือ หลักความเสมอภาคในปัจเจกบุคคลในด้านการเมือง เศรษฐกิจและสังคม มีสิทธิเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น การแสดงออกมีส่วนร่วมในทางการปกครองประโยชน์ของส่วนร่วมมีส่วนในการกำหนดนโยบายสาธารณะ เช่น นโยบายจัดการศึกษาให้ทั่วถึง นโยบายสาธารณสุข นโยบายการรักษาความสงบ เรียบร้อยภายในสังคม นโยบายป้องกันประเทศ นอกจากนั้นยังช่วยควบคุม กำกับ และตรวจสอบการทำงานของระบบการบริหาร</p> <p>๒) ระดับคนใกล้ชิดหรือกลุ่มคนรอบข้าง ประชาธิปไตยในสังคมยังส่งเสริมให้ทุกคนมีศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์เหมือนกัน ให้ความเคารพต่อสิทธิของคนในสังคม</p>

		<p>ทุกคนมีสิทธิเสรีภาพในการทำมาหากินอย่างเท่าเทียมกัน</p> <p>๓) ระดับชุมชน สังคม รัฐและโลก</p> <p>ประชาธิปไตยในสังคมปัจจุบันจะสร้างความรับผิดชอบต่อ</p> <p>รับผิดชอบต่อส่วนรวมมีจิตสำนึก</p> <p>เป็นประชาธิปไตยของประชาชน</p> <p>การมีส่วนร่วมทางการเมือง</p> <p>โดยตรงของประชาชน การตื่นตัว</p> <p>ทางการเมืองเพื่อตรวจสอบการใช้</p> <p>อำนาจรัฐ เพื่อให้เกิดความ</p> <p>โปร่งใสและไม่มีการคอร์รัปชัน</p> <p>ส่งผลให้เกิดการตื่นตัวทาง</p> <p>การเมืองในการตรวจสอบอำนาจ</p> <p>รัฐโดยมีวิธีการดังนี้คือ ๑) การ</p> <p>รับฟังความคิดเห็นของประชาชน</p> <p>หรือการประชาพิจารณ์ (Public</p> <p>hearing) ๒) การแสดงประชามติ</p> <p>(๓) การรับอำนาจคืน (Recall)</p> <p>๔) การถอดถอนผู้ดำรงตำแหน่ง</p> <p>สำคัญ (Impeachment)</p>
--	--	---

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

การศึกษาเปรียบเทียบประชาธิปไตยในพุทธปรัชญากับประชาธิปไตยในสังคมปัจจุบัน พอสรุปประเด็นได้ดังนี้ หลักประชาธิปไตยในพุทธปรัชญา มีจุดกำเนิดปรากฏอยู่ในอัครคัมภีร์มณีพัฒนาการทางการปกครอง เพื่อจัดตั้งบุคคลผู้จะเข้ามาพิทักษ์ดูแลทรัพย์สินโดยบุคคลนั้นเป็นที่ยอมรับของหมู่สัตว์ทั้งหลาย เรียกว่า มหาชนสมมติ เป็นหัวหน้า ต่อมาก็ได้รับเป็นกษัตริย์ ราชาซึ่งเป็นเจ้าแห่งนาหรือเป็นใหญ่แห่งนา เห็นพร้อมต้องกันให้มีขึ้นเป็นการสมมติ เพื่อคอยควบคุมการอยู่ร่วมกันของมนุษย์ไม่ให้มีการละเมิดซึ่งกันและกัน ในขณะที่ประชาธิปไตยในสังคมปัจจุบันมีปอบเกิดเริ่มต้นจากแนวคิดของนักปรัชญาและผู้ปกครองในยุคต้น เช่น เปอริคลีส โสกราตีส เพลโต เป็นต้น ในยุคต่อมาแนวความคิดก็ได้ต่อยอดโดยอาศัยการผสมผสานภูมิปัญญา ความสมเหตุสมผล ตลอดจนความถูกต้องเป็นธรรมโดยอาศัยโครงสร้างภายในสังคมด้านการเมือง ศาสนาและสังคมกลายเป็นประชาธิปไตยในปัจจุบัน ส่วนพุทธปรัชญาได้จัดรูปแบบการปกครองได้อย่างเหมาะสมกับเจตนารมณ์ของหลักการปกครองส่วนใหญ่มุ่งหมายให้ผู้ปกครองประพฤติปฏิบัติธรรมเพื่อให้บรรลุธรรมขั้นสูงขึ้นไปหรืออีกนัยหนึ่งคือ บุคคลที่จะเข้าเป็นผู้ปกครองหรือผู้นำคนจะเป็นคนดีมีหลักธรรมเป็นเครื่องดำเนินชีวิตและผู้อยู่ใต้ปกครองจะต้องปฏิบัติตามหลักธรรมอย่างเคร่งครัดเพื่อสนับสนุนให้ระบบการปกครองอำนวยประโยชน์แก่หมู่ชนอย่างดีงามในระบบการปกครองของพุทธปรัชญา มี ๓ ระบบด้วยกันคือ

๑. ระบบการปกครองแบบอัคราธิปไตย ในหลักการนี้ถ้ามองในแง่หลักธรรมคือการทำตนให้หลุดพ้นจากความทุกข์ มีอิสรภาพ ส่วนในทางปกครองหมายเอาการปกครองที่รวมอำนาจการตัดสินใจอยู่ที่คนคนเดียว เรียกว่า ระบบเผด็จการ ในทางพุทธปรัชญาไม่ได้ชี้ชัดว่า ระบบหรือรูปแบบการปกครองใดดีหรือไม่ดี แต่คำนึงถึงการปกครองมากกว่าจะปกครองอย่างไร ในระบบอัคราธิปไตย ถ้าผู้ปกครองมีศีลธรรมปกครองมีความเที่ยงธรรม

ดูแลสุขทุกข์ของราษฎร ย่อมทำให้ราษฎรเคารพนับถือ ในทางตรงกันข้าม ถ้าผู้นำหรือผู้ปกครองเป็นคนทุจริต การปกครองก็นำแต่ความเดือดร้อนมาสู่ราษฎรย่อมเป็นที่เกลียดชัง ความหายหน้าจะมาสู่รัฐหรือประเทศ

๒. ระบบการปกครองแบบโลกาธิปไตย เป็นระบบที่ปรารถนาเอาเสียงส่วนใหญ่เป็นประมาณในแง่ทางธรรมคือการที่บุคคลหนึ่งเห็นผู้อื่นมีความขยันหมั่นเพียรในการปฏิบัติธรรมเพื่อการบรรลุตนเองก็มีความกระตือรือร้นในการปฏิบัติเพื่อบรรลุธรรมขั้นสูงขึ้นไป ส่วนมองในแง่รูปแบบการปกครองโลกาธิปไตยคือรูปแบบการปกครองแบบประชาธิปไตยในปัจจุบันที่ยึดเอามติของเสียงคนส่วนใหญ่เป็นเครื่องตัดสิน โดยยึดหลักการการเคารพสิทธิ เสรีภาพ ความเสมอภาค ภราดรภาพของคนในสังคม

๓. ธรรมาธิปไตย การยึดเอาธรรมเป็นหลักหรือเอาความถูกต้อง ถือความดีงาม พิจารณาตัดสินด้วยสติปัญญาอันบริสุทธิ์วินิจฉัยตัดสินที่ถูกต้องที่สุด ดีที่สุดเท่าที่มองเห็น ด้วยการค้นคว้ารับฟังแสวงหาความจริงอย่างที่สุดด้วยการคิดถึงที่สุดและอย่างจริงในที่สุด การกระทำอะไร สิ่งนั้นต้องเกิดขึ้นจากสุดยอดแห่งสติปัญญา สุดยอดแห่งคุณธรรม^๑ ผู้วิจัยมีทรรศนะว่า รูปแบบการปกครองแบบธรรมาธิปไตยนั้นยังเป็นเพียงอุดมคติทางการปกครองเท่านั้นยังไม่มีที่ใดที่นำรูปแบบนี้ไปใช้ในการปกครองในปัจจุบัน แต่ถ้านำเอาหลักการธรรมาธิปไตยไปใช้ในรูปแบบการปกครองใดรูปแบบนี้สามารถทำได้ เหมือนธรรมาธิปไตยจะมีหลักเชื่อมโยงให้เกิดความสมดุลย์ในรูปแบบการปกครองนั้น

ในรูปแบบการปกครองทั้งสามรูปแบบเป็นหลักกำกับความประพฤติและแนวความคิดทางจิตใจของบุคคลที่นำมาปฏิบัติและต้องทำตนให้เป็นธรรมาธิปไตย เมื่อนำไปดำเนินในการปกครองจะเป็นรูปแบบการที่ดีที่สุด ถ้าเป็นประชาธิปไตยก็จะได้เสียงข้างมากที่สุด ได้ประชาธิปไตยที่ดี จะต้องเป็นธรรมาธิปไตยให้ได้เสียก่อน ในประชาธิปไตยในสังคมปัจจุบันนำหลักการปกครองมุ่งก่อประโยชน์ในการเคารพสิทธิ เสรีภาพ เสมอภาค ความเท่าเทียมกันในความเป็นมนุษย์ พร้อมทั้งในระบบการเมืองก็สามารถเข้าไปกำหนดตรวจสอบนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐเพื่อจะทำให้เกิดความโปร่งใสขึ้น ในระบบอำนาจของรัฐ

---

^๑พระเทพเวที(ประยูร ฑุฑ โต), พุทธศาสนากับสังคมไทย พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร:สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๓๒), หน้า ๑๑ - ๑๓.

การควบคุมการใช้อำนาจของรัฐอย่างเป็นธรรมได้ ในขณะที่ประโยชน์ของพุทธปรัชญาเน้นผู้ปกครองและวิธีการปกครองโดยผู้ปกครองจะต้องมีศีลธรรม วิธีการปกครองก็ต้องถูกต้องเป็นธรรมจะทำให้การบริหารจัดการได้อย่างเหมาะสมอยู่ภายใต้กฎข้อบังคับสังคม มองได้จากการปกครองของสงฆ์คือ ที่ทำให้ทราบว่า พระพุทธเจ้าทรงให้สงฆ์เป็นใหญ่แทนพระองค์ อยู่ภายใต้พระธรรมวินัยเดียวกัน มีการเคารพตามลำดับอาวุโสมีคณะสงฆ์เป็นผู้วินิจฉัยปัญหา อธิกรณต่าง ๆ ประโยชน์ในการทำให้หมู่คณะอยู่ร่วมกันด้วยความสามัคคีธรรม ยึดพระธรรมวินัยเคารพธรรมเนียมมุ่งผลความสามัคคีและความผาสุก และยังสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในหลักการปกครองในปัจจุบัน โดยยึดผลประโยชน์อย่างยุติธรรมถูกต้องดีงาม เพื่อสมาชิกในสังคม ส่งเสริมความสมดุลระหว่างวิธีการปกครองกับผู้ปกครองให้ไปด้วยกันอย่างถูกต้องเหมาะสมกับสมัยแต่คงไว้ด้วยคุณธรรม

การศึกษาระบบประชาธิปไตยของพุทธปรัชญากับประชาธิปไตยในสังคมปัจจุบันเหมือนกันแต่ชื่อแต่ความลึกซึ้งแบบประชาธิปไตยตามแนวพุทธปรัชญาจะมองในสองส่วนคือ ส่วนภายนอกกับส่วนภายใน ส่วนภายนอกก็จะเป็นระดับโลกียะเท่านั้นลักษณะนี้ตรงกับกรปกครองของประชาธิปไตยในสังคมปัจจุบันที่มุ่งหวังเพียงให้สมาชิกในสังคมมีการอยู่ดีกินดี มีสิทธิขั้นพื้นฐานในเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองเท่านั้น ในขณะที่ทางพุทธปรัชญาเน้นลงลึกไปถึงส่วนภายในหรือจิตใจ คือ การปกครองไม่ว่ารูปแบบใดถ้าส่วนภายในจิตใจของผู้นำหรือผู้ปกครองไม่ได้ฝึกอบรมให้เป็นธรรมาธิปไตย รูปแบบการปกครองแบบนั้นคงไม่สามารถจะอำนวยประโยชน์และตอบคำถามต่อคนทั้งหลายว่าเป็นรูปแบบการปกครองที่ดีที่สุด แต่เมื่อไหร่ที่เป็นธรรมาธิปไตยที่ถูกนำไปประกอบในระบบการปกครองรูปแบบการปกครองก็จะเป็นการปกครองที่ดีที่สุด

๕.๑ ข้อเสนอแนะ

การศึกษาประชาธิปไตยของพุทธปรัชญากับประชาธิปไตยในสังคมปัจจุบันทำให้ทราบว่า ประชาธิปไตยในพุทธปรัชญานำสิ่งที่น่าสนใจอยู่ในตัวเอง โดยเฉพาะการนำมาปฏิบัติตามหลักพุทธปรัชญาในระดับผู้นำหรือผู้ปกครองตลอดผู้ถูกปกครอง เพื่อพัฒนาหลักการรูปแบบการปกครองทั้งสามอย่างนำมาใช้ในรูปแบบการปกครองที่มีอยู่ในปัจจุบัน

ในการศึกษาระบบประชาธิปไตยในพุทธปรัชญากับประชาธิปไตยในสังคมปัจจุบัน ที่ผู้วิจัยนำเสนอไปนั้นเป็นเพียงมุมมองหนึ่งเท่านั้น เพราะยังมีประเด็นอื่นอีกมากที่

นำศึกษาดังนั้น ผู้สนใจในประชาธิปไตยในพุทธปรัชญาสามารถศึกษาเปรียบเทียบกับแนวคิดของนักปรัชญาต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็น การศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดประชาธิปไตยในพุทธปรัชญากับแนวคิดประชาธิปไตยของเพลโตหรืออริสโตเติล รุสโซ แมคเคียวลี ประชาธิปไตยแนวพุทธที่ปรากฏในพระไตรปิฎก วิเคราะห์ประชาธิปไตยในสังคมไทยอดีต ปัจจุบัน อนาคต วิเคราะห์แนวคิดปรัชญาการเมืองของท่านพุทธทาส ล้วนแล้วแต่เป็นประเด็นที่น่าศึกษาอย่างยิ่ง.

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาลักษณ์. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาลักษณ์.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาลักษณ์, ๒๕๓๕.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

กิริติ บุญเจือ ศ., จริยศาสตร์สำหรับผู้เริ่มเรียน. กรุงเทพมหานคร : บริษัท โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช จำกัด, ๒๕๓๘.

_____ . ชุดปรัชญาและศาสนาเซนต์จอห์น : ย้อนอ่านปรัชญาโบราณของมนุษยชาติ เล่มสอง. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเซนต์จอห์น, ๒๕๔๖.

_____ . ชุดปรัชญาและศาสนาเซนต์จอห์น : ย้อนอ่านปรัชญายุคกลางของมนุษยชาติ (ช่วงแสงหาระบบเครือข่าย) เล่มสาม. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเซนต์จอห์น, ๒๕๔๖.

_____ . ชุดปรัชญาและศาสนาเซนต์จอห์น : ย้อนอ่านปรัชญานวศของมนุษยชาติ (ช่วงสร้างระบบเครือข่าย) เล่มสี่. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยเซนต์จอห์น, ๒๕๔๖.

_____ . ชุดปรัชญาและศาสนาเซนต์จอห์น : ย้อนอ่านปรัชญากังขาของมนุษยชาติ (ช่วงวิจารณ์ระบบเครือข่าย) เล่มห้า. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยเซนต์จอห์น, ๒๕๔๖.

_____ . ชุดปรัชญาและศาสนาเซนต์จอห์น : ปรัชญาอรรถปริวรรตของมนุษยชาติ (ช่วงพหุนิยม) เล่มหก. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยเซนต์จอห์น, ๒๕๔๖.

_____ . ชุดปรัชญาและศาสนาเซนต์จอห์น : ศาสนาอรรถปริวรรตของมนุษยชาติ (ช่วงพหุนิยม) เล่มเจ็ด. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยเซนต์จอห์น, ๒๕๔๖.

- _____ . ชุดปรัชญาและศาสนาเซนต์จอห์น : ประวัติปรัชญาไทยฉบับบุกเบิก เล่มแปด.
กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยเซนต์จอห์น, ๒๕๔๖.
- _____ . ตรรกวิทยาทั่วไป. กรุงเทพมหานคร : บริษัท โรงพิมพ์ ไทยวัฒนาพานิช จำกัด,
๒๕๔๑.
- _____ . ปรัชญาเบื้องต้นและตรรกวิทยาเบื้องต้น. ธนบุรี : ผดุงการพิมพ์, ๒๕๑๒.
จรรยา สุทธิวัฒนา, ดร.พระมหา, รัฐธรรม. เชียงใหม่ : สถาบันปัญญานันทะ, ๒๕๔๑.
- จักษ์ พันธุ์ชูเพชร. การเมืองและการปกครองไทย : มิติทางประวัติศาสตร์และสถาบันทางการเมือง. กรุงเทพมหานคร : บริษัท มายด์ พับลิชชิ่ง จำกัด, ๒๕๔๕.
- จ่านงค์ ทองประเสริฐ. ป่อเกิดลัทธิประเพณีอินเดีย เล่ม ๑ ภาค ๑-๔ . กรุงเทพมหานคร :
บัณฑิตยสถาน จัดพิมพ์, ๒๕๓๘.
- _____ . พระพุทธศาสนากับสังคมและการเมือง. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร :
บริษัท ต้นอ้อ แกรมมี่ จำกัด, ๒๕๓๕.
- ชัยวัฒน์ อัดพัฒน, รศ., จริยศาสตร์. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง,
๒๕๔๓.
- ชุมพร สังขปริษา. ปรัชญาและทฤษฎีการเมือง ว่าด้วยธรรมชาติมนุษย์. กรุงเทพมหานคร :
สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๑.
- ณัชชาภัทร อุ่นตรงจิตร. รัฐศาสตร์. พิมพ์ครั้งที่ ๓, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่ง
จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๘.
- เดโช สวานานนท์. พจนานุกรมศัพท์การเมือง. กรุงเทพมหานคร : บริษัท สำนักพิมพ์หน้าต่าง
สู่โลกกว้าง จำกัด, ๒๕๔๕.
- _____ . คำอธิบายศัพท์ : รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๔๐.
กรุงเทพมหานคร : หจก. วีทีซี คอมมิวนิเคชัน จำกัด, ๒๕๔๑.
- ทินพันธุ์ นาคะตะ. ประชาธิปไตย. กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัดสหายบล็อก และ
การพิมพ์, ๒๕๔๓.
- ทวี ผลสมภพ, รศ., ปัญหาปรัชญาในการเมืองของโลกตะวันออก. กรุงเทพมหานคร :
สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๓๔.
- บุญมี แทนแก้ว, ผศ., จริยธรรมกับชีวิต. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียน
สโตร์, ๒๕๓๔.

- ..... **ปรัชญา**. พิมพ์ครั้งที่ ๒, กรุงเทพมหานคร : โอ.เอส.พรีนติ้ง เฮ้าส์, ๒๕๓๖.
- ..... **ปรัชญาศาสนา**. กรุงเทพมหานคร : หจก. ชนะการพิมพ์, ๒๕๓๖.
- ปรีชา ช่างขวัญยืน. **แนวคิดทางการเมืองของท่านพุทธทาสภิกขุ**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๘.
- ..... **ธรรมรัฐ-ธรรมราชา**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
๒๕๔๒.
- ..... **ทฤษฎีทางการเมืองของพระพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร: บริษัทสามัคคี
สาส์น จำกัด, ๒๕๔๐.
- พระเทพเวที (ประยูรค์ ปยุตโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๑.
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.
- ..... **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพ
มหานคร : โรงพิมพ์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๖.
- ..... **การสร้างสรรค์ประชาธิปไตย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ มหาจุฬาลงกรณ
ราช วิทยาลัย, ๒๕๓๖.
- พระธรรมปิฎก (ประยูรค์ ปยุตโต). **กระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาสู่ประชาธิปไตย**. กรุงเทพ
มหานคร : สำนักพิมพ์ มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๑.
- ..... **การศึกษาเพื่อสันติภาพ**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ มหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย, ๒๕๔๐.
- ..... **การศึกษาเพื่ออารยธรรมที่ยั่งยืน**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ มูลนิธิพุทธธรรม,
๒๕๔๐.
- ..... **นิติศาสตร์แนวพุทธ**. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมิก
จำกัด, ๒๕๔๑.
- ..... **พัฒนาวัฒนธรรมในตัวคนไทย**. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๐.
- ..... **พุทธธรรม (ฉบับขยายความ)**. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.
- ..... **พุทธศาสนา : พัฒนาค้นและสังคม**. กรุงเทพมหานคร : กรมการปกครอง,
๒๕๔๐.

_____ . **มาตรฐานชีวิตชาวพุทธ.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๓.

_____ . **สิทธิมนุษยชน : สร้างสันติสุขหรือสลายสังคม.** พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๑.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). **ธรรมนุญชีวิต.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๔๘.

พระราชวรมุนี (ประยูร ฐมฺมจิตฺโต). **ปรัชญากรีก : บ่อเกิดภูมิปัญญาตะวันตก.** กรุงเทพมหานคร :
: สำนักพิมพ์ ศยาม บริษัทเคสดีไทย จำกัด, ๒๕๔๐.

พุทธทาสภิกขุ. **ธรรมกับการเมือง.** สุราษฎร์ธานี : โรงพิมพ์ ธรรมทานมูลนิธิ, ๒๕๒๒.

_____ . **พุทธจริยธรรม.** กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัดการพิมพ์พระนคร, ๒๕๑๖.

_____ . **ศีลธรรมกับมนุษย์โลก.** กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัดการพิมพ์พระนคร, ๒๕๒๐.

ไพโรจน์ อยู่มณเฑียร. **ธรรมเทศนาแก่นักการเมือง.** กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ ศรีอยุธยา, ๒๕๔๐.

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, **กฎหมายกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม.** พิมพ์ครั้งที่ ๑๐.
นนทบุรี : สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๔๑.

_____ . **กฎหมายมหาชน.** พิมพ์ครั้งที่ ๒๓. นนทบุรี : สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๔๑.

_____ . **ประวัติศาสตร์สังคมและการเมืองไทย.** พิมพ์ครั้งที่ ๑๘. นนทบุรี : สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๔๒.

_____ . **ปรัชญาการเมือง.** พิมพ์ครั้งที่ ๑๕. นนทบุรี : สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๔๒.

ม.ร.ว.พฤษทิสาณ ชุมพล (แปล). **ไขข้อสงสัยประชาธิปไตย.** กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๑.

ยิ่งลักษณ์ งามดี. **สุขภาพจิต คำพังเพยและสำนวนไทย.** กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ทิพย์วิสุทธิ, ๒๕๔๓.

- ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒**. กรุงเทพมหานคร : บริษัท นานมีบุ๊คส์ จำกัด, ๒๕๔๖.
- _____. **พจนานุกรมศัพท์กฎหมายไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด อรุณการพิมพ์, ๒๕๔๕.
- _____. **พจนานุกรมศัพท์ปรัชญา อังกฤษ-ไทย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ ชนาการ ออมสิน, ๒๕๐๔.
- _____. **ศัพท์รัฐศาสตร์ฉบับราชบัณฑิต**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ คุรุสภา, ๒๕๔๐.
- รุจิรา เตชางกูร, รศ., และ สุรพันธ์ ทับสุวรรณ, รศ., **หลักรัฐธรรมนูญและสถาบันการเมือง**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๕.
- วิทยากร เชียงกุล. **ปรัชญาการเมือง เศรษฐกิจ สังคม**. สำนักพิมพ์ สายธาร, ๒๕๔๘.
- วิทยากร เชียงกุล และ พรภิรมณ์ เอี่ยมธรรม. **อธิบายศัพท์ปรัชญาการเมืองและสังคม**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ สายธาร, ๒๕๔๗.
- ส. ศิวลักษณ์. **แนวความคิดทางปรัชญาการเมืองของอริสโตเติล**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ ศยาม, ๒๕๔๓.
- สนิท ศรีตำแดง. **ปรัชญาสังคมและการเมือง**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ นีลนารการพิมพ์, ๒๕๓๕.
- สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. **พุทธศาสนสุภาษิต เล่ม ๑**. พิมพ์ครั้งที่ ๓๒. กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.
- สมภาร พรหมทา. **ปรัชญาสังคมและการเมือง**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๕.
- _____. **พุทธปรัชญา : มนุษย์สังคมและปัญหาจริยธรรม**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๒.
- สุชีพ ปุญญานุภาพ. **คุณลักษณะพิเศษแห่งพระพุทธศาสนา**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑.
- _____. **ประวัติศาสตร์ศาสนา**. พิมพ์ครั้งที่ ๘. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

_____ . ศาสนาเปรียบเทียบ. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

เสถียร พันธรั้งมี. พุทธประวัติมหายาน : พุทธประวัติ ฉบับค้นพบใหม่. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สยาม, ๒๕๔๒.

_____ . ศาสนาเปรียบเทียบ. มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยจัดพิมพ์เป็นอนุสรณ์งานพระราชทาน เพลิงศพ ศ.พิเศษ เสถียร พันธรั้งมี, ๒๕๓๔.

_____ . ศาสนาโบราณ. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔
เสถียร หอมขจร, และคณะ. ทฤษฎีการเมืองและจริยธรรม. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๐.

เสนห์ จามริก. สิทธิมนุษยชน เกณฑ์คุณค่าและฐานความคิด. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๒.

อมร รักษาสัตย์. รัฐธรรมนูญฉบับประชาชนพร้อมบทวิจารณ์. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : บริษัท ด้านสุทธาการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๔๑.

อานนท์ อภาภิรม. รัฐศาสตร์เบื้องต้น. กรุงเทพมหานคร : O.S Printing House Co., Ltd. ๒๕๒๘.

(๒) บทความ

สมภาร พรหมทา. ศีลธรรมกับกฎหมาย มุมมองจากพุทธศาสนา. ในพุทธศาสนศึกษา, ฉบับที่ ๒-๓ ปีที่ ๕ พฤษภาคม - ธันวาคม ๒๕๔๑.

สุรพล สุยะพรหม. ธรรมรัฐสู่ธรรมาธิปไตย. สารนิพนธ์พุทธศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, รุ่นที่ ๔๔ ปีการศึกษา ๒๕๔๐.

_____ . รัฐศาสตร์เชิงพุทธ. สารนิพนธ์พุทธศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, รุ่นที่ ๔๕ ปีการศึกษา ๒๕๔๑.

_____ . ความคิดทางการเมือง : ประชาธิปไตยตามแนวพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). สารนิพนธ์พุทธศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, รุ่นที่ ๔๕ ปีการศึกษา ๒๕๔๑.

(๓) วารสาร

เดลิมีเรอร์ (ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๑ ประจำวันที่ ๒๓-๒๕ มีนาคม ๒๕๔๔)

เคลิมิเรอร์ (ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๒ ประจำวันที่ ๖-๑๒ เมษายน ๒๕๔๔)

เคลิมิเรอร์ (ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๑๒ ประจำวันที่ ๖-๑๓ กรกฎาคม ๒๕๔๔)

เคลิมิเรอร์ (ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๒๐ ประจำวันที่ ๓-๕ กันยายน ๒๕๔๔)

(๔) วิทยานิพนธ์

ฐานันดร เขมปญโล, พระมหา., การศึกษาวิเคราะห์แนวความคิดเรื่องเสรีภาพในพุทธปรัชญาเถรวาท. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต. สาขาวิชาปรัชญา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

ธรรมรัตน์ อริชฌโม, พระมหา., การศึกษาเชิงวิเคราะห์หลักรัฐศาสตร์ที่มีในพระไตรปิฎก. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต. สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒.

จิตติพร ขำน้ำคู้, หลักประชาธิปไตยโดยทางผู้แทนกับระบบพรรคการเมืองไทย. วิทยานิพนธ์นิติศาสตร์มหาบัณฑิต. คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๐.

มรกต สิงห์แพทย์, นางสาว, การวิเคราะห์ลักษณะประชาธิปไตยในพุทธศาสนา. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต. แผนกวิชาปรัชญา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๒.

วิโรจน์ ผาธา, พระมหา., การศึกษาวิเคราะห์แนวความคิดเรื่องประโยชน์ในพุทธปรัชญาเถรวาท. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต. สาขาวิชาปรัชญา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒.

อภิวิชญ์ ชีรปญโล, พระมหา., การศึกษาเปรียบเทียบปรัชญาการเมืองของขงจื้อกับพุทธปรัชญาเถรวาท. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต. สาขาวิชาปรัชญา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒.

๒. ภาษาอังกฤษ

Bamh, Archie J. **The Heart to Confucius**, New York : John Weatherhill, Inc., 1969.

Domein Keown, **The Nature of Buddhist Ethics**. London : Macmillan, 1192.

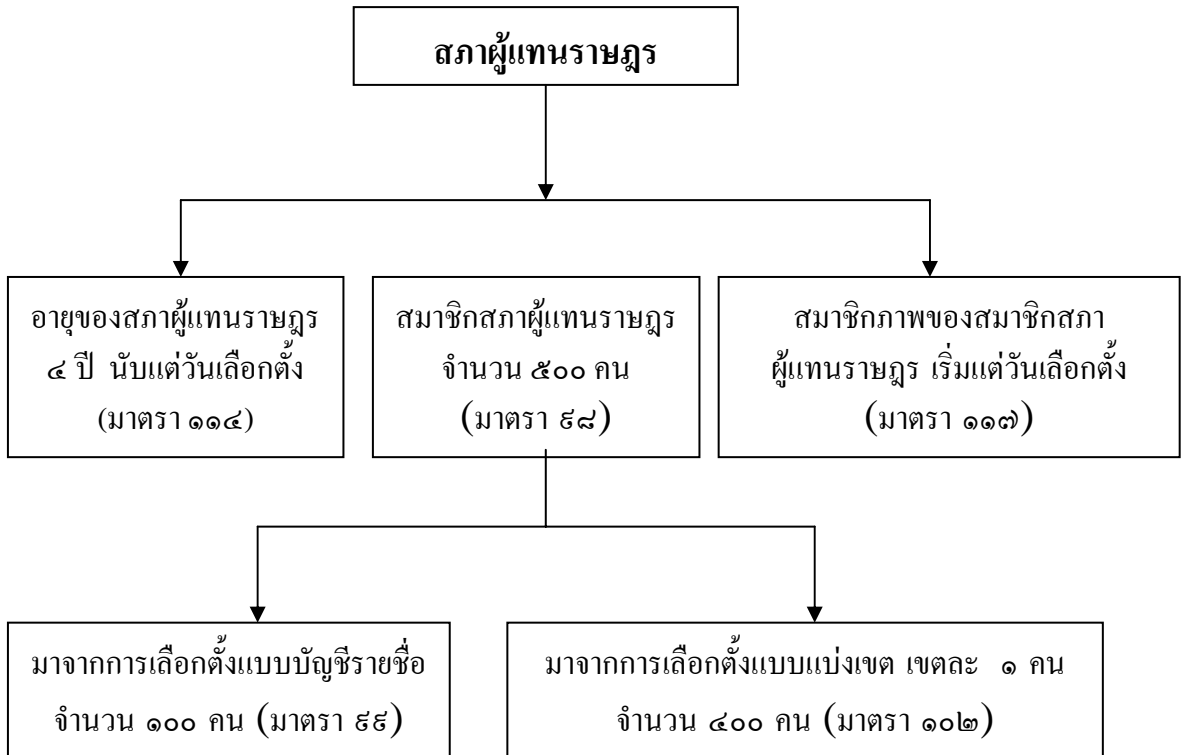
Ethel M. Albert. **Great Tradition in Ethics**. California : Wadsworth Inc. 1984.

Fred Feldman. **Introductory Ethics**. New York : Prentics-Hall Inc. 1978.

- Kalupahana David J., **Ethics in Eary Buddhism.** Hawai : Hondolulu University Press, 1995.
- Kerner, Geoge. **The Revolution in Ethical Theory.** Oxford : Clarendon Press, 1966.
- Lan Phip Mac Greal. **Problems of Ethics.** New York : Chaunler Publishing Company, 1970.
- Luis P. Pojman, **Moral Philosophy : A Reader,** New York : Hackett Publishing Company Inc. 1993.
- Masra J.S.P., **The Development of Buddhist Ethics.** New Delhi : Munshriram Monaharlal Publishers Pvt. Ltd. 1984.
- Moore, Charles. Ed. **The Chinese Mind.** An East-West Center Book, 1974.
- Soothill William Edwad, tr. **Confucius : the Analects.** Chicago : the Great Books Foundation, 1964.
- Surderanath Dasgupta, **A History of India Philosophy Vol. II.** New Delhi : MotriralBanurasi Press. 1972.
- Waley, Arther. **Three ways of Thought in Ancient China.** London : George Allen & Uwin Ltd., 1969.

ภาคผนวก

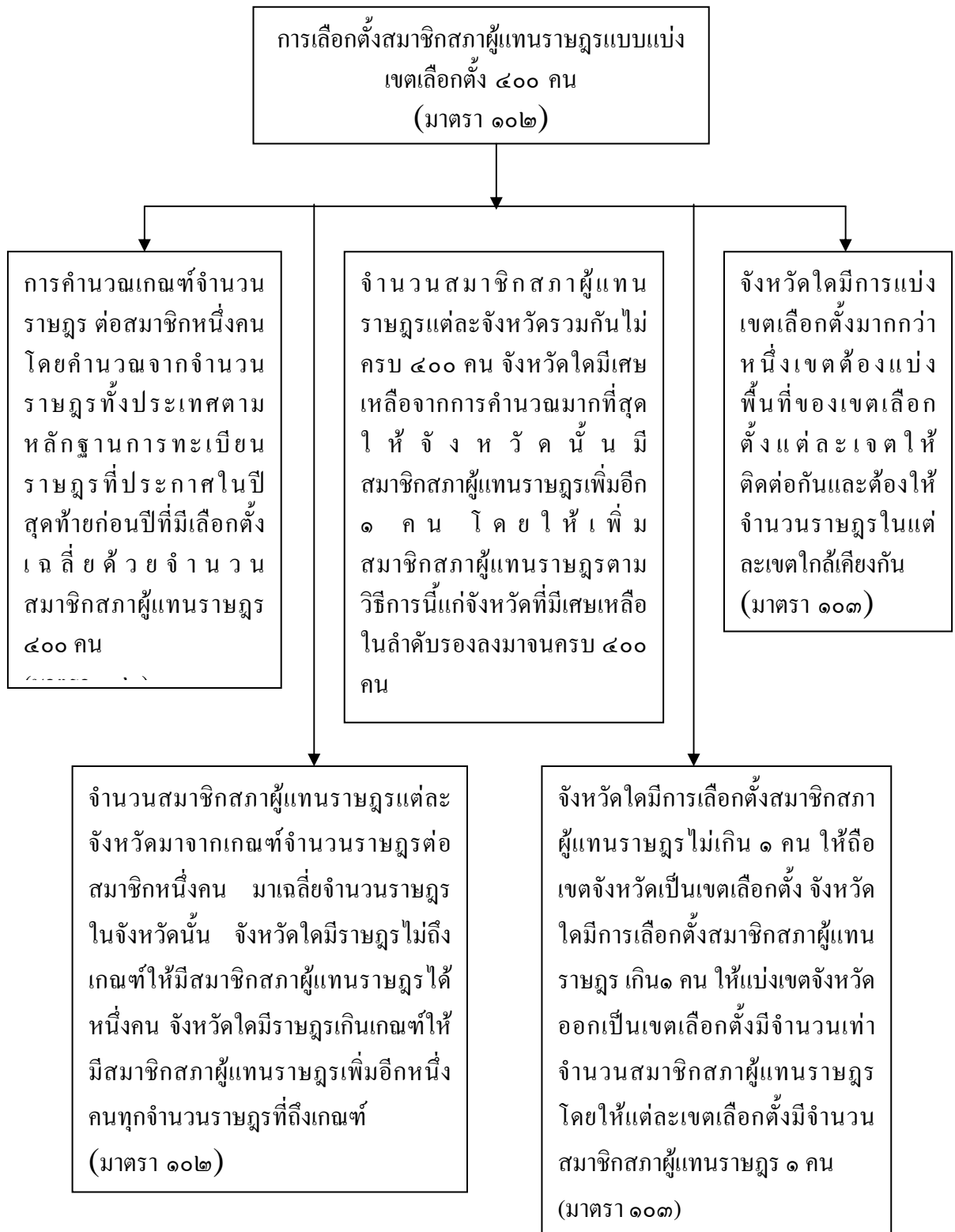
สภาผู้แทนราษฎร^๑

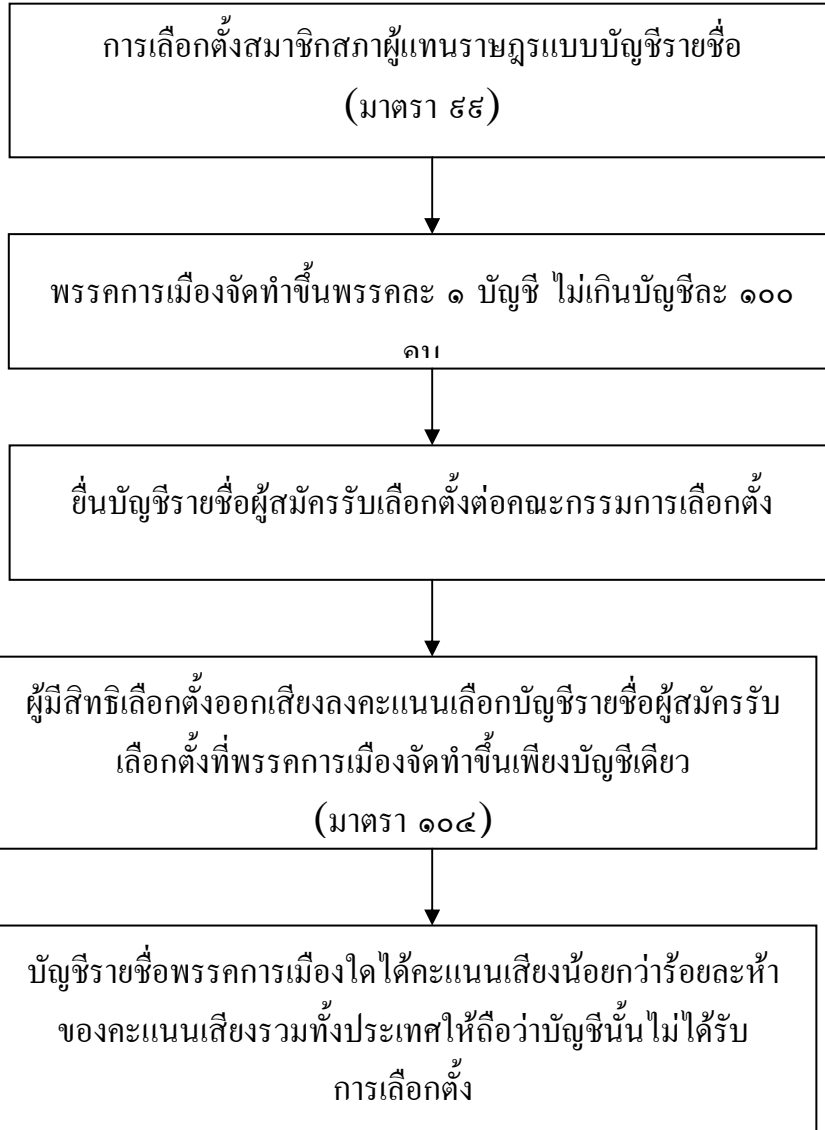
^๑ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วิชัย สังข์ประไพ, กฎหมายรัฐธรรมนูญและสถาบันการเมือง, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๕), หน้า ๑๖๔.

การเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรแบบแบ่งเขต^๒

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๖๕.

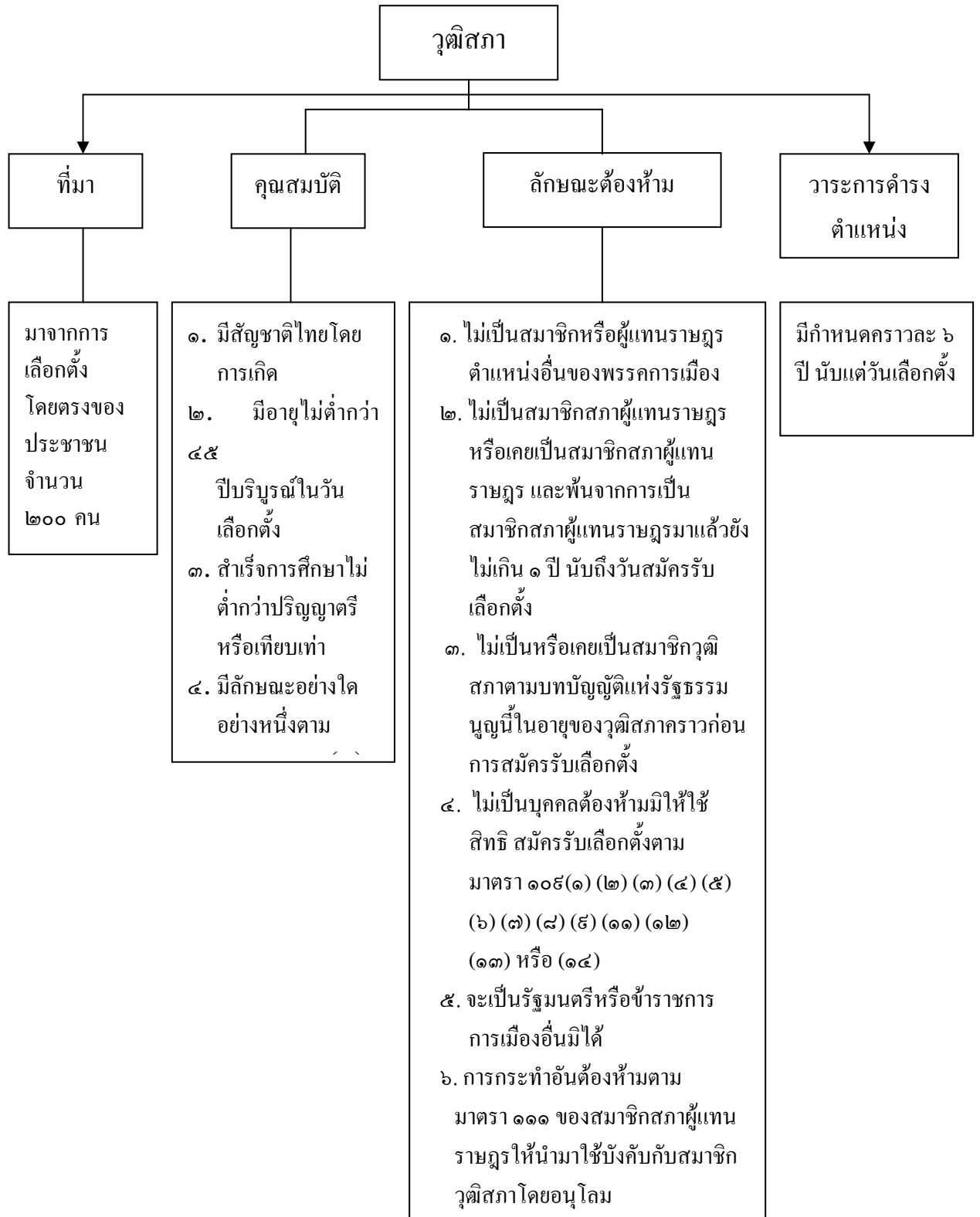
สภาผู้แทนราษฎร^๓

^๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๖๖.

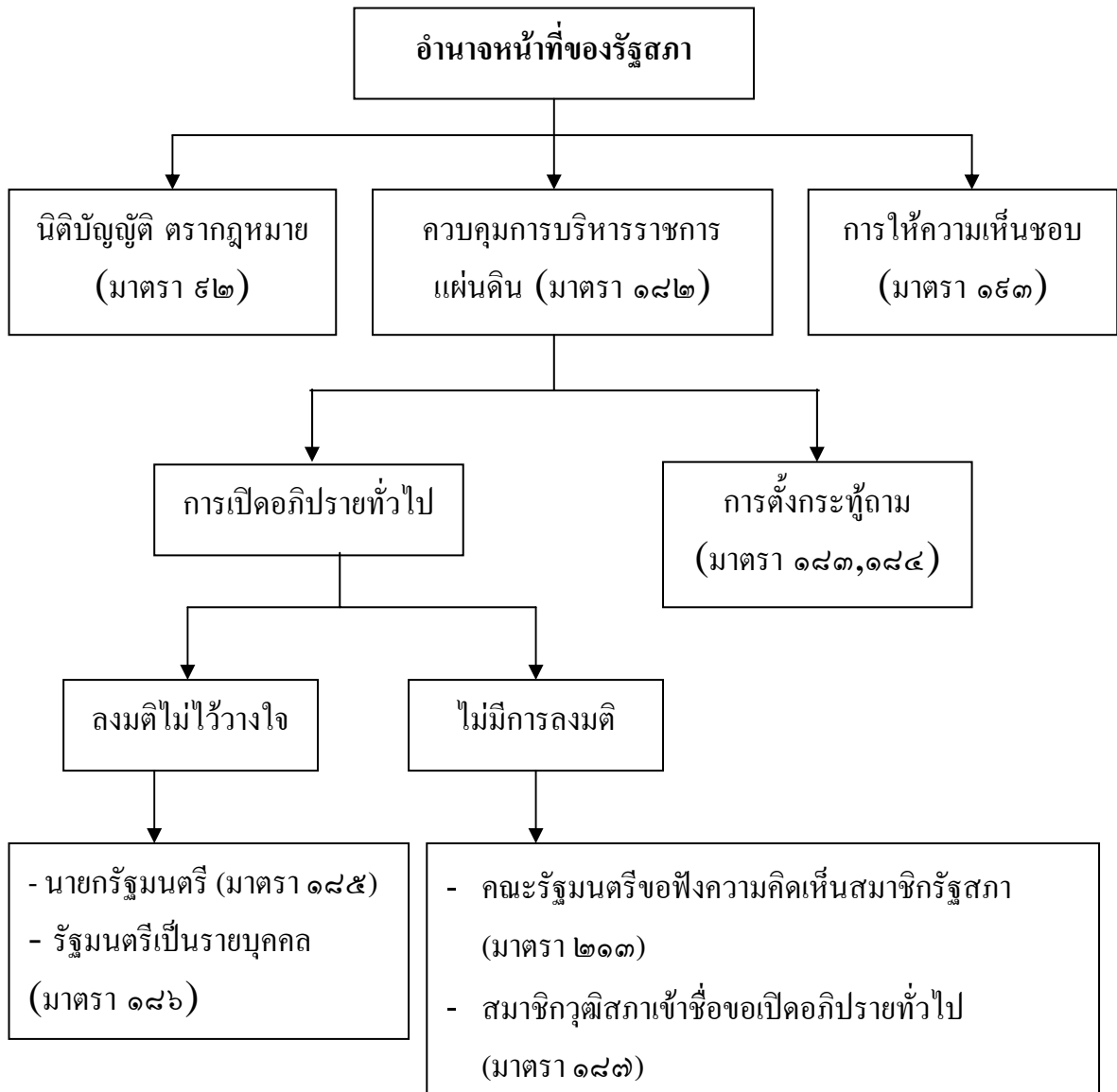

วุฒิสภา^๔

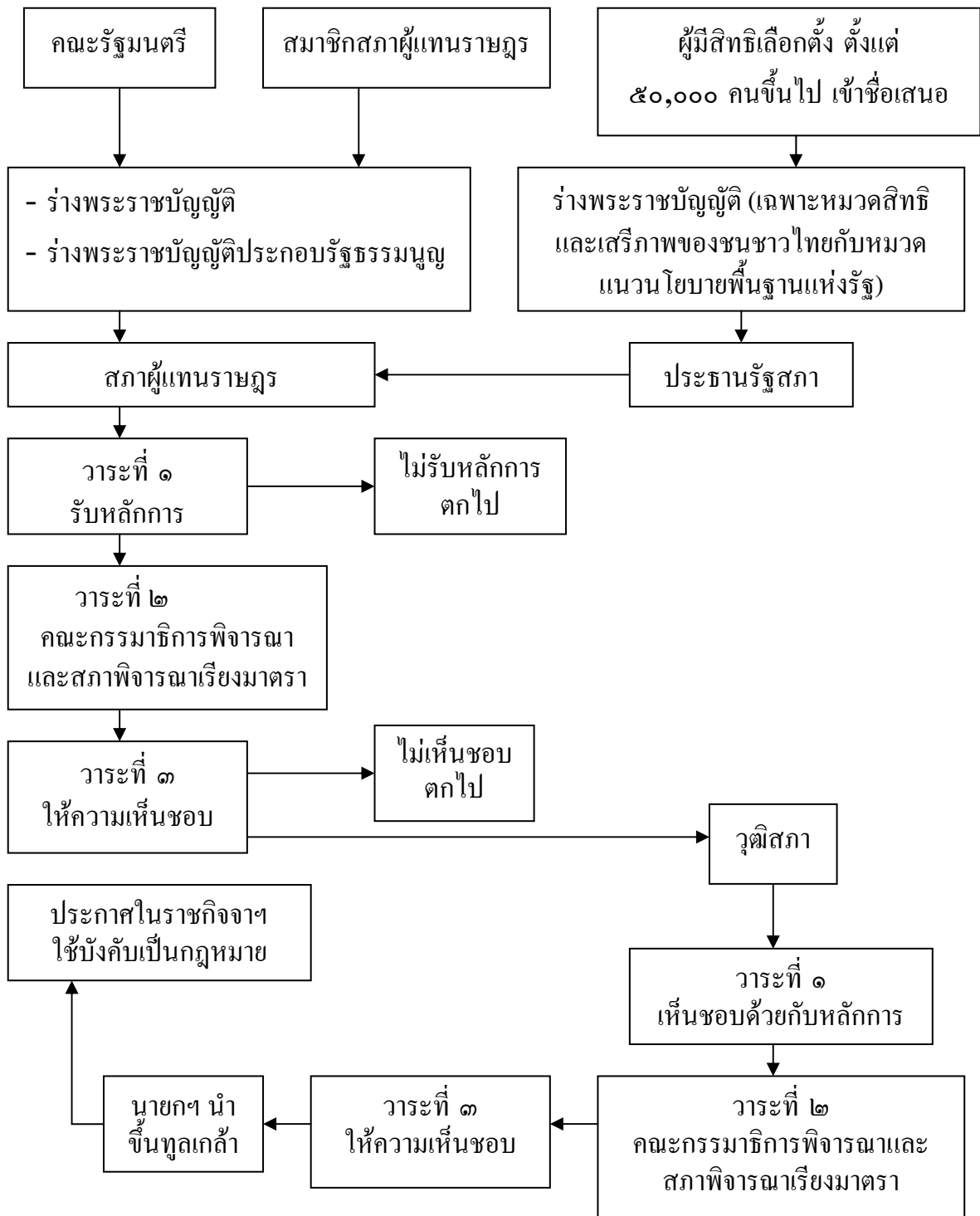
^๔ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๖๕.

อำนาจหน้าที่ของรัฐสภา^๕

^๕ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๗๒.

กระบวนการตราพระราชบัญญัติหรือพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญ^๖

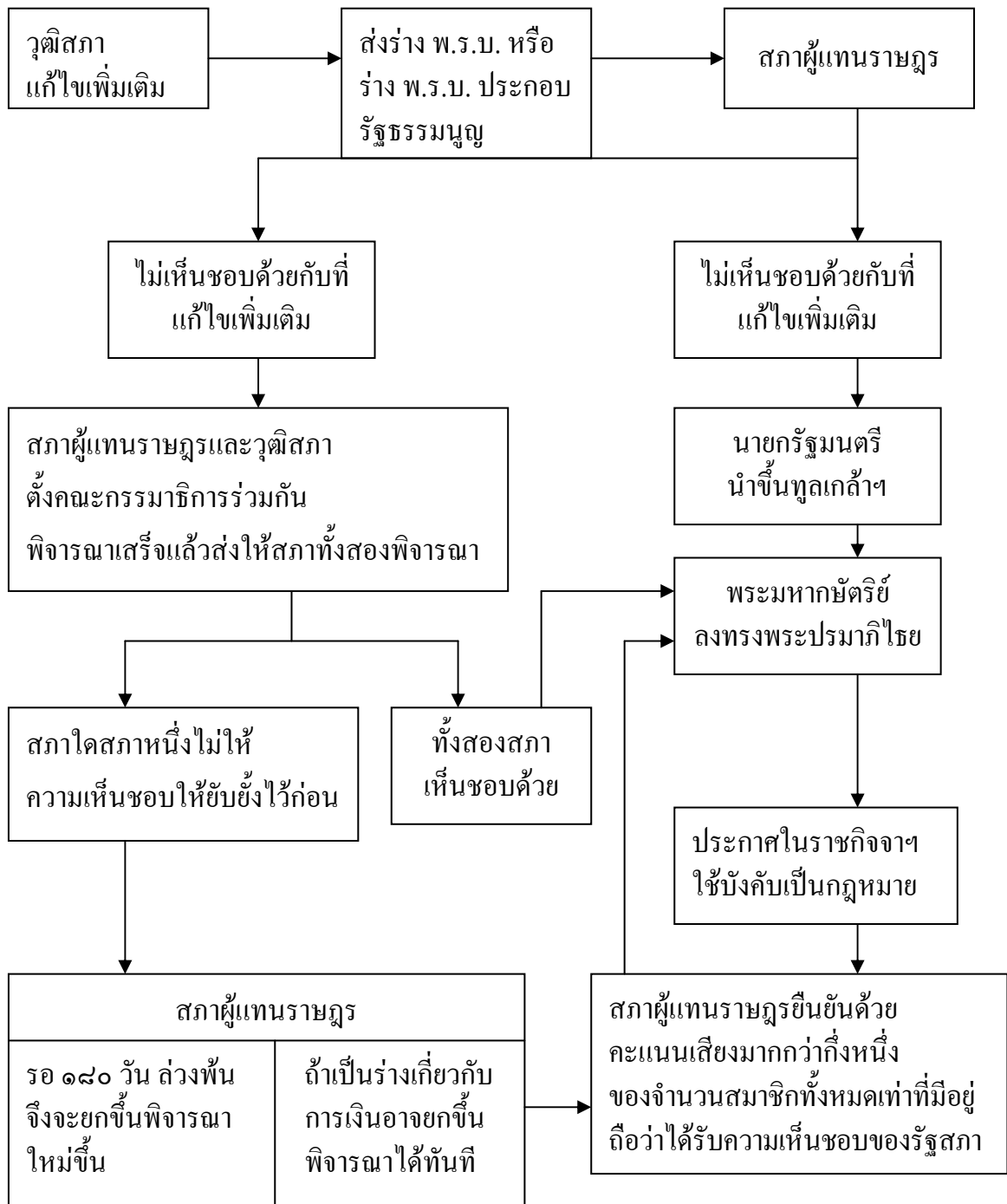
^๖ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๗๓.

กรณีวุฒิสภาไม่เห็นชอบด้วย^๑

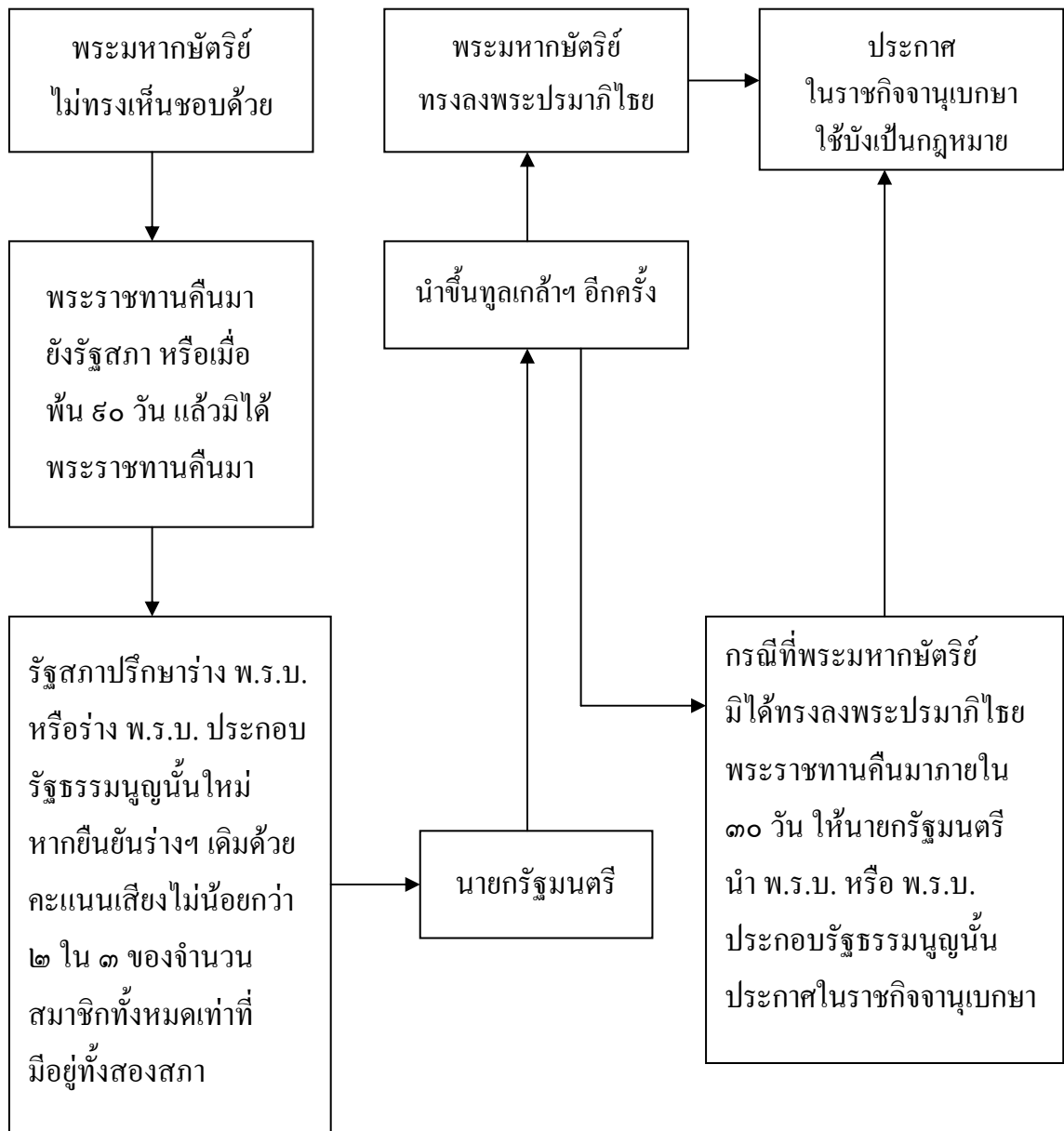
^๑ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๗๔.

กรณีวุฒิสภาแก้ไขเพิ่มเติม^๘

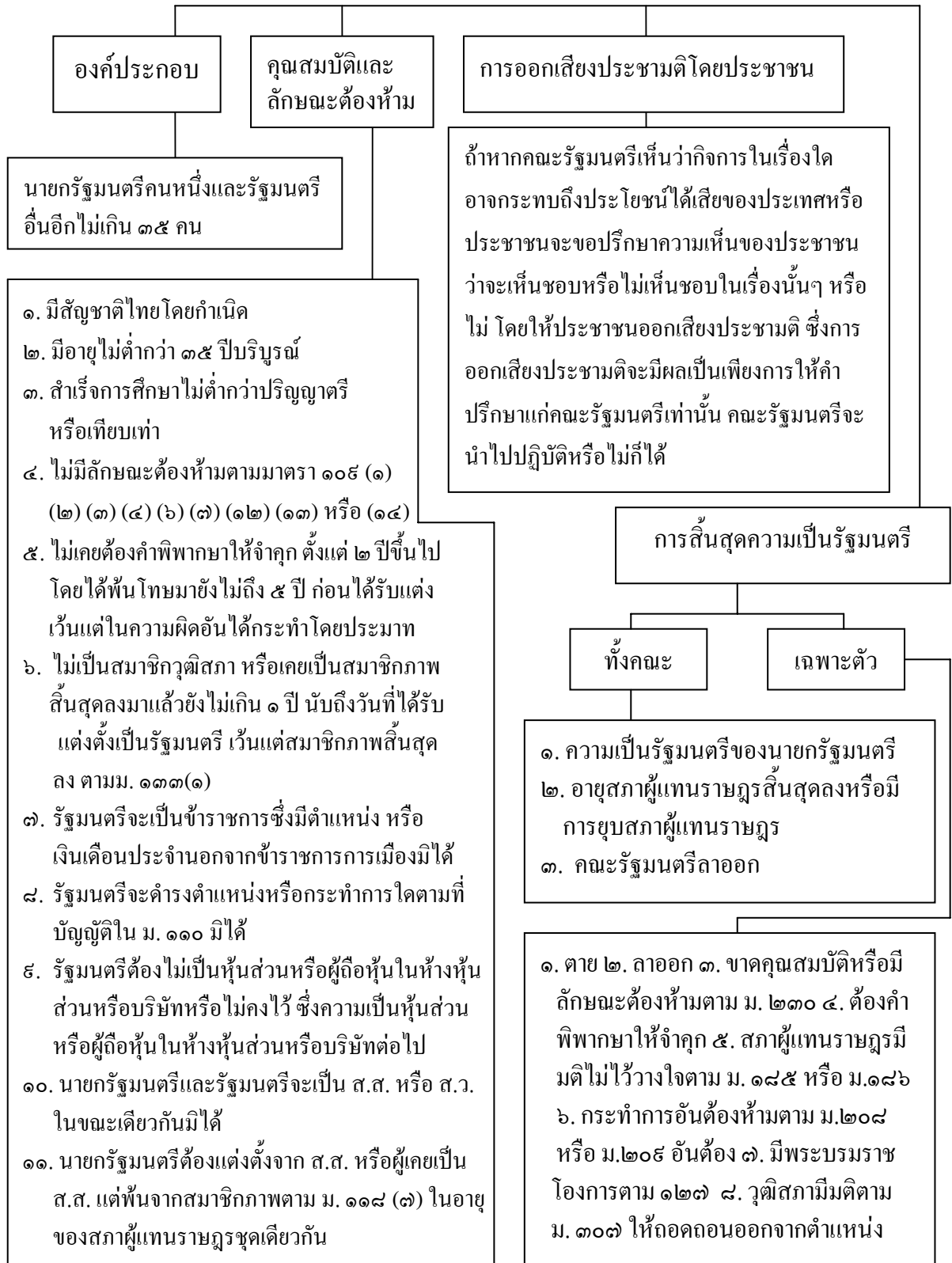
^๘ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๗๕.

กรณีวุฒิสภาแก้ไขเพิ่มเติม^๕

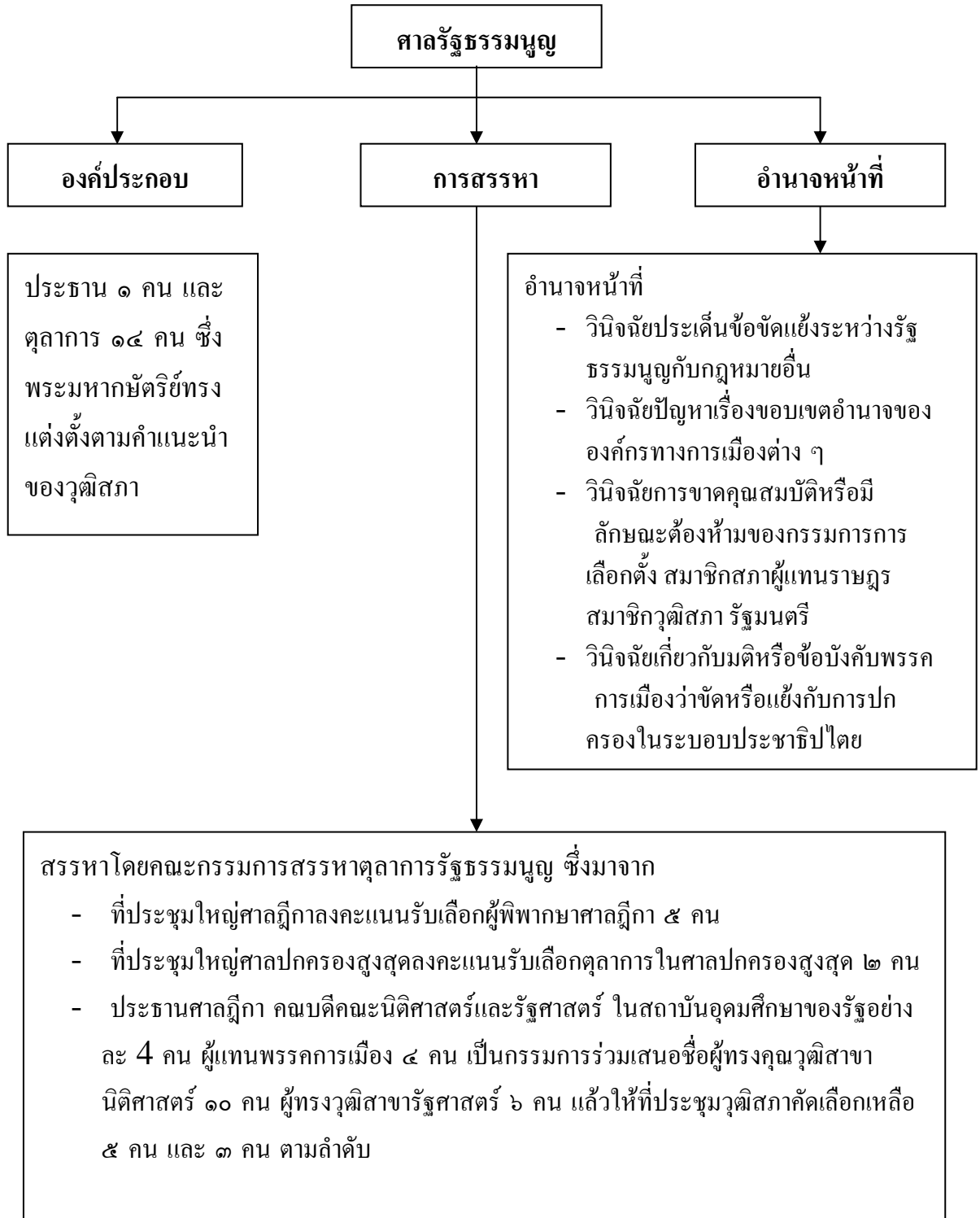
^๕ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๗๖.

คณะรัฐมนตรี^{๑๑}

^{๑๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๘๒.

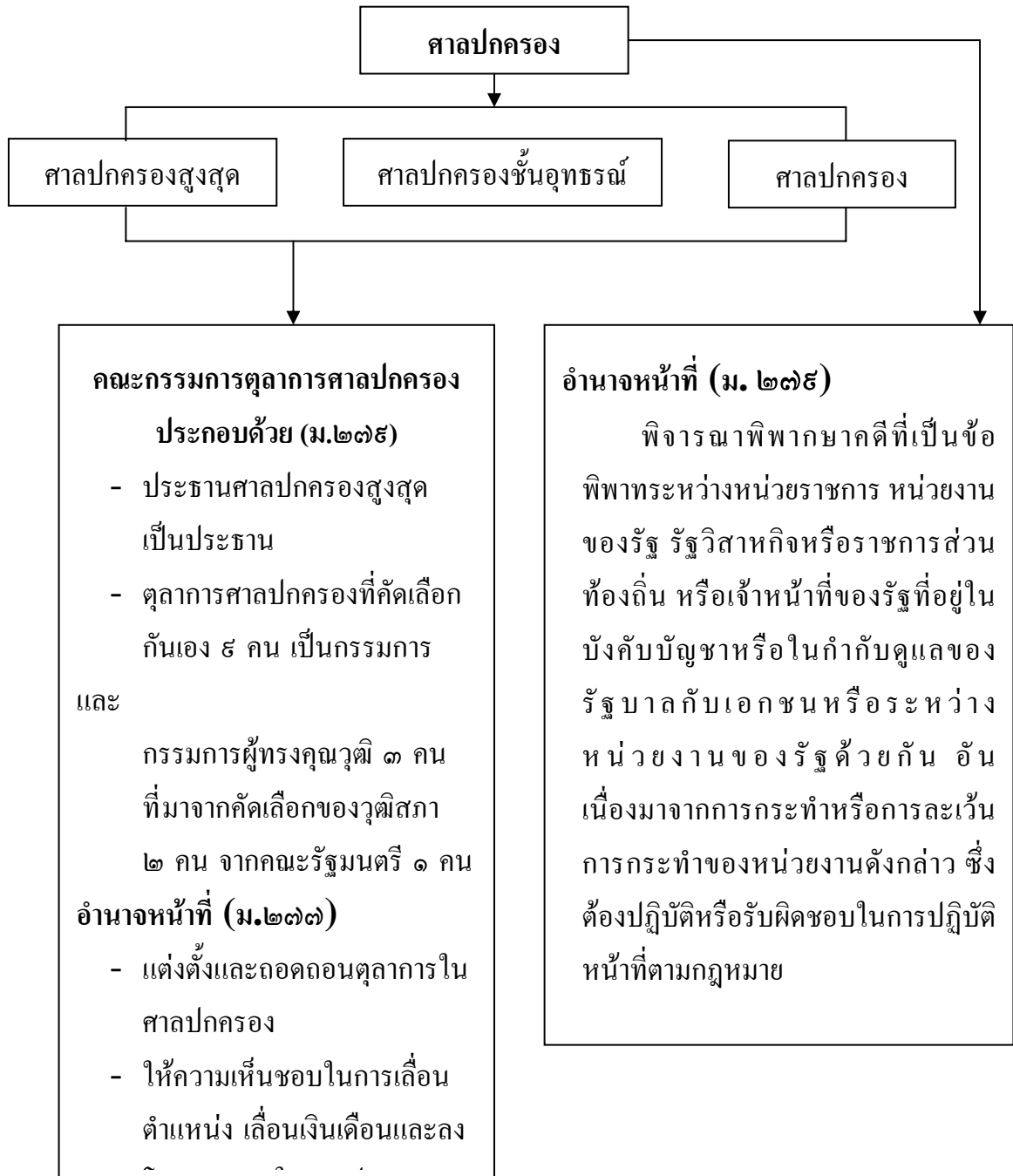
ศาลรัฐธรรมนูญ^{๑๑}

^{๑๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๘๖.

ศาลปกครอง^{๑๒}

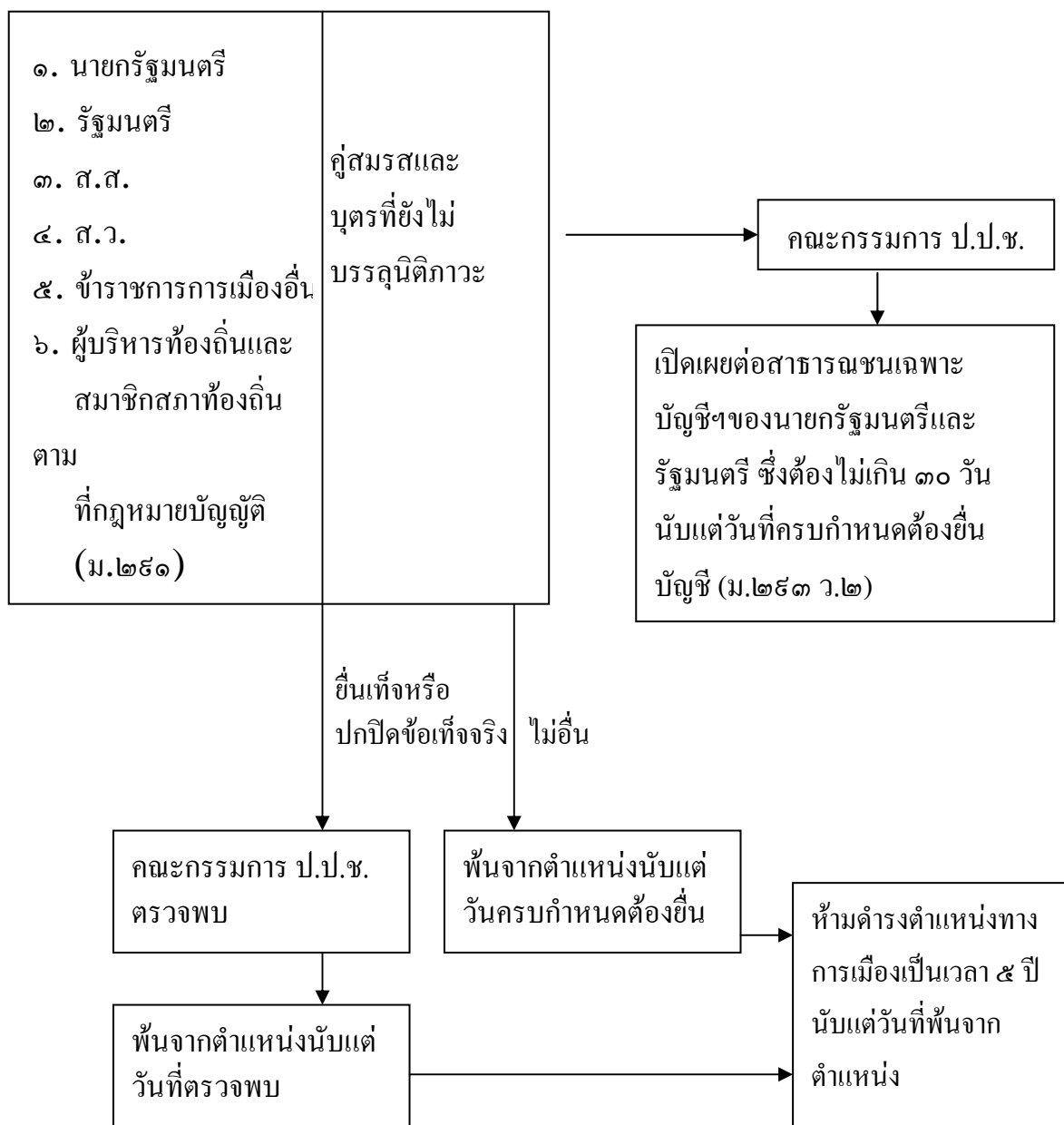
^{๑๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕๑.

แผนภูมิการปกครองส่วนท้องถิ่นตามรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบัน^{๓๓}

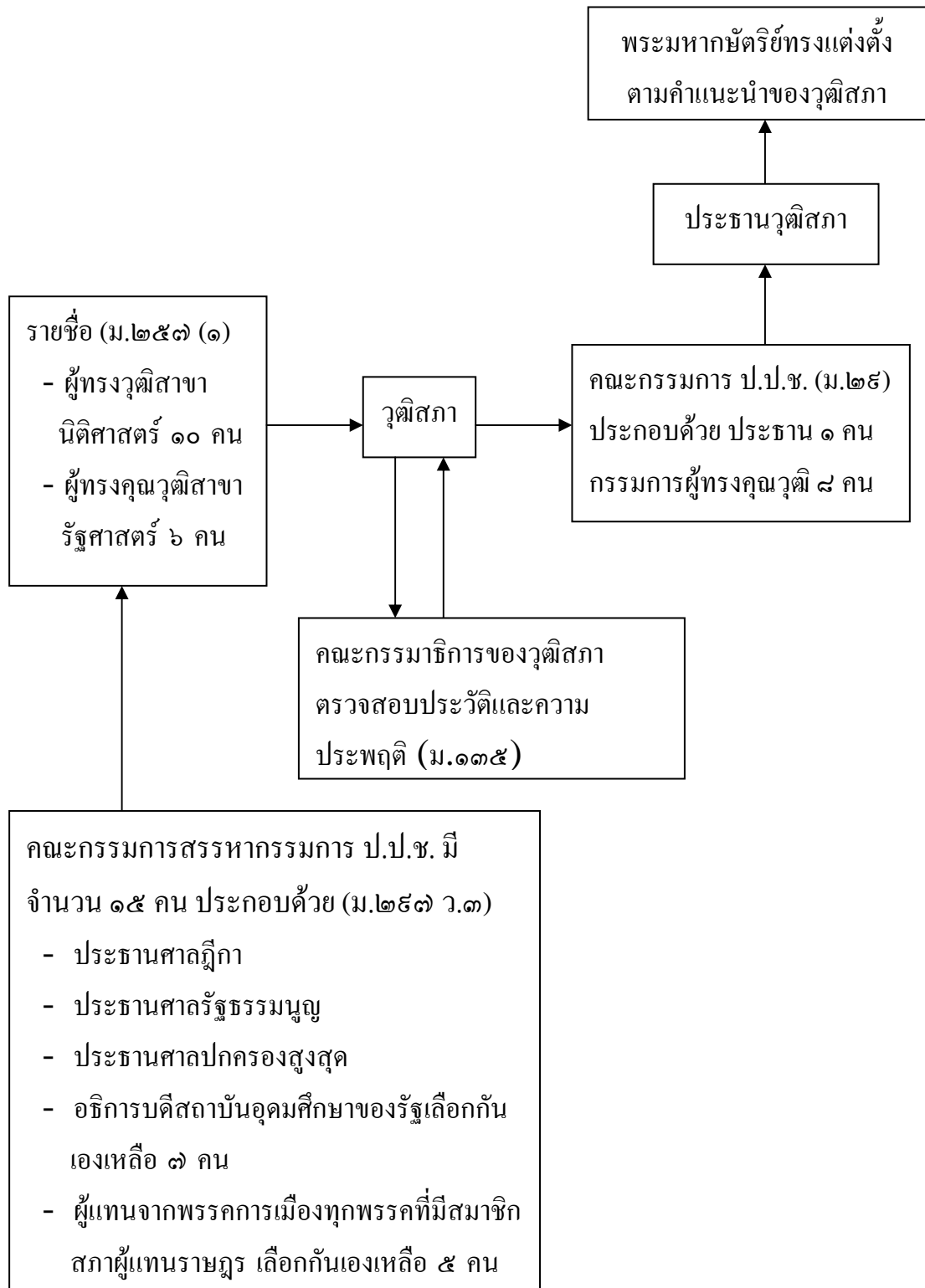
^{๓๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕๖.

การแสดงบัญชีรายการทรัพย์สินและหนี้สิน^{๑๔}

^{๑๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๐๐.

การแต่งตั้งคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ (ป.ป.ช.)^{๑๕}

^{๑๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๐๓.

การถอดถอนคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ (ป.ป.ช.)^{๑๖}

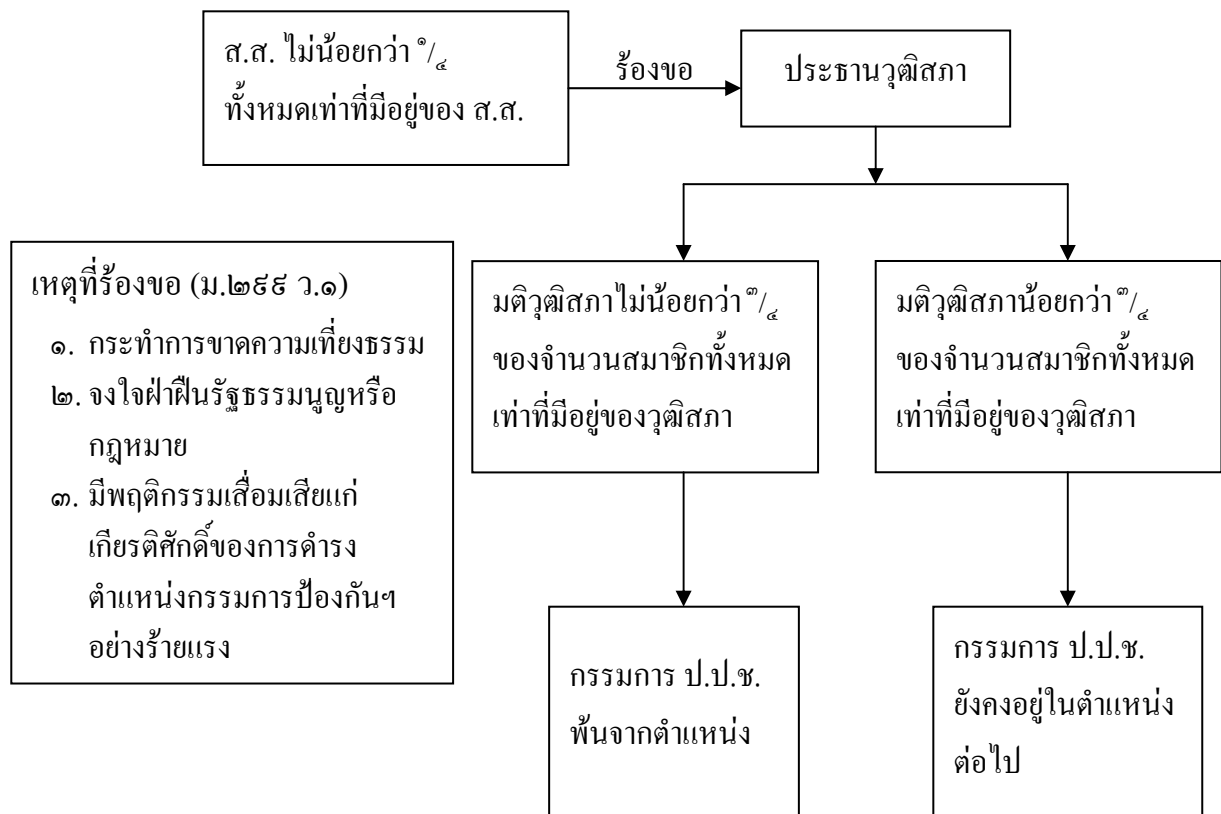
มี ๒ กรณี

๑. ถอดถอนโดยวุฒิสภา

๒. ถอดถอนโดยศาลฎีกาแผนกคดีอาญา

การถอดถอนโดยวุฒิสภา (ม. ๒๕๕)

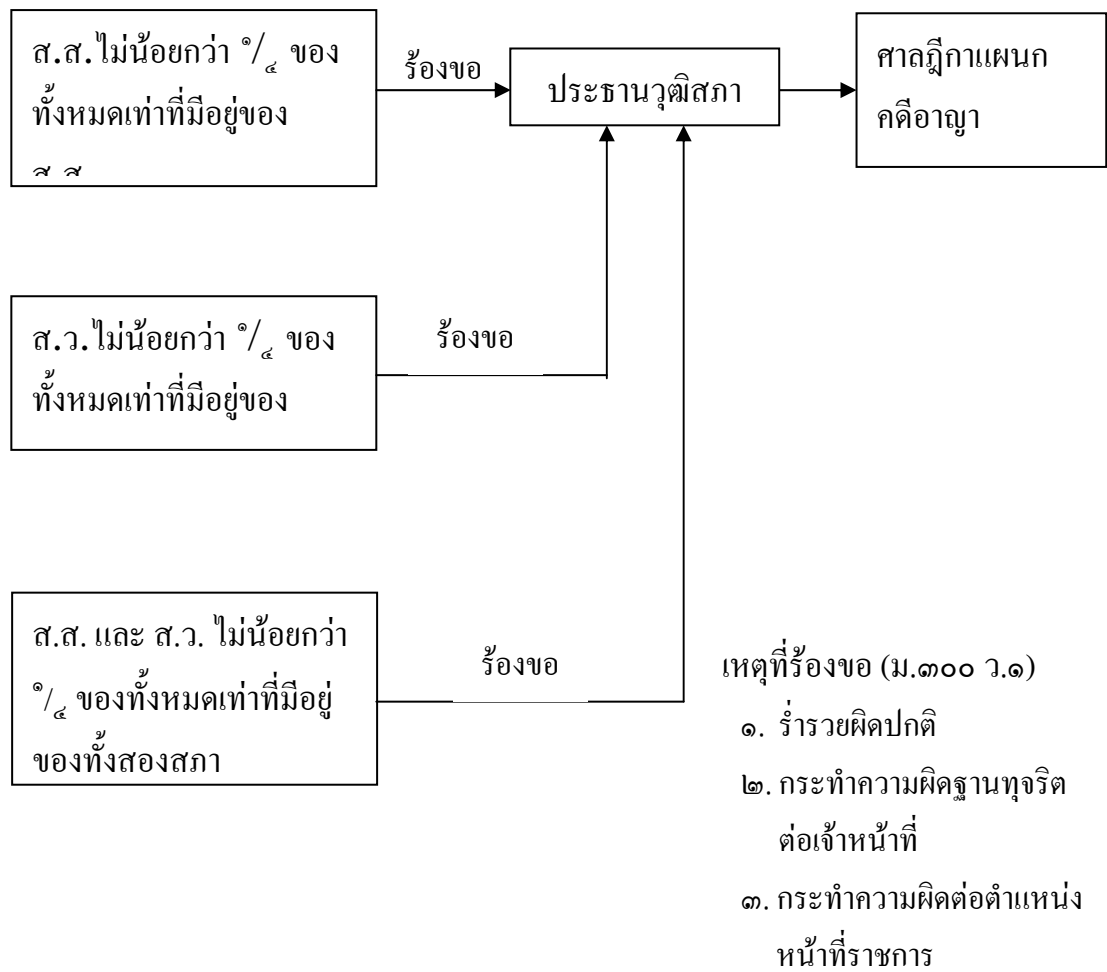
ของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง

^{๑๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๐๔.

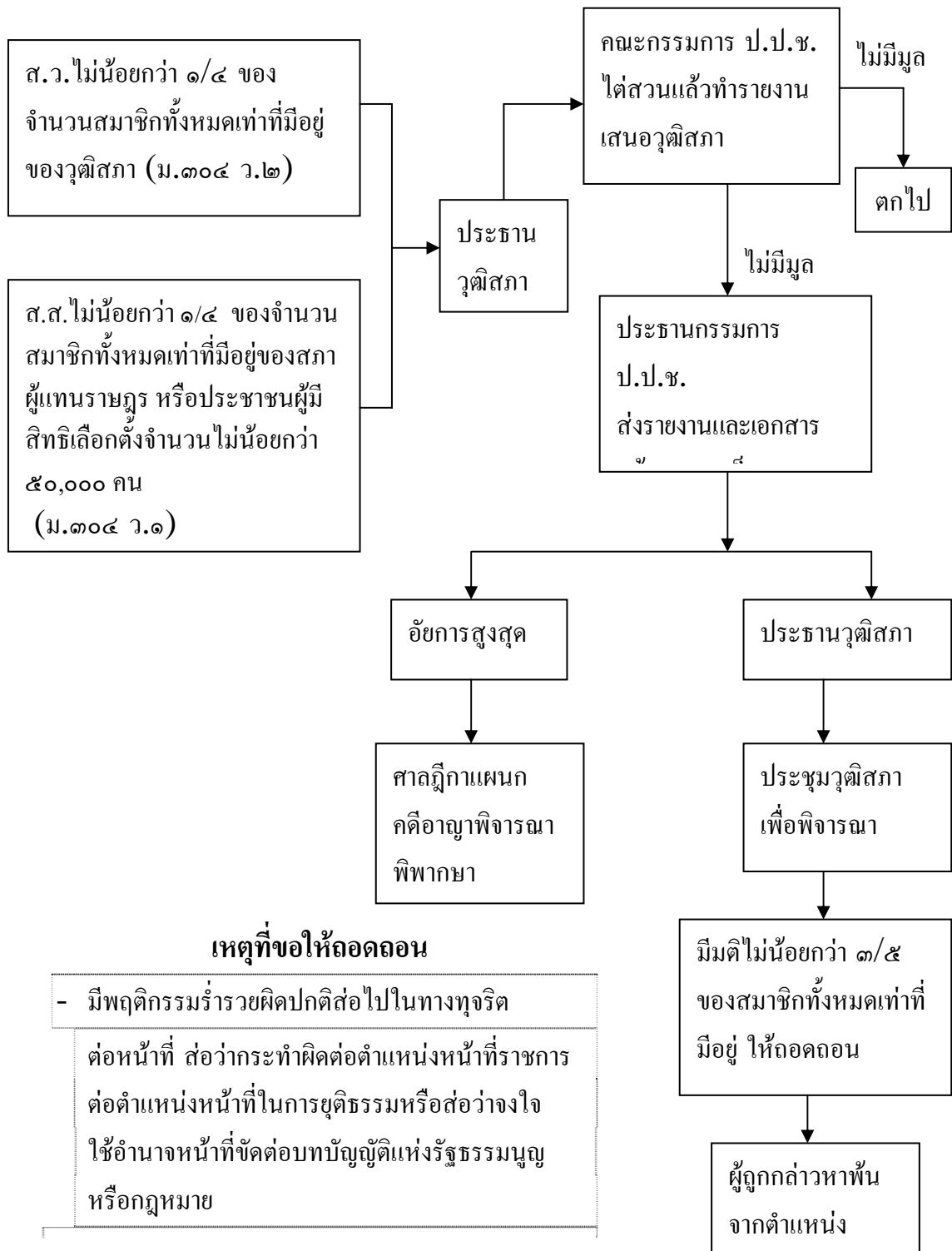
การถอดถอนคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามทุจริตแห่งชาติ (ป.ป.ช.)^{๑๗}

การถอดถอนโดยศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง (ม.๓๐๐)

^{๑๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๐๕.

การถอดถอนจากตำแหน่ง^{๑๘}

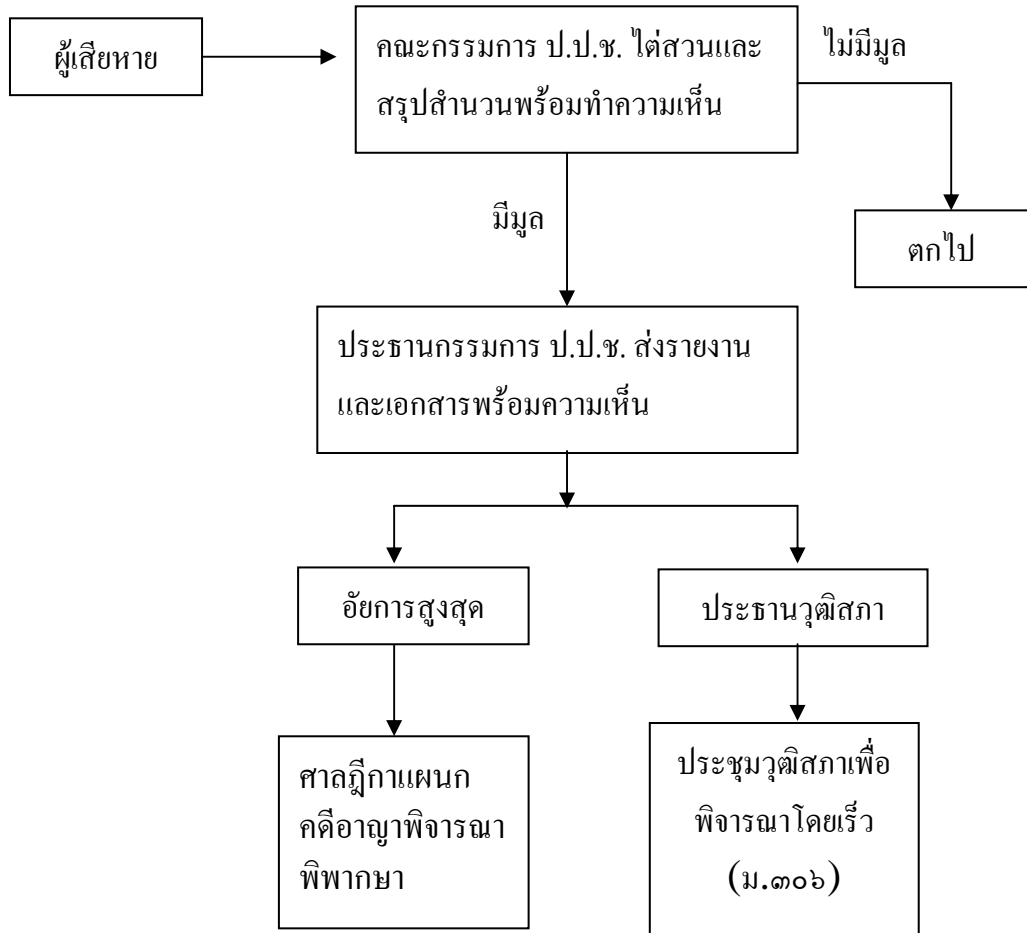

เหตุที่ขอให้ถอดถอน

- มีพฤติกรรมร้ายแรงผิดปกตีส่อไปในทางทุจริต ต่อหน้าที่ ส่อว่ากระทำผิดต่อตำแหน่งหน้าที่ราชการ ต่อตำแหน่งหน้าที่ในการยุติธรรมหรือส่อว่าจงใจใช้อำนาจหน้าที่ขัดต่อบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญหรือกฎหมาย

^{๑๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๐๕.

การดำเนินคดีอาญากับผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง^{๑๕}

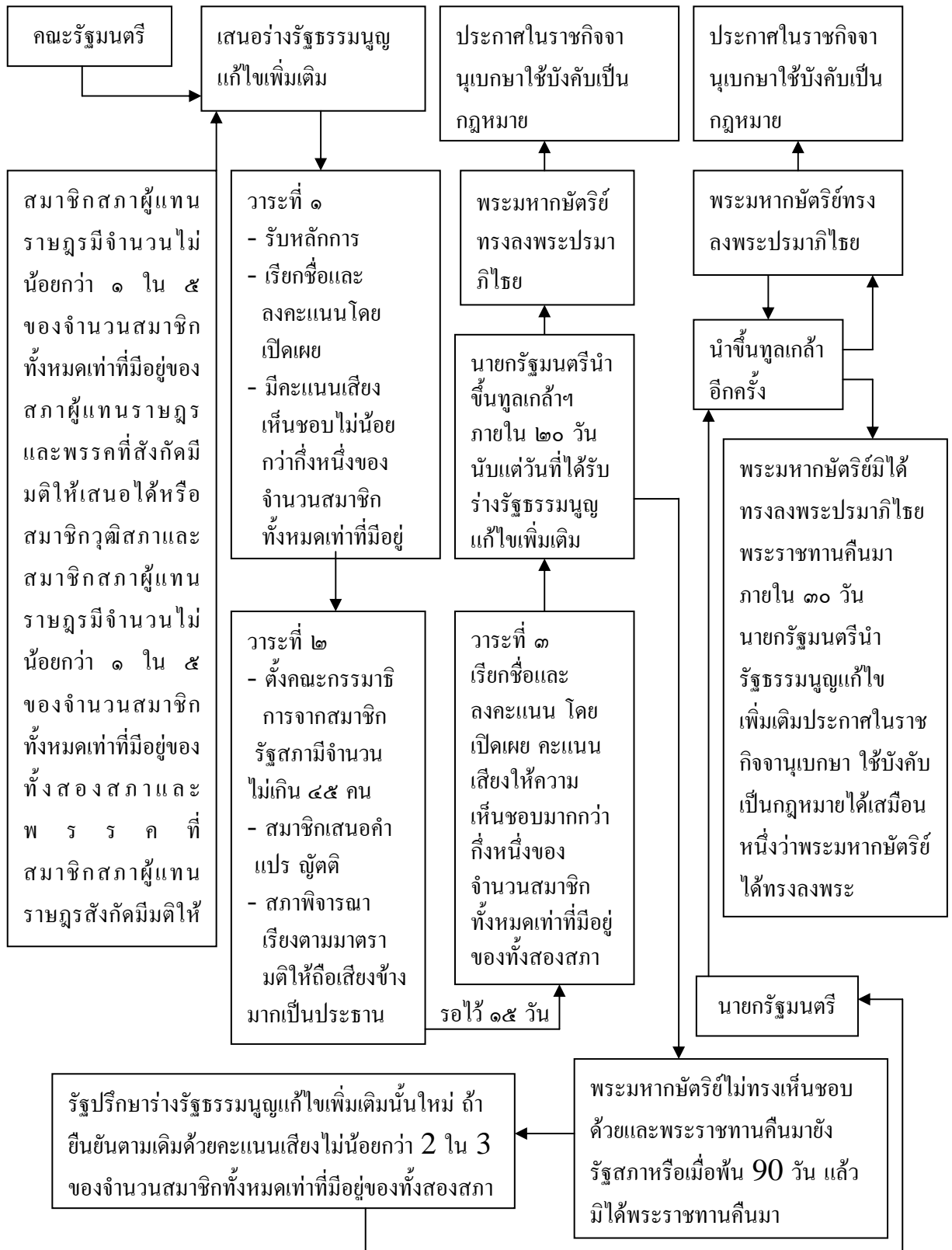
เหตุที่กล่าวหา (ม.๓๐๘)

๑. ร่ำรวยผิดปกติ
๒. กระทำความผิดต่อตำแหน่ง
หน้า
ที่ราชการตามประมวลกฎหมาย
อาญา
๓. กระทำความผิดต่อตำแหน่ง
หน้า
ที่ตามกฎหมายอื่น
๔. ทุจริตต่อหน้าที่ตามกฎหมายอื่น

^{๑๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๑๒.

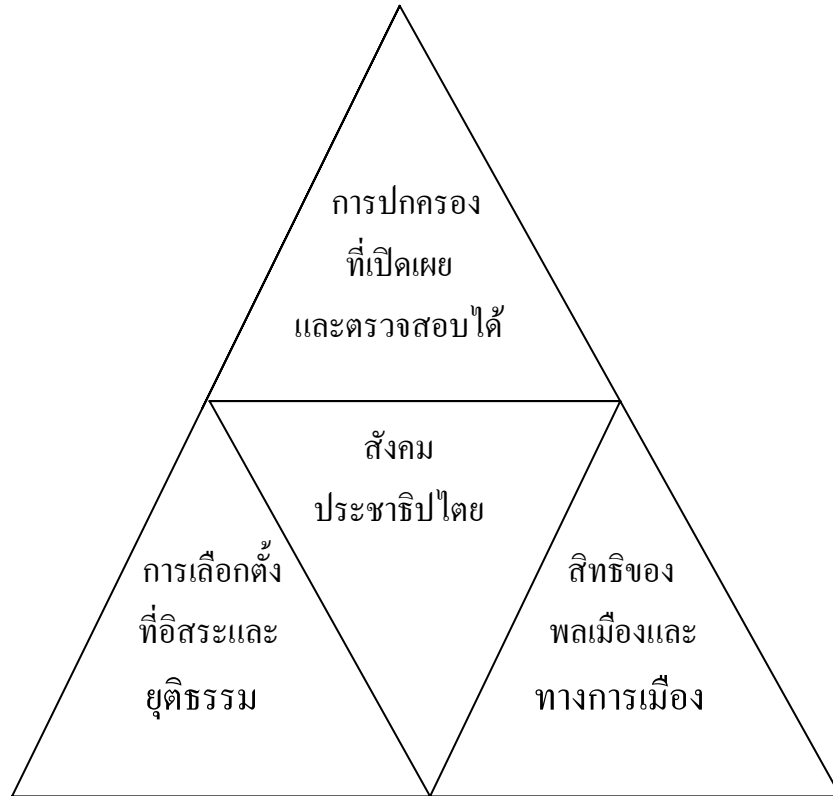

ขั้นตอนการแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบัน^{๒๐}
(การประชุมร่วมกันของรัฐสภา)

^{๒๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๑๗.

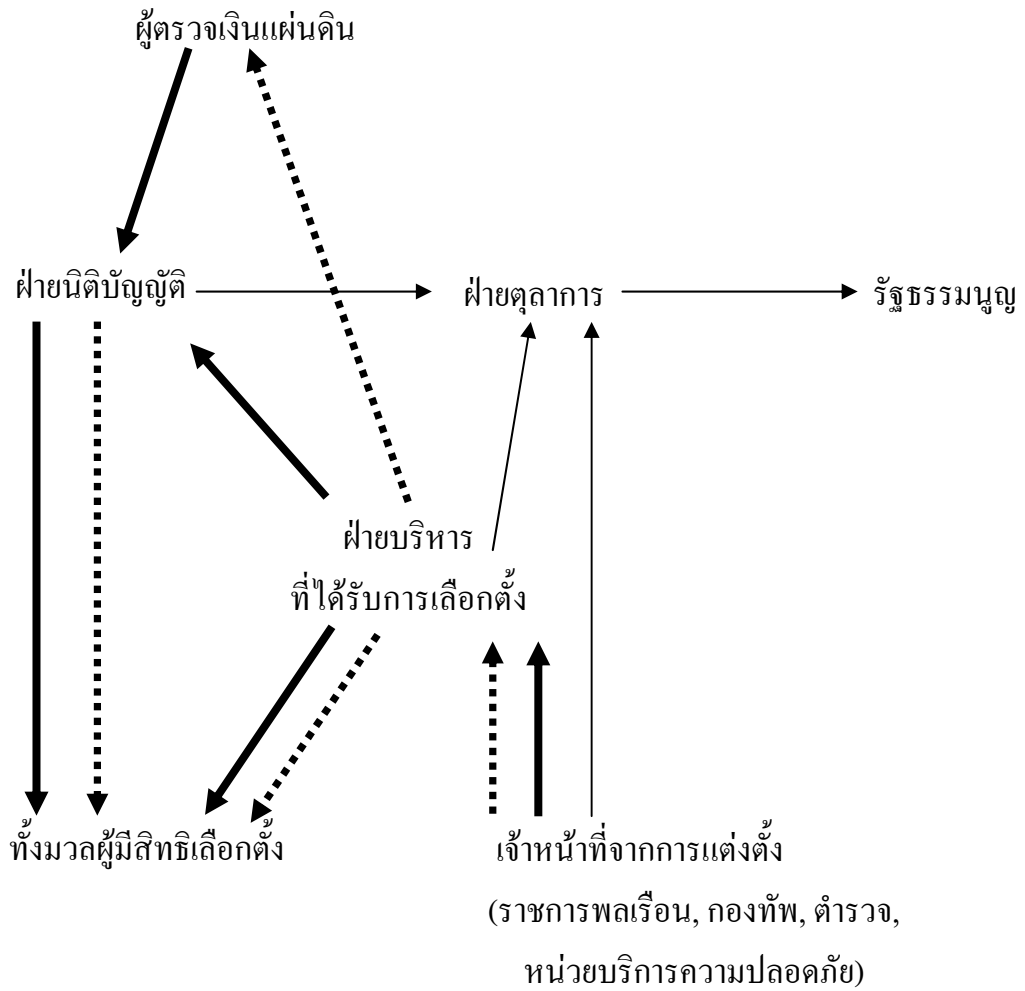
พีระมิดประชาธิปไตย^{๒๑}

---

^{๒๑} ม.ร.ว.พฤษีสาณ ชุมพล (แปล), **ไขข้อสงสัยประชาธิปไตย**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๕๒.

เส้นทางการถูกตรวจสอบ^{๒๒}

- การถูกตรวจสอบทางกฎหมาย —————>
- การถูกตรวจสอบทางการเมือง —————>
- การถูกตรวจสอบทางการคลัง .....>

^{๒๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑๑.

รายชื่อรัฐมนตรี^{๒๓}

นายกรัฐมนตรี	ระยะเวลา	เข้าสู่ตำแหน่ง	ออกจากตำแหน่งโดย
๑. พระยามโนปกรณ นิติธาดา	๒๘ มี.ย. ๒๕ –	มติของสภาที่แต่งตั้งโดย คณะราษฎร	มีการประกาศใช้ รัฐธรรมนูญ ๒๔๗๕
๒. พระยามโนปกรณ ๑	๑๐ ธ.ค. ๒๕ ๑๐ ธ.ค. ๒๕ -	ความเห็นชอบของสภา ที่ได้รับแต่งตั้ง	พระราชกฤษฎีกาปิด ประชุมสภา
๓. พระยามโนปกรณ ๑	๑ เม.ย. ๒๖ ๑ เม.ย. ๒๖ -	พระราชกฤษฎีกา	รัฐประหาร
๔. พ.อ.พระยาพหลพล- พยุหเสนา	๒๐ มี.ย. ๒๖ ๒๔ มี.ย. ๒๖ -	ความเห็นชอบของสภา ชุดเดิม	มีการเลือกตั้งทั่วไป
๕. พ.อ. พระยาพหล ๑	๑๖ ธ.ค. ๒๖ ๑๖ ธ.ค. ๒๖ - ๑๓ ก.ย. ๒๗	ความเห็นชอบของสภา	ลาออกเพราะสภาไม่เห็น ชอบสนธิสัญญาจำกัดอย่าง ที่รัฐบาลทำไว้กับ นานาประเทศ
๖. พ.อ.พระยาพหล ๑	๒๒ ก.ย. ๒๗ - ๒๗ ก.ย. ๒๘	ความเห็นชอบของสภา ชุดเดิม	ลาออกเพราะถูกสมาชิก สภาตั้งกระทู้เรื่องพระคลัง ข้างที่
๗. พ.อ.พระยาพหล ๑	๕ ส.ค. ๒๘ -	ความเห็นชอบของสภา ชุดเดิม	มีการเลือกตั้งทั่วไป
๘. พ.อ.พระยาพหล ๑	๒๑ ธ.ค. ๒๘ ๒๑ ธ.ค. ๒๘ -	ความเห็นชอบของสภา	รัฐบาลยุบสภา
๙. พ.อ.หลวงพิบูลสงคราม (จอมพล ป.พิบูลสงคราม)	๑๑ ก.ย. ๒๙ ๑๖ ธ.ค. ๒๙ -	ความเห็นชอบของสภา	ลาออกเพื่อเปลี่ยนแปลง รัฐมนตรี
๑๐. จอมพล ป.พิบูล สงคราม	๖ มี.ค. ๒๕ ๗ มี.ค. ๒๕ -	ความเห็นชอบของสภา	ลาออกเพราะสภามีมติ ไม่รับพระราชกำหนด
๑๑. พ.ต.ควง อภัยวงศ์	๒๔ ก.ค. ๒๕ ๑ ส.ค. ๒๕ - ๒๐ ส.ค. ๒๕	ความเห็นชอบของสภา	ลาออกเพื่อความเหมาะสม เพราะสงครามยุติและ ประกาศสันติภาพ

^{๒๓} รองศาสตราจารย์ วิศิษฐ์ ทวีเศรษฐ และรองศาสตราจารย์ สุขุม นวลสกุล, การเมืองและการปกครองไทย, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, พิมพ์ครั้งที่ ๑๔, ๒๕๔๓), หน้า ๑๕๑-๑๕๔.

๑๒. ทวี บุญยเกตุ		ความเห็นชอบของสภา	ลาออกเพื่อให้ผู้เหมาะสม กว่าเป็นนายกรัฐมนตรี
๑๓. ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช	๓๑ ต.ค. ๘๘ - ๑๗ ก.ย. ๘๘	ความเห็นชอบของสภา	มีการเลือกตั้งทั่วไป
๑๔. พ.ต.ท.วง อภัยวงศ์	๑๗ ก.ย. ๘๘ - ๓๑ ม.ค. ๘๙	ความเห็นชอบของสภา	ลาออกเพราะสภายืนยันทันที จะออก พ.ร.บ.ที่รัฐบาล ไม่เห็นด้วย
๑๕. ปรีดี พนมยงค์	๓๑ ม.ค. ๘๙ - ๑๘ มี.ค. ๘๘	ความเห็นชอบของสภา	ลาออกเพราะประกาศใช้ รัฐธรรมนูญ ๒๔๘๕
๑๖. ปรีดี พนมยงค์	๒๔ มี.ค. ๘๙ - ๑ มิ.ย. ๘๙	ความเห็นชอบของสภา	ลาออกเนื่องจากรัชกาลที่ ๘ สิ้นพระชนม์
๑๗. ปรีดี พนมยงค์	๘ มิ.ย. ๘๙ ๑๑ มิ.ย. ๘๙ -	ความเห็นชอบของสภา	ลาออกโดยอ้างสุขภาพ
๑๘. พล ร.ต.ถวัลย์ ชำรง- นาวาสวัสดิ์	๒๑ ต.ค. ๘๙ ๒๑ ต.ค. ๘๙ -	ความเห็นชอบของสภา	ลาออกเพื่อปรับปรุงคณะ รัฐมนตรี
๑๙. พล ร.ต.ถวัลย์ ๗	๓๐ พ.ค. ๙๐ ๓๐ พ.ค. ๙๐ -	ความเห็นชอบของสภา	รัฐประหาร
๒๐. พ.ต.ท.วง อภัยวงศ์	๘ พ.ย. ๙๐ ๑๐ พ.ย. ๙๐ -	ความเห็นชอบของคณะ รัฐประหาร	มีการเลือกตั้งทั่วไป
๒๑. พ.ต.ท.วง อภัยวงศ์	๒๑ ก.ย. ๙๑ ๒๑ ก.ย. ๙๑ -	ความเห็นชอบของสภา	ลาออกโดยการบังคับของ คณะรัฐประหาร
๒๒. จอมพล ป.พิบูล- สงคราม	๗ เม.ย. ๙๑ ๘ เม.ย. ๙๑ - ๒๕ มิ.ย. ๙๒	ความเห็นชอบของคณะ อภิรัฐมนตรีทำหน้าที่ เป็นผู้สำเร็จราชการ แทนพระองค์	สิ้นสุดวาระเพราะมีการ เลือกตั้งสมาชิกสภาเพิ่ม เดิมตามบทเฉพาะกาลของ รัฐธรรมนูญ ๒๔๙๒
๒๓. จอมพล ป.พิบูล- สงคราม	๒๕ มิ.ย. ๙๒ -	ความเห็นชอบของสภา	รัฐประหาร
๒๔. จอมพล ป.พิบูล- สงคราม	๒๙ พ.ย. ๙๔ ๒๙ พ.ย. ๙๔ -	ความเห็นชอบของคณะ บริหารประเทศชั่วคราว	มีการตั้งสภาชั่วคราว
๒๕. จอมพล ป.พิบูล- สงคราม	๕ ธ.ค. ๙๔ ๖ ธ.ค. ๙๔ -	ความเห็นชอบของสภา (ชั่วคราว)	มีการเลือกตั้งทั่วไป

๒๖. จอมพล ป.พิบูล- สงคราม	๒๔ มี.ค. ๕๕ ๒๔ มี.ค. ๕๕ -	ความเห็นชอบของสภา	มีการเลือกตั้งทั่วไป
๒๗ จอมพล ป.พิบูล- สงคราม	๒๑ มี.ค. ๐๐ ๒๑ มี.ค. ๐๐ -	ความเห็นชอบของสภา	รัฐประหาร
๒๘ พจน์ สารสิน	๑๖ ก.ย. ๐๐ ๒๑ ก.ย. ๐๐ -	ความเห็นชอบของสภา ที่ได้รับการแต่งตั้ง	มีการเลือกตั้งทั่วไป
๒๙ พล ท.ถนอม กิติขจร	๑ ม.ค. ๐๑ ๑ ม.ค. ๐๑ -	ความเห็นชอบของสภา	ลาออกก่อนหน้าการ ปฏิบัติ ๑ วัน
๓๐. จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์	๒๐ ต.ค. ๐๑ ๕ ก.ย. ๐๒ -	ความเห็นชอบของสภา ที่ได้รับการแต่งตั้ง	อสังกรรม
๓๑. จอมพลถนอม กิติขจร	๘ ธ.ค. ๐๖ ๕ ธ.ค. ๐๖ -	ความเห็นชอบของสภา ที่ได้รับการแต่งตั้ง	มีการเลือกตั้งทั่วไป
๓๒. จอมพลถนอม กิติ ขจร	๗ มี.ค. ๑๒ ๗ มี.ค. ๑๒ -	ความเห็นชอบของสภา	ปฏิบัติ
๓๓. จอมพลถนอม กิติขจร	๑๗ พ.ย. ๑๔ ๑๘ ธ.ค. ๑๕ - ๑๔ ต.ค. ๑๖	ความเห็นชอบของสภา ที่ได้รับการแต่งตั้ง พระบรมราชโองการ	ลาออกเพราะเกิดการจลาจล โดยนิสิตนักศึกษา และประชาชน ลาออก
๓๔. นายสัญญา ธรรมศักดิ์	๑๔ ต.ค. ๑๖ - ๒๒ ต.ค. ๑๗	ความเห็นชอบของสภา	มีการเลือกตั้งทั่วไป
๓๕. นายสัญญา ธรรมศักดิ์	๒๗ ต.ค. ๑๗ - ๑๕ ก.พ. ๑๘	ความเห็นชอบของสภา ที่ได้รับการแต่งตั้ง	สภาลงมติไม่รับนโยบาย
๓๖. ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช	๑๕ ก.พ. ๑๘ - ๖ มี.ค. ๑๘	ความเห็นชอบของสภา	ยุบสภา
๓๗. ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช	๑๔ มี.ค. ๑๘ - ๑๒ ม.ค. ๑๙	ความเห็นชอบของสภา	ลาออกเพราะถูกสมาชิก สภาอภิปรายโจมตีกรณี
๓๘. ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช	๒๐ เม.ย. ๑๙ - ๑๗ ก.ย. ๑๙	ความเห็นชอบของสภา	จอมพลถนอม กิติขจรเดิน ทางกลับเข้ามาในประเทศ ปฏิบัติ
๓๙. ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช	๒๕ ก.ย. ๑๙ -	ความเห็นชอบของสภา	

๔๐. ธานินทร์ กรัยวิเชียร	๖ ต.ค. ๑๕	ความเห็นชอบของคณะ	ปฏิบัติ
๔๑. พลเอกเกรียงศักดิ์ ชมนันท์	๘ ต.ค. ๑๕ - ๒๐ ต.ค. ๒๐	ปฏิรูป ความเห็นชอบของคณะ	มีการเลือกตั้งทั่วไป
๔๒. พลเอกเกรียงศักดิ์ ชมนันท์	๑๑ พ.ย. ๒๐ - ๒๒ เม.ย. ๒๒	ปฏิบัติ ความเห็นชอบของ	ลาออก
๔๓. พลเอกเปรม ติณสูลานนท์	๑๒ พ.ค. ๒๒ - ๒๕ ก.พ. ๒๓	รัฐสภา ความเห็นชอบของ	ยุบสภา
๔๔. พลเอกเปรม ติณสูลานนท์	๓ มี.ค. ๒๓ - ๑๕ มี.ค. ๒๖	รัฐสภา ความเห็นชอบของสภา	ยุบสภา
๔๕. พลเอกเปรม ติณสูลานนท์	๓๐ เม.ย. ๒๖ - ๑ พ.ค. ๒๕	ผู้แทนราษฎร ความเห็นชอบของสภา	ยุบสภา
๔๖. พลตรีชาติชาย ชูนะวัน	๕ ส.ค. ๒๕ - ๒๕ เม.ย. ๓๑	ผู้แทนราษฎร ความเห็นชอบของสภา	ลาออก
๔๗. พลตรีชาติชาย ชูนะวัน	๔ ส.ค. ๓๑ - ๕ ธ.ค. ๓๓	ผู้แทนราษฎร ความเห็นชอบของสภา	ปฏิบัติ
๔๘. นายอานันท์ ปันยา รชุน	๕ ธ.ค. ๓๓ - ๒๓ ก.พ. ๓๔	ผู้แทน แต่งตั้งโดยคณะ รสช.	มีการเลือกตั้งตาม รัฐธรรมนูญฯ ๒๕๓๔
๔๙. พลเอกสุจินดา คราประยูร	๒ มี.ค. ๓๔ - ๒๒ มี.ค. ๓๕	ความเห็นชอบของสภา	ลาออก
๕๐. นายอานันท์ ปันยารชุน	๓ เม.ย. ๓๕ - ๒๔ พ.ค. ๓๕	ผู้แทนราษฎร การรับสนองพระบรมฯ	ยุบสภา
๕๑. นายชวน หลีกภัย	๑๐ มิ.ย. ๓๕ - ๓๐ มิ.ย. ๓๕	โดยประธานสภาผู้แทนฯ ความเห็นชอบของสภา	ยุบสภา
๕๒. นายบรรหาร สีlopอาษา	๒๓ ก.ย. ๓๕ - ๑๕ พ.ค. ๓๘	ผู้แทนราษฎร ความเห็นชอบของสภา	ยุบสภา
๕๓. พลเอกชวลิต ยงใจยุทธ	๒๐ ก.ค. ๓๘ - ๒๕ พ.ย. ๓๙	ผู้แทนราษฎร ความเห็นชอบของ	ลาออก
๕๔. นายชวน หลีกภัย	๒๕ พ.ย. ๓๙ - ๗ พ.ย. ๔๐	สภาผู้แทนราษฎร	

ลำดับพระราชวงศ์พระมหากษัตริย์ไทย^{๒๔}

สมัยสุโขทัย

พระนาม	ราชวงศ์	ครองราชย์ระหว่างปี พ.ศ.
๑. พ่อขุนศรีอินทราทิตย์ ปรากฏ	พระร่วง	ราว ๑๗๖๒-๑๗๘๑ ถึงเมื่อใดไม่ ปรากฏ
๒. พ่อขุนบานเมือง	”	เมื่อใดไม่ปรากฏถึงประมาณ ๑๘๒๒
๓. พ่อขุนรามคำแหงมหาราช	”	ราว ๑๘๒๒/๑๘๔๒ - ๑๘๖๖
๔. พญาเลอไทย	”	ราว ๑๘๖๖ - ๑๘๘๔
๕. พญาจันทรมุณี	”	ราว ๑๘๘๔ - ๑๘๙๐
๖. พระมหาธรรมราชาที่ ๑ (พญาลิไทย)	”	๑๘๙๐ - ๑๙๑๑
๗. พระมหาธรรมราชาที่ ๒	”	๑๙๑๑ - ๑๙๔๒
๘. พระมหาธรรมราชาที่ ๓ (พญาไสลือไทย)	”	๑๙๔๒ - ๑๙๖๒
๙. พระมหาธรรมราชาที่ ๔ (บรมपाल)	”	๑๙๖๒ - ๑๙๘๑

สมัยอยุธยา

พระนาม	ราชวงศ์	ครองราชย์ระหว่างปี พ.ศ.
๑. สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ (พระเจ้าอู่ทอง)	”	๑๘๙๓ - ๑๙๑๒
๒. สมเด็จพระรามศวร (ครั้งที่ ๑)	”	๑๙๑๒ - ๑๙๑๓
๓. สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๑ (พะงั่ว)	สุพรรณภูมิ	๑๙๑๓ - ๑๙๓๑
๔. พระเจ้าทองหล่อ (ถูกปลงพระชนม์)	”	๑๙๓๑ - ๑๙๓๑
๕. สมเด็จพระรามศวร (ครั้งที่ ๒)	อู่ทอง	๑๙๓๑ - ๑๙๓๘
๖. สมเด็จพระรามราชาธิราช	”	๑๙๓๘ - ๑๙๕๒
๗. สมเด็จพระอินทราธิราช (เจ้านครอินทร์) สุพรรณภูมิ	”	๑๙๕๒ - ๑๙๖๓

^{๒๔} จักร์ พันธุ์เพชร, การเมืองและการปกครองไทย : มิติทางประวัติศาสตร์และสถาบัน
ทางการเมือง, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท มายด์ พับลิชชิ่ง จำกัด, ๒๕๔๕), หน้า ๒๘๐ - ๒๘๒.

๘. สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๒ (เจ้าสามพระยา)	”	๑๕๖๗ - ๑๕๕๑
๙. สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ	”	๑๕๕๑ - ๒๐๓๑
๑๐. สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๓	”	๒๐๓๑ - ๒๐๓๔
๑๑. สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒	”	๒๐๓๔ - ๒๐๗๒
๑๒. สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๔ (หน่อพุทธางกูร)	”	๒๐๗๒ - ๒๐๗๖
๑๓. สมเด็จพระรัชฎาธิราช (ถูกปลงพระชนม์)	”	๒๐๗๖ - ๒๐๗๗
๑๔. สมเด็จพระชัยราชาธิราช	”	๒๐๗๗ - ๒๐๘๕
๑๕. พระแก้วฟ้า (ถูกปลงพระชนม์)	”	๒๐๘๕ - ๒๐๙๑
๑๖. ขุนวรวงษาธิราช	”	๒๐๙๑ - ๒๐๙๑
๑๗. สมเด็จพระมหาจักรพรรดิ	”	๒๐๙๑ - ๒๑๑๑
๑๘. สมเด็จพระมหินทราธิราช	”	๒๑๑๑ - ๒๑๑๒
๑๙. สมเด็จพระมหาธรรมราชา	สุโขทัย	๒๑๑๒ - ๒๑๓๓
๒๐. สมเด็จพระนเรศวรมหาราช	”	๒๑๓๓ - ๒๑๔๘
๒๑. สมเด็จพระเอกาทศรถ	”	๒๑๔๘ - ๒๑๕๓
๒๒. พระศรีเสาวภาคย์ (ถูกปลงพระชนม์)	”	๒๑๕๓ - ๒๑๕๓
๒๓. สมเด็จพระเจ้าทรงธรรม	”	๒๑๕๓ - ๒๑๗๑
๒๔. สมเด็จพระเชษฐาธิราช (ถูกปลงพระชนม์)	”	๒๑๗๑ - ๒๑๗๒
๒๕. พระอาทิตย์วงศ์ (ถูกปลงพระชนม์)	”	๒๑๗๒ - ๒๑๗๒
๒๖. สมเด็จพระเจ้าปราสาททอง	ปราสาททอง	๒๑๗๒ - ๒๑๙๕
๒๗. สมเด็จพระเจ้าฟ้าไชย (ถูกปลงพระชนม์)	”	๒๑๙๕ - ๒๑๙๕
๒๘. สมเด็จพระศรีสุธรรมราชา (ถูกปลงพระชนม์)	”	๒๑๙๕ - ๒๑๙๕
๒๙. สมเด็จพระรณานายณ์มหาราช	”	๒๑๙๕ - ๒๒๓๑
๓๐. สมเด็จพระเพทราชา	บ้านพลูหลวง	๒๒๓๑ - ๒๒๔๖
๓๑. สมเด็จพระสรรเพชญ์ที่ ๘ (พระเจ้าเสือ)	”	๒๒๔๖ - ๒๒๕๑
๓๒. สมเด็จพระเจ้าท้ายสระ	”	๒๒๕๑ - ๒๒๗๕
๓๓. สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ	”	๒๒๗๕ - ๒๓๐๑
๓๔. สมเด็จพระเจ้าอุทุมพร	”	๒๓๐๑ - ๒๓๐๑
๓๕. สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระที่นั่งสุริยาศน์อมรินทร์ (พระเจ้าเอกทัศ)	”	๒๓๐๑ - ๒๓๐๑

สมัยธนบุรี

๑. สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี (พระเจ้าตากสินมหาราช) ”

๒๓๑๐ - ๒๓๒๕

สมัยรัตนโกสินทร์

พระนาม	พระราชวงศ์	ครองราชย์ระหว่างปี พ.ศ.
๑. พระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก	จักรี	๒๓๒๕ - ๒๓๕๒
๒. พระพุทธเลิศหล้านภาลัย	”	๒๓๕๒ - ๒๓๖๗
๓. พระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว	”	๒๓๖๗ - ๒๓๙๔
๔. พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว	”	๒๓๙๔ - ๒๔๑๑
๕. พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว	”	๒๔๑๑ - ๒๔๕๓
๖. พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว	”	๒๔๕๓ - ๒๔๖๘
๗. พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว	”	๒๔๖๘ - ๒๔๗๗
๘. พระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล	”	๒๔๗๗ - ๒๔๘๙
๙. พระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช	”	๒๔๘๙-ทรงพระเจริญ

ประวัติผู้วิจัย

- ชื่อ – สกุล ผู้วิจัย : พระมหากฤตวิทย์ อธิฐจาโน (สนธิสุข)
- วัน เดือน ปีเกิด : ๒ ธันวาคม ๒๕๑๑
- ภูมิลำเนาเดิม : ๒๕ หมู่ ๗ บ้านกุดบัว ตำบลศรีสุข อำเภอสีชมภู จังหวัดขอนแก่น
- ที่อยู่ปัจจุบัน : วัดนั้ตรแก้วงกถณี แขวงบางอ้อ เขตบางพลัด กรุงเทพมหานคร
- ประวัติการศึกษา : น.ช.เอก, ป.ช. ๕, สน.บ. (ศึกษาศาสตร์ : ภาษาอังกฤษ)
- เข้าศึกษาต่อ : ๑ มิถุนายน ๒๕๔๒
- วันสำเร็จการศึกษา : ๑๒ พฤศจิกายน ๒๕๔๘
- ประวัติการทำงาน
- พระธรรมวิทย์ากร
  - พระครูสอนพระพุทธศาสนา ร.ร.วัดนั้ตรแก้วงกถณี
  - พระครูสอนพระนวกะ สำนักเรียนวัดนั้ตรแก้วงกถณี